

Den Simons, LJUBAV I SMRT

Preveo Goran Skrobonja

ZAHVALNICE

Autor bi želeo da se zahvali sledećim osobama:

Ričardu Harisonu - iskrena zahvalnost za to što je sa mnom podelio svoju riznicu knjiga, materijala i lične ekspertize o bici za Somu, kao i za razgovor na plaži u Normandiji onog kišnog avgustovskog dana, iz koga je izrastao čitav ovaj projekt.

Denu Pitersonu - dugujem dvostruku zahvalnost zbog njegovog zanimanja za Sjue (koje je možda malo prešlo i na autora) i zbog putovanja sa mnom kroz vrtove Japana, zabačene sokake Hong Konga i *klong*-ove Bangkoka u potrazi za pričom.

Vejnu Simonsu - mnogo iskrene zahvalnosti i neprekidnog kikota zbog toga što je sa mnom podelio neke od zapanjujućih stvari koje se pojavljuju u dosjeima osiguranja.

Ričardu Kertisu - agentu i prijatelju, još jedno iskreno hvala, koje zbog ponavljanja nije postalo nimalo neiskrenije, jer mi je ponovo pomogao da napišem ono što sam hteo, kada sam to hteo.

I konačno, kao i uvek, *Karen* i *Džejn* - zbog njihove ljubavi, strpljenja i postojane podrške.

PREDGOVOR

Želeo sam da ovu zbirku pet novela nazovem *Liebestod*, ali su me obzirno podsetili da nema mnogo Amerikanaca kojima je opera toliko mila ili poznata, tako da svako ne bi istog trena to sa nemačkog preveo kao 'Ljubav i smrt', znajući da to potiče iz drugog čina Vagnerovog *Tristana i Izolde*, kao i da, čak i da svi to *znaju*... ipak možda nije dobra zamisao dovesti u vezu moju knjigu sa slikom ogromne gospođe u mesinganom prslučetu koja ispaljuje nerazaznatljivu žalopojku za svojim mrtvim draganom. To su mi rekli moji savetnici. Naravno, smatram da su svi oni odreda čifte. Ali, opet, kad smo već kod toga, ni sam mnogo ne marim za Vagnera.

Čuo sam da Marku Tvenu pripisuju da je rekao: 'Vagnerova muzika nije toliko loša koliko zvuči', ali nikada nisam naišao na izvor tog citata. *Jesam*, međutim, nedavno naleteo na Tvenovo pismo napisano tokom njegovog putovanja u Evropu, gde je prisustvovao svom prvom izvođenju jedne vagnerijanske opere; i sledeći odlomak pokazuje ponešto od njegovog entuzijazma izazvanog tim iskustvom:

Svako je na smenu pevao svoju optužujuću pripovest, praćen čitavim orkestrom od šezdeset instrumenata; a kada je to potrajalo neko vreme, i kada bi se čovek ponadao da će se sporazumeti i umeriti tu buku, veliki hor sastavljen isključivo od manijaka najednom bi se razdrao, a ja bih zatim sledeća dva minuta, a ponekad i tri, iznova preživeo sve ono što sam pretrpeo kada je sirotište izgorelo u požaru.

Razmislio sam o tome da izmenim naslov ove zbirke u *Spaljivanje sirotišta*, ali, uprkos izvrsnom prizvuku koji ta fraza poseduje, moji književni savetnici ponovo su pobedili.

Dakle, neka bude *Ljubav i smrt*.

Romani i projekti dužine romana, za mene bar, dela su ljubavi čak i u najgora vremena, ali zbirka *Ljubav i smrt* bila je posebno takva, makar delimično, zato što je zahtevala da bude

napisana tačno tada... u najgore vreme. Kada su porođajne muke za ovu knjigu počele iz sve snage, ja sam već bio srećno ukrcan na jedan roman, a ugovarao sam rok za drugi. Nisam planirao da napišem ove novele *sada*; nije bilo zgodno da se to uradi, i došlo bi do ozbiljnih posledica ukoliko utrošim vreme i energiju da to učinim. *Baš me briga*, stigla je ipak prigušena poruka iznutra dok su počinjali poznati književni grčevi. *Evo nas, stižemo*.

Čudo jedno kako žive stvari retko uredi da im se rođenje zgodno uklopi u naš pretrpani raspored.

Bilo je vreme da se *Ljubav i smrt* rodi, pa se i rodila. Pošto je upravo držite u rukama, možete da mi učinite uslugu i da joj prebrojite prstiće na rukama i nogama. Ako nešto fali, recite mi kasnije. Trenutno se odmaram.

Razmišljao sam o tome da ovde napišem nešto površno 'duboko' o temama Erosa i Tanatosa koje kruže kroz ovih pet priča kao gladne ajkule po prepunom bazenu, ali, istinu da kažem, gotovo sve uspešne priče sadrže poneki element tema-blizanaca, ljubavi i smrti. Ono zbog čega se ove priče ističu - ako ih išta čini takvima - jesu, možda, različiti uglovi iz kojih pristupam temama. Posle objavljivanja nekih desetak knjiga, poznajem dovoljno dobro svoj rad da bih bio svestan da su teme ljubavi, smrti, i trpljenje zbog osećanja gubitka toliko uobičajenog za oba ova ljudska iskustva, gotovo opsesivne teme u mojoj prozi. Ne planiram to tako. To je ono što me podstiče duboko iznutra, i ja o tome pišem. Tu nemam izbora. U ovim novelama, međutim, odlučio sam da temama priđem iz različitih perspektiva, u nadi da će se pojaviti neka korisna paralaksa.

Verujem da se za mene pojavila. Mogu samo da se nadam da će to učiniti i za čitaoca.

Da kažem nešto o novelama. Prozu ove srednje dužine - preduga da bi se nazvala kratkom pričom, prekratka da zatraži da bude roman - većina pisaca veoma voli, dok je se urednici i izdavači gnušaju.

Za pisca, novela može da bude savršena dužina u kojoj će posmatrati izmišljeni univerzum, ne trpeći neizbežno zbog rastakanja fokusa koju velika sočiva romana obavezno donose u postupku pisanja. Novela dopušta piscu - i, sa nešto sreće, čitaocu - da duboko udahne lik, postavku, temu i nezbrzano pripovedanje bez dodatnih zagađivačkih podzapleta, pomoćnih likova, prekida za poglavlja i neizbežnih digresija koje zamagljuju atmosferu u svim osim u najsavršenijim romanima. Novela, kao i kratka priča, zahteva da svaka rečenica - ne, svaka *reč* - ima najmanje dvostruki razlog za postojanje. Pisci vole novele, kao izazov i kao promenu ritma.

Urednici i izdavači mrze novele zato što ih je teško prodati. Uprkos ogromnoj popularnosti novela tako raznolikih pisaca kao što su Ernest Hemingvej, Džerom D. Selindžer, Sol Belou i Stiven King, izdavači i dalje noćima ne spavaju od brige kako da to upakuju. Izdavači i čitaoci 'ozbiljne proze' ispoljavaju sklonost da svoje novele uzimaju takve kakve su, i sami, bez pitanja (na primer, *Starac i more*) ubace puno praznih strana ispred i iza, praveći se da je to roman i nadajući se da niko važan neće primetiti da nije, i čekaju Nobelovu nagradu.

Drugi pisci ispoljavaju sklonost da se iznova i iznova vraćaju istoj temi, odagnavajući pri tom sve one demone koji ih teraju da o tome pišu, a onda te priče srednje dužine objavljuju uprkos stenjanju, gundanju i cviljenju urednika. Za mnoge pisce, ovaj pristup ima nekoliko prednosti: pod jedan, izgleda da je novela savršena dužina za horor-žanr; pod dva, očigledne žanrovske novele mogu sasvim pristojmo da žive naporedo sa standardnim novelama, na način koji nijedna druga vrsta zbirke ne omogućuje; konačno, ako je autor kadar za više stilova i raznovrsnost pripovedačkih tonova, takva zbirka može da bude izložba za pisca, a riznica za čitaoca.

Ili bar tako *ja* reagujem kao čitalac kada se susretnem sa zbirkom novela pisca kojem verujem. Sećam se kada sam prvi put pročitao novelu 'Leš' Stivena Kinga i pomislio: *Da!*

A sada, pošto sam pomenuo ono o urednicima koji cvile, gundaju i stenju, želeo bih da zahvalim svom uredniku kod Vornera, Džonu Silbersaku, za entuzijazam i potpunu podršku ovom projektu. Džon je shvatio zbog čega sam odabrao teme-blizance, ljubav i smrt, kao i formu

novele za njihov dolazak na svet. Bio je dobra babica i preporučujem ga drugim piscima koji treba da porode novele.

A sada, i neka reč o samim novelama:

'Ležaj entropije u ponoć' moj je pokušaj da istražim ulogu koju slučaj igra u smrti, ljubavi, bolu i smehu. To je himna zahvalnica ljudskom aspektu teorije haosa. Slučajevi osiguranja iz 'Narandžastog dosijea' istiniti su. Verujte mi.

'Umiranje u Bangkoku' je možda moja konačna reč o užasu AIDS-a, tom '*Liebestod*' spajanju ljubavi i smrti koje je izmenilo naš svet... i koje će to nastaviti da čini i u sledećem veku čak i ako se lek pronađe koliko sutra. Da bih istražio mesto zbivanja, stigao sam u Bangkok maja 1992, samo nekoliko sati pošto je vlada smatrala za shodno da pobije mnoštvo mladih demonstiranja u zemlji koja je uvek pokušavala da izbegne takvo otvoreno nasilje. Rupe od metaka još su se videle u okrvavljenoj ulici blizu Spomenika demokratiji. Ljudi su bili željni da mi pričaju o svojim iskustvima. Ali, koliko god bio tragičan taj građanski teror, koliko god uznemirujuće bile rupe od metaka i mrlje od krvi, i dalje je spoznaja o nastupajućoj, tamošnjoj epidemiji AIDS-a - nemoj, mučkoj i nezaustavljivoj poput Crvene Smrti - bila ono što me je najviše rastužilo dok sam hodao bučnim ulicama četvrti Patpong.

'U zagrljaju zubatih žena' moja je pohvala bogatstvu predanja američkih starosedelaca - posebno Sijua, mada su narodne priče desetak plemena upotrebljene u ovoj priči - i predstavljalo je pravo zadovoljstvo to istraživati. Čak i za jednog okorelog duhovnog nevernika poput mene, Crna brda Južne Dakote zrače čudnom i ubedljivom snagom. Lako je uvideti zbog čega su *Paha Sapa* sveta za Sijue i druga plemena... i zašto mladi Sijui muškarci i dalje odlučuju da odu tamo kako bi im se javile vizije. Konačno, ova duga priča o nevoljnom mladom Mesiji koji samo želi da se kresne, a umesto toga biva odabran za spasioca svog naroda, moj je protivotrov za ono što smatram saharinskom snishodljivošću takvih travestija kao što je *Igra sa vukovima*. Ja imam samo trag indijanske krvi u sebi, ali čak i da sam punokrvni Siju, mislim da bih više voleo da me love i istrebe kao zastrašujućeg neprijatelja nego da mi Holivud povlađuje kao slaboj, tugaljivoj, idealizovanoj, politički korektnoj žrtvi. *Mitakuye oyasin. Svi moji srodnici*.

'Flešbek' je naučna fantastika. Donekle. U ovoj priči o sećanju i gubitku ima vrlo malo bogtemazo haj-teh stvarčica. To je, pre, istraživanje tačke u kojoj sposobnost da se dočara prošlost - i oni koje smo u prošlosti izgubili - postaje bolest umesto izvor utehe. Dok sama priča ima skromne ciljeve, ustanovio sam da je i samo pominjanje droge nalik na flešbek podstaklo ljude da iznesu svoje gledište o njenom korišćenju - ako, kada, zašto, koliko. Čak i prijatelji koji nikada nisu koristili rekreacione droge kažu da bi vrlo brzo mogli da postanu ovisnici o flešbeku. I dok svi mi još izranjamo iz Reganove ere, u kojoj nacija kao da je sanjala samo o prošlosti dok se zalagala budućnost, ovisnost o flešbeku izgleda više od puke fantazije.

Konačno, 'Veliki ljubavnik.' Moram malo da popričam o ovoj neuobičajenoj priči.

U 'Velikom ljubavniku' imam jednog izmišljenog pesnika, ali poezija koju je on navodno napisao zapravo je genijalnost takvih pesnika Prvog svetskog rata kao što su A. Dž. Vest, Zigfrid Sasun, Rupert Bruk, Čarls Sorli i Vilfred Oven. Normalno, korišćenje postojeće poezije - bez atributa, osim u fusnotama - bilo bi nezgrapno. Stvaranje iluzije da su te pesme rezultat mašte izmišljenog pesnika izgleda nezamislivo... u najboljem slučaju neefikasno, u najgorem neetičko.

Ali, postoji jedan razlog za takav pristup. U pravom smislu reči, imao sam vrlo malo, ili nimalo izbora. Činjenica je da pesme nisu uključene kako bi doprinele verovatnoći priče - u stvari, *priča* je napisana kao lični vid osvetljavanja i objašnjavanja snage ove posebne poezije.

Dozvolite mi da to objasnim.

Godine 1969. i 1970, dok sam se približavao kraju apsolvature na koledžu Vobaš i neizbežnosti regrutovanja i slanja u Vijetnam, moja sopstvena opsednutost ratom odvela me je do antiratnog pisanja iz dvadesetih i tridesetih godina. Danas uglavnom zaboravljenom od strane najšire publike, književnom delu o Velikom ratu i opisu ratnih iskustava objavljenom u tim godinama možda nema ničeg ravnog. Među milionima mladih Britanaca žrtvovanih u Prvom

svetskom ratu bili su i neki od najprefinjenijih pisaca ovog veka. Samo u bici za Somu učestvovali su pesnici Robert Grejvs, Zigfrid Sasun, Džon Mejzfeld, Edmund Blanden i Mark Plaumen. Poezija Ruperta Bruka, čiju sam pesmu i naslov 'Veliki ljubavnik' pozajmio, najbolji je primer romantičnog idealizma tih ljudi kada su ulazili u rat. Ali Bruk je umro od groznice na grčkom ostrvu Skiros 1915, pre nego što se odigrala većina velikih bitaka tog rata... pre smrti nevinosti... pre smrti najvećeg dela njegove generacije. Rovovski stihovi Sasuna, Blandena i ostalih ukazivali su na spuštanje od romantične apstrakcije do živog užasa i cinizma bojišta. Oni pesnici koji su preživeli rat pisali su prozne pripovesti, poput *Zbogom svemu tome* Roberta Grejvsa, *Memoari pešadijskog oficira* Zigfrida Sasuna, *Zbogom oružje* Ernesta Hemingveja i *Na Zapadu ništa novo* Erika Marije Remarka (sećam se da sam to baš i čitao na nemačkom one nedelje kada je moj niski regrutni broj - 84 - bio izvučen u lutriji).

Ova poezija i proza bila mi je važna 1969. i 1970. dok sam se suočavao sa sopstvenim mogućim uplitanjem u košmar Vijetnama. Godinama kasnije, razmišljajući o briljantnoj ratnoj književnosti dvadesetih i tridesetih, složio sam se sa jednim kritičarem koji je rekao da, u poređenju sa tim, najveći deo 'književnosti vijetnamskog rata izgleda poput plačljivih pisama dece iz letnjeg kampa, koja su ustanovila da im tamo nije onako lepo kao što su mislila da će biti.'

Ne želim da kažem da su užasi Vijetnama bili manje strašni za one koji su ih doživljavali od užasa rovovskog ratovanja za Tomije [Tommy](#), zajedničko ime za britanske, poput [G. I. Joe](#) za američke [vojnike](#). (Red.) i američke vojnike iz Velikog rata... već samo da su pesnici i romanopisci iz tog ranijeg sukoba bili bolji književnici.

Za mene, silovitoj jasnoći njihovog pisanja bila je pridodata i jednostavna činjenica da me je pomisao na Prvi svetski rat uvek plašila. Iz nekog razloga, vidovi života i smrti u tom ratu - blato, klaustrofobični rovovi, gas, bajoneti, minobacači, olako žrtvovanje miliona od strane budalastih, budalastih zapovednika - bila je moja posebna *bête noire*. Umesto da nastavim da opsesivno čitam o toj temi, ja sam je godinama izbegavao. Od nje mi je bilo muka i bio sam besan; a izazivala je i moje duboke strahove.

Dva događaja zaverila su se da izmene takav stav. Najpre, desilo se da sam sa porodicom posetio prijatelje u Engleskoj za vreme nacionalnog Dana sećanja, novembra 1991, i video iz prve ruke koliko su sveže rane naizgled drevnog rata u glavama i srcima britanskog naroda. Zatim, gotovo godinu dana kasnije, obilazio sam bojišta invazije na Normandiju sa prijateljem Ričardom Harisonom - školskim profesorom po profesiji, ali vojnim istoričarem po vokaciji - i diskutovali smo, nad kostima Hitlerove *Festung Europe*, o tome kakve su sve strašnije žrtve bile zahtevane od ljudi za vreme Velikog rata.

I u tom trenutku, hladnog avgustovskog dana u Normandiji, daleko u vremenu i prostoru od tihe reke Some i nadgrobnih spomenika koji se tamo uzdižu kao makovi, red za redom, rešio sam da pišem o bici za Somu.

Odluka da pišem o tome nije bila laka. Način na koji sam rešio da razvijem novelu bio je problematičan.

Za mene je najvažnije bilo uključivanje dela poezije koja je toliko uticala na mene dve decenije ranije. Pri stvaranju svog izmišljenog pesnika, Džejsa Edvina Rukija, nisam želeo da umanjim briljantnost stvarnih pesnika koji su napisali stihove, već, pre, da iskombinujem nekoliko njihovih očajničkih iskustava u životu simboličnog 'običnog junaka.' Dok sam to radio, nadao sam se da ću biti u stanju da shvatim kako su osetljivi um i srce mogli da prežive - suštinski netaknuti - neverovatne užase tog prvog Velikog rata u našem krvavom veku.

Drugi uslov koji sam sebi postavio u ovoj noveli bio je da užase predstavim koliko god sam mogao realnije, imajući u vidu fantastičnu premisu moje priče o ljubavi i smrti. Drugim rečima, bio sam rešio da detalji o bici za Somu budu onoliko dobro dokumentovani koliko je to uopšte moguće. Rezultat - kao i kada je o priloženoj poeziji reč - jeste montaža opisanih slika i iskustava uzetih iz života umesto iz mašte. Tako, kada se Džejs Edvin Ruki susreće sa izvesnim lešom, zubnom protezom i pacovom, to je odjek sećanja jednog francuskog vojnika na događaj zapisan u Ž. Majerovom *Svakodnevnom životu vojnika tokom Velikog rata* (Hachette, Pariz, 1966), koji je

prepričao Anri Barbis, da bi ga citirao Džon Elis u *Do očiju u paklu: Rovovsko ratovanje u Prvom svetskom ratu* (John Hopkins Univerity Press, Baltimor, 1976). Slično tome, paralaksni pogled na napad na Somi 10. jula 1916. mogao bi da obuhvata i jedan incident o kojem je izvestio narednik Džek Kros, br. 4842, Četa C, 13. streljački bataljon, Streljačka brigada (u *Somi*, Lin Mekdonald, Michael Joseph Ltd., 1983), koji je kratko komentarisao Zigfrid Sasun (*Memoari pešadijskog oficira*, Faber and Faber Ltd., 1930), a sasvim ga drugačije video poručnik Gaj Čapman (*Strasno rasipništvo*, Buchan & Enright, London, 1933).

Ne pominjem ovo zbog neke tobožnje naučne preciznosti - čitao sam suviše nasumično, istraživao bez udubljanja, metodi su mi bili izuzetno skućeni, i više nego sumnjivi - već da bih podelio sa drugima tu složenu igru koju sam igrao, a kojoj je cilj bio, koliko god je u mojoj moći bilo, *da ispadne kako treba*.

Time neću da kažem i da je ispalo kako treba. (Ponekad sam namerno to izbegao, kao kada sam napisao da je senf gas eksperimentalno upotrebljen nekoliko meseci pre nego što se to zaista dogodilo na Zapadnom frontu, u proleće 1917.) Ipak, verujem da su oni koji su prisustvovali tim događajima i tako rečito pisali o njima, u prozi i poeziji, izgleda zaista došli bliže strašnoj lepoti i stravi borbe od većine ratnih hroničara još od Homera. Znajući da je pamćenje u najboljem slučaju varljivo, ipak sam verovao istrajnosti njihovog pamćenja.

Čudne stvari dogodile su se tokom tog perioda uranjanja u istraživanje za 'Velikog ljubavnika.' Uzgredno pominjanje slike sa nazivom 'Srećni ratnik' umetnika Džordža Frederika Votsa iz devetnaestog veka, od strane jednog pešadijskog oficira iz 1916, uputilo me je do prašnjavih polica biblioteke Univerziteta Kolorado (u Bolderu), kako bih pronašao primer umetnosti koja je, kako izgleda, privukla i romantičnu i zlovoljnu stranu ovog oficira. Prelistavajući knjige objavljene osamdesetih godina prošlog veka, koje niko ne beše uzeo na čitanje još od 1947, naišao sam na fotografiju Votsove alegorijske slike 'Ljubav i smrt' i smesta postao svestan da će to biti centralna metafora moje priče o Somi. Otišao samo toliko daleko da sam kontaktirao svog agenta i urednika sa zahtevom da se reprodukcija ove zaboravljene slike upotrebi kao naslovna strana za ovu zbirku novela.

Tek kasnije, dok sam čitao ranije zanemareni odeljak autobiografske trilogije Zigfrida Sasuna, *Memoari Džordža Šerstona*, naišao sam na sledeći pasus:

Osećao sam se kao da sam se od uskršnjih praznika izmenio. Vrata salona zaškripala su kada sam tiho ušao i počeo da se šunjam po parketu premazanom voskom. Poluusagorele sveće od prošle noći i mačkina poluprazna činija sa mlekom ispod stola sa nogama na produživanje kao da nisu pripadale ni tamo ni ovamo, a moje sopstveno nemo lice čudnovato me je gledalo iz ogledala. I tu se nalazila poznata fotografija Votsove 'Ljubavi i smrti', čije tajno značenje nikada nisam sasvim mogao da uobličim u mislima, iako me je često doticalo neodređenim osećanjem patosa.

Konačno, moram da kažem da je moje čitanje tih romanopisaca i pesnika 1969. i 1970. više nego potvrdilo moja tadašnja antiratna osećanja. Videvši uticaj njihovih stihova i književnosti na generaciju koja je stasala između ratova, primetivši kako je oksfordska klasa krajem tridesetih mogla da bude tako dirnuta rečima i sećanjima na Veliki rat da je bila u stanju da ignoriše Hitlerov uspon i da se zakune da se neće boriti za svoju zemlju *ni pod kakvim okolnostima...* sve je to dodalo uznemirujuću i prosvetljujuću perspektivu ionako složenoj stvari. Čak i sa gnojnim Vijetnamom i pozivanjem antiratnog intelektualizma, shvatao sam da uviđanje užasa rata nije dovoljno... da *postoje* stvari gore od ratovanja... pod jedan, logori smrti, pod dva, tama hiljadugodišnjeg Rajha, i, konačno, trampa Vijetnama za razmenu nuklearnih bombi... i da, mada ništa ne može da opravda gluposti koje su dovele do bitke za Somu, događaji mogu da objasne iskrenu potrebu sledeće generacije da se vrati sopstvenom Frontu. I sledeće generacije. I sledeće.

Da li sve ovo daje odgovor na pitanje zbog čega sam se odlučio da upotrebim i stvarnu poeziju

u 'Velikom ljubavniku' i zašto se toliko brinem za detalje? Verovatno ne. Ali, cenim vašu pažnju.

Čudnovato, ali nisam ni pomislio da upotrebim bilo šta od poezije nastale posle Velikog rata, a koja me je najviše dirnula u vreme tih dragih, mrtvih dana kasnih šezdesetih, kada sam čekao na mobilizaciju. Pesnik je bio Ezra Paund, koji je - velikom slučajnošću - isteran nekih šezdeset godina ranije, 1908, sa posla instruktora na istom onom koledžu Vobaš koji sam i ja pohađao. Navodno, pronašli su mu neku igračicu u sobi. Poput kanibala Marka Tvena sa Sendvičkih ostrva, koji su pojeli misionara, Paund je rekao da mu je žao. Rekao je da se to desilo slučajno. Rekao je da se više neće ponoviti. Koledž ga je svejedno najurio. (Paund je otišao na bolje, otplovio je za Italiju da se sastane sa svojim književnim prijateljima, uzviknuvši, dok je silazio sa broskog mostića, da je 'spasen devetog kruga Pustoši!' Što svako ko je pohađao moj mali koledž u Krofordsvilu, Indijana, može da razume.)

Pesma je 'Hju Selvin Moberli.' Mislio sam pre dvadeset dve godine da je ona dobra parabola ne samo za Veliki rat, već i za tragediju iskustva Amerike u Vijetnamu. I dalje mislim da je to istina.

IV

Ovi su se borili u svakom slučaju,
a neki su i verovali.
pro domo, u svakom slučaju...

Neki brzi na oružju,
neki skloni avanturi,
neki iz straha od slabosti,
neki iz straha od cenzure,
neki iz ljubavi za klanjem, u mašti,
naučivši kasnije...
neki iz straha, naučivši da vole klanicu;

Izginuli su neki, pro patria
non 'dulce' non 'et decor'...
hodali do očiju duboko u paklu
verujući u staračke laži, pa prestavši da veruju
vratili se kući, kući laži,
kući mnogih prevara,
kući starih laži i novih beščašća;
lihvarstvu drevnom i tupom
i lažovima na javnim mestima.

Smeli kao nikad pre, žrtava kao nikad pre.
Mlada krv i vrela krv,
glatki obrazi i fina tela;

moralna čvrstina kao nikad pre

poštenje kao nikad pre,
gubitak iluzija o kakvom se nikad nije pričalo,
histerije, rovovske ispovesti,
smeh iz mrtvih trbuha.

V

Izgibe ih bezbroj,

I najbolji među njima.
 Za staru kučku što je ostala bez zuba,
 Za ukvarenu civilizaciju,

Šarm i osmeh na lepim usnama,
 Brze oči smeštene pod poklopac zemlje,

Za dve gomile slomljenih kipova,
 Za nekoliko hiljada otrcanih knjiga.

I tako se vraćamo na *Liebestod*. Vraćamo se ljubavi. I smrti. I, nadam se, ponovo ljubavi. A možda završnu reč treba pozajmiti od mog izmišljenog pesnika Džejmsa Edvina Rukija, koji je možda čuo kako poručnik Gaj Čepmen citira Endrua Marvela dok je mladi poručnik posmatrao kako se njegovi drugovi pripremaju da umru kod Some.

Moja je ljubav retka po rođenju
 Kao neki predmet uzvišen i čudan;
 Očaj je doprineo njenom oplodjenju
 U nemogućem.

Den Simons
 Kolorado

LEŽAJ ENTROPIJE U PONOĆ

Samo što smo izašli iz Denvera, vozeći ka zapadu u vreme najveće gužve u petak, uz prvo veliko brdo, i Kerolajn upitala za šta služi rampa za kamione koji bi se oteli kontroli, kada sam u kolovoznim trakama koje su se pružale nizbrdo, ka istoku, ugledao poluprikolicu u nevolji. U tom trenutku pomislio sam samo da ide prebrzo za nagib od šest stepeni dug četiri milje, ali sledećeg jutra u Brekenridžu, na naslovnim stranama i *Denver Posta* i *Roki Mauntin Njuza*, video sam fotografije olupine; vozač kamiona je preživeo, ali tri žene su poginule u 'Tojota Kamriju' na koju beše naleteo i izbacio preko zaštitnog betonskog zida.

U tom trenutku, objasnio sam Karolini za šta služe izlazi za kamione van kontrole, pa smo tokom jednočasovne vožnje do grada sa skijaškim odmaralištem pazili i na ostale rampe. "Izgleda strašno", rekla je ona, zagledana u jedan od strmih ćorsokaka od krupnog šljunka. "Da li kamioni često izmaknu kontroli?" Kerolajn samo tri meseca ranije, u maju, beše napunila šest godina; međutim, bila je izuzetna kako zbog svog rečnika, tako i zbog straha od sveta sa previše oštrih ivica. Ako je verovati Kej i ostalima, ja sam pomogao da se taj strah stvori u njoj.

"Ne", slagao sam, "to je veoma retka pojava."

Brekenridž u avgustu nije bio najuzbudljivije mesto na koje sam mogao da odvedem kćerku koju ne bejah video nekoliko meseci. Mali skijaški grad bio je 'stvarniji' od Vejla ili Aspene, ali osim nekoliko otmenijih radnji i jednog jedinog 'Vendija' - maskiranog u staru viktorijansku kuću, ali i dalje sa jelovnikom koji odgovara deci - leti tamo nije bilo bogzna šta da se radi. Planirao sam da kampujemo u petak uveče, ali posle tri meseca suvih vrućina u Koloradu, ovaj vikend ispao je hladan i preteći, sa jakom kišom. Pronašao sam za nas mali apartman sa čajnom kuhinjom u kućici odmah ispod skijališta i te večeri seli smo da na majušnom televizijskom prijemniku gledamo *Rat svetova* Džordža Pala.

Dok sam te večeri ušuškivao Kerolajn za spavanje na malom ležaju u trpezariji, uz kišu koja je napolju bučno tekla niz slivnike, nisam mogao da ne primetim koliko liči na Kej. Za pet meseci otkad se njih dve behu preselile natrag u Denver, Kerolajn je smršala, lice je počelo da joj odražava Kejinu elegantnu građu kostiju dok se dečja busmastost gubila; smeđa kosa bila joj je kraća, ne mnogo duža od Kejine kada sam je sreo onog leta, posle povratka iz Vijetnama i sudara

sa kamionom 'Pepsija.' Kerolajnine tamne oči zračile su istom ranjivom inteligencijom kao i Kejine, i sada sam primetio da obraz polaže na dlan umesto na jastuk, baš poput nje.

Velika tragedija razdvojenosti od svoje dece, makar i nakratko, tokom njihove najranije mladosti, leži u tome što su ona, kada se vratimo, druge osobe. Možda je to uvek istinito, bez obzira na uzrast. Ne znam.

"Tata, možemo li sutra ujutro da odemo da vidimo Alpski tobogan?"

"Naravski, malena. Ako se vreme poboljša." Već sam bio zažalio sam uzeo brošure u dole u predvorju. Bilo bi to u redu da Kerolajn nije sama naučila da čita pre nego što je napunila petu. Ovako, naglas je pročitala sjajne opise Alpskog tobogana iz svih pet brošura 'Šta raditi u Brekenridžu.' Malo bi bilo kada bih rekao da nisam bio nimalo oduševljen za njeno spuštanje niz planinu.

"Taj film o Marsovcima bio je glupav, zar ne, tata?"

"Naravski da jeste."

"Mislim, ako su bili toliko pametni da naprave svemirske brodove, morali su biti dovoljno pametni da znaju i za klice, zar ne?"

"Apsolutno", odgovorio sam. Nikada nisam razmišljao o tome. *Rat svetova* bio je prvi ne-Diznjev film koji sam ikada gledao - imao sam pet godina kada se, 1953, počeo prikazivati - i tokom povratka kući iz 'Rialta' sve vreme držao sam starijeg brata za ruku. "Jesi li vid'o žice koje su držale one glupe marsovske mašine?" pitao je Rik, verovatno pokušavajući da odagna moje strahove, ali ja sam samo treptao u sivi čikaški nanos snega i još čvršće ga držao za ruku u vunenoj rukavici. Mesecima posle toga spavao sam sa upaljenim svetlom i nisam mogao da pogledam noćno nebo sa našeg odmorišta na trećem spratu a da ne sačekam da vidim meteorske tragove invazije marsovskih valjkastih letelica. Godinu dana kasnije, kada smo se preselili u jedan gradić trideset milja od Peorije, ohrabrio sam sebe činjenicom da će Marsovci najpre napasti velike gradove, ostavljajući nama seljanima makar toliko vremena da počinimo samoubistvo pre nego što okrenu svoje toplotne zrake na nas. Kasnije, kada su se moji strahovi okrenuli od Marsovaca ka nuklearnom ratu, koristio sam istu logiku kako bih se malo umirio.

"Laku noć, tata", reče Kerolajn, ugnezddivši obraz na dlan.

"Laku noć, mila." Otišao sam u drugu sobu, zatvorio klizna vrata do pola i pokušao da čitam poslednju zbirku priča Rejmonda Karvera. Nešto kasnije, odustao sam i počeo da slušam kišu.

Nikada mi se nije mnogo dopadao Kejin otac - pre nego što se penzionisao bio je građevinski inženjer i još je na sve gledao crno-belo - ali iznenadio me je kada je došao na kliniku gde sam se ja sušio i oporavljao od sloma koji sam preživeo neposredno pošto smo se Kej i ja rastali.

"Kej mi kaže da si svako jutro gledao kako Kerolajn odlazi u školu i čekao je da izađe", rekao je starac. "Jesi li pomišljao da je otmeš?"

Osmehnuo sam se i odmahnuo glavom. "Znaš i sam da nisam, Kalvine. Samo sam hteo da se uverim da joj je dobro."

On klimnu glavom. "I samo što nisi udario onu gospođu što je čuvala Kerolajn dok je Kej bila na poslu."

Slegnuo sam ramenima, u želji da imam na sebi nešto drugo, a ne penjoar i pižamu. "Vozila je Kerolajn i drugu decu okolo u svom kombiju a da im nije stavila pojaseve."

Pogledao me je. "Čega se to plašiš, Bobi?"

"Entropije", rekao sam ne sačekavši da razmislim.

Kalvin se malo namrštio, trljajući obraze. "Prošlo je đavolski mnogo vremena otkad sam imao fiziku na koledžu", rekao je, "ali, nije li entropija samo ona energija koju ne možeš upotrebiti da obavlja neki rad?"

"Da", odgovorio sam, zapanjen što o tome razgovaran sa Kejinim ocem, "ali je to takođe i mera nasumičnosti. I sigurnost da će sve što može da se zajebe, biti zajebrano. To je operativna sila iza Marfijeveg zakona."

"Bruklinski most", primetio je on.

"Šta?" upitao sam.

"Ako te entropija plaši, Bobi, razmisli o Bruklinskom mostu."

Zavrteo sam glavom. Bolelo je. I to ne samo zato što sam bio trezan.

"Džon Rebling i njegov sin zamislili su taj most tako da potraje", nastavio je Calvin.

"Sagrađen je 1870-ih za deseti deo svog sadašnjeg saobraćaja i bio dovršen godinama pre nego što su prva kola mogla da pređu preko njega; međutim, sva naprezanja bila su proračunata, sve tolerancije pomožene faktorom pet ili deset, i gledaj ga samo danas. Pre nekoliko godina izvršili su mu kompletan pregled i zaključili da je jedino što mu treba novi sloj farbe."

"Sjajno", rekao sam tada, "ukoliko si most."

Ali, otišao sam u Njujork pošto sam otpušten sa klinike. Tobože da bih razgovarao sa 'Centurionom', firmom koja je osnovala 'Preri Midlend', o ponovnom transferu u oblast Denvera, ali, u stvarnosti, otišao sam da zurim u most. Pitao sam se da li sam množio tolerancije za Kerolajnin život sa faktorom pet, deset ili više, i time pretvarao stvari koje je trebalo da rastu na suncu u cigle i gvožđe.

Glupa pomisao. Blizu podnožja mosta nalazila se kafana, ali popio sam samo jedno pivo pre nego što sam se vratio u hotel.

Kiša je malo popustila negde posle ponoći, ali snažan vetar još je duvao sa planina i bio sam zahvalan za višak prekrivača na polici. Nekoliko puta otišao sam da pogledam Kerolajn. Bila je dobro, onako usnula i opružena u jednoj od nemogućih poza u kojima šestogodišnjaci vole da spavaju, i ja sam je iznova pokrivao čaršavom i ćebetom i vraćao se da pokušam da zaspim.

Jedan od mojih omiljenih izveštaja iz Narandžastog dosijea bio je zahtev farmera Mekdonalda i njegovog sina Klema. To, naravno, nisu njihova prava imena. Ne znam šta ću ako se ikada odlučim da sve to prikupim u nekakvoj knjizi. Često su imena oštećenih toliko savršena za njihove priče - poput onog razvratnog zubara iz Salema, u Oregonu, čije je ime bilo dr Dik *Dick*, kolokvijalni izraz za muški polni organ. (Prev.) - da ne mogu da zamislim da ih menjam. Osim toga, da bi se u tim dosijeima uživalo onako kako sam ja uživao svih ovih godina, morali su se pročitati sa punom dokumentacijom za osiguranje, uključujući i kompletne policijske izveštaje, formulare terenskih procenitelja štete, dijagrame nesreće i izjave i svedočenja uzeta od žrtava, oštećenih, neposredno umešanih učesnika i svedoka.

Malo-malo pa čujem odjek zahteva za naplatu osiguranja kada razgovaraju sa zamenikom šerifa, pripadnikom državne policije ili nekim drugim na televiziji, posle pucnjave ili nečeg sličnog. Obično sam gurkao Kej da prestane sa čitanjem knjige i da pogleda. "Ovaj.. otprilike u tom trenutku", rekao bi debeli zamenik pred kamerom, "ovaj... osumnjičeni je izišao iz svog vozila i nastavio peške... ovaj... velikom brzinom, sve dok ga ja i policajac Fogerti nismo presreli i upustili se u hvatanje osumnjičenog. U tom trenutku... ovaj... osumnjičeni je pružio nešto fizičkog otpora koji smo policajac Fogerti i ja uspeli da prevaziđemo."

Prevodio sam za Kej. "To znači da je lopov izišao iz kola i zaždio odatle sve dok ga ova dvojica nisu srušila i izmlatila."

Kej bi se osmehnula sa dužnom pažnjom. "Bobi", rekla bi, "svaka pseudoprofesija i nivo birokratije poseduje sopstveni koeficijent besmislica."

"Na primer?" rekao bih ja. Jedini poslovi koje sam imao bili su u vojsci i u osiguranju. Što se otprilike svodilo na isto.

"Uzmi moju oblast", rekla bi ona. "Obrazovanje. Ono što nam nedostaje od tehničkih termina nadoknađujemo beskorisnim žargonom. Dete ne sme da bude retardirano, mora da bude obeleženo kao DINU... Dete sa Izrazitom Nesposobnošću Učenja. Ne možemo da angažujemo koordinatora koji bi se pobrinuo oko problema sa sve većim brojem učenika koji napuštaju školu... već raspišemo oglas za UNSZ - Učitelja Na Specijalnom Zadatku - za one koji prekidaju obrazovanje. Umesto starateljstva nad decom tetom koja sporo uči, izmislimo složene NOP-e - Nezavisne Obrazovne Profile za nesamostalne učenike. Umesto povišenih grupa za napredne

učenike, moramo da finansiramo TAG programe."

"Da...", rekao bih ja, mahnuvši prema ekranu gde naša lokalna, privlačna, evroazijsko-ženska osoba-voditelj beše zauzela mesto debelog zamenika, "ali pajkani pričaju tako čudesno *glupo*."

U svakom slučaju, farmer Mekdonald menjao je crepove na krovu ambara kada su se zbili događaji iz gorepomenutog zahteva za naplatu automobilske osiguranja.

Čekaj malo, kažete vi. *Automobilske osiguranja*? Dok je menjao crepove na ambaru? Čekajte. Čujte.

Bilo je to kada sam radio u oregonskoj kancelariji 'Preri Midlenda.' Farmer Mekdonald bio je vlasnik velikog imanja oko trideset milja jugoistočno od Portlenda. Sećam se da je padala kiša kada sam otišao da obavim merenja i uzmem izjave. U mojim sećanjim na Oregon uvek pada kiša.

U svakom slučaju, g. Mekdonald bio je završio oko trećine zamene crepova na severnoj strani ambara kada se unervozio zbog sve strmijeg krova. Sišao je, pronašao dugačak konopac, vratio se, vezao jedan kraj čvrsto za sebe, i popeo se još više da bi ga privezao za nešto čvrsto. Zaključio je da je kupola previše trula, a gromobrani i vetrokazi previše slabi. Tada je ugledao Klema, svog odaslog sina, u dvorištu blizu kuće. Mekdonald je prebacio uže preko ivice krova, dole do njega, naredio Klemu da veže uže za nešto 'stvarno čvrsto', a onda se vratio na severni krov da nastavi sa zamenom crepova.

Klem je, kada sam razgovarao sa njim, imao preko sto dvadeset kilograma i mnogo se kežio. Ne sumnjam da bi ga Kej smestila kao DINU učenika i dala mu najjači NOP koji jedan nesamostalni učenik može da podnese. Klem je bio jedan od onih na koje nisu delovali UNSZ. Takođe bi mu dobro došlo i jedno kupanje.

Klem je napravio dvostruki polučvor i vezao uže za zadnji branik njihovog GM kamioneta iz 1975. parkiranog između zadnje verande i kokošarnika, i potom se vratio svojim radnim zadacima.

Gđa Mekdonald se pojavila otprilike devetnaest minuta kasnije, ušla u kamionet i krenula u grad po namirnice.

Nije stigla sasvim do grada. Prema izveštaju lokalnog šerifa: "...U tom trenutku, supruga g. Mekdonalda stala je zbog mahanja g. Flojda Dž. Hauela, radnika Poštanske službe SAD, otprilike četiri kilometra od Mekdonaldovog domaćinstva na sreskom putu 483, koji je u tom trenutku vozio kraj gde Mekdonald i uspeo da joj prenese, raznolikom verbalnom i neverbalnom komunikacijom, činjenicu da gđa Mekdonald vuče nešto za svojim vozilom i da bi trebalo da se zaustavi prvom zgodnom prilikom."

'Preri Midlend', moja kompanija, na kraju je morala da plati. Sudija je pri donošenju konačne presude morao da uzme u obzir nespornu činjenicu da je g. Mekdonald bio privezan za vozilo koje smo mi u trenutku nesreće u potpunosti pokrivali. Ako se dobro sećam, naplata je obuhvatala i zamenu kupole koju farmer Mekdonald beše otkinuo prilikom prelaska preko ivice krova. Takođe smo morali da platimo da se krov popravi do kraja.

Jutro je bilo sveže, ali oluja je prošla, pa smo Kerolajn i ja doručkovali u 'Vendiju' i odvezli se do podnožja Vrha 8, gde se nalazio Alpski tobogan.

"Oh, tata, baš izgleda zabavno."

"Aha."

"Zar ne želiš da je i mama ovde?"

"Mmmm", rekoah ja. U mesecima posle rastave, nisam prevazišao želju da i Kej bude prisutna pri svakom novom doživljaju, ali bio sam navikao na to onako kako se čovek navikne na izvađeni zub. Želeo sam da je Kej sada tu, kako bi mi pomogla da smislim elegantan način da Kerolajn zadržim dalje od tog prokletog Alpskog tobogana.

"Možemo li na njega?"

"Izgleda pomalo zastrašujuće", rekoah ja.

Kerolajn klimnu glavom i zagleda se nakratko u planinu. "Da, pomalo", reče ona, "ali ne

verujem da bi se Skaut uplašio."

"Ne bi", složih se ja. Moj sin bi se time svakako oduševio. Naravno, Skaut bi smatrao i da je sjajna stvar kada bi ga neko spakovao u kartonsku kutiju na polovini puta uz planinsku liticu i bacio ga preko ivice. "Šta kažeš na to da se prvo malo prošetamo i da pogledamo kako stvari stoje?"

Ta oblast bila je otvorena manje od pola sata, ali parkiralište je bilo dve trećine puno i neprekinuta reka dece i odraslih stajala je u redu kraj biletarnice i žičare. Postojale su dve žičare - nešto što se zvalo Kolorado super uspinjača, sa po tri stolice u redu, i uzdizalo se na planinu sve do 'Vista Hausa', restorana na visini od gotovo četiri hiljade metara, i manja uspinjača za dve osobe do Alpskog tobogana koji se uzdizao uz veću strminu manje od jedne milje. Već smo mogli da čujemo grebanje kočnica i vrisku onih koji su se spuštali niz poslednje krivine vijugavog betonskog žleba tobogana. Nisam mogao da vidim vrh tobogana kroz drveće. Veća panoramska žičara bila je gotovo prazna dok je putovala smireno iznad padine koja je izgledala kao plovni kanal nakrivljen gotovo vertikalno pri bogatoj svetlosti jutra.

"Zašto ne odemo na onu veliku", predložih ja. "Imali bismo sjajan vidik."

"Ma, ne", odgovori Kerolajn. "Ja bih radije na *tobogan*." Moja kćerka je izuzetno malo cvilela za jednu šestogodišnjakinju, ali ovo je bilo opasno blizu.

"Da vidimo pošto je."

Pridružismo se redu koji se pomerao prema šalteru za karte. Uprkos intenzivnoj svetlosti sunca na tolikoj visini, vazduh je bio svež, a lahor ga je činio još hladnijim. Kerolajn i ja imali smo farmerke i dukserice, ali većina porodica koje smo videli drhtala je i kezila se u šorcevima i majicama, kao da izjavljuju: Boga mu, avgust je, još je leto, a mi smo na *odmoru*. Oblaci su počeli da se pojavljuju iznad Vrha 8. Karte su koštale četiri dolara za odrasle, a dva i po za Kerolajn. Šest meseci ranije, kada je imala pet godina, vozila bi se besplatno.

Ponovo sam pogledao Alpski tobogan. Dva vijugava betonska spusta bila su postavljena u paraleli niz skijašku padinu. Slabašna ograda pružala se sa obe strane i spuštala u cik-cak niz strmu padinu nalik na mrke krake munje. Nisam mogao da vidim početak tobogana, ali oni na kolicima mogli su se videti i čuti stušteni niz donju trećinu staze, i živopisna kolica izletala su im visoko na zakošenim krivinama. Većina ih je vrištala.

"Molim te, tata?"

"Razmišljam", rekoh ja, svestan da zadržavam red.

Žena iza stakla pogleda moju novčanicu od deset dolara i reče: "Ako mislite da se provezete više puta, jevtinije vam je da kupite specijalnu kartu za pet vožnji."

"Verovatno ćemo samo po jednom", rekoh ja.

"Dve vožnje za šest dolara za vas i dve vožnje za četiri dolara za vašu kćerku izašle bi vas jevtinije."

"Samo po jednu", odgovorih ja, oštrije nego što sam nameravao.

"Ovo se stavi oko vrata", reče Kerolajn i namače elastičnu uzicu karte oko vrata dok smo hodali ka podnožju žičare.

Moja je bila pretesna. Usekla mi se u meso grla kao žica garote. Red za žičaru bio je kraći nego što sam mislio.

'Preri Midlend' bila je kompanija visokog rizika. Naši osiguranici plaćali su više zbog loših vozačkih dosijea, loših kreditnih dosijea, prevara u prošlosti, dosijea o prekršajima, ranijeg namernog izazivanja štete zbog naplate osiguranja, ili zbog stotinu drugih razloga. Svako u ovoj zemlji može da se osigura ako ima novaca. Kada bi neki pijanac zbrisao školski autobus i pobio dvadeset sedmoro ljudi, koliko sutradan bi mogao da bude pokriven osiguranjem od 'Preri Midlenda' ili dvadesetak drugih kompanija i zajednica rizika poput nas. Ova zemlja zavisi od automobila. Ne možemo ostaviti svoje mušterije da sede kod kuće.

Ponekad, neposredno pošto sam prešao iz 'Državne farme' u 'Preri Midlend', vozio bih se negde sa Kej i ugledao neku pijanduru kako učtivo povraća u slivnik, ili torbarku koja razgovara

sa nebom, pa bih ponosito primetio: "Eno jednog od naših osiguranika. Verovatno se uputio na sastanak Mensa."

Nisam imao nameru da se bavim osiguranjem. U gimnaziji sam želeo da budem komičar - neka vrsta komičara koji uživo priča viceve na pozornici. Moji omiljeni albumi bili su rani Bil Kozbi i Džonatan Vinters. Kozbi je tada bio smešan. Nije još bio trampio svoj mladalački humor za ono detinjasto krevljenje, bečenje i samočestitanje koje svaki put izvodi kada uključim televizor.

Džonatan Vinters bio je još bolji - zaista ljudi genije. Izvodio sam čitave monologe sa njegovih ranih albuma. Ponekad moj brat Rik nije želeo da izvede nekakvu glupost koju bih ja smislio - recimo, da skače biciklom sa rampe visoke tri metra, ili da sačeka na Hendlmanovom mostu da se Južni voz, u 4:10, oglasi svojom sirenom na krivini iznad - i ja bih rekao kao savršeni Džonatan Vinters: "O-kej, Senatore, budi kukavica, vrati se u svoja kola. Idem ja sam da nagovorim Ejsa."

Na koledžu više nisam želeo da budem komičar, ali takođe nisam želeo ni da budem bilo šta drugo. Išao sam na slobodne kurseve iz umetnosti, protestovao protiv rata i provodio prekomernu količinu vremena u pokušajima da nekoga povalim. U Vijetnamu sam ponekad razmišljao o tome kakav ću posao pronaći kada se budem vratio u Svet, ali ne verujem da sam ikada razmišljao o postupku procene štete u osiguranju. I tamo sam proveo mnogo vremena razmišljajući o tome kako nekoga da povalim.

Jednom sam izračunao da tokom šest meseci i dvanaest dana, koliko sam bio 'u zemlji' tokom svog skraćenog obilaska pokojne, neožaljene Republike Južni Vijetnam, nikada nisam dospeo dalje od sedam milja od mesta gde sam prvi put sleteo, što će reći od aerodroma Tan Son Nut kod Sajgona. Bio sam, po žargonu svojih drugova po oružju koji su stvarno zalazili u džunglu i na koje su pucali, JP - Jebeni Pozadinac. U to vreme, to mi nije smetalo. Pretpostavljam da mi ne smeta ni sada, mada ponekad razmišljam o tome.

U svakom slučaju, donekle je smešno da nikada nisam ni pomislio da se bavim automobilskim osiguranjem jer je tata to radio toliko godina. Jedno od mojih najranijih sećanja, kada bih bilo kuda pošao samo s njim, odnosi se na dan kada me je poveo na postupak procene štete - pretpostavljam da je to bilo negde odmah izvan prstena šumskih rezervata u predgrađu Čikaga, ali meni je to izgledalo kao divljina - i ja sam se igrao u jednoj olupini, dok je on vršio procenu druge.

Sećam se da sam sedeo na sedištu suvozača i prelistavao Malu Zlatnu Knjigu koja se nalazila na podu. Bio je to *Bambi*. Sećam se da je stranica na kojoj se Bambi sreće sa Cvetom bila izlomljena i još vlažna od tamne mrlje. Na vetrobranu pravo ispred mene nalazila se ovalna rupa u koju bi se savršeno smestilo teme moje četvorogodišnje ili petogodišnje lobanje.

U tim danima niko nije ni pomišljao na pojaseve za vezivanje u kolima. Čak i krajem šezdesetih, sećam se da sam leteo nekuda sa tatom, a ljudi nisu znali kako da vežu pojaseve u avionu. Tata je morao da kupi pojaseve za našeg 'Krajzlera' u radnji USAC koja je prodavala trkačku opremu, i svi su mislili da smo blesavi što ih koristimo.

Sećam se da su kola sa knjigom o Bambiju bila 'Reno'. Uvozna kola bila su relativno retka početkom pedesetih. Ova su izgledala kao krhka igračka. Pokazivač skretanja slomio mi se u ruci kada sam uzeo da se njime igram. Ali, to nisam rekao tati.

Slučajevi iz Narandžastog dosijea uglavnom su pripadali meni, ali neke od njih poslali su mi drugi agenti i operativci koji su saznali da sam napravio takav dosije.

Jedan od mojih omiljenih, otprilike iz vremena Skautovog rođenja, bio je Zahtev sa parkirališta 'Sejfvjeja.' Kej i ja samo što smo se bili preselili iz Indijanopolisa u Denver, kako bismo bili blizu njene porodice. Još nisam bio direktor Odeljenja za naknadu štete, i sve razgovore morao sam da vodim lično.

Nazvaću ih g. i gđa Kasper. Žena je bila građena kao predimenzionirana granata haubice umotana u haljinu od štampane tkanine. Kasper je bio visok i mršav sa debelim naočarima, leptir mašnom, tregerima deceniju pre nego što ih je film *Volstrit* vratio u modu, nervoznim ustima,

dugim, trzavim prstima i stopalima kao kod Ičaboda Krejna u izglancanim 'florehajms' cipelama.

Njih dvoje samo što su izašli iz 'Sejfvjeja' u Litltonu, predgrađu Denvera, i obišli automobil do vozačeve strane kako bi namirnice ostavili na zadnjem sedištu svog 'Plimuta' iz 1978, sa četvoro vrata, osiguranog kod 'Preri Midlenda.' Gđa Kasper je otključala vrata vozača, posegnula unutra da otključa zadnja vrata i otvorila mu ih, sve vreme pričajući. Parkiralište je bilo prepuno. Kasper je malo iskoračio, leđima okrenut sopstvenim kolima, dok je ona otvarala vrata.

Kako se obično Sudbina meša u naš posao, 'Ford Bronko' parkiran do njih takođe je bio osiguran kod naše agencije, mada je 'Preri Midlend' dovoljno mala kompanija da osigurava samo jedna kola od hiljadu na drumu. Naš osiguranik, privremeno nezaposleni građevinski radnik, nije se nalazio u 'Bronku'. Kao niti bilo koji drugi vozač iz domaćinstva (njegova vanbračna žena) pokriven našom polisom. 'Bronka' je tamo dovezao - navodno bez znanja našeg osiguranika - njegov četrnaestogodišnji sin, Buba, koji je nepogrešivo odabrao taj trenutak da ubaci 'Bronka' u rikverc i da izleti sa mesta za parkiranje, prevezavši se pritom preko oba Kasperova stopala zadnjim i prednjim desnim točkom 'Bronka'.

Kasper je vrisnuo i bacio namirnice vredne osamdeset šest dolara i četrdeset šest centi u vazduh. 'Bronko' se odvezao. U priličnom bolu, Kasper se srušio kraj sopstvenih kola, okačivši se samo rukama o njih.

"Ono što sam tada uradila, kunem se, uradila sam zato što sam bila usplahirena", rekla je kasnije njegova žena kada mi je davala izjavu. Ono što je tada uradila, bilo je da zalupi zadnja vrata. Preko Kasperovih prstiju.

Bol nije smešan, ali uzimanje Kasperove izjave u toj maloj kući u Litltonu bilo je jedna od najbolnijih stvari koje sam *ja* ikada radio. Oba stopala bila su mu debelo ufačlovana i uzdignuta na Nogahajd otoman. Osam prstiju bilo mu je u udlagama. Izgleda da ga nije bilo briga za vozača 'Bronka' - koji se još, šest dana posle nesreće, nije bio vratio kući - ali nije mogao da prestane da priča o svojoj ženi. "Ako se ta kučka vrati", rekao je, uzmahujući udlagama kroz vazduh, "zadaviću je!"

Uzeo sam izjavu koliko sam mogao i otišao odatle, zastavši na uličnom čošku da se pridržim za sanduče za poštu dok mi nije prošao najgori nalet smeha. Slika Kaspera koji nekoga davi tim krutim, raširenim prstima, bila je više nego što sam mogao da podnesem.

Kerolajn se nikada ranije nije vozila žičarom sa sedištima, pa smo imali jedan trenutak nespretnosti prilikom ukrcavanja. Morao sam da je povučem naviše na sedištu pre nego što je stigla da sklizne. Tinejdžerka koja je žvakala gumu na mestu za ukrcavanje nije bila ni od kakve pomoći; samo je rekla nešto u nerazumljivom monologu dok je nabacivala par plastičnih kolica na kuke na naslonu sedišta.

Vozili smo se uzbrdo dvadeset ili trideset stopa iznad stena i mrkog šipražja. Ja sam se vozio žičarom zimi, kada su padine bile bele i kada su davale iluziju snegom prekrivene mekoće ispod; sada je to, međutim, više ličilo na vožnju ljuljaškom sa verande okačenom desetak metara iznad stenja i panjeva.

Kerolajn je bila oduševljena. "Tako je *tih*. Gledaj, tata, prugasta veverica!"

"Obična veverica sa tla", ispravio sam je, obrglivši je desnom rukom dok smo se uspinjali. Alpski tobogan bio je duži nego što sam mislio. Načas smo primećivali odrasle i klince kako šibaju niz žljebove, dok im kolica stružu po betonskim stranama. Rukama su stezali nekakvu upravljačku palicu, oči su im bile iskolačene, kosa i krajevi košulja vijorili su im se na lahoru koji su stvarali spustom, ali niko nije izgledao naročito zabrinuto. Dok smo gledali, jedan krupni muškarac riđe kose stušti se niz tobogan, tela pognutog napred, očiju napetih, sa obe šake oko palice, nalik na ratnog pilota koji pokušava da se izvuče iz poniranja. Njegova kolica zasekla su visoko krivinu i zlokobno zastrugala po samom rubu visokog zakošenog betona, kao da razmišljaju o tome da li da odlete izvan kontrole u jarugu s druge strane. Klin od plave plastike i čelika zaneo se, stresao i upao natrag u brazdu, nestavši izvan vidokruga iza i ispod nas poput rakete.

Bilo je čudno da Kej, koja je odrasla u Koloradu, nikada nije naučila da skija. Obično se šalila da postoji ukupno desetak meštana koji ne skijaju i koji se zimi sastaju jednom nedeljno kao grupa za podršku. Gven, moja bivša sekretarica, bila je odrasla u najravnijem delu Indijane, ali je obožavala da skija. Jednog petka, kada je ranije izlazila, Gven mi je ispričala kako joj je umro otac. "Otišli smo u Nju Hemšir na produženi vikend i tata samo što je izveo jednu stvarno tešku kristijaniju, tako da je stajao tamo blizu podnožja na skijama, ponosan kao paun, kad mu je lice najednom postalo nekako iznenađeno i on je gurnuo naočari naviše, a onda mu je lice postalo sivo kao mišji trbuh i on se, kao, nagnuo napred na štapovima, kao da je, otprilike, skijaš koji skače sa skakaonice, sve dok mu nos nije gotovo dodirnuo sneg između vrhova. A onda se preturio. Toni, to mi je bio dečko koji je tog vikenda bio sa mnom, i on i ja smo se, kao, nasmejali. Ali tata je samo ostao da leži tamo. Kada smo ga okrenuli, lice mu je bilo gotovo crno, jezik mu je bio sav naduven, i bio je mrtav, hladan kao kamen. Ali kao što sam te večeri rekla mamacu preko telefona, pa, otišao je kad je bio srećan."

Išao sam sa Gven na skijanje. Ne tog vikenda, već kasnije. Rekao sam Kej da imam konferenciju u Luisvilu i da letim za Vermont ili Jutu. Gven je bila dobra osoba na bezbroj malih načina - plakala je kada je uginula zlatna ribica u spoljnoj kancelariji - ali je verovatno niko nikada neće optužiti da joj treba jedan od onih TAG programa za nadarene koje mi Kej beše opisala.

"Drži se, malena", dobacih Kerolajn, uzevši je za ruku dok smo se približavali kraju vožnje žičarom. Žičara nije mnogo usporila kada smo došli do rampe, a tinejdžer koji je žvakao gumu na ovom kraju više se brinuo kako da skine kolica sa kuke nego kako da pomogne putnicima, pa smo Kerolajn i ja skočili, poluposnuli i sami otrčali na bezbednu udaljenost.

Uz zid je bilo naslonjeno još kolica sa imenima kao NEBESKI HODAČ, X-15 i PLAVA MUNJA ispisanim na donjoj strani. Ja sam odabrao jednu sa imenom MATORI SPORAĆ i prišao kraćem od dva reda na vrhu tobogana.

"Spuštam se sama, tata?"

"Ne ovog puta", odgovorih ja i stegoh joj šaku. Ovako visoko, bilo je hladnije. Oblaci su se prikupljali tu gore, iznad planinskog hrbata. "Da probamo zajedno."

Kerolajn klimnu glavom, uzvativši mi stiskom ruke. Red se pred nama skraćivao.

Otkad je bio dovoljno star da stoji, Skaut se naglavačke bacao u prostor prema Kej i meni, uveren da ćemo ga uhvatiti. Kerolajn to nikada nije radila. Oprezna je čak i kada je reč o jahanju na krkače, i upozorava svog 'konja' da ne padne unazad i da se ne saplete. Skaut je obožavao da ga bacamo visoko u vazduh i hvatamo - čak i kao beba - i kada sam pre nekoliko godina video uvodne kadrove filma *Svet po Garpu* morao sam da se nasmejem. Kerolajn je želela da bude mažena, ušuškana, grljena... zaštićena.

Kej i ja mrzeli smo i samu pomisao da je to zbog razlike između muške i ženske dece. Govorili smo da su u pitanju naprosto ličnosti, različiti i osobeni mali ljudi, ali, pitam se je li baš tako. Poslednjih nekoliko godina bilo je sve gore.

Verujte šta god želite, ali ja tačno znam kako Smrt izgleda. Ona je 'Pepsijev' kamion sa crnim bočnim stranicama.

Tog leta, kada sam se vratio iz Vijetnama, živeo sam u Indijanopolisu, uzimao insulin za šećernu bolest koja nije bila otkrivena niti je za nju bila postavljena dijagnoza sve dok nisam otišao u stacionar u Tan Son Nutu, i zbog koje sam otpušten pet meseci ranije. Stanovao sam sa još tri tipa, od kojih su dvojica bili bivši sanitetlije iz Vijetnama koji su se upisali na medicinski fakultet, pa je naša kuća ličila na scenografiju za M*A*S*H... film, ne TV seriju. Svi smo najčešće nosili radne uniforme i sivomaslinasti veš, a nas dvojica smo i spavali na krevetima iz ratnih viškova. Bili smo 'ladni k'o Donald Saterlend i pametnjakovići k'o Eliot Guld, a trava i cuga su se podrazumevali. Sva četvorica vozili smo motocikle.

Prva drumska nesreća koju sam ikada video - imao sam četiri godine i nalazili smo se na Putu

66 na izlazu iz Čikaga - dogodila se motociklisti i imala je smrtonosan ishod. Sećam se jedinstvenog i teškog zvuka kada su čovek i motor udarili u levu zadnju oplatu 'Stjudbejkera', kada su obojica prošla kroz raskrnicu u istom trenutku. Od tada sam bio na licu mesta kod najmanje trideset smrti na motociklu, pročitao pojedinosti o još nekoliko stotina i pao i sam pet ili šest puta sa motora. Prvi put kada sam uopšte *vozio* motor, približio sam se pumpi 'Konoko.' Dobro mi je išlo sve dok nisam ušao na benzinsku pumpu da se okrenem - i dalje u pokretu, u trećoj brzini - i jednostavno zaboravio gde su kočnice. Imao sam trinaest godina. Tri keše izašle su iz zgrade pumpe pošto sam skliznuo u zid, popeo se uz vrata između stubova i pao. Stajali su iznad mene dok sam ja ležao pod rezervoarom za benzin i iskrivljenim upravljačem Rikove nove mašine od dvesta pedeset kubika. Konačno je jedan od njih pljunuo i rekao: "Š'a bilo, momak", ustiju još punih duvana i ilinoškog razvlačenja, "zar ne umeš to da voziš?"

Ali, u vreme 'Pepsijevog' kamiona, vozio sam već godinama; više sam vremena proveo na motoru nego za volanom automobila. Čak i dok sam bio u Namu, kupio sam 'Kawasaki' od jednog marinca koji je polazio kući.

I tako sam jednog dana vozio 'Hondu' 450 mog cimera - moj motor bio je u radionici - ka zapadu, 38. ulicom, nekoliko milja severno od autoputa. Ispred mene se nalazio kombi 'Ekolajn' bez prozora pozadi, usporivši pošto je već krenuo od semafora na uglu 38. ulice i Gimnazijskog puta. Nakrivio sam se i ubrzao oko njega levom trakom, dodavši mu žešće gas onako kako se to radi posle nekoliko godina sticanja samopouzdanja na motoru pre prvog velikog pada. Kao da, ako oduvaš svu onu gomilu gvožđurije iz Detroita zaglavljenu u saobraćaju, možeš da se otarasiš osećaja inferiornosti i ranjivosti koji ti ista ta gvožđurija uliva na otvorenom putu.

U svakom slučaju, mora da sam išao četrdeset pet ili pedeset milja na sat kada sam skrenuo oko 'Ekolajna.' A onda sam otkrio razlog za njegovo usporavanje.

'Pepsijev' kamion je krenuo sa 'Šelove' pumpe na uglu i stao je zbog saobraćaja pre nego što je skrenuo u istočnu traku. Kamion je bio beo i masivan kao metalni nosorog sa starim 'Pepsi' znakom sa strane. Njegove visoke police bile su pune boca. Kamion beše zauzeo čitavu levu traku i najveći deo desne, a plavi 'Ševi' ispred kombija 'Ekolajn' ispunio ono što je preostalo. Kombi je bio zeleni zid s moje desne strane. Gusti saobraćaj hitao je u drugom smeru oko metar s moje leve strane, a kabina 'Pepsijevog' kamiona štrčala je još dva metra u njihovu traku. Iza mene je 'Kamero' gazio na kočnice.

Obično, kad si u nedoumici, spustiš motor što nežnije možeš, računaš da ćeš odrati malo kože, i nadaš se najboljem. Uvek sam nosio kacigu - čak i onomad, u danima svoje gluposti - a obično sam nosio čizme i kožu, ali ovo je bilo sredinom avgusta. Bio sam u patikama, podsećenim pantalonama uniforme i standardnoj maslinastozelenoj potkošulji.

Dno 'Pepsijevog' kamiona kao da beše naleglo na tle - prigušnice, kućišta prenosa, niski pragovi, cevi, zupci, jebem li ga, ko zna šta sve ne - a on se kretao jedva, milio, nedovoljno brzo da mi se skloni s puta, ali dovoljno brzo da mi omogući jasnu sliku tih duplih zadnjih levih točkova koji se kotrljaju preko onoga što ostane od mene i 'Honde' mog cimera kada skliznem ispod u taj kaos. U Vijetnamu smo takve kamione zvali 'dvojka i po'. Sada ću poginuti pod jednim od njih. Rešio sam da ostanem u uspravnom položaju. Mislim da nisam dovoljno čvrsto stisnuo kočnice da bih ostavio trag klizanja. Sada sam mogao da vidim samo levi prednji točak 'Pepsijevog' kamiona, a on mi je bio viši od glave. Zaključio sam da mora da je mekši od čelika, pa sam skrenuo pravo ka njemu.

Naravno, sve to nije bio linearni proces razmišljanja. Nesreće u kojima imaš vremena da *misliš* i nisu nesreće. Ali svako ko je ikad zajebao stvar, pogledao Smrti u oči i preživio, može da se seti jasnoće svega toga, nestvarnog kvaliteta vremena usporenog i rastegnutog gotovo do beskraj. Uveren sam da se poslednje misli koje gasnu u umirućim mozgovima žrtava odnose na taj fenomen rastegnutog vremena, na gotovo bolnu oštrinu percepcije i na zapanjenost svime time. Kao da je nasilna smrt astronomska crna rupa i da ulazak u nju omogućava početak usporenog vremena, mnogostrukih stvarnosti i rastegnutog prostora - sve ono o čemu pričaju tipovi poput Stivena Hokinga. To, i psovke. Jedan moj prijatelj iz ekipe za uviđaj avionskih nesreća Odbora za

nacionalnu bezbednost u saobraćaju jednom mi je rekao da na stotinu snimljenih traka iz pilotske kabine koje je preslušao posle avionskih tragedija, samo tek nekoliko nije sadržavala psovku u poslednjih sekund ili dva.

U svakom slučaju, stušio sam se oko kombija, ugledao 'Pepsijev' kamion, rekao: "Jebi ga", i udario pravo u njega.

Elizabet Kibler-Ros i one ostale spodobе daju nam blistave izveštaje o tome kako tek umrli hitaju dugim tunelima, vide svetlost, čuju poznate glasove i osećaju milostivu toplinu.

Sranje.

Smrt je 'Pepsijev' kamion bez prostora za prolaz. Umiranje je *tras*, osećaj da si najveći glupan na svetu i istrzanje iz svega toga. Kao štene koje dignu iz kutije za kožu na zadnjoj strani vrata. Kao šahovska figura koju sklanja sa table gnevni igrač. *Tras*, trzaj, ode.

Dik Penington, jedan od mojih cimera, slučajno je bio dežuran na klinici kada su me doneli i sedeo je tamo sutradan, kada sam došao sebi. "Bobi", rekao je blago, kako ih već uče da se ophode sa pacijentima u Metodističkoj bolnici. "Jebote, baš si se skenjao." Bilo mi je drago što Kert nije bio dežuran; on je bio cimer čiju sam 'Hondu' upropastio.

Sto osamdeset šavova u mojoj desnoj nozi, šezdeset tri u levoj. Višestruki lom desne ruke. Kontuzija. Slomljena ključna kost. Kada sam se upoznao sa Kej nekoliko nedelja kasnije na koncertu Sajmona i Garfankla, to se dogodilo zato što nije od mene mogla ništa da vidi zahvaljujući svom tom gipsu, šinama i zavojima.

Godinama kasnije, kada sam raspravljao sa njom o koristi državnih zakona o nošenju kaciga za osiguranje, Kej me je iznenadila mišljenjem da od motociklista ne treba zahtevati da nose kacige, niti bilo koju drugu sigurnosnu opremu. Kej je obično bila usijana poput Ralfa Nejdera kada su u pitanju takve stvari, da sam naprosto morao da je pitam zbog čega. "Tako se trebe oni slabi iz genetskog izvora", rekla je, samo sa naznakom osmeha. "Motocikli su najbliže što možemo da priđemo silama za prirodnu selekciju u civilizovanom društvu."

Još ponekad vozim. Nikada nisam nigde vozio Skauta na svom motoru, a Kerolajn ne bih ni u snu pustio na jedan od njih.

Klinac koji je radio na vrhu tobogana nije žvakao gumu, ali usta su mu visila i vilični mišići blago su mu se mreškali kao da vežba. "Oboje ćete zajedno?" rekao je on. Zvučao je kao da to zbog nečega ne odobrava.

"Aha." Smestio sam s mukom kolica u brazdu žljeba, uvukao se i počeo da smeštam Kerolajn između kolena. Kolica ispred nas nestala su i tinejdžeri pozadi premeštali su se nestrpljivo s noge na nogu.

"Aha, o-kej, 'ste bili nekad na toboganu?" upitao je klinac koji je tamo radio. Nije sačekao odgovor. "O-kej, povuc'te tu palicu da proverite kočnice, aha, fino, napred znači da ubrzava, nazad usporava, ne nabijajte se u kolica pred vama i morate brzo da se sklonite kad se sasvim zaustavite u podnožju, o-kej? Krenite." Pljesnuo me je po leđima. Kerolajn je ispunila šupljinu između mojih ruku i nogu, držeći upravljačku palicu ispod mojih šaka. Krenusmo napred i naniže.

Dosta nesreća prouzrokuje preterana opreznost. Jedan od mojih najranijih zahteva iz Narandžastog dosijea potiče iz vremena kada sam tek počeo da radim za 'Državnu farmu' u Indijanopolisu. Kej je tada još radila u javnim školama, takođe i u jednoj maloj gimnaziji u gradu zvanom Braunsberg nekih deset milja daleko, a ja sam vozio po čitavoj državi kako bih razgledao olupine. Isuse, iz nekog razloga, bili smo srećni.

Ovaj zahtev - ma do đavola, prosto ću upotrebiti njihova prava imena, porodica Džonson - odnosio se na događaj koji se zbio kraj ukrštanja puteva I-70, I-465 i 74, nedaleko od aerodroma. Oboje, i g. i gđa Džonson behu otišli u prevremenu penziju kako bi ostvarili ono o čemu su čitavog života sanjali - da godinu ili dve putuju po Americi, pre nego što se skrase negde u Floridi ili Arizoni. Povelili su sa sobom osamdesetogodišnju mamicu - majku g. Džonsona, smislivši da je, kada dođe vreme da je smeste u neki starački dom, prosto ostave na nekom lepom mestu i nastave da putuju. Problem je bio u tome što su i g. i gđa Džonson mrzeli da voze i nisu duže od

decenije otišli dalje od svoje uredne rančerske kućice.

Kupili su ozbiljnu opremu za putovanje - najveću kamp-prikolicu do tada proizvedenu, smeštenu iza kamioneta GM koji je mogao da odvuče šest tona do meseca i natrag. Gđa Džonson mi je kasnije rekla da bi kupili motorizovanu kuću - propisni RV - ali da je ona 'izgledala previše velika i moćna' u izložbenom salonu. Kako se ispostavilo, odustali su od Labadora zarad pit bula.

Nikada nisu ni stigli da zaista isprobaju snagu svog novog vozila. Kada sam video taj GM pošto je odšlepovan, na meraču pređene udaljenosti stajalo je dvadeset pet kilometara, od čega je više od dve trećine bilo zbog isporuke od prodavca. Ulaz na I-465 nalazio se dva i po kilometra od kuće Džonsonovih.

G. Džonson je vozio i dobro mu je išlo sve dok nije stigao do podnožja zakrivljene ulazne rampe i stao. Gđa Džonson je govorila da li sa desne strane ima saobraćaja i rekla mu je "O-kej, kreni." G. Džonson nije krenuo. Nije verovao u tačnost desnog retrovizora. Brinuo se hoće li kamion ubrzati kako treba. Bio je teži za rukovanje od njegovog forda 'Kraun Viktorije'.

U međuvremenu, Džonsonovi i njihova nova kamp-prikolica stajali su u podnožju ulazne rampe dok je saobraćaj postajao sve gušći u trakama Međudržavnog puta koji vodi ka jugu, i nagomilao se iza njih sve do ulice Moris. Počelo je trubljenje. G. Džonson je kasnije priznao da mu je znoj probio novu košulju iz 'Džej Si Penija.'

"Izgleda bolje!" doviknula je gđa Džonson. Mislila je, kako je rekla kasnije, da izgleda da će se raščistiti posle prolaska sledeće grupe vozila koja su se kretala velikom brzinom.

G. Džonson nije sačekao da čuje još toga. Ne proverivši retrovizore, dao je gas, presisao, kresnuo ponovo i uključio se u saobraćaj brzinom koju je drumska patrola Indijane kasnije procenila na između sedam i devet milja na sat.

Najmanje tri automobila u krajnjoj levoj traci gde se uključivala ulazna rampa uspelo je da promeni trake. Dva od njih došla su u dodir sa najmanje tri druga automobila, što je izazvalo malu lančanu reakciju branicima, ali ništa od svega toga nije bitno, jer niko od *njih* nije bio osiguran kod 'Državne farme'. Poslednje vozilo iz te grupe koja se kretala velikom brzinom nije imalo ni vremena ni mesta da promeni traku. To vozilo bilo je poluprikoličar sa šesnaest točkova, u najmu kod korporacije 'Mamina original peciva' iz Saginoa, u Mičigenu. Svaki put kada sam čuo glas g. Džonsona na magnetofonskim snimcima kako pominje tog 'prokletog Maminog kamiondžiju', mislio sam da pominje nešto drugo. [Neprevodiva igra reči: *Mother's trucker*, što zvuči veoma slično kao psovka 'motherfucker'. \(Prev.\)](#)

Mamin kamiondžija bio je na drumu već devet sati i išao je otprilike sedamdeset pet milja na sat kada je ugledao kamionet i preveliku kamp-prikolicu Džonsonovih kako izlaze ispred njega. "Ta prokleta stvar kao da je iskočila postrance i gotovo se ukopala ispred mene", rekao je on kasnije. "Vidao sam i paraplegičare koji su se brže kretali od tog matorog prdeža."

Trake s desne strane Maminog kamiondžije bile su pune automobila u sudaru. Leva traka bila je zagušena saobraćajem sa ulazne rampe koji se beše nagomilao iza Džonsonovih. Mamin kamiondžija učinio je ono što je mogao - skrenuo što je više mogao udesno, a da ne zgnječi jedan 'Volvo' iz '78, uz neprestano pritiskanje sirene.

Treštanje sirena poluprikoličara koji je nailazio imalo je učinka na naše osiguranike. G. Džonson je ukočio i potpuno zaustavio kamionet i prikolicu. Gđa Džonson je vrisnula.

Kabina kamiona promašila je kamp-prikolicu Džonsonovih, i samo im je skinula desni retrovizor. Poluprikolica *zamalo* što nije promašila. U pitanju su bili puki santimetri.

Drumski patroldžija sa kojim sam kasnije razgovarao uz piće, posle isteka njegovog radnog vremena, u baru '911' u ulici Vašington, rekao je: "Kamiončina je otvorila tu kamp-prikolicu k'o neki jebeni, veliki otvarač konzervu tunjevine. Najčistija drumska hirurgija koju sam ikad video."

Džonsonovi su bili prodrmani, ali nepovređeni. Čuli su zvuk - "Nešto kao džinovski otvarač za konzerve", rekla je gđa Džonson - osetili tešku vibraciju i okrenuli se na vreme da vide kako poluprikoličar Maminog kamiondžije i deo njihove rođene kamp-prikolice prolaze s njihove desne strane. "Tada sam se setio mamice", rekao je g. Džonson kasnije.

Državni zakon Indijane zabranjuje da se voze putnici u zasebno oblikovanom ili vučenom vozilu za kampovanje ili rekreaciju. Džonsonovi su rekli da to nisu znali. Znali su samo da je mamica imala glavobolju, da je nameravala da prespava prvih nekoliko sati putovanja, i da nisu platili trideset dve hiljade dolara da bi mamica sve vreme bila sa njima u kabini tokom obilaska Amerike.

Mamica nije bila sa njima u kabini. Nije bila ni u bilo kom od četiri kreveta u prikolici, niti u odeljku za ručavanje, niti na nekom od sedišta tamo pozadi. Mamica beše odabrala baš taj trenutak da ode u klozet.

Toaleti u toj vrsti kamp-prikolica bili su hemijski, u montažnoj, samostalnoj metalnoj jedinici koja se ubacivala u zadnji desni ugao kamp-prikolice tokom poslednjih faza proizvodnje. "Taj prokleti mali klozet izašao je odande glatko, kako se samo moglo poželeći", rekao je drumski patroldžija u baru '911.' "Jedino što je ostalo bila su vrata. Kamion je zavrteo taj toalet kao jednu od onih čigri kojima se moj mali igra za Božić."

"Mamica", rekao je g. Džonson kada su se njegova majka i klozet zavrтели kraj njega brzinom koja je kasnije procenjena na samo nešto manju od brzine Maminog kamiondžije.

Vozač 'Volvoa' iz '78. izjavio je kasnije: "Video sam dve mršave noge kako štrče pravo napolje, horizontalno. Mislim da je imala one ružičaste, pufnaste papuče kakve nose stare gospođe, ali sve što sam mogao da vidim bila je nejasna mešavina ružičaste i bele boje, dok je čitava ta stvar poskakivala autoputom."

Devedeset metara. Znam da to nije preterivanje, jer sam lično prešao tu udaljenost sa meračem dok je drumski patroldžija koračao kraj mene, a njegov kolega zaustavljao saobraćaj u toj traci. Neko vreme na tom delu puta I-465 stalno su bila parkirana pajkanska kola kraj linije srednje trake, dok su nekom novom tipu pričali priču.

Ne znam kako je rešen taj zahtev, zato što smo se nedugo zatim preselili u Denver. Znam da je nosilac osiguranja Maminog kamiondžije tužio 'Državnu farmu', mi smo tužili njih, nekoliko drugih vozača čija sa kola bila uključena tužilo je Džonsone, g. i gđa. Džonson tužili su Maminog kamiondžiju, a - ovo je najlepše - mamica je tužila svog sina i njegovu ženu, ne samo da bi joj platili račune za lečenje slomljenog kuka i nagnječenih rebara, već i zbog 'nebrižljivog ugrožavanja i teškog osramoćenja koje je bilo rezultat javnog poniženja.'

Mislim da se još vuku po sudovima.

Kerolajn i ja spustili smo se niz Tobogan što smo sporije mogli, a da ne zaustavimo kolica. Bilo je to dovoljno brzo. Padina je najvećim delom bila zakošena pod četrdeset ili više stepeni i na pravim deonicama mora da smo išli i pedesetak kilometara na sat. To je zanemarljivo u kolima, ali može da se oseti u utrobi kada šišaš nizbrdo na otvorenom, sa guzicom pet santimetara iznad betona. Tinejdžeri iza nas vikali su da ubrzamo. Nisam se osvrtao na njih, usredsredivši se na kočenje pre sledećeg ćoška, tako da ne izlećemo suviše visoko u krivinama.

"Kako ti se dopada?" doviknuo sam Kerolajn kroz vetar i riku valjaka ispod kolica.

"*Super!*" odvrtila mi je vriskom. Kosa joj je vijorila po mojoj bradi.

Poslednji niz krivina, smanjenje strmine, odsustvo stabala, i mi smo kočili na dugoj, ravnoj deonici u podnožju padine. Pomogao sam Kerolajn da ustane i izađe, nespretno se osovio na noge i podigao glomazna kolica iz žleba. Tinejdžeri su tromo prošli pored nas, uz gundanje.

"Još jednom, tata, molim te? *Molim te?*" zatražila je Kerolajn.

"Nipošto", odgovorio sam. Trik je u tome da treba znati kada ostati čvrst.

"Šest i pedeset, molim", rekla je žena iza stakla. "Rekla sam vam da bi vas izašlo jevtinije da ste kupili specijalku od po dve vožnje po osobi za deset dolara."

Leševe su držali u PS-1, Primarnom skladištu u Tan Son Nutu. U bazi se nalazila mrtvačnica i još jedna prenosiva jedinica sa rashlađivanjem blizu glavnog hangara, ali PS-1 je bilo mesto gde su tela čekala između konačne obrade i leta kući. Neki idioti u bataljonu zvali su to 'Deponija Hilton' ili 'Čekaonica za glupake koji su zajebali stvar'.

Mnogi mladići koje sam obrađivao za slanje kući iz Vijetnama bili su žrtve nesreća. Neke nesreće imale su veze sa borbom ili oružjem, ali većina je bila rezultat nezgoda sa džipovima, teškom opremom ili onim prokletim mopedima koji su se mogli videti svuda u i oko Sajgona. 'Preri Midlend' bi napravio čitavo bogatstvo da je prodavao premije u Vijetnamu.

Sećam se da su me pozvali iz prikolice koju sam koristio kao kancelariju da pogledam telo momka koji se zezao sa drugarima i tobože kačio eksploziv C-4 za ARVN APC. Momak beše legao i pravio se da ubacuje granate u točkove guseničara dok je APC prolazio kraj njega, i jedan njegov drugar rekao je da su to videli u filmu zvanom *Darbijevi rendžeri*, kada je vozaču Južnovijetnamcu dozlogrdilo. Sedam tona oklopnog transportera prešlo je u rikverc preko tog mladog specijalca klase 4. Na ojačanom asfaltu, ne po blatu.

Nisam pogledao telo, ali sećam se da je kesa izgledala mlitavo poput moje torbe za odeću sa samo jednim odelom unutra. Kasnije, dok sam radio papire za njega, primetio sam da momka šalju u Prinsvil, Illinois, gradić samo nekoliko milja od mesta gde sam živeo u Elmvudu, pošto smo se odselili iz Čikaga.

Elmvud je bio mesto u kom sam prvi put shvatio da ću jednog dana zaista umreti. Bila je subota uveče krajem avgusta, leta 1960, samo nekoliko dana pre predviđenog ponovnog početka škole. Imao sam dvanaest godina i bio spreman za sedmi razred, ali sam bio zaboravio da obavim 'sistematski za nižu gimnaziju', iako 'niža gimnazija' nije bila ništa više od nekoliko novih učionica pridodatih istoj osnovnoj školi koju sam pohađao. Opet, nisam mogao da se prijavim za sportove u sedmom razredu bez sistematskog pregleda.

Nemam pojma kako sam i zašto bio u stanju da posetim jedinog gradskog doktora kasno te subotnje večeri, ali bio sam. Stvari su tada bile uvrnute. Lekari su čak obilazili bolesnike kod kuće.

Ovaj lekar bio je pobegao dve godine ranije iz Mađarske. Stopio se smesta sa životom u Elmvudu, osim što se bizarno odevao, mirisao stvarno uvrnuto, čudno se češljao, izgledao drugačije i govorio tako da ga gotovo niko nije razumeo. Takođe je bio veliki gad. Zvao se Dr Viskes, ali sva deca u gradu zvala su ga Dr Grozni. [Odnosno, Dr. Vicious; zanimljivo je da je reč o liku, mestu i događajima detaljno opisanim u Simonsovom horor-romanu *Leto noći*. \(Prev\)](#)

Sećam se da sam primio nekoliko injekcija - onih staromodnih, sa tupim iglama koje su se vraćale u sterilizator. Pretpostavljao sam da ih je dr Viskes koristio sve dok ne bi postale previše tupe da probuše kožu. U svakom slučaju, krenuo sam ka Ratnom memorijalnom parku kako bih gledao Besplatnu predstavu. Jedini bioskop u Elmvudu - sa četrdeset šest sedišta - bio je zatvoren preko leta zato što su Don i Didi Evalt, vlasnici, uvek odlazili u svoju kuću gore, na jezeru Big Pajn u Minesoti. Ali njihov sin, Harmon, iako je bio uspešan zubar u Peoriji, gotovo čitav sat vožnje daleko, napravio je tradiciju iznošenjem šesnaestmilimetarskog projektora i konzervi sa koturovima trake nekog filma koji se nedavno pojavio, da bi davao besplatne predstave na belom platnu razapetom preko prednjeg dela podijuma za orkestar u Memorijalnom parku. Porodice su pravile piknik na prekrivačima ili gledale iz kola zaustavljenih uz ivičnjak, i to je bio beskraino prijatniji doživljaj od odlaska u Evaltov bioskop.

Ovo je bila poslednja Besplatna predstava tog leta i ja sam jurio tamo posle sistematskog pregleda, sa bolom u mišicama, kada mi je najednom palo na pamet da ću umreti.

Ne tada, verovatno. Ne te noći, možda. Ali, jednog dana. Neizbežno. Neopozivo.

Kao da mi je neko izbio vazduh. Posrnuo sam unazad i seo na niski kamen na mestu gde su se susretale trava i asfalt Treće ulice. Mogao sam da čujem zvuk crtanog filma Besplatne predstave jedan blok dalje.

Smrt je bila stvarna. Bila je neizbežna. Svi smo to znali i pravili se da to prihvatamo, ali niko u to nije *verovao*. Ja nisam. Smrt je bila nešto što smetnemo s uma onako kako smo uslovljeni da ne mislimo na zakazani pregled kod zubara ili ponovni povratak škole posle leta slobode. Nešto može da se pojavi i izmeni stvari... događaji mogu da odlože zakazani pregled kod zubara... doći će ponovo raspust.

Ali smrt je bila *to*. Spustio sam čelo do kolena, zagledao se u patike i pokušao da dišem.

Jedan od dana u nedelji kroz koje sam tako veselo prolazio biće jednom *taj* dan. Dan moje smrti. To *mora* da bude jedan od tih sedam dana. Koji? *Subota*? Nije bilo fer da se umre u subotu. *Nedelja*? *Ponedeljak*? *Utorak*? *Sreda*? Sreda... moja omiljena televizijska serija, *Čovek u svemiru* sa Vilijemom Landigenom, davala se sredom uveče. *Četvrtak*? *Petak*?

Skladište i glavni štab našeg administrativnog bataljona nalazili su se sa suprotne strane piste u odnosu na komplekse civilnog i vojnog terminala. Avioni C-130 i C-5A koji su uzletali najpre su kretali od glavnih hangara, prelazili početak glavne piste kao da su spremni da polete, a onda rulali do naše strane polja gde su utovarivali svoj pravi teret.

Skladište Tan Son Nuta bilo je uvek veoma vruće. Čelične transportne kutije trebalo je da budu hermetički zapečaćene, nepropusne za vazduh, ali vazduh je stalno bio težak od slatkog zadaha raspadanja. Podsećao me je na strvoderski kamion koji je uveče prolazio ulicama Elmvuda.

Godinama pošto sam se vratio iz Vijetnama, počeo sam da razmišljam o tom mestu samo kao o još jednoj nesreći, kao da su čitave Sjedinjene Američke Države bile 'Ford Ferlejn' ili 'Bjuik Regal', a Vijetnam obični zid ili drvo koje im se našlo na putu dok je vozačeva pažnja bila obuzeta nečim drugim. Ili je možda reč o olupini koja je nastala zbog namerne naplate osiguranja. Koga sad da bude briga za to? Mala šteta. Do đavola, svi znaju da svake godine na autoputu pobijemo isto toliko Amerikanaca koliko smo uspeli da zbrisemo tokom gotovo decenije angažovanja u Vijetnamu. Samo što ne dižemo crne zidove kako bismo držali komemoracije žrtvama sa autoputeva. Niti donosimo tela u jedno jedino skladište.

Te noći, u Elmvudu, dvanaest godina pre PS-1, ostao sam da sedim neko vreme sve dok osećaj da me je neko tresnuo u pleksus nije izbledeo i nestao. Ali osećaj da se nešto zauvek izmenilo nije izbledeo.

Konačno, ustao sam, otesao prašinu sa farmerki, protrljao bolne mišice i ostatak puta do poslednje Besplatne predstave leta prešao hodom.

Dok smo se vozili žičarom ka početku našeg drugog spusta, Kerolajn reče: "Tata, veruješ li u Boga?"

"Mrrmmm?" promrmljah ja. Posmatrao sam tamni kumulus koji se pojavljivao i gomilao nad Vrhom 8.

"Veruješ li u Boga? Mama ne veruje, mislim da ne, ali Keri iz naše ulice veruje."

Pročistih grlo. Toliko sam uvečbavao odgovor na to pitanje od kojeg sam tako često strepeo u prošlih nekoliko godina, da bi moj pripremljeni odgovor, kada bi se štampao u celini, mogao da posluži kao kurikulum za kurs iz filosofije dug čitav semestar, uz kurs iz komparativne religije pride. "Ne", odgovorih najzad Kerolajn, "mislim da ne verujem."

Kerolajn klimnu glavom. Približavali smo se kraju vožne žičarom. "Mislim da ne verujem ni ja, bar po onome što Keri kaže o Bogu, ali ponekad razmišljam o tome."

"O Bogu?"

"Ne baš", odgovori Kerolajn. "Već o tome da, ako nema Boga, onda nema ni raja, a ako nema raja... gde je onda Skaut?"

Približavali smo se platformi za iskrcavanje. Pomagač tinejdžer bio je zauzet razgovorom sa dvema pomagačicama tinejdžerkama. "Evo", rekoh ja Kerolajn dok smo se približavali nezgodnom trenutku. "Daj mi ruku. Ne puštaj."

Nije postojao zahtev za naplatu osiguranja, ali tretirajmo to kao da jeste. Nazovimo porodicu Porodica Iks. G. i gđa Iks, sin od pet i po godina i kćerka od nepune četiri.

Preseljenje iz Indijanopolisa u Oregon dobro je došlo g. i gđi Iks. Posle godina rada za jednu veliku kompaniju, otac je bio na putu da postane nezavisni procenjivač štete. Majka je nameravala da upotrebi sopstvenu diplomu kako bi predavala u lokalnom koledžu umesto u javnim školama. Deca su se radovala većem dvorištu, obližnjoj šumi, jezeru u komšiluku, novim drugovima i svim onim stvarima kojima se deca inače raduju.

Nova kuća nalazila se u predgrađu Portlenda zvanom Jezero Osvego; i kuća i predgrađe bili su predivni. Dvorište je bilo uređeno, bujno kao kišna šuma, i pravi razlog za oduševljenje posle godina provedenih u gotovo pustinjском Koloradu. Iza glavne kuće nalazila se mala zgrada gde je g. Iks nameravao da otvori kancelariju. Nikada je nije upotrebio.

Kao i kod svih nesreća, izmena samo jedne od stotinu malih odluka mogla je da dovede do toga da se ona izbegne. Kao i kod svih nesreća, nijedna se nije izmenila.

G. Iks bio je zauzet u kući sa radnicima koji su obavljali selidbu, ali imao je toliko vremena da kaže deci da mogu da se igraju u nižem delu bašte u zadnjem dvorištu, ali da se drže dalje od kombija za selidbe. Gđa Iks nalazila se u spavaćoj sobi na suprotnom kraju kuće, nadgledajući raspakivanje. Kasnije je rekla da je mislila da su deca u prednjem dvorištu.

Pri prethodnom istovaru, jedan od radnika izvadio je sinovljev novi bicikl i ostavio ga na vratima. Dečak upravo beše dobio bicikl od dvadeset inča zato što je istrošio stari, od šesnaest. Dečak je bio stvoren za točkove. Prijatelji su govorili da ima očeve oči i kosu. Ali, strmoglava hrabrost bila je isključivo njegova.

Dvoje dece izašlo je iz nižeg dela bašte i dečak je video da ga novi dvotočkaš čeka odmah iza stepenica. Potrčao je ka njemu istog trenutka kada je vozač krenuo kombijem unazad - samo za oko metar - da bi podesio bolji ugao za istovar klavira.

Shvatio sam da nešto nije u redu kada sam čuo kako Kerolajn vrišti. Kada sam izašao, najpre sam pomislio da se nešto dogodilo vozaču - on je bio na kolenima kraj kamiona i jecao je gotovo histerično. Kerolajn je do tada ućutala, ali ja sam ispratio njen užasnuti pogled i video šta se dogodilo.

Skaut nije bio pregažen. Zadnja strana kamiona jedva da ga je i dodirnula, ili je tako bar izgledalo sve dok mu nisam pod kosom i u podnožju lobanje osetio strašnu mekoću. Podigao sam ga bez razmišljanja, okrenuo se prema kući, a zatim okrenuo na drugu stranu, kao da ću da se sjurim niz prilazni puteljak i odnesem ga tako sve do bolnice. Držao sam ga dok je Kej prilazila bliže, videla koliko je ozbiljno, utrčala da pozove nadležne, a zatim se vratila da mu ukloni kosu sa lica dok sam ja tamo stajao i držao ga. Još sam ga držao, ljuljao ga, kada su stigla ambulatna kola.

Sećam se da je Kej vozača kao da je *njemu* potrebna uteha. Na sekund sam je mrzeo što je to učinila. Još je mrzim.

Nosilac osiguranja kompanije za selidbe kasnije je ponudio gotovinsko poravnjanje. Novac je prešao iz ruke u ruku. Kao da je uopšte bilo važno.

"Smem li da se spustim sama?"

"Nisam siguran, malena. Moraš veoma snažno da vučeš palicu kako bi usporila kolica kada jednom krenu. Nisam siguran da si dovoljno jaka da to sama uradiš."

"Molim te, tata. Paziću."

"Pusti me da razmislim na sekund, Kerolajn."

"O-kej, idemo, idemo", uzviknuo je klinac na početku tobogana. Iza nas nije bilo nikoga. Prvi put sam primetio da je žičara prestala da dovozi ljude gore, verovatno zbog tamnih oblaka koji su se gomilali iznad planine.

"Tata?"

"U redu." Podigao sam je u plava kolica. Izgledala je u njima veoma mala.

Povukao sam narandžasta kolica u žleb za sebe i uzverao se u njih. Pomoćnik je izgovorio svoju litaniju kao da se dosađuje, i lupnuo Kerolajn po leđima. Ona se jednom osvrnula, gurnula palicu napred i krenula niz strmu padinu. Prekasno, shvatio sam da je trebalo da ja krenem pre nje, da je usporim ako se stvari otmu kontroli.

Uz lupanje srca, nagnuo sam se napred i krenuo za njom.

Kada sam bio na klinici, gotovo svake noći sanjao sam isti san. Možda zbog lekova.

Sanjao sam da sam pred razredom u kojem predajem geometriju, i da pokazujem na dijagram

nacrtao na crvenom zidu. Dijagram je predstavljao obrnutu kupu. Pokazao sam krug na vrhu kupe. "Poluprečnik je u jedinicama potencijala", rekao sam. "Cirkumferencija u jedinicama raspoloživih izbora. Pri rođenju, i jedno i drugo gotovo je beskonačno."

Prešao sam pokazivačem niz spoljnu stranu kupe u silaznoj spirali. "Zamislite", rekao sam, "da se vertikalna udaljenost sastoji od jedinica vremena koje takođe odgovaraju jedinicama izbora u sve manjoj cirkumferenciji. Kako vreme prolazi, što se preduzima veći broj izbora, očigledno je da se tako eliminiše gotovo beskonačan broj alternativnih izbora."

Pokazivač bi se spustio u spirali po spoljnoj strani kupe. "Molim vas da primetite", rekao bih ja, "kako brzi silazak kroz vreme i sve manji skup izbora dovodi čoveka *ovde*." Kuckam po najnižoj tački kupe. "Preostalo vreme - nula. Preostali izbori - nula. Potencijal koji se može upotrebiti - nula." Zastajem. "To je, naravno, dijagram života."

Učenici klimaju glavom i žurno beleže. Svi učenici su Skaut. Svi do jednog.

Kerolajn ne koristi mnogo kočnice. Spuštamo se mnogo brže nego prvi put. Vičem joj da uspori. Negde iza nas seva munja. Grmljavina se gotovo gubi u rici naših kolica. Pokušavam da je sustignem.

Ona ide prebrzo.

Veliki broj smrti na autoputevima sa samo jednim vozilom predstavljaju samoubistva. Policija beleži 'neobjašnjeno', 'gubitak kontrole' ili 'moguće prisustvo insekta u vozilu izazvalo gubitak kontrole kod vozača' ali ja sumnjam da je to najčešće kombinacija velike brzine, nosača mosta i iznenadne spoznaje prilike. Ubistvo je takođe popularno. Popriličan broj gadnijih dosijea 'Preri Midlenda' sačinjen je od slučajeva motorizovanih ubistava koja se nisu mogla dokazati.

Moj poslednji dosije u Oregonu bio je mogući slučaj za Narandžasti dosije, sa ženom koja je pratila muža do kuće njegove ljubavnice, čekala cele noći, a onda ga pratila do posla. Kada je izašao iz zgrade na pauzu za ručak, stuštila se preko parkinga i dve kolovozne trake pune saobraćaja kako bi ga pregazila svojim 'Taurusom' iz 1978.

Muž je bio oprezniji od većine. Video ju je kako naleće i uskočio natrag kroz obrtna vrata. Njegova žena nije mogla da zaustavi taurusa pre nego što je ovaj tresnuo o zid.

Ni naš osiguranik ni njegova žena nisu bili povređeni. Tužba je došla od četrdesestogodišnjeg kompjuterskog programera koji je radio dole, u podrumskoj kancelariji. Jedna cigla iz zida koji je ona uništila pala je kroz akustičnu ploču i zveknula programera pravo u čelo. Tražio je milion i dvesta hiljada dolara. Ako suđenje stigne do porote, verovatno će dobiti dobar komad od te sume. Oni koji tvrde da Amerika nikada neće postati socijalistička zemlja previđaju činjenicu da je naš pravni sistem već otkrio način da preraspodeli bogatstvo u ovoj zemlji.

Prvih nekoliko meseci nije bilo mnogo strašno - Kerolajn sam bio potreban makar kada se budila noću s vriskom - ali na kraju sam znao da moram da odem.

Pratio sam je izjutra do škole, iako više nisam živeo sa njom. Ponekad sam sedeo u parku preko puta i gledao u prozore njene učionice, pokušavajući da joj načas vidim vrh glave. Sačekivao sam je na kraju svakog dana i pratio do kuće, da bih se kasnije vraćao kolima kako bih posmatrao kuću s druge strane ulice. Ponekad sam se vraćao na nekoliko dana, sedmicu, znajući, ipak, koliko je nemoguće da ih *zaista* štitim dok se nalazim tamo. Da bi se videlo šta se dešava, čovek mora da bude napolju, blizu, ali napolju.

Kerolajn i ja smo jedini na Alpskom toboganu. Ona ne usporava, pa ja pokušavam da ubrzam kako bih je stigao. Ne postoji ništa što zaista mogu da učinim. Nalazimo se na različitim kolicima. Ali, ako udari, ako izleti ili sklizne preko zida, moram da budem odmah iza nje kako bih je sledio.

Ona se osvrće pošto izbijamo iz šumarka jasenovih stabala, čije lišće treperi naspram crne pozadine neba. Vičem joj da uspori, znajući još dok to radim da su mi reči izgubljene u vetru.

Ne mnogo pre nego što su se stvari za mene zaista razmrsile, otišao sam na jedan od prijema

za Kej i ostalo nastavno osoblje. Nikada nisam zaista voleo većinu njenih kolega iz javne škole. Njene kolege sa koledža sviđale su mi se još manje.

Te noći neki seronja u obaveznoj uniformi - sportskom sakou od tvida sa kožnim zakrpama na laktovima - upitao me je čime se bavim, i ja sam rekao: "Entropijom."

"Zanimljivo", rekao je seronja, čupkajući bapske naočare. "Ja predajem fiziku. Možda nam se interesovanja preklapaju."

"Sumnjam", primetio sam ja. Popio sam nekoliko duplih skočeva otkad sam stigao na prijem, ali nisam osećao ništa. "Ja se zainteresujem samo kad entropija napusti svoj ležaj u ponoć."

Drugi seronja, u kojeg sam prepoznao verovatnog šefa Kejine katedre, uključio se u naš razgovor a da nije bio pozvan. "Kako zanimljiva fraza", rekao je, i njegov naglasak naterao me je da pomislim na nekoga iz Bruklina ko je proveo godine u Engleskoj. "Je li vaša?"

"Aha", rekao sam ja, oduševljen što mogu da se napravim važan pred tim tipovima. "Šekspirova." Čuo sam tu frazu u nekom Šekspirovom komadu kojem sam prisustvovao kada sam bio na koledžu, pa mi je ostala. Bio sam siguran da je to Šekspir.

"Oh, sumnjam da je tako", rekao je Seronja br. Dva, uz učitiv smeh.

"Sumnjajte koliko hoćete", odbrusio sam, najednom besan. "Šekspir je to napisao. Šta vam mogu kad ne poznajete klasike."

Onaj fizičar je podesio naočari. Glas mu je bio blag, ali bio sam siguran da sam u njemu prepoznao samozadovoljstvo. "Fina je to fraza", rekao je, "ali nije verovatno da ju je Šekspir skovao. Entropija, u stvari, kao pojam nije ni postojala u šesnaestom veku."

"Da nije to možda bila neka druga reč? upitao je Seronja sa katedre za engleski.

"Ili možda neki drugi pisac?" dodao je fizičar.

"Bio je to Šekspir", tvrdoglavo sam ponovio, pokušavajući da smislim zaista duhovit štos na nivou nastavnog osoblja, sa kojim bih mogao da ih ostavim. Zadovoljio sam se time da bacim čašu na pod i da oholo izađem iz sobe.

Proveo sam oko četiri meseca čitajući Šekspirove komade, počev od *Hamleta* i *Makbeta* - onih za koje sam znao da sam im prisustvovao zbog kurseva koje sam pohađao - a onda sam prešao na ostale. Otkrio sam nešto zanimljivo. U njegovim takozvanim komedijama bilo je tragedije, kao i komedije - bez obzira na to koliko kratke - u najmračnijim njegovim tragedijama.

Konačno sam pronašao. Rečenica je bila iz *Kralja Henrija IV*. Deo I, čin II, rečenica 328. Samo što je glasila: "Šta traži to gravitacija izvan ležaja svog u ponoć?"

Pa, pomislio sam što sam filozofskije mogao, *neka ide do đavola*.

Bili smo prešli manje od polovine tobogana, ali Kerolajn nije pokazivala nikakve znake usporavanja.

Izlećemo visoko oko krivina, treskamo na ravne delove i izbijamo još više u još oštrijim krivinama. Kao pravi tobogan, samo na betonu.

Brzina nam se povećava kako se spuštamo. Strepim od poslednjeg dela.

Narandžasti dosije rođen je onomad u Indijanopolisu, kada sam izvukao dosije Džonsonovih i još nekoliko, pa nisam mogao za njih da pronađem fasciklu. Neka sekretarica na određeno vreme - mislim da je to bila Gven - bila je naručila nekakve apsurdne narandžaste fascikle, pa sam jednu od njih izvukao iz korpe za otpatke i ubacio dosije u fioku.

Sada je veoma debeo.

Pre dve nedelje, pre nego što sam otišao iz Oregona da još jednom probam ovde, u Koloradu, dvojica kola kretala su se suprotnim smerovima na uskom okružnom drumu blizu obale. Spušta se gusta magla. Nema središnje linije. Tip koji vozi ka jugu BMW iz '88. odlučuje da spusti prozor i isturi glavu kako bi bolje video, baš kada i tip u 'Audiju' iz '87. koji se kreće ka severu, odlučuje da učini istu stvar...

Prošle nedelje, Tom me je zvao sa zahtevom za naplatu u vezi sa osiguranjem zubara po imenu dr Dik, koji je povezao svoju ljubavnicu na dugu vožnju u vreme pauze za ručak, ganc-

novim 'Jaguarom', sa kožnim tapacirungom...

Sranje.

Većina nesreća nalik je na onu koju smo Kerolajn i ja jedva izbegli juče. Slomljeno staklo koje blista na svetlosti plamenova. Stvari rasute po padini. Prizori leševa pod prekrivačima ili još uklještenih u izuvijanom metalu ili nemoguće zgrčenih u korovu. Više krvi nego što možete da zamislite. Bilo je tako malo krvi kod Skauta. To sam primetio dok sam ga držao, ohrabren tom činjenicom još dok mi se hladio u naručju.

Kerolajn se kreće veoma, veoma brzo, ali ja sam teži i sustižem je. Prednja strana mojih kolica gotovo dodiruje zadnju stranu njenih. Vrlo je napeta zbog onoga što radi, obuzeta ekstazom kontrolisanja brzine. Veoma intenzivno se koncentriše na sledeću krivinu. Dok jurimo kao rakete oko nje, prednja strana mojih kolica samo je nekoliko santimetara od zadnje strane njenih, i ja vidim da se ona osmehuje, zarumenelih obraza.

Nesreće su kao smrt. Čekaju nas svugde. Neumitne. Neizbežne. Koliko god da planiramo, one našem planiranju prkose.

Ali, počinjam da uviđam da postoji razlika između gravitacije i entropije. Sadržina Narandžastog dosijea potpuno je istinita, ali Narandžasti dosije je laž. Moja laž.

"Ćao, tata!" Kerolajn grabi sekund da se osvrne preko ramena i maše, a onda ponovo obraća pažnju na kontrolnu palicu, pripremajući se za sledeći niz krivina. Odavno je nisam video tako srećnu.

Uzвраćam joj mahanjem dok ne gleda i povlačim palicu, blago usporavajući. Udaljenost između njenih kolica i mojih se širi.

Gomila bezumnih fundamentalista protestuje i deli brošurice kod gimnazije blizu mesta gde Kej i Kerolajn žive. Gde ću ubrzo možda živeti i ja. Prošle godine, kaže Kej, bilo je to zbog angažovanja 'sekularnih humanista'. Ove godine zato što je neki učitelj prirodnih nauka stekao dovoljno ubeđenja u svoju profesiju da kaže deci kako sva istraživanja navode na pomisao da je život na ovoj Zemlji slučajna nesreća, da ćete, ako uzmete čajnik pun primordijalne supe i dovoljno ga protresete, dovoljno ga izmućkate, čak ga i dovoljno zamrznete, na kraju dobiti organske sastojke. Dozvolite tim sastojcima da dovoljno dugo trpe slučajne nesreće i dobićete život.

Život sa velikim Ž.

Fundamentalisti su razjareni što nešto tako sveto i važno poput Života može da bude slučaj, nesreća. Oni žele da je to rezultat zapovesti, plana, nacрта, jednostavan, uredan, dobro izveden, lako shvatljiv projekat zamišljen od strane božanstva koje, poput Kejinog oca, izračuna sve tolerancije i pomnoži ih sa bezbednosnim faktorom od pet ili deset.

E pa, ko ih jebe. Nesreće se dešavaju. Mi smo jedna od njih. Ali naša međusobna ljubav nije slučajna. Niti naše uživanje u zajedničkim danima. Niti naša međusobna briga ili strah od oštih ivica kada nam deca nauče da hodaju.

Ali, kao Skaut, ponekad moramo biti hrabri i baciti se naglavačke u prazan prostor, znajući da će neko koga volimo biti tamo da nas uhvati ako može.

Kerolajn je sada daleko ispred mene. Njena žuta dukserica vrlo je jarka dok bljeska oko krivina i briše uz riku niz prave deonice.

Povlačim svoju palicu, usporavam do umerenije brzine spuštanja, one koja odgovara mom raspoloženju. Želim da gledam s jedne strane na drugu, da vidim kako kraj mene prolaze pejsaži. Možda više nikada neću doći baš na ovu planinu.

Čujem Kerolajnin srećni smeh pred sobom i ljubav koju osećam prema njoj širi se do bolnih dimenzija. Bol mi ne smeta. Preduhitrih smo oluju, ali čujem kako nebom tutnji i osećam dodir vlage na obrazu.

Spustili smo se niže nego što sam shvatio. Sada mogu da vidim podnožje, ali dovoljno smo daleko tako da još ima vožnje za uživanje. Kerolajn sada leti. Grabi sekund da podigne ruku ka meni, a onda gleda napred. Gubim je za tren iz vidokruga, dok prolazi kroz šumarak, ali uveren sam da će se ponovo pojaviti i ona to i čini, mnogo dalje niz planinu, nejasna mrlja plave i žute boje, kolica su joj u savršenoj ravnoteži između gravitacije i brzine, duh u savršenoj ravnoteži između kontrole i radosti.

Znajući da ne gleda, dižem ruku i mašem.

I mašem ponovo.

UMIRANJE U BANGKOKU

Letim natrag u Aziju krajem proleća 1992, ostavivši jedan Grad Anđela koji je upravo prognao svoje zle duhove u orgiji pljačke i plamena, da bih stigao u drugi, gde se demoni krvi prikupljaju na horizontu kao pocrneli monsunski oblaci. Moj rodni grad, Los Anđeles, buknuo je plamenovima i bezumnim pljačkanjem mesec dana ranije; Bangkok - poznat među lokalnim stanovnicima kao Krung Thep, 'Grad Anđela' - priprema se da masakrira sopstvenu decu na ulicama blizu Spomenika demokratiji.

Sve to za mene je nevažno. Ja moram da svedem sopstveni krvavi račun.

Istog trena kada iskoračujem iz rashlađenih odaja terminala međunarodnog aerodroma Don Muang u Bangkoku, sve mi se vraća: vrućina, preko stotinu i pet po Farenhajtu, vlažnost onoliko blizu tečnom vazduhu koliko je to za atmosferu moguće, smrad ugljen-monoksida, industrijskog zagađenja i otvorene kanalizacije deset miliona ljudi koji pretvara vazduh u koktel dovoljno gust da može da se pije. Smrad, vrućina, vlažnost i intenzivna tropska sunčeva svetlost u kombinaciji koja od disanja stvara fizički napor, kao da pokušavate da udahnute kiseonik kroz debelo ćebe natopljeno kerozinom. A aerodrom je dvadeset pet *klika* od centra grada.

Osećam kako se meškoljim i krutim od puke činjenice što sam tu.

"Dr Merik?"

Klimam glavom. Čeka me žuti 'Mercedes' iz Hotela Orijental. Livrejisani vozač pokušava da ćaska tokom devedesetminutne vožnje sve dok ne primeti da ne odgovaram. Onda tone u mrzovoljno ćutanje dok ja osluškujem zujanje erkondišna i usredsređujem se na posmatranje Bangkoka koji se otvara poput latica nekakvog cveta od cementa i čelika.

Danas ne postoji panoramski put do Bangkoka, osim ako se čovek ne doveze *sampanom*, uz reku, do srca grada. Saobraćajne veze sa starim delom Bangkoka sada su čisto kapitalističko bezumlje: saobraćajne gužve, azijske palate koje su ustvari novi tržišni centri, industrijska zbrka, novi izdignuti autoputevi u izgradnji, stambene kule od gvožđa i betona, oglasne table koje prodaju japansku elektroniku, rika motocikala i neprekidno zavarivanje i lupanje pneumatskih čekića na novim gradilištima. Kao i kod svih novih megalopolisa Azije, Bangkok se svakodnevno ruši i gradi s mahnitošću koja čini zapadne gradove kao što je Njujork nepomerivim poput piramida.

Dejvid, moj vozač, poslednji put pokušava da mi da turistički savet i da mi proda sopstvene vozačke usluge tokom mog boravka u Orijentalu, a onda smo već u srcu grada i krstarimo stablima oivičenim kolovoznim trakama ulice Silom usred dvoudarne rike *tuk-tukova* i agresivnijeg vrištanja 'Suzuki' motocikala.

Ulica Silom kreata je ljudima, ali izgleda prazno i letargično u poređenju sa svojim uobičajenim naletom pomahnitale rulje. Bacam pogled na sat. Osam je sati uveče, petak, po vremenu Los Anđelesa: ovde, u Bangkoku, jedanaest ujutro, subota. Ulica Silom se odmara, očekuje večernje uzbuđenje koje izbija iz Patponga kao miris napaljene kuje. Poslednje skretanje bezličnim *soi*-jem, ili bočnom ulicom, i usporavamo pred glavnim ulazom Hotela Orijental, a još uniformisanih ljudi žuri da otvori vrata 'Mercedesa.'

Dok prelazim desetak metara od prilaznog puteljka do rashlađene unutrašnjosti Orijentala, mogu da ga osetim. Kroz zagađenje i smrad reke odmah izvan vidokruga iza hotela, kroz tešku mijazmičnu mešavinu ljudskih otpadnih materija, hibiskusa oko prilaznog puteljka hotela i

ugljen-monoksida koja se kovitla kao nevidljiva magla, mogu da ga osetim: žurni miris nalik na suptilnu mešavinu egzotičnog parfema, 'Kloroks' primese sperme i bakarnog ukusa krvi.

Žurim kroz učtive pozdrave, naklonjene *wai*-je i gracioznu registraciju u najprefinjenijem svetskom hotelu, sa željom da samo stignem do sobe, istuširam se i odglumim san, da ležim tamo i zurim u tavanicu od tikovine i gipsa sve dok sunčeva svetlost ne izbledi i dok se ne spusti noć. Tama će oživeti ovaj Grad Anđela: ili će barem podstaći njegov leš na sporo, erotično kretanje.

Kada je mrak potpun, pravi, ustajem, oblačim svoju uličnu odeću za Bangkok, i izlazim u noć.

Prvi put sam video Bangkok pre gotovo tačno dvadeset dve godine, u maju 1970. Tres i ja odabrali smo Bangkok kao odredište za sedam dana inostranog odsustva za O & R - odmor i rekreaciju - koje nam je sledovalo. U stvari, ne znam mnogo prašinaru koji su onomad to zvali O & R; mnogi su to zvali S & I... snošaj i intoksikacija. Oženjeni oficiri odlazili su da se sastanu sa ženama na Havajima, ali za ostatak nas prašinaru, Armija je nudila širok izbor odredišta od Tokija do Sidneja. Mnogi od nas birali su Bangkok iz četiri razloga: 1) tamo je bilo lako stići, i putovanje nije trajalo dugo; 2) seks je bio jevtin; 3) seks je bio jevtin; i 4) seks je bio jevtin.

Uistinu, Tres je odabrao Bangkok iz drugih razloga, a ja sam ga pratio oslonivši se na njegovu procenu, baš kao i u slučajevima kada smo išli u IIP: isturene izviđačke patrole. Tres - Robert Vilijam Tindejl III - bio je samo oko godinu dana stariji od mene, ali bio je viši, snažniji, pametniji i beskrajno obrazovaniji. Ja sam bio napustio svoj koledž na Srednjem zapadu kao brucos i prosto sam se muvao unaokolo sve dok me regrutacija nije usisala. On je diplomirao na koledžu Kenjon sa najboljim ocenama, a onda se prijavio u pešadiju umesto da se upiše na fakultet.

Tresov nadimak poticao je od španske reči za 'tri' i izgovarao se kao *trej*. Većina nas u vodu imala je nadimke - moj je bio Kita, zbog teškog PRC-25 radija koji sam nosio unaokolo tokom svog kratkog služenja kao RTO - ali Tres je već imao nadimak kada je došao kod nas. Neko je zvirnuo u njegove papire i pre nego što je navršio prvu nedelju svi smo vrteli glavom zbog činjenice da se - uz svo obrazovanje i znanje daktilografije, attribute koji su čak i regrutu u načelu omogućavali da bude srećni JP (Jebeni Pozadinac) - Tres *prijavio za pešadiju kao običan prašinar*.

U svakom slučaju, Tres je bio izuzetno zainteresovan za azijske kulture i dobro su mu išli jezici. Bio je jedini prašinar u četi koji je umeo da govori imalo pravog vijetnamskog. Gotovo svi mi smatrali smo da je *beaucaup* vijetnamska reč i da smo jako pametni što znamo *didi-mau* i pola tuceta drugih iskvarenih lokalnih fraza. Tres je *govorio* vijetnamski, iako je jedini oficir koji je to znao bio naš poručnik. "Nisam hteo da im dozvolim da od mene naprave daktilografa ili oficira", govorio mi je. "Neka sam proklet ako ih pustim da me postave za nekog popišanog islednika."

Tres nikada nije studirao tajlandski, ali brzo je učio.

"Samo mi reci kako se na tajlandskom kaže pušenje", rekao sam mu za vreme leta MAC-om od Sajgona do Bangkoka.

"Ne znam", odgovorio je Tres. "Ali, fraza za drkanje je *shak wao*."

"Bez zezanja?", upitao sam.

"Bez zezanja", odgovorio je Tres. Čitao je knjigu i nije podigao pogled. "To znači 'cimnuti uzicu zmaja.'"

Razmišljao sam jedan trenutak o toj slici. Transportni avion gubio je visinu, poskakivao kroz oblake prema Bangkoku. "Mislim da sam pre za pušenje", rekao sam. Nisam još imao punih dvadeset, i imao sam samo jedno iskustvo sa oralnim seksom, sa devojkom sa koledža, koja očigledno ni sama to ranije nije probala. Ali, bio sam pun hormona i mačo poziranja koje sam pokupio u vodu - da ne pominjem nalet čistog adrenalina zbog činjenice da sam još živ, posle šest meseci u džungli. "Pušenje, definitivno", rekao sam.

Tres je progundao nešto i nastavio da čita. Bila je to neka prašnja knjiga o tajlandskim običajima, mitologiji, religiji, ili tako nešto.

Sada shvatam da bih, da sam znao o čemu čita i zbog čega je odabrao Bangkok, odbio da izađem iz aviona.

Poslužitelj, vratar lifta, *concièrge* i glavni vratar Orijeentalata ne podižu obrve zbog mojih zgužvanih pantalona i prljavog fotografskog prsluka. Sa trista pedeset dolara po noćenju, njihovi gosti mogu da nose šta god požele kada se upute u grad. Međutim, *concièrge* izlazi da mi se obrati pre nego što napustim rashlađenu normalnost hotela.

"Dr Merik", kaže on, "svesni ste... ovaj... napetosti koje trenutno postoje u Bangkoku?"

Klimam glavom. "Studentskih nereda? Vojnog gušenja?"

Concièrge se osmehuje i blago se klanja, očito zahvalan što ne mora da upućuje jednog *faranga* u ono što njemu izgleda kao neprijatna tema. "Da, ser", kaže on. "Pominjem to samo zato što, iako su problemi koncentrisani oko Univerziteta i Velike palate, bilo je... ovaj... poremećaja i u ulici Silom."

Ponovo klimam glavom. "Ali, još nije uveden policijski čas", rekoh ja. "Patpong je još otvoren."

Concièrge se osmehuje bez primese skarednog keženja. "O, da, ser. Patpong i noćni klubovi otvoreni su, rade. Grad je veoma otvoren."

Zahvaljujem mu i izlazim, ne obraćajući pažnju na izvikivanje ponuda za čamac-ture, taksi vožnje i 'dobru noćnu zabavu' od gomile malih preduzetnika odmah izvan prilaza hotelu. Mrak je, ali vreline nije popustila, a buka saobraćaja iz *soi*-ja glasnija je nego ikad. Skrećem levo u ulicu Silom i polazim ka Patpongu kroz uskomešanu gomilu ljudi.

Nije mi teško da ga prepoznam: uske ulice koje povezuju Silom i Surivong obasjane su jevtinim neonskim tablama: ČUDESNA MASAŽA, PIČKE U IZOBILJU, BEJBI GO-GO, SEKS PREDSTAVE UŽIVO SA SUPERDEVOJKAMA, PIČKE UŽIVO! i gomila drugih. Ulice Patponga dovoljno su uske da mogu da ih koriste samo pešaci, ali rika i prasak *tuk-tukova* sa tri točka na bulevarima iza njega pružaju neprekidnu podlogu rokenrol muzici koja trešti iz zvučnika i kroz otvorena vrata.

Mladi muškarci i žene - ponekad je to teško razlučiti u androgenom Tajlandu - počinju da me vuku za rukav i pokazuju ka vratima istog trena kada skrećem u uličicu sa imenom Patpong Jedan.

"Gospodine, najbolje seks predstave uživo, najbolje predstave sa pičkama..."

"Ej, gospodine, ovde su najlepše devojke, najbolje cene..."

"Hoćete da vidite najlepšu obrijanu pičku? Da upoznate dobru devojčicu?"

"Hoćete devojke? Ne? Hoćete dečake?"

Hodam dalje, ignorišući blago povlačenje mog rukava. Poslednji poziv upućen mi je kada sam ušao u uličicu zvanu Patpong Dva. Noćna zona podeljena je na tri oblasti: Patpong Jedan uslužuje normalne, Patpong Dva nudi zadovoljstva i normalnima i homićima, a Patpong Tri u potpunosti je namenjen homoseksualcima. Najveći deo zabave ovde, u Patpongu Dva, i dalje je namenjen heteroseksualcima, mada se u mnogim barovima osmehuju i dečaci i devojčice.

Zastajem ispred bara sa imenom PIČJA UŽIVANCIJA. Jednoruki čovečuljak, lica plavog od treperavog neona, istupa i pruža mi dugu plastičnu kartu. "Pičji jelovnik?" kaže, i glas mu je ovaploćenje svakog otmenog *maitre d'*.

Uzimam prljavu plastičnu kartu i proučavam je:

PIČJE BANANE

PIČJA KOKA-KOLA

PIČJI ŠTAPIĆI

PIČJI BRIJAČI

PIČJE PUŠENJE

Klimam glavom. Ulazim u pun noćni klub. Jednoruki *maitre d'* žuri napred i uzima natrag

svoju kartu.

Klub je mali i zadimljen, sa četiri šanka postavljena u kvadratu oko grubog podijuma. Devojka na podijumu - izgleda kao da nije starija od šesnaest ili sedamnaest - povijena je sasvim unazad, tako da joj teme gotovo dodiruje neravno drvo podijuma, a noge i ruke podupiru joj telo u pozi mosta, koja podseća na krabu. Gola je; međunožje joj je obrijano. Obojena svetla spuštaju se kroz dim i padaju na nju kao blagi laseri. Središte podijuma se okreće i devojka ostaje u povijenom položaju dok joj telo rotira, tako da svako može da joj vidi izložene genitalije. Između usmina nalazi joj se upaljena cigareta. Dok se podijum okreće ka svakom odeljku bara, dim joj izbija iz vulve, kao da ga izdiše. Povremeno, poneki pijaniji gost aplaudira.

Većina muškaraca u baru su Tajlandčani, ali ima i mnogo *faranga* raštrkanih okolo: arogantni nemački tipovi u kaki- odeći, zalizane kose, kljunasti Britanci koji više pažnje poklanjaju svom piću nego devojci na podijumu, poneki namršteni Kinez iz Hong Konga koji čkilji kroz naočare, i nekoliko debelih Amerikanaca sa netaknutim pićem i prodornim očima. Ovde nema Japanaca: istočno od Patponga nalazi se ekskluzivni kvart koji Japanci drže za svoje poslovne ljude na seksualnom odmoru. Nikada nisam video tu ulicu, ali čuo sam da je Ginza-čista, da čuvari iz obezbeđenja brane pristup, i da devojke koje uslužuju japanske poslovne ljude moraju jednom nedeljno da se podvrgavaju HIV testu. U svakom slučaju, ovde večeras Japanaca nema.

Prilazim centralnom šanku i sedam na praznu barsku stolicu. Devojčino izvrnuto lice okreće se na pola metra stope od mene. Oči su joj otvorene, ali izvan fokusa. Male dojke jedva da su joj nešto veće od otekline. Mogu da joj prebrojim rebra.

Šanker se uvlači u uski prostor između podijuma i šanka, i ja tražim hladno 'Singa' pivo: lokalno pivo košta pedeset *bahta* više nego u običnom baru, ali je i dalje najjevtinije piće koje mogu da naručim. Tek što su se ispred mene našle čaša i konzerva, mlada Tajlandčanka privlači mi se bliže, leva dojka dodiruje mi golu podlakticu kroz tanku pamučnu bluzu. Iako nije starija od devojke čije genitalije i sada kruže prema nama, izgleda starije zbog teške šminke koja sada svetluca nekroznom bojom na nestalnom plavom svetlu.

Ona kaže nešto, ali treštanje rokenrola tako je glasno da moram da se nagnem bliže kako bi mogla to da ponovi. Njena dojka mi još jače pritiska ruku.

"Moje ime Nok", kaže ona ponovo, i ovog puta gotovo da viče. "Kako tvoje ime?"

Toliko je blizu da mogu da osetim njen sladak miris talka i znoja kroz dim cigareta. Tajlandčani su među najčistijim ljudima sveta, i kupaju se nekoliko puta dnevno. Prenebregnuvši njeno pitanje, kažem: "Nok... znači ptica. Jesi li ti ptica, Nok?"

Oči joj se šire. "Govoriš tajlandski?" pita na tajlandskom.

Ne pokazujem da je razumem. "Jesi li ti ptica, Nok?" pitam ponovo.

Ona uzdiše i kaže na engleskom: "Da, ja jedna žedna ptica. Platiš mi piće?"

Klimam glavom i delić sekunde kasnije šanker je tu, da joj sipa najskuplji 'viski' u tom lokalu. Naravno, to je devedeset osam procenata čaj.

"Ti iz Država?" pita ona, i tamne oči joj malo živnu. "Ja jako volim Države."

Sklanjam joj dugu kosu sa očiju i pijuckam pivo. "Ako si ptica", kažem, "jesi li *khai long*?" Ta fraza znači 'malo izgubljeno pile', ali često se koristi za uličarke u Bangkoku.

Nok trza glavom unazad i prekršta ruke kao da sam je ošamario. Pokušava da se okrene, ali ja je hvatam za mišicu i vučem je natrag uz sebe. "Dovrši svoj viski", kažem.

Nok pući usne, ali otpija čaj. Posmatramo njenu prijateljicu na bini dok se devojčina ćosava vulva ponovo okreće ka nama. Cigareta je dogorela do izloženih usmina. Otpijajući pivo, čudim se - ne prvi put - tome kako ljudska bića umeju da najintimnije prizore učine najgrotesknijim. U poslednjoj sekundi, pre nego što cigareta stigne da je oprži, devojka poseže dole, uzima je, povlači dim iz nje odgovarajućim usnama, baca je između podijuma i šanka, da bi se iskoprcala iz svog povijenog joga položaja. Samo jedan ili dvojica muškaraca kod šanka aplaudiraju. Devojka skakuće sa podijuma i neka starija Tajlandčanka, takođe naga, stupa na platformu koja se okreće, spušta se u čučanj i otvara četiri brijača sa dvostrukim oštricama na svetlu.

Ponovo se okrećem ka Nok. "Izvini što sam ti povredio osećanja", kažem. "Ti si veoma lepa

ptica. Da li bi volela da mi pomogneš da se večeras zabavim?"

Nok se na silu osmehuje. "Volim da te zabavim večeras." Pravi se da se mršti, kao da se upravo setila nečega. "Ali, g. Diang..." Klima glavom ka mršavom Tajlandaninu kose obojene u riđe, koji stoji u senkama, "on bude jako besan na Nok ako Nok ne radi celu smenu. Njemu ja moram platim ako odem da zabavljam."

Klimam glavom i vadim debeo svežanj *bahta* za koji sam razmenio dolare na aerodromu. "Razumem", kažem i ljuštim sa svežnja četiri novčanice od pet stotina *bahta*... gotovo osamdeset dolara. Čak su i prvoklasne kafanske kurve u Bangkoku naplaćivale samo dve ili tri stotine *bahta*, ali vlada je to upropastila pre nekoliko godina kada je izdala novčanicu od pet stotina *bahta*. Izgleda jevtino tražiti kusur, pa tako sada većina devojaka naplaćuje pet stotina za sam čin, uz još pet stotina koje moraju da plate svojim 'g. Dianzima'.

Ona pogledava ka crvenokosom starcu i on jedva primetno klima glavom. Nok mi se osmehuje. "Da, imam mesto za puno zabave."

Vraćam novac natrag. "Mislio sam da možemo da potražimo nekoga sa kim bismo se zabavili", vičem glasnije od dreke rokenrola. Na rubu vidokruga mogu da vidim kako žena na podijumu uvlači sečiva brijača.

Nok krivi lice; ako podeli veče sa drugim devojkama, zarada će joj biti manja. "*Sakha bue din*", kaže tiho.

Osmehujem se upitno. "Šta to znači?"

"To znači da imaš dosta zabave samo sa Nok, koja tebe puno voli", kaže ona i ponovo se osmehuje.

U stvari, fraza je skraćena za seosku izreku sa severa koja veli: "Kurac ti je na zemlji, ja ga gazim kao zmiju." Pokazujem koliko cenim njenu ljubaznost.

"Ovaj novac bio bi samo za tebe, naravno", kažem ja i spuštam dve hiljade *bahta* bliže njenoj ruci. "Biće još ako pronađem baš onu devojkicu koju tražim."

Sada sa širim osmehom, Nok me gleda kroz poluspuštene kapke. "Imaš neku devojkicu na umu? Neku koju znaš ili koju ja pronađem. Dobru prijateljicu koja te isto tako puno voli?"

"Jednu koju poznajem", kažem i uzimam dah. "Jesi li čula za ženu po imenu Mara? Ili možda za njenu kćerku, Tanu?"

Nok je ukočena i za trenutak je *zaista* ptica - preplašena, uhvaćena ptica. Pokušava da se odmakne, ali ja je i dalje držim za mišicu.

"*Na!*" uzvikuje ona glasom devojčice. "Na, na..."

"Imam još novca..." počinjem da govorim i guram *bahte* ka njoj.

"*Na!*" viče Nok, sa suzama u očima.

G. Diang brzo iskoračuje i klima glavom ogromnom Tajlandaninu blizu vrata. Dva muškarca presecaju gomilu prema nama kao ajkule u plićaku.

Puštam Nokinu ruku i ona nestaje u masi. Podižem obe ruke, pokazujem dlanove, a g. Diang i njegov izbacivač zaustavljaju se na pet koraka od mene. Crvenokosi starac krivi glavu prema vratima i ja klimam glavom u znak saglasnosti.

Otpijam poslednji dugi gutljaj piva i odlazim. Imam još lokala na spisku. Nečija ljubav prema novcu biće jača od straha od Mare.

Možda.

Dvadeset dve godine ranije, Patpong je postojao, ali američki prašinari nisu imali dovoljno novca za njega. Tajlandska vlada i Armija Sjedinjenih Država skleпали su kvart sa crvenim svetiljkama, ispunjen jevtinim kafanama, još jevtinijim hotelima i salonima za masažu u ulici Novi Pečburi, miljama daleko od poslovnijeg Patponga.

Bolelo nas je uvo gde nas šalju, sve dok tamo ima devojaka, cuge i droge. A svega toga je bilo.

Tres i ja proveli smo svojih prvih četrdeset osam sati patrolirajući po barovima i klubovima. U stvari, nismo morali ni da izlazimo iz svog hotela-ćumeza da bismo pronašli prostitutke - na desetine ih je visilo u predvorju - ali, nekako nam nije izgledalo kao izazov da prosto siđemo

liftom u prizemlje. Kao da gađaš vrapce u ambaru pošto si ih zaslepio ručnom lampom, rekao je Tres. I tako, patrolirali smo ulicom Pečburi.

Tokom prvog dana i noći u Bangkoku, otkrio sam šta je kafana bez ruku. Hrana je bila očajna, a cuga preskupa, ali novina u tome što su nas devojke hranile i prinosile nam čaše usnama bila je nezaboravna. Između prinošenja zalogaja i gutljaja gugutale su, namigivale i prelazile dugim noktima po unutrašnjoj strani naših butina. Bilo je teško pomiriti sve to sa činjenicom da smo četrdeset osam sati ranije pogrbljeni šipčili uz brda od crvene ilovače u džungli doline A Šau.

Tih prvih šest meseci u Vijetnamu bilo je izvan svega što sam iskusio tokom svog kratkog boravka na ovoj planeti. Čak i sada, posle više od četrdeset godina života, vreline, strava i iscrpljenost ratovanja u džungli jasno su izdvojene od svega ostalog u mojoj glavi.

Izdvojene od svega, ali ne i od onoga što se dogodilo u Bangkoku.

U svakom slučaju, pili smo i kurvali se četrdeset osam sati u kvartu sa crvenim svetiljkama. Tres i ja uzeli smo zasebne sobe, kako bismo u njih mogli da dovodimo devojke, i to smo i činili. Tada je jedno veće seksualnih usluga koštalo manje nego što bih platio gajbu hladnog piva iz kantine... a ni to nije bilo mnogo. Jedna majica ili par farmerki platili bi nam kod devojčica nedelju dana usluga *mia chao* ili 'unajmljenih žena'. One ne samo da su se jebile i pušile po komandi, već su nam i prale odeću i čistile hotelsku sobu dok smo bili napolju, u potrazi za drugim devojkama.

Morate da imate na umu da je to bilo 1970. O AIDS-u se tada nije ni sanjalo. Oh, Armija nas je naterala da nosimo sa sobom gumice i da gledamo tuce filmova koji su nas upozoravali na polne bolesti, ali najveća pretnja za naše zdravlje bila je Sajgonska Ruža, žešći soj sifilisa, koji u zemlju behu uneli vojnici. Opet, naše devojčice bile su tako mlade i nedužnog izgleda, a sada shvatam da su bile i glupe, da od nas nisu ni tražile da koristimo gumice. Možda su mislile da će, ako budu rodile dete jednog *faranga*, nekim čudom stići u Države. Ne znam. Nisam pitao.

Ali, posle četiri od sedam dana našeg O & R, čak je i primamljivost jevtine tajlandske marihuane i još jevtinijeg seksa pomalo bleedela. Radio sam to zato što je to radio Tres; pratio sam ga jer je to za mene postao način da preživim u džungli.

Ali Tres je želeo nešto drugo. A ja sam ga pratio.

"Saznao sam za nešto stvarno žešće", rekao je početkom naše četvrte noći u gradu. "Stvarno žešće."

Klimnuo sam glavom. Tang, moja mala *mia chao*, durila se i govorila da želi da izađemo na večeru, ali ja sam je ignorisao i sišao sam da se sastanem sa Tresom u baru kada me je pozvao.

"Trebaće nam nešto para", reče Tres. "Koliko imaš?"

Prekopao sam novčanik. Tang i ja smo pušili neke tajlandske štapiće u sobi, i stvari su mi bile malo svetlucave i iščašene. "Nekoliko stotina *bahta*", rekoh ja.

Tres odmahnu glavom. "Za ovo će nam trebati dolari", reče on. "Možda četiri ili pet stotina."

Izbečih se na njega. Nismo do sada potrošili ni delić toga, za sve vreme O & R. Ništa u Bangkoku nije koštalo više od nekoliko dolara.

"Ovo je specijalno", reče on. "Stvarno specijalno. Zar mi nisi rekao da si poneo trista dolara koje ti je poslao stric?"

Klimnuh glupavo glavom. Taj novac strpao sam u patiku koju sam držao gore, u platnenoj vreći. "Hteo sam mami da kupim nešto specijalno", rekoh ja. "Svilu, kimono, tako nešto..." Začutao sam, neubedljivo.

Tres se osmehnu. "Ovo će ti se svideti više nego kimono za mamu. Uzmi lov. Požuri."

Požurio sam. Kada sam sišao, sa Tresom je kraj vrata čekao neki mladi Tajlandanin. "Džoni", reče on, "ovo je Maladung. Maladung, ovo je Džoni Merik. Džonija u vodu zovemo 'Kita.'"

Maladung mi se podrugljivo osmehnu.

Pre nego što sam mogao da objasnim da se radio PRC-25 zove Kita- 25 i da sam ga secio okolo mesec i po dana pre nego što su pronašli nekog krupnijeg RTO, Maladung nam klimnu glavom i izvede nas u noć. Odvezli smo se *tuk-tukom* na tri točka do reke. Tehnički, široka reka koja je doticala čak sa Himalaja da bi presecala srce Bangkoka nosila je ime Čao Fraja, ali ja sam

domaće stanovnike čuo da je zovu samo Mae Nam - 'Reka'.

Istupili smo na zamračeni dok, i Maladung odbrusi nešto čoveku koji je stajao na dugom, uskom čamcu koji je predstavljao samo senku ispod doka. Čovek mu odgovori nešto, a Tres reče: "Džoni, daj mi novčanicu od stotinu *bahta*."

Pretražih novčanik, pokušavajući da razdvojim dolare i šarene *bahte*. Uspeo sam da nađem odgovarajuću novčanicu samo zahvaljujući svetlu sa neke barže u prolazu. Pružih je Tresu, koji je dade Maladungu, a ovaj je pruži tamnom obličju u čamcu.

"Unutra, sada", reče Maladung i mi siđosmo u čamac. Tres i ja sedosmo na usko sedište blizu pramca. Maladung sede na sredinu između nas i čamdžije, čije se lice videlo samo pri žaru cigarete. Maladung odbrusi nešto na tajlandskom, ogroman motor riknu iza nas, i čamac iskoči na reku, zabivši uski pramac u talase koji su ostali posle prolaska barže.

Sada znam da te male čamce zovu 'dugorepi taksi', i da ih ima na stotine na raspolaganju. Ime duguju dugom nosaču propelera, na koji je namontiran pravi automobilski motor. Te noći, kada smo se Tres i ja ukrcali na jedan od njih, primetio sam da nosač propelera ima tako dobru protivtežu, da je čamdžija mogao da propeler izdigne iz vode jednom rukom, sa teškim motorom u središtu, naizgled bez ikakve težine.

Bangkok je grad malih kanala, ili *klongova*. U vodičima za njega piše da je 'Venecija Istoka,' ali to je tipičan vodički oksimoron. Kada sam poslednji put bio u Veneciji, nisam primetio hiljade *sampana* privezanih duž kanala, ili klimave zgrade od bambusa koje vise nad vodom kao stračare na stubovima, ili površinu kanala sa tako debelim slojem prljavštine i otpadaka posle oluje da čovek preko nje gotovo može da prepešači, a da se ne skvasi.

Sve to primetio sam u *klongovima* Bangkoka te noći.

Krenuli smo nizvodno kraj svetiljki Hotela Oriental, mesta za koje smo Tres i ja čuli, ali nismo ni sanjali da možemo sebi da ga priuštimo, i prošli ispod mosta autostrade punog saobraćaja. Naš dugorepi taksi izbio je ispred ogromnog feribota uz riku motora V-6, prešao preko, ka zapadnoj obali, a onda skrenuo u *klong* nimalo širi od nekog *soi*-ja u kvartu Patpong. Mali kanal bio je u mrklom mraku, ako se izuzme slabi sjaj fenjera sa privezanih *sampana* i nadnetih stračara. Naš čamdžija upalio je sopstveni crveni fenjer i okačio ga na direk kraj krme, ali ja nisam imao pojma o tome kako su drugi čamci izbegavali da se sudare sa nama dok smo grmeli oko slepih krivina i ispod niskih mostova. Povremeno sam bio siguran da će se platneni krov taksija sudariti sa donjom stranom oronulih mostova, ali iako smo se Tres i ja saginjali, prolazili smo ispod trulog drveta sa samo kojim santimetrom slobodnog prostora. Nekoliko drugih vodenih taksija progrmelo je pored nas poput bučnih utvara i njihovi talasi zalili su naš pramac i nakvasili nam kolena. Pogledao sam Tresa dok smo prolazili kraj mutno osvetljenog *sampana*: imao je mahniti izraz u očima i široko se cerio.

Baš kada sam hteo da se razderem i upitam ga gde to idemo, čamdžija je oduzeo gas i okrenuo čamac pravo prema visokom doku čiji su se dugi stubovi uzdizali pred nama kao zalupljena rešetka. Očekivao sam da se zaustavi, ili bar da oduzme gas toliko da možemo da doklizimo do tamne barijere, ali čamdžija dodade gas uz riku i mi poskočismo pravo prema nizu stubova.

"Isuse!" dreknuh ja, ali povik se izgubi u odjeku našeg motora koji je dočegrtao do nas ispod trulog doka. Onda zavisimo ponovo udesno, ostavivši koprenu naših izduvnihi gasova da se odbija od nagnutih *sampana* koji su izgledali kao da su napušteni tu pre više godina. Ovde je *klong* bio kanalski ekvivalent zabačene uličice; nije bilo dovoljno prostora da se dva čamca mimoiđu. Nije bilo drugih čamacaca.

Polu sata ili duže krivudali smo tim uskim, jednosmernim *klongovima*. Smrad kanalizacije bio je ovde tako snažan da su mi oči suzile. Nekoliko puta sam čuo glasove sa neosvetljenih i nagnutih *sampana* koji su obrublivali kanal poput mnoštva olupina ispunjenih vodom.

"Ljudi žive u tome", šapnuo sam Tresu dok smo prolazili kraj pocrnele mase gde su oronule stračare i polupotonuli *sampani* suzili *klong* toliko da je čak i naš samoubilački čamdžija bio prisiljen da uspori čamac do brzine puzanja. Tres nije odgovorio.

Baš kada sam postao siguran da se čamdžija izgubio u lavirintu kanala, izbili smo na otvoreni

vodeni prostor oivičen napuštenim skladištima na stubovima i pozadinom spaljenih stračara. To je izgledalo kao veliko, plutajuće dvorište skriveno od gradskih ulica i javnih kanala. Nekoliko barži i crnih *sampana* bilo je okupljeno u središtu ovog vodenog trga i mogao sam da vidim mutne pokretne fenjere nekoliko drugih dugorepih taksija koji su bili privezani za najbliži *sampan*.

Čamdžija ugasi motor i mi doklizasmo do sklepanog doka u tišini tako iznenadnoj da su me od nje zbolele uši.

Samo što sam shvatio da je 'dok' samo splav sačinjen od buradi za naftu i dasaka privezanih za *sampan*, dva muškarca kročiše kroz iskrzanu rupu u platnenom boku čamca i stadoše na daske, održavajući ravnotežu, posmatrajući nas kako pristajemo uz laki udar. Čak i u mraku, mogao sam da razaberem da su ta dvojica građena kao rvači ili izbacivači. Bliži od dvojice muškaraca zalaja nešto na nas na tajlandskom.

Maladung odgovori i jedan od muškaraca uze uže sa našeg pramca, dok se drugi ukloni kako bi nas pustio da se popnemo na mali prostor. Ja prvi stupih iz taksija, ugledah slabi sjaj svetlosti fenjera kroz iskrzani otvor, i umalo da ne kročih kroz njega kada mi jedan muškarac dodirnu prsa trima prstima koji su delovali snažnije od čitave moje ruke.

"Prvo mora platiš", prožišta Maladung sa svog mesta u taksiju.

Da platim za šta? pozeleah da upitam, ali Tres mi se nagnu bliže i šapnu: "Daj mi svojih trista dolara, Džoni."

Ujak mi je poslao novac u novim pedeseticama. Ja ih pružih Tresu, koji dade dve novčanice Maladungu, a ostale četiri bližem muškarcu na doku.

Muškarci kročiše u stranu i pokazaše mi na otvor. Samo što se pognuh da uđem kroz niski ulaz, kada me trže zvuk motora našeg čamca koji je oživeo uz riku. Uspravih se na vreme da vidim kako crveni fenjer nestaje uskim *klongom*.

"Sranje", rekoh. "Kako sad da se vratimo?"

Tresov glas bio je stegnut zbog nečeg snažnijeg od napetosti. "Brinućemo o tome kasnije", reče on. "Kreni dalje."

Pogledah iskrzani ulaz koji kao da se otvarao u hodnik, povezujući niz *sampana* i barži. Jaki mirisi dopirali su odatle i čuo se prigušeni zvuk prilično nalik na krupnu životinju koja diše negde dole, pri kraju tog tunela.

"Da li stvarno treba ovo da radimo?" šapnuh Tresu. Dvojica Tajlandšana na doku bila su nepokretna poput onih kipova kineskih lavova-pasa koji čuvaju ulaz u važne zgrade širom Azije. "Tres?" rekoh ja.

"Da", reče on. "Hajde." On se progura kraj mene i provuče kroz otvor.

Naviknut da ga sledim u patrolama, noćnim zasedama i IIP, pognuh glavu i krenuh za njim.

Tako mi Boga, krenuh za njim.

Ovo mi je druga noć u Patpongu, posmatram seks predstavu uživo u 'Pičjem izobilju', kada me okružuju četiri Tajlandšana.

Seks predstava tipična je za Bangkok; mladi par jebe se na 'Harli-Dejvidsonu' koji visi o žicama iznad centralne bine. Njih dvoje su u snošaju već preko deset minuta. Lica im ne pokazuju odglumljenu strast, ali tela im stručno otkrivaju parenje svakom uglu bara. Publika kao da pronalazi primarnu tenziju ne u jebanju, već u mogućnosti da njih dvoje padnu sa obešenog motocikla.

Zanemarujem predstavu i ispitujem barsku devojkicu po imenu Lah, kada se mišićavi Tajlandšani guraju da bi me opkolili. Lah se stapa sa gomilom. U baru je mračno, ali svi muškarci nose tamne naočare. Otpijam pivo bez pene i ne govorim ništa dok se njih četvorica tiskaju sve bliže.

"Vi se zovete Merik?" pita najniži od četvorice. Lice mu je mršavo kao oštrica sekire i izbrazdano starim aknama i ožiljcima od malih boginja.

Klimam glavom.

Izbrazdani muškarac prilazi za korak. "Vi ste se raspitivali za ženu po imenu Mara ovde,

večeras, i u drugim klubovima prošle noći?"

"Da", kažem.

"Hodite", kaže on. Ne opirem se, i nas petorica izlazimo iz bara u formaciji klina. Napolju, između stamenih muškaraca s moje leve strane pomalja se procep i mogu da jurnem tamo ako se na to odlučim. Ne odlučujem se na to. Tamna limuzina parkirana je na početku uličice i muškarac sa moje desne strane otvara zadnja vrata. Dok to čini, vidim sedefastu dršku revolvera zataknutog za njegov pojas.

Ulazim na zadnje sedište. Dva najviša muškarca sedaju oko mene. Posmatram kako se rošavi premešta na prednje sedište suvozača, a čovek sa revolverom seda za volan. Limuzina se otiskuje u sporedne uličice. Znam da je otprilike prošlo tri ujutro, ali *soi* su čudnovato prazni ovako blizu Patponga. Isprva mogu da razaberem da se krećemo ka severu, paralelno sa rekam, ali onda gubim svaki osećaj za pravac u lavirintu uskih bočnih uličica. Samo zamračene table na kineskom dopuštaju mi da saznam da smo u oblasti severno od Patponga, poznatoj kao Kineska četvrt.

"Izbegni *Sanam Luang* i *Rajadamnoen Klang*", kaže rošavi vozaču na tajlandskom. "Vojska večeras puca u demonstrante."

Pogledavam desno i vidim narandžasti odsjaj plamenova iznad krovova. Osoblje u Orijentalu molilo me je da večeras ne izlazim. Sada se udaljeni, gotovo nežni rafali i pucnjevi ručnog oružja čuju iznad šištanja rashladnih uređaja u automobilu.

Zaustavljamo se u oblasti sa napuštenim zgradama. Ovde nema uličnih svetiljki i samo mi narandžasti odsjaj plamenova odbijen od niskih oblaka dopušta da vidim mesto gde se ulica završava praznim placevima i poludemoliranim skladištima. Mogu da osetim miris reke negde tamo, u tami.

Rošavi se okreće i klima glavom. Tajlandanin sa moje desne strane otvara vrata i izvlači me za prsluk. Vozač ostaje u kolima, dok me ostala trojica odvlače duboko u senke blizu reke.

Počinjem da govorim baš kada mi čovek iza mene provlači prste kroz kosu i oštro mi povlači glavu unazad. Treći muškarac grabi me za ruke, dok onaj koji me drži za kosu prinosi oštricu bodeža mom vratu. Rošavi mi iznenada prilazi tako blizu, da mogu da mu u dahu osetim ribu i pivo.

"Zašto se raspitujete za ženu po imenu Mara, sa kćerkom po imenu Tana?" pita on na tajlandskom.

Trepćem kao da ne razumem. Oštrica mi pušta krv neposredno ispod Adamove jabučice. Glava mi je toliko povučena unazad da mi je gotovo nemoguće da dišem.

"Zašto se raspitujete za ženu po imenu Mara, sa kćerkom po imenu Tana?" pita on ponovo na engleskom.

Moje reči jedva da su razumljivije od grgotavog struganja. "Imam nešto za njih." Pokušavam da oslobodim desnu ruku, ali treći čovek mi sputava ručni zglobov.

"U levom džepu", uspevam da kažem.

Rošavi okleva samo sekund pre nego što mi žustro otvori prsluk i zapipa u potrazi za skrivenim džepom. Izvlači napolje dvadeset novčanica.

Ponovo mu osećam dah na licu dok se on tiho smeje. "Dvadeset hiljada dolara? Mari ne treba dvadeset hiljada dolara. Mara ne *postoji*", zaključuje on na engleskom. Na tajlandskom, kaže čoveku sa nožem: "Ubij ga."

Radili su već ovo. Prvi muškarac mi još više povlači glavu unazad, drugi mi oštro vuče ruke naniže, dok rošavi odstupa za korak, uklonivši se, da se ne zaprlja, s puta arterijskom mlazu koji će uslediti. U tom sekundu, pre nego što mi nož prereže vrat, dahćem dve reči: "Pogledajte ponovo."

Osećam kako napetost raste u šaci i mišici čoveka sa nožem dok oštrica zaseca dublje, ali rošavi zapovednički podiže ruku. Oštrica već beše pustila dovoljno krvi da mi kragna košulje i prsluka budu natopljeni, ali ne zaseca dublje. Niski muškarac drži hartiju visoko, čkilji u nju na mutnoj svetlosti, a onda pali upaljač. Mrmlja u pola glasa.

"Šta?" kaže treći muškarac na tajlandskom.

Rošavi mu odgovara na istom jeziku. "Ovo je obveznica na donosioca u vrednosti od deset hiljada dolara. To su *sve* obveznice od po deset hiljada dolara. Dvadeset njih."

Ostala dvojica šištavo uvlače vazduh.

"Ima još", kažem na tajlandskom. "Još mnogo. Ali, moram da vidim Maru."

Glava mi je zabačena dovoljno pozadi da sada ne mogu više da vidim rošavog, ali mogu da na sebi osetim intenzitet njegovog pogleda. Njih trojica mora da osećaju iskušenje da me ubiju, reše se mog tela i zadrže dvesta hiljada dolara.

Jedino što mi daje nadu jeste činjenica da služe Mari.

Stojimo tamo pun minut, a onda rošavi rokće nešto, oštrica se spušta, oslobađaju mi kosu, i mi se vraćamo limuzini koja čeka.

Tres je išao prvi kroz tunel usečen ispod lučnih platnenih krovova *sampana*. Prva tri čamca bila su prazna, dna su im bila vlažna, a unutrašnjost je smrdela na trulež i azijsku kuhinju, ali iskorak kroz zid trećeg čamca doveo nas je u mutnu svetlost i graju. Shvatio sam kada sam kročio u širi prostor da je ovo barža koju smo videli privezanu usred *sampana*.

Nekoliko Tajlandana pogledalo nas je kada smo stupili na prekrivenu baržu, a onda su pogledali ponovo, očito iznenađeni što su *farange* pustili ovamo. Ali, onda je njihovu pažnju ponovo privukla priručna bina u središtu barže. Stajao sam tamo i treptao, zagledan kroz teški oblak dima cigareta i marihuane; bina nije bila veća od dva metra sa jedan, osvetljena samo pomoću dva šištava fenjera okačena o nosače. Na njoj su se nalazile samo dve žene koje su jedna drugoj izvodile kunilingus. Grube klupe okruživale su binu u četiri reda, i dvadesetak prisutnih Tajlandana bilo je jedva nešto više od tamnih oblića u dimnoj izmaglici.

"Šta..." zaustih ja, ali me Tres učutka i povede ka praznoj klupi s naše leve strane. Ženama na bini pridružila su se i dva mršava Tajlandanina, jedva stariji od dečaka, ignorišući žene dok su jedan drugoga maženjem dovodili do uzbuđenja.

Bio sam umoran od učutkivanja. Nagnuo sam se bliže Tresu i rekao: "Zašto smo kog đavola morali da platimo trista američkih dolara za ovo, kada to isto možemo da gledamo za nekoliko dolara u bilo kom baru u ulici Pečburi?"

Tres samo odmahnu glavom. "Ovo je samo uvod, Džoni", šapnu on. "Zagrevanje. Mi smo platili za glavnu predstavu."

Nekoliko muškaraca pred nama okrenulo se i namrštilo, kao da pravimo preveliku buku u bioskopu. Na bini, dva momka završila su sa pripremanjem i počela da se bave mladim ženama koliko i jedan drugim. Kombinacije su bile komplikovane.

Seo sam i prekrstio noge. U Namu nismo nosili veš zato što je izazivao truljenje među nogama, i kao i mnogi prašinari bio sam izgubio naviku da ga nosim čak i kada sam bio u civilu ili na dopustu. Te večeri poželeo sam da imam gaće pod lakim pamučnim pantalonama. Činilo se nedoličnim da ti se vidi koliko ti se digao među svim tim drugim muškarcima.

Četvoro mladih na bini istraživalo je kombinacije još sledećih desetak minuta. Kada su posvršavali - gotovo svi odjednom - žene su možda folirale, ali nije bilo sumnje da su orgazmi muškaraca krajnje stvarni. Jedna Tajlandanka dočekala je spermu na dojnama, dok je druga razmazala seme drugog momka po butinama prvog. Biseksualne stvari istovremeno su me uznemiravale i uzbuđivale. Tada sebe još nisam dovoljno razumeo.

Svršivši, četvoro mladih jednostavno je poustajalo i izašlo kroz tunel u zidu s druge strane. Gosti nisu aplaudirali. Bina je bila prazna nekoliko minuta i ja sam pomislio da je večernji program završen uprkos Tresovoj priči o glavnoj predstavi, ali onda jedan niski Tajlandanin odeven u crnu svilenu košulju i pantalone kroči na binu i reče nešto tihim, ozbiljnim tonom. Dvapat sam uhvatio reč 'Mara.'

U prostoriji nastade iznenadna napetost.

"Šta je..." zaustih ja.

"Šššš", dobaci mi Tres, očiju prikovanih za binu.

"Jebeš to", rekoah ja. Platiao sam za to sranje, i zaslužio sam da znam šta dobijam za svoj novac. "Šta je Mara?"

Tres uzdahnu. "Mara je *phanyaa mahn*, Džoni. Princ demona. On je poslao svoje tri kćerke - Aradi, Nezadovoljstvo... Tanu, Žudnju... i Raku, Ljubav... da iskušavaju Budu. Ali, Buda je pobedio."

Začkiljio sam kroz dim ka praznoj bini i fenjeru koji se lagano ljuljao. Neki čamac prošao je kroz skrivenu lagunu i njegovi talasi jedva primetno su zaljuljali baržu. "Znači, Mara je muško?" Nisam znao mogu li da podnesem još pederskih stvari.

Tres odmahnu glavom. "Ne kada se duh *phanayaa mahn*-a kombinuje sa *naga*-om u demonsko-ljudskoj inkarnaciji."

Zurio sam u Tresa. Pušili smo nešto dobrog šita otkad smo stigli u Bangkok - ovde je tajlandski štapić bio gotovo džabe - ali Tres je očito uzimao više nego što je mogao da podnese. Primetio je kako ga gledam i malo se osmehnulo. "Mara je deo sveta koji umire, Džoni... princip smrti. Stvar koje se bojimo više od 'Čarlija' kada smo u noćnoj patroli. *Naga* je neka vrsta boga zmije povezanog sa vodom. Sa rekom. Može da podari ili da uzme život. Kada se duh *naga*-e da nekome ko je posednut snagom *phanyaa mahn*-a - Mare - taj demonski stvor može da bude muško ili žensko. Ali, ono što smo mi platili da vidimo jeste ženska Mara koja je navodno *phanyaa mahn naga kio*. To se dešava samo jednom u hiljadu inkarnacija..."

Zurio sam u Tresa. Šapat mu je bio toliko tih da sam jedva mogao da ga čujem, ali nekoliko Tajlandana takođe se okrenulo i zagledalo u njega. Nisam razumeo niti jednu jebenu reč od svega što je rekao. "Šta je *kio*?" upitao sam. Imao sam mučan osećaj da sam bacio trista dolara u vetar.

"*Kio* je... ššš", zašišta Tres, pokazavši na binu.

Jedna žena izašla je na podijum. Bila je odevena u tradicionalnu tajlandsku svilu i nosila je malu bebu. Lice joj je bilo oštro, gotovo muževno, a kosa joj je bila nimbus zamršenog crnila. Bila je starija od seksualnih zabavljača koje smo videli ranije, ali ipak ne mnogo iznad dvadesete. Beba je gukala i vukla je za svilu na malim dojčkama. Shvatio sam da se Tajlandani u prostoriji blago klanjaju sa svojih mesta. Neki su pokazivali tradicionalni gest *wai*, spojenih dlanova, koji je značio poslušnost. Činilo se čudnim raditi nešto takvo jednom seksualnom zabavljaču. Namrštio sam se na Tresa, ali i on je *wai*-ovao. Zavrteo sam glavom i ponovo pogledao ka podijumu. Većina muškaraca sada je pogasila cigarete, ali na pokrivenoj barži bilo je već toliko dima da je izgledalo kao da virimo kroz maglu.

Žena na bini je klekla. Beba joj je mlitavo visila u rukama. Čovek u crnoj svili došao je na binu i rekao nešto tihim, ravnim glasom.

Nastade duga tišina. Konačno jedan debeli Tajlandanin u prvom redu ustade, okrenu se da jednom pogleda publiku, a onda stupi na niski podijum. Nastade opšte ispuštanje daha, i mogao sam da osetim kako napetost u prostoriji premešta fokus, ako već ne i popušta.

"Šta..." šapnuh ja.

Tres odmahnu glavom i pokaza. Debeljko je pružao debeli zamotuljak *bahta* čoveku u crnoj svili.

"Mislio sam da svi moraju da plate da bi ušli", šapnuh ja Tresu. Nije me slušao.

Čoveku u crnoj svili bio je potreban otprilike minut da prebroji novac - tamo mora da je bilo mnogo hiljada *bahta* - a onda je sišao sa podijuma. Kao na dati znak, dve mlade žene koje smo videli ranije ponovo izađoše. Bile su odevene u nekakvu ceremonijalnu odoru koja me je podsećala na formalni tajlandski ples koji sam viđao na fotografijama; svaka je nosila visoki, šiljati šešir, čudnovate naramenice i bluzu i pantalone od zlatne svile. Počeo sam da se pitam da li sam platiao trista dolara da bih video kako četvoro ljudi upražnjava seks ne skidajući odeću.

Dva momka dođoše na binu u sopstvenim kostimima, sa ukrašenom stolicom. Plašio sam se da će uslediti još pederskih i lezbijskih stvari, ali momci su samo spustili stolicu i nestali. Dve devojke počele su da svlače debeljka, dok je žena po imenu Mara zurila u prazno, ne obraćajući pažnju bilo na čoveka, bilo na pomoćnice, bilo na publiku.

Skinuvši posetioca na gotovo ritualan način i presavivši mu odeću po strani, devojke ga

gurnuše na stolicu. Mogao sam da vidim graške znoja na njegovoj gornjoj usni i grudima. Činilo se da mu noge pomalo drhte. Ako je platio za nekakvu erotsku uslugu, izgleda da svakako nije bio raspoložen za to. Kurac tog jadnika bio se skupio gotovo ni u šta, a jaja kao da su mu se smanjila na veličinu lešnika.

Devojke se sagnuše i počеше da ga obrađuju rukama i ustima. Potrajalo je neko vreme, ali bile su veoma dobre i posle nekoliko minuta debeljkov kurac bio je tvrd i dovoljno nadignut da mu je glavić gotovo dodirivao stomak. Opet to nije bilo ništa o čemu bi čovek mogao da piše kući. U međuvremenu, ona grdoba po imenu Mara još je zurila u prazno, dok joj se beba malo meškoljila u naručju. Žena je izgedala nezainteresovano do katatonije.

Tada srce poče da mi udara. Uplašio sam se da će nešto uraditi bebi i od te pomisli obuze me fizička mučnina. Ako je Tres znao da će biti umešano i novorođenče...

Bacio sam pogled ka njemu, ali on je zurio u rugobu po imenu Mara sa izrazom koji je mogao predstavljati mešavinu straha i naučnog zanimanja. Zavrteo sam glavom. Ovo je bilo uvrnuto sranje.

Dve devojke su otišle i bina je ostala prazna izuzev posednutog debeljka sa skromnom erekcijom i žene sa detetom. Mara se lagano okrenu ka njemu i zahvaljujući svetlosnoj varci fenjera, oči joj bljesnuše, gotovo žute. Najednom se činilo da je na barži isuviše tiho, kao da su svi zaustavili dah.

Mara ustade, načini tri koraka prema čoveku, a onda ponovo kleknu. Bila je dovoljno daleko da je morala da se sagne kako bi mu stavila ruku na butinu. Primetio sam da su joj nokti vrlo crveni i vrlo dugi. Debeljkova erekcija u tom trenutku poče vidljivo da posustaje i mogao sam da vidim kako mu se jaja ponovo povlače kao da žele da se sakriju i zaštite u njegovom telu.

Mara kao da se osmehnu na to. Nagnu se napred, i dalje držeći novorođenče, i otvori usta.

Očekivao sam tada oralni seks, ali njena glava nijednom nije prišla njegovim genitalijama bliže od pola metra. Umesto toga, jezik joj je kliznuo između oštih i savršeno belih zuba sve dok se nije povio do tačke gde je mogao da joj dodirne bradu. Debeljkove oči sada su bile veoma široke, i mogao sam da vidim kako mu se mišice i trbuh blago tresu. Erekcija mu se bila vratila.

Mara malo pomeri glavu, zatrese njome kao da opušta vrat, i jezik nastavi da joj klizi napolje. Petnaest santimetara. Zatim dvadeset. Čitavih tridesetak santimetara mesnatog jezika kliznula je iz njenih otvorenih ustiju kao ružičasta guja koja se odmotava iz svog mračnog gnezda.

Kada je četrdeset ili pedeset santimetara tankog jezika kliznulo na videlo, leglo preko debeljkove butine i počelo da mu se obmotava oko kurca, pokušao sam da progutam knedlu i ustanovio da ne mogu. Pokušao sam da zatvorim oči i ustanovio da moji kapci odbijaju da se spuste. Otvorenih ustiju, teško dišući, samo sam posmatrao.

Marin jezik kliznuo je oko glavića njegovog neobrezanog kurca, spuštajući pritom kožicu. Svetlost fenjera odbijala se od ružičaste vlage tog jezika i blistala tamo gde je on ovlažio čovekovu erekciju.

Jezik se još odvi, sa vrhom koji se spuštao u spirali i ukrug kao isturena glava neke zmije širokog tela. Debeljko zatvori oči baš kada mu je dugi jezik u potpunosti okružio ud, i uski vrh te mesnate trake zanjih se i poče da poskakuje ka njegovim stegnutim testisima. Marine trepavice takođe se spustiše, ali još sam mogao da vidim svetlucanje belog i žutog pod teškim kopcima dok su kukovi muškarca počinjali da se pomeraju.

Prizor tog vlažnog jezika na žutoj svetlosti fenjera bio je strašan - izazivao je mučninu - ali nije bio ono najgore. Najgore su bile ranice koje sam načas ugledao na tom jeziku: otvori, duguljasti prorezi na mesnatom unutrašnjem delu jezika kao da je neko uzeo veoma oštar skalpel i napravio niz beskrvnih, santimetar dugih posekotina.

Ali, to nisu bile posekotine. Čak i na slaboj svetlosti, mogao sam da vidim kako mesnati otvori pulsiraju dok se otvaraju i zatvaraju po sopstvenoj volji, poput ustiju kojima se hrani neka gladna sasa što pluta u blagoj plimnoj struji. Tada se jezik čvršće obavi oko napetog muškarčevog penisa i mogao sam da vidim gotovo peristaltičke kontrakcije dok se traka ružičastog jezika zatezala i povlačila, povlačila i zatezala. Mara stisnu usne, zabaci glavu poput ribara sa duboko usađenom

udicom, i debeljko zastenja u ekstazi. On zgrabi rukohvate stolice i poče neobuzdanije da pumpa kukovima, sada poluotvorenih očiju, ali ne primećujući ništa osim crvenog naleta sopstvenog zadovoljstva.

Sada, posle toliko godina lekarskog iskustva, tačno znam šta se dešavalo. Pomaže kada se o tome razmišlja na klinički način.

Gojazni Tajlandanin iskusio je normalno seksualno uzbuđenje i prošao je vrlo brzo iz faze uzbuđivanja u plato-fazu. U njegovom penisu, tri sunderasta sloja stuba - dva duga *corpora cavernosa* i *corpus spongiosum* na glaviću penisa - gotovo su se sasvim ispunila krvlju. Za sve vreme stimulacije, penis je nastavio da prima arterijsku krv iz dorsalne, kavernozone i bulboretalne arterije dok su se ventili u dorsalnim venama koje crpe krv iz penisa zatvorili, dopuštajući da malo ili nimalo krvi pobegne natrag u telo za vreme perioda plato-uzbuđenja.

U međuvremenu, to uzbuđenje je nastavilo da raste. Nevoljna napetost obuhvatala je i poluspastičke kontrakcije na Tajlandaninovoj facijalnoj, abdominalnoj i interkostalnoj muskulaturi. U to vreme, ja sam to video kao bolno mrštenje na njegovom napetom, znojavom licu i brzo pumpanje kukovima u zadimljenoj svetlosti. Da sam mu merio puls, ustanovio bih da mu se brzina otkucaja srca popela negde između stotinu i stotinu sedamdeset pet u minutu. Njegov sistolični pritisak narastao je na negde blizu osamdeset mm Hg, dok mu se dijastolični popeo na četrdeset mm Hg ili više. Istovremeno, rektalni sfinkter mu je kontrahovao, a makulopapilarni osip počeo je da mu se širi po licu, vratu i grudima.

Takvi simptomi normalno najavljuju početak orgazma, kratak izlet u još više sistolične i dijastolične regije, a zatim brzi oporavak dok se telo prebacuje u fazu rezolucije, a krv otiče iz sada otvorenih vena penisa.

Takve rezolucije nije bilo.

Marin jezik stegao se u čvršće namotaje i nastavio da se opušta i steže. Debeljkovo lice postajalo je sve crvenije dok je i dalje pumpao kukovima. Oči su mu još bile otvorene, ali sada su se videle samo beonjače. Glavić njegovog kurca, jedva vidljiv na svetlu fenjera, izgledao je natečen do tačke prskanja. Debeli namotaj jezika kliznuo je preko i oko njega.

Čovek je prešao u ono što sada poznajem kao završne stadijume ejakulatornog odgovora: grčeve mišićnih grupa, gubitak voljne kontrole facijalnih mišića, respiratornu brzinu preko 40/min, masivno crvenilo tela i frenetično pumpanje kukovima. U tim danima ja sam o tome mislio prosto kao o svršavanju.

Marina glava spustila se kao da se njiše na izbačenom jeziku. Oči su joj sada bile otvorene, i veoma žute. Dvadeset ili više santimetara jezika bilo je još omotano oko muškarčevog isturenog kurca dok je Mara spuštala svoja usta crvenih usana ka njegovim preponama.

Tajlandanin je nastavio da se koprca u grčevima orgazma. Od dvadesetak muškaraca u dimom ispunjenoj prostoriji nije se čuo nikakav zvuk. Jedina buka bilo je muškarčevo stenjanje. Njegov orgazam trajao je i trajao, daleko duže od vremena potrebnog bilo kom muškarcu da ejakulira. Marino otečeno lice dizalo se i spuštalo, i svaki put kada bi se podiglo, mogli smo da vidimo jezik još čvrsto omotan oko muškarčevog još čvrstog uda.

"Isuse Hriste", šapnuo sam.

Sada znam da je penisna detumescencija u fazi rezolucije brza i nevoljna. Za nekoliko sekundi po izbacivanju semene tečnosti, penis počinje dvofaznu involuciju koja započinje gubitkom od oko pedeset posto erekcije u prvih tridesetak sekundi. Čak i kada ostane nešto vazokongescije - 'i dalje mi tvrd', tako bih za to rekao u svojim danima u Namu - to nije, niti može biti, puna predejakulatorna erekcija.

Ovom Tajlandaninu još je bio sasvim tvrd. Mogli smo to da vidimo svaki put kada bi se Marina usta izdigla iznad njenog omotanog jezika. Tajlandanin kao da je dobio napad epilepsije: noge i ruke divlje su mu mlatarale, oči su mu kolutale u glavi, usta su mu bila otvorena, a pljuvačka mu je tekla niz bradu i podvaljak. Svršavao je i svršavao. Prolazili su minuti - pet, deset. Protrljao sam rukom lice i dlan mi je ostao mastan od znoja. Tres je disao na usta i zurio sa izrazom koji je nagoveštavao užasnutost.

Konačno, Mara odvoji usta. Jezik joj se odmota sa Tajlandaninovog kurca i kliznu joj natrag između usana kao da je na povratnom čekrku. Tajlandanin zastenja i poslednji put, pa kliznu sa stolice; njegov nadignuti penis zabadao je još po praznom vazduhu.

"Hriste Svemogući", šapnuo sam sebi, sa olakšanjem što je gotovo. Nije bilo gotovo.

Marine usne izgledale su natečeno, obrazi ispučeni kao i sekund ranije. Za trenutak su mi se ukazala njena usta i obrazi ispunjeni ogromnim, smotanim jezikom, i umalo nisam povratio na licu mesta, u dimom ispunjenoj tami.

Mara je odmakla glavu još dalje i na sekund sam primetio da usne namazane karminom kao da su joj još više pocrvenele, kao da je nekako uspela da stavi debeo sloj sjajnog ruža dok je izvodila oralni seks. Tada se njena usta otvoriše još malo i crvenilo joj skliznu sa usana, zakapa joj po bradi i prosu joj se na bluzu od zlatne svile.

Krv. Shvatio sam da su joj obrazi i usta puni krvi; njen opsceni jezik naduo se od krvi. Ona se zagrcnu i nešto nalik na osmeh ispuni joj oštre crte lica.

Suprotstavio sam se mučnini, spustio glavu i pomislio: *Sada je gotovo. Gotovo je.*

Nije bilo gotovo.

Beba joj se nalazila u levoj ruci tokom čitavog beskrajnog felacija, skrivena od pogleda Marinom glavom i debeljkovom butinom. Ali, novorođenče je sada bilo vidljivo dok su mu ručice čupale Marinu krvlju isprskanu bluzu. Još dok je žena zabacivala glavu dalje unazad kao da mućka krv u ustima poput finog vina, beba je počela da se povlači naviše na njenim grudima pomoću majušnih pesnica ukopanih u zlatnu svilu, dok je gukala, pućila i otvarala usta.

Pogledao sam Tresa, ustanovio da ne mogu da progovorim, a onda ponovo pogledao ka bini. Tajlandski dečaci sada su odnosili još onesvećenog debeljka sa bine, i na svetlu fenjera ostali su samo Mara i njeno dete. Beba je nastavljala da se penje sve dok joj obraz nije dodirnuo majčin; pomislio sam na jedan film o bebi kenguru, poluformiranoj, gotovo embrionu, koja se izvlačila kroz majčino krzno na životnom putu od porođajnog kanala do torbe.

Beba poče da liže majčin obraz i usta. Video sam koliko je dug bebin jezik, kako je kliznuo kao neki ružičasti crv preko Marine brade i usana, i pokušao sam da zatvorim oči ili da skrenem pogled. Nisam mogao.

Mara kao da se prenula iz transa, podigla je bebu bliže licu i spustila usta do detetovih. Mogao sam da vidim kako se usta male devojčice otvaraju široko, zatim još šire, i pomislio sam na malu pticu koja traži da bude nahranjena.

Mara povrati krv u otvorena bebina usta. Mogao sam da vidim kako se obrazi deteta pune i kako mu grlo radi dok pokušava da proguta iznenadni nalet guste tečnosti. Taj proces bio je zapanjujuće uredan; veoma malo teške krvi prosulo se na bebinu zlatnu odoru ili Marinu svilu.

Video sam tačke pred očima i spustio sam glavu u ruke. Prostorija je odjednom bila veoma vrela i moj vidik suzio se u uski tunel. Koža čela bila mi je lepljiva na dodir. Kraj mene, Tres se oglasio nekim zvukom, ali nije odvajao pogled sa bine.

Kada sam podigao pogled, beba je gotovo dovršila hranjenje. Mogao sam da vidim kako njen dugi jezik liže Marine usne i obraze u potrazi za ostacima povraćenog obroka.

Godinama kasnije, naleteo sam u *Američkoj nauci* na članak sa naslovom 'Podela hrane kod vampirskih šišmiša', koji se bavio recipročnim altruizmom šišmiša davalaca koji su povraćali krv za ostale iz svog legla. Vampirski šišmiši, činilo se, umirali su od gladi ako nisu primali obrok sa dvadeset do trideset mililitara krvi u roku od šezdeset sati. Ispostavilo se da, posle odgovarajućeg stimulansa - lizanja šišmiša davaoca ispod krila i po usnama, od strane drugog iz legla - davalac povraća krv samo za one iz legla koji bi uginuli u roku od dvadeset četiri sata bez obroka u krvi. Taj sistem recipročne razmene poboljšava mogućnosti opstanka, tvrdio je autor članka, zato što omogućava šišmišu koji prima krv da za njom traga još noć ili dve, iako je iscrpeo samo krv vrednu dvanaest sati iz šezdesetsatnog rezervoara šišmiša davaoca.

Ali, crtež *Američke nauke* koji je prikazivao manjeg šišmiša kako liže usne davaoca, isprepletanih kožnatih krila, usana nalik na rasekline koje se približavaju za poljubac sa isповраćanom krvi, bio je ono što me je nateralo da se isповраćam u kancelarijsku korpu za

otpatke osamnaest godina posle te noći u Bangkoku.

Malo pamtim sledećih nekoliko sati te noći. Sećam se da se čovek u crnoj svili vratio na binu i da je drugi Tajlandanin - mlađi, mršaviji muškarac u skupom odelu - stupio na podijum i platio. Sećam se da sam odvukao Tresa sa tog mesta i nejasno se prisećam da sam strpao zamotuljak *bahta* u šake vozača dugorepog taksija napolju, na doku. Otplivao bih odatle da sam morao, i ostavio bih Tresa za sobom. Nejasno se sećam da sam malo živnuo od vetra tokom vožnje uzvodno rekom Čao Praja, da se mučnina povukla, a nalet histerije koji je pretio da me proguta minuo.

Sećam se da sam otišao sam u sobu i zaključao vrata te noći. Tang, moja *mia chao*, nestala je, i za to sam joj bio zahvalan.

Sećam se da sam zurio u ventilator koji se sporo okretao jedan sat pre osvita, i da sam se kikotao dok sam vršio jednostavan prevod. Za razliku od Tresa, nikada mi nisu dobro išli jezici, ali ovaj prevod najednom je bio očit. *Phanyaa mahn naga kio*. Ako je *phanyaa mahn* Mara, princ demoni, i ako je *naga* ženska demonsko-zmijska inkarnacija *phanyaa mahna-e*, onda je *kio* moglo da znači samo jedno: vampir.

Ležao sam tamo, kikotao se i čekao da sunce izađe kako bih mogao da zaspim.

Grad još gori i mogu da čujem izolovanu vatru iz automatskog oružja kojim vladine trupe ubijaju studente dok me četiri muškarca vode Mari.

Ovog puta nema vijugavog putovanja kroz zabačene *klong*-ove. Limuzina prelazi reku, vozi južno duž obale sa suprotne strane Hotela Oriental, i zaustavlja se kraj nedovršenog oblakodera negde blizu mosta za autoput zvani Tak Sin. Rošavi muškarac nas vodi do spoljnog građevinskog lifta, prebacuje prekidač i mi tutnjimo kroz noćni vazduh. Lift nema zidove i vidim reku i grad preko reke jasno kao u snu dok se dižemo trideset i više spratova u gusti noćni vazduh. Na reci nema saobraćaja, što je slika kakvu nikada nisam video; samo se nekoliko feribota bori sa tamnom strujom nizvodno. Uzvodno, prema Velikoj palati i univerzitetima, plamenovi pale noć.

Uzdižemo se ka četrdesetom spratu i vetar mi nosi kosu. Najbliži sam ivici otvorene, škripave platforme. Sve što rošavi treba da uradi jeste da me gurne otpozadi i ja bih se preturio u reku više od stotinu metara niže. Pitam se dokono da li bi pad bio nalik na moje snove o noćnom letenju u sekundima pre udara.

Stižemo do jednog od gornjih nivoa i grubi lift zaustavlja se uz škripu. Kapija klizi naviše i rošavi mi pokazuje da izađem.

Negde iznad nas, aparat za zavarivanje blješti stroboskopskim lukom i ispušta magnezijumski bele varnice. Izgradnja se ne prekida ni koliko da se odspava u modernom Bangkoku. Ova zgrada nema bočne zidove, samo prozirnu plastiku okačenu o otvorene grede kako bi se jedni od drugih razdvojili odeljci cementnog prostora. Vreli vetar šušti kroz plastiku zvukom koji unekoliko podseća na meškoljenje kožnatih krila.

Sigurnosna svetla vise sa podupirača, a još svetiljki vidi se kroz plastične zidove s naše leve strane. Nas petorica hodamo prema svetlu i zvuku. Na ulazu, u nekoj vrsti tunela sačinjenog od šuškvavih plastičnih čaršava, tri telohranitelja ostaju za nama i samo rošavi podiže plastiku, poziva me napred i prati me unutra.

Ovde nema podijuma, ali oko desetak stolica na sklapanje poređano je oko otvorenog prostora gde je na prašnjavi cementni pod postavljen skupi persijski tepih. Lampa na tavanici zaštićena je tako da se mesto nalazi više u senkama nego na direktnom svetlu. Šest muškaraca, svi Tajlandani, i svi u otmenim frakovima, sede na rasklopljenim stolicama. Ruke su im prekrštene. Dvojica od njih puše cigarete. Posmatraju me dok me rošavi vodi napred.

Ja imam oči samo za dve žene koje sede sa druge strane otvorenog prostora u teškim stolicama od ratana. Starija je možda mojih godina, ili malo starija; starost je nije naružila. Kosa joj je još crna, ali je sada podignuta u moderni luk. Orientalne crte lica su joj bez bora, obrazi i brada još snažni, i samo izvesna žilavost u vratu i rukama navodi na pomisao da je u svojim četrdesetim godinama. Nosi elegantnu i očito skupu haljinu od crne i crvene svile; zlatni i dijamantski

privezak visi joj preko crvenog prsluka i ističe se naspram crne svilene bluze.

Mlađa žena kraj nje beskrajno je lepša. Maslinaste kože, tamnih očiju, sa sjajnom kosom kratko podšišanom po najnovijoj zapadnoj modi, obdarena dugim vratom i elegantnim rukama koje čak i nepokretne odišu gracioznošću, ta mlada žena lepa je onako kako to nijedna glumica ili model ne mogu da budu. Očito je da je zadovoljna sobom, istovremeno svesna i nesvesna sopstvene lepote, i da koje god strasti njome vladaju, traganje za divljenjem ili prihvatanjem od strane drugih nije jedna od njih.

Znam da gledam Maru i njenu kćerku Tanu.

Rošavi stupa bliže njima, pada na kolena onako kako Tajlandani to čine da bi pokazali poštovanje kraljevskoj krvi, izvodi složeni *wai*, a onda nudi Mari moj zamotuljak od dvadeset obveznica ni ne podigavši pognutu glavu. Ona tiho progovara, i on joj odgovara s poštovanjem.

Mara spušta novac sa strane i gleda me. Njene oči hvataju žuti sjaj zaklonjene lampe odozgo.

Rošavi diže pogled, klima glavom ka meni da priđem, i pruža ruku da me natera da kleknem. Ja i sam padam na kolena pre nego što stiže da me uhvati za rukav. Spuštam glavu i gledam samo Marina stopala u papučama.

Na elegantnom tajlandskom, ona kaže: "Znate šta tražite?"

"Da." Odgovaram na tajlandskom. Glas mi je čvrst.

"I spremni ste da za to platite dvesta hiljada američkih dolara?"

"Da."

Mara pući usne. "Ako već znate za mene", kaže veoma tiho, "onda svakako znate da više ne izvodim ovu... uslugu."

"Da", kažem ja, glave pognute u poštovanju.

Ona čeka u tišini koju shvatam kao zapovest da progovorim. "Poštovana Tana", kažem konačno.

"Podignite glavu", kaže mi Mara. Svojoj kćerki, ona mrmlja da imam *jai ron* - vrelo srce.

"*Jai bau dee*", kaže Tana sa blagim osmehom, nagovestivši da *farang*-ova glava nije baš u redu.

"Upoznavanje sa mojom kćerkom koštalo bi trista hiljada", kaže Mara. U njenom glasu nema nikakve naznake cenkanja; cena je konačna.

Klimam glavom s poštovanjem, posežem u skriveni džep na leđima prsluka i vadim stotinu hiljada dolara u gotovini i akcijama na donosioca.

Jedan od telohranitelja uzima novac i Mara blago klima glavom. "Kada želite da se to dogodi?" kaže tečnim tonovima. Oči joj ne odaju ni dosadu ni zainteresovanost.

"Sada", kažem. "Večeras."

Starija žena gleda svoju kćerku. Tanino klimanje glavom gotovo je neprimetno, ali u tim sjajnim mrkim očima ima nečega: gladi, možda.

Mara pljeska dlanovima i dve mlade Tajlandanke dolaze kroz šuštave plastične čaršave, prilaze mi, pomažu mi da ustanem i počinju da me svlače. Rošavi klima glavom i njegove siledžije prinose još jednu stolicu od ratana i postavljaju je na persijski tepih.

Šestorica u frakovima naginju se napred sa sjajem u očima.

Tres i ja konačno smo se ponovo videli za doručkom u jevtinom restoranu blizu reke kasno sledećeg jutra. Nisam zaista želeo da razgovaram sa njim o tome, ali opet, morao sam.

Na kraju smo došli i na to, i ustanovio sam da govorimo tiho, postićeno, gotovo kao kada raznesu nekoga iz voda i niko ne želi da mu neko vreme izgovori ime, osim kroz šalu. Ali, o ovome nismo zbijali šale.

"Jesi li video kurac onog tipa... posle?" upita Tres.

Trepnuh, odmahnuh glavom i osvrnuh se da se uverim da nas niko ne sluša. Većina stolova blizu ruba reke ovde je bila prazna. Temperatura mora da je prešla stotinu stepeni.

"Imao je te... ranice", šapnu Tres. "Poput ožiljaka koje sam video jednom kada sam na Kejpu radio kao spasilac, pa je jedan tip naišao na meduzu..." Glas mu zamre.

Srknuh hladnu kafu i usredsredih se na to da ne zadrhtim.

Tres skinu naočare i protrlja oči. Izgleda da ni on nije spavao. "Džoni, ti si želeo da budeš sanitetlija. Koliko krvi ljudsko telo ima u sebi?"

Slegao sam ramenima. Nosio sam se neozbiljno mišlju da postanem sanitetlija, kako bih mogao da se upišem na medicinski fakultet kada se vratim u Svet; uprkos mom ležernom pristupu školovanju, moji su očekivali da završim koledž i postanem nešto kada se vratim kući. Nikada im nisam rekao da sam posle nedelju dana u Namu znao da se nikada neću vratiti kući.

"Nemam pojma", odgovorio sam. Mislim da Tres nije video moje sleganje ramenima.

On vrati naočare sa žičanim okvirom na mesto. "Mislim da je tu negde, oko pet ili šest litara", reče on. "U zavisnosti od stasa."

Klimnuh glavom, nesposoban da sebi predstavim litar. Godinama kasnije, kada su počeli da prodaju bezalkoholna pića u litarskim flašama, uvek sam zamišljao pet ili šest tih flaša ispunjenih krvlju kao ono što svakodnevno nosimo u venama.

"Zamisli orgazam u kom ejakuliraš krv", šapnu Tres.

Ponovo se osvrnuh. Osetio sam kako mi obrazi i vrat crvene.

Tres mi dodirnu ručni zglob. "Ne, razmisli o tome, Džoni. Taj tip je još bio živ, izneli su ga napolje. Ti tipovi ne bi plaćali toliku lovu kada bi znali da to može da ih ubije."

Zar ne bi? pomislih ja. Bilo je to prvi put da sam shvatio da bi se neko pojebao makar to značilo i izvesnu smrt. Na neki način, to otkrovenje iz 1970. pripremiло me je za život u '80-im i '90-im.

"Koliko krvi neko može da izgubi, a da ostane i dalje živ, bez transfuzije?" šapnu Tres. Znao sam po njegovom tonu da ne očekuje od mene odgovor, već da samo misli naglas, onako kako je to činio kada smo planirali mesto za zasedu.

Tada nisam znao odgovor, ali imao sam priliku da ga naučim mnogo puta od tada, naročito dok sam radio kao ER internista. Ranjena osoba može da izgubi oko litar krvne zapremine i da se oporavi dovoljno da bi to sama nadoknadila. Ako nestane više od šestine krvne zapremine, ode i žrtva. Sa transfuzijama, neko bi mogao da izgubi do četrdeset procenata krvne zapremine i da se nada oporavku.

Tada nisam znao ništa od toga i nisam bio naročito radoznao. Bio sam suviše zauzet pokušajem da zamislim ejakulaciju krvi u orgazmu koji traje više dugih minuta, umesto nekoliko sekundi. Ovog puta sam zadrhtaо.

Tres je mahnuo kelneru i platio račun. "Moram da pođem. Treba da uhvatim taksu do 'Western Juniona.'"

"Zašto?" upitah ja. Bio sam toliko pospan da vreo, gusti vazduh kao da mi je prigušivao reči.

"Tražiću da mi telegrafski pošalju nešto para iz Država", objasni Tres.

Sedoh pravo, najednom rasanjen. "Zašto?"

Tres ponovo skinu naočare, da ih izglanca. Kada me je pogledao, njegove blede oči izgledale su kratkovido i izgubljeno. "Večeras se vraćam, Džoni."

Mlade žene su me svukle i stvorenje zvano Tana prišlo mi je bliže kako bi me pomazilo, kad se iznenada sve zaustavlja. Mara je dala signal.

"Zaboravili smo nešto", kaže Mara. To je prvi put da je progovorila engleski. Ona pravi graciozni, ali ironični pokret. "Vremena sada zahtevaju izuzetan oprez. Žao mi je što na to nismo mislili ranije." Ona pogledava kćerku i vidim na oba lica podrugljivu poluosmeh. "Plašim se da moramo da sačekamo sledeće veče, dok se ne obavi odgovarajuće testiranje", uzdiše Mara, vrativši se na tajlandski. Vidim da su njih dve već mnogo puta odigrale ovu scenu. Mogu samo da nagađam da je pravi razlog potpaljivanje žudnje kroz odlaganje, pa tako i novo povećanje cene.

Ja se takođe osmehujem. "Za Karticu zdravstvenog osiguranja?" kažem. "Za neku od klinika, kako bi potvrdila da ovog meseca nemam virus HIV?"

Tana graciozno sedi na persijskom tepihu kraj mene. Sada se pomera ka meni, osmehuje se podrugljivo i pravi mali *moue*. "To je za žaljenje", kaže, glasom delikatnim poput kristalnog

zvončića za vetar, "ali neophodno je u ova strašna vremena."

Klimam glavom. Video sam statistike. Epidemija AIDS-a započela je kasno u Tajlandu, ali 1997 - za manje od pet godina - sto pedeset hiljada Tajlandana pomreće od te bolesti. Tri godine kasnije, godine 2000, pet i po miliona ljudi od pedeset šest miliona Tajlandana nosiće bolest, a najmanje još milion biće mrtvo. Posle toga, logaritamska progresija je neumoljiva. Tajland - sa svojom smrtonosnom kombinacijom sveprisutnih prostitutki, promiskuitetnih seksualnih partnera i otporom prema kondomima - postaće rival Ugandi kao retrovirusno stratište.

"Poslaćete me u jednu od lokalnih klinika koje površno izvode hiljadu HIV testova nedeljno", kažem smireno, kao da sam navikao da sedim nag između dve prelepe, potpuno odevene žene i pred publikom nepoznatih muškaraca u frakovima.

Mara širi vitke prste tako da joj dugi crveni nokti hvataju svetlost. "Postoji malo alternativa", šapuće ona.

"Možda ja mogu da obezbedim jednu", kažem i posežem za prslukom pažljivo složenim na vrhu moje odeće. Razvijam tri dokumenta i pružam ih Tani. Devojka se kaćiperno mršti dok ih gleda, pa ih daje majci. Pretpostavljam da mlađa žena ne ume da čita engleski... a možda čak ni tajlandski.

Mara zaista razgleda dokumente. To su sertifikati iz dve glavne bolnice u Los Anđelesu i sa univerzitetske medicinske klinike koji potvrđuju činjenicu da mi je krv više puta zaredom testirana i da je više puta zaredom ustanovljeno da nije zagađena HIV-om. Svaki dokument potpisalo je po nekoliko lekara i nosi pečat institucije. Papir na kojima su oni otkucani debeo je, kremast i skup. Svaki dokument nosi datum iz prošle nedelje.

Mara me posmatra suženim očima. Osmeh joj otkriva male, oštre zube i samo najslabiju moguću naznaku jezika. "Kako možemo da znamo da je ovo validno?"

Sležem ramenima. "Ja sam lekar. Želim da živim. Da mi je do prevare, bilo bi mi lakše da podmitim nekoga na tajlandskoj klinici za karticu zdravstvenog osiguranja. Nemam nikakvog razloga za prevaru."

Mara je ponovo pogledala papire, osmehnula se i vratila mi ih. "Razmisliću o ovome", kaže ona.

Naginjem se napred u stolici. "Ja takođe rizikujem", kažem.

Mara izvija elegantnu obrvu. "Oh, a kako to?"

"Gingivalna krv", kažem na engleskom. "Krvarenje desni. Bilo kakva otvorena rana u vašim ustima."

Mara reaguje malim, podrugljivim osmehom, kao da sam se upravo ne baš slavno našalio. Tana okreće svoje izuzetno lice ka majci. "Šta je rekao?" zahteva da zna na tajlandskom. "Ovaj *farang* priča gluposti."

Mara se n obazire na nju. "Nemate razloga da brinete", kaže mi ona. Klima glavom kćerki. Tana ponovo počinje da me mazi.

Ostalo nam je još tri dana i dve noći dopusta. Tres nije tražio da se vratim sa njim te sledeće noći, a ja se nisam dobrovoljno javio.

Propisi su zabranjivali da nosimo oružje sa sobom na dopust, ali u tim danima nije bilo detektora metala, nije bilo aerodromskog obezbeđenja vrednog pomena, i priličan broj nas nosio je sa sobom noževe ili ručne pištolje pri putovanju izvan zemlje. Ja sam bio poneo 38-icu duge cevi, koju sam zaradio na pokeru od crnog momka po imenu Njuport Džonson tri dana pre nego što je nagazio na Skakutavu Beti. Te večeri izvukao sam 38-icu sa dna platnene torbe, proverio da li je puna i ostao da sedim u svojoj zaključanoj sobi, odeven samo u donji deo uniforme, ispijajući skoč, osluškujući ulične zvuke napolju i posmatrajući sporo okretanje lopatica ventilatora iznad svoje glave.

Tres se vratio oko četiri ujutro. Slušao sam kroz zid kako lupa i treska po kupatilu nekoliko minuta, a onda sam se vratio u krevet i sklopio oči. Pomislio sam da sada možda mogu da zaspim. Njegov vrisak isterao me je iz kreveta, sa 38-icom u ruci. Sjurio sam se bosonog niz hodnik,

tresnuo jednom po njegovim vratima, gurnuo ih i stupio u sobu.

Bilo je upaljeno samo svetlo u kupatilu i ono je bacalo tanku prugu fluorescentne svetlosti preko golog poda i zgužvane postelje. Na podu je bilo krvi i tragova iscepanog čaršava, takođe natopljenog krvlju. Činilo se da je Tres pokušao da iscepa čaršave kako bi napravio zavoje. Zakoračio sam ka kupatilu, čuo stenjanje iz tame kreveta i okrenuo se, i dalje sa 38-icom kraj boka.

"Džoni?" Glas mu je bio suv, napukao i ravan. Čuo sam već takav glas. Njuport Džonson je zvučao tako desetak minuta, koliko mu je trebalo da umre pošto ga je Skakutava Beti ispunila šrapnelima od vrata do kolena. Kročio sam bliže i uključio malu lampu blizu njegovog kreveta.

Tres je bio nag, izuzev potkošulje. Bio je opružen na dušek u natopljenom krvlju, okružen krvavim trakama od prljavih čaršava. Pantalone su mu ležale u blizini, na podu. Bile su crne od usirene krvi. Tresove ruke pokrivala su prepone. Imao je krv oko noktiju.

"Džoni?" šapnuo je. "Neće da prestane."

Kročio sam bliže, spustio 38-icu i dodirnuo mu rame. Tres pomeri ruke i ja ustuknuh.

Postoji jedna vrsta pijavice koja se koti u sporim vodama Vijetnama, specijalizovana za probijanje u uretru muškarca koji gaca po vodi. Kada se jednom čvrsto uglavi u penisu, pijavica počinje da se hrani iznutra sve dok ne natekne do polovine veličine muške pesnice. Svi smo čuli za tu prokletinju. Svi smo mislili na nju svaki put kada smo gacali po potoku ili pirinčanom polju, što će reći oko desetak puta dnevno.

Tresov kurac izgledao je kao da se njime pozabavila ta pijavica. Ne, bio je još gori. Osim što je bio natečen i izgledao odrano, njegov penis imao je na sebi spiralu ranica. Izgledalo je to kao da je neko uzeo mašinu za šivenje sa velikom iglom i proštepao mu niz stigmata po intimnom organu. Ranice su slobodno krvarile.

"Ne mogu da je zaustavim", šapnu Tres. Lice mu je bilo blede i lepljivo od znoja. Video sam taj izraz na licima ranjenih momaka neposredno pre nego što bi odlebdeli na plimi šoka.

"Hajde", rekoh ja, obgrlivši ga, "idemo da pronađemo bolnicu."

Tres se odmaknu i pade natrag na jastuke. "Ne, ne, ne. Samo zaustavi krvarenje." On izvuče nešto ispod jastuka i ja shvatih da drži nož 'kabar' crnog sečiva, koji je koristio u noćnim patrolama. Ja podigoh 38-icu i jedan trenutak vladala je tišina remećena samo šuštanjem lopatica ventilatora i uličnim zvucima spolja.

Konačno se zakikotah. Ovo je bilo blesavo. Nalazili smo se stotinama milja daleko od Vijetnama i rata, ja sa svojim ličnim naoružanjem, a Tres sa svojim komandoskim nožem, spremni da sredimo jedan drugog. Ovo je bilo jebeno blesavo.

Spustih pištolj. "Poneo sam i nešto onog sranja iz prve pomoći", rekoh. "Idem da donesem."

Poneo sam manji od dva kompleta za prvu pomoć koje sam vukao po džungli u rancu, ne zbog zavoja već zbog moguće potrebe za penicilinom, a definitivno zbog IIP tableta za 'podizanje', 'spuštanje' i sedativa koje su nam davali za ozbiljne misije. Morfin su pažljivo racionalisali sanitelijama, ali ja sam ipak uspeo da odvojim priličnu zalihu 'deksedrina' i nešto 'demerola'. Bilo je tu takođe i nešto sulfa droge. Odneo sam zavoje i pilule Tresu i pustio ga da pokuša da se sredi dok sam ja sipao vodu i ubacivao pilule.

Tres je sada sedeo sa okrvavljenim čaršavom prebačenim preko tela. Uzeo je dve pilule i obrisao znoj sa lica. "Pitam se zašto neće da prestane da krvari", reče on.

Odmahnuo sam glavom. Tada nisam znao. Sada znam.

Vampirski šišmiši i evropske medicinske pijavice luče isti antikoagulant: *hirudin*. Šišmiši ga luče u pljuvački; pijavice ga proizvode u stomaku i razmazuju ga po površini rane. To sprečava da se rana zatvori i omogućuje da krv slobodno teče dok god krvopija želi da se hrani. Vampirski šišmiši obično 'sisaju' na vratu konja ili krave satima, i često se vraćaju sa drugim šišmišima da nastave obrok do osvita.

Tres je malo kasnije zaspao, a ja sam ostao da sedim na trošnoj stolici blizu prozora i osmatram vrata, sa beskorisnom 38-icom u krilu. Pomišljao sam da prisilim Maladunga da me ponovo odvede do Mare, a onda da ubijem i njega i ženu. *I dete*, dodao sam u mislima.

Ta pomisao nije bila neodrživa. Video sam u proteklih pet meseci dovoljno mrtvih beba. A nijedna mrtva beba žutaća nije lizala povraćenu krv sa maminih usana pre nego što je smaknuta. Ne verujem da bih i sekund oklevao da raznesem i majku i dete. *A kako bi se onda izzvukao odavde?* došlo je pitanje iz racionalnog dela mog uma. Sumnjao sam da bi Tajlandani blagonaklono gledali na moje uklanjanje njihovih možda jedinih domaćih *phanyaa mahn naga kio*. Činilo se da isuviše uživaju u majčinim uslugama.

Istisnuo sam privremeno taj plan iz glave i pokušao da smislim šta sledeće da uradim. Ako Tres nastavi da krvari do večeri, mislio sam da ću morati da ga odvedem u vojnu MACV kancelariju za vezu za koju su nam rekli da postoji negde u Bangkoku. Ako bi se ispostavilo da toga uopšte nema, pronašao bih neke vojne policajce i naterao da mu obezbede dobru medicinsku pomoć. Ako ni to ne bi uspelo, odneo bih Tresa do najbliže tajlandske bolnice i 38-icom obezbedio da mu daju prioritet kod pružanja pomoći.

Zaspao sam razmatrajući te mogućnosti. Kada sam se probudio, u sobi je bilo mračno. Ventilator se i dalje nepravilno okretao, ali ulični zvuci izvan prozora poprimili su noćnu jačinu. Čaršavi su bili natopljeni svežom krvlju, bilo je krvi i na podu, po kupatilu su bili razbacani krvavi peškiri, ali Tresa nije bilo.

Istrčao sam u hodnik i stuštio se niz stepenice u predvorje pre nego što sam shvatio na šta mora da ličim: mahnitih očiju, bos i golih prsa, u zgužvanim pantalonama umazanim krvlju, sa 38-icom duge cevi u ruci. Međutim, tajlandske kurve i njihovi svodnici u predvorju jedva da su i pogledali ka meni.

Gore, u sobi, presvukao sam se u civilnu odeću i komotnu havajsku košulju, zatakao pištolj za pojas i izašao ponovo u noć.

Umalo što nisam sustigao Tresa. Ugledao sam ga na doku sa kog smo krenuli pre dve noći. Tamna figura sa njim morala je biti Maladung. Upravo su stupili u dugorepi taksi kada sam ja istrčao na dok. Čamac se otisnuo uz riku.

Tres me je spazio. Ustao je i gotovo se preturio sa čamca koji je ubrzavao. Podigao je ruku ka meni, raširenih prstiju, kao da poseže preko dvadeset metara vode. Čuo sam ga kako viče na vozača: "*Yout! Phuen young mai ma! Yout!*" - što tada nisam razumeo, ali sada prevodim kao: *Stani! Moj prijatelj još nije stigao! Stani!*

Video sam kako ga Maladung povlači natrag u čamac. Potegao sam pištolj i beskorisno ga podigao dok je taksi poskakivao preko reke, nestao iza barže koja je išla uzvodno, a onda se ponovo pojavio samo kao daleki fenjer pre nego što je nestao u *klongu* na suprotnoj strani Čao Praje.

Znao sam da nikada više neću videti Tresa živog.

Mara spušta pogled dok Tana primiče usta mojim preponama. Ne osećam milovanje jezika. Još ne. Mlađa žena koristi usta da bi me dovela do pune erekcije.

Koliko god muškarci pisali i pričali o zadovoljstvima oralnog seksa, uvek postoji mala dvosmislenost u muškoj reakciji na čin felacija. Za neke, usta su suviše polno neodređena da bi podsvest mogla da im se opusti i da bi uživali u tome. Za druge, ono što izaziva uzbuđenu kaskadu zadovoljstva jeste nekontrolisani intenzitet doživljaja. Za mnoge, reč je prosto o neželjenoj pomisli na oštre zube.

Sada moram da se koncentrišem na to da se ne koncentrišem kako bih uopšte dopustio erekciji da započne. Srećom, muški organ je jednostavan mehanizam za reagovanje na stimulaciju - onoliko koliko to priroda bilo gde dozvoljava. Tanina usta su meka i dobro izvežbana; moje uzbuđenje prati svoj neizbežni luk proždiranja.

Zatvaram oči i pokušavam da ne mislim o tome, da *ne mislim* na muškarce u frakovima iza sebe. Neko je zamračio gornje svetlo tako da samo bljesak varnica koje kaplju od zavarivača dva sprata iznad osvetljava prizor i unutrašnjost mojih kapaka magnezijumskim stroboskopom. Mara šapuće nešto i ja osećam šok odmicanja Taninih toplih ustiju. Osećam na sebi šok hladnijeg vazduha samo sekund pre nego što se vrati drugačija vlažnost.

Otvaram oči taman toliko da vidim kako Tani jezik klizi iz ustiju i obavija se oko mene. Pri bljesku varnica išarano meso njenog jezika izgleda pre purpurno nego ružičasto. Načas vidim pulsirajuće proreze usred slojevite teksture, nalik na majušna usta za hranjenje. Isključujem misli pre nego što mi na pamet padnu razjapljena usta pijavica i zmijuljica. Godinama sam sebe obučavao da budem na visini ovog trenutka.

Osećaj, kada se izdvoji iz naleta klizave topline u podlozi, više je nalik na mali električni šok nego na ubod meduze. Dahćem i otvaram oči. Tana me posmatra kroz zavesu trepavica. Šok ponovo dolazi, juri po istančanom penilnom nervnom sistemu pravo do osnove moje kičme, a onda do centra za zadovoljstvo u mom mozgu. Ponovo zatvaram oči i stenjem. Skrotum mi se steže od zadovoljstva. Spirala nežnih šokova prožima me celog, jezdi mi kroz telo i vraća se mom penisu kao šaka u baršunastoj rukavici koja se nežno pomera. Kukovi počinju da mi se pomeraju i bez učešća moje volje.

Srce mi udara tako divlje da njegov pritisak kao da zamenjuje zvuke i postaje jedina buka u vasioni. Lobanja mi odjekuje ritmičkim naletima sopstvenog pulsa. Razdvojeni, majušni šokovi duž mojih prepona spojili su se sada u savršenu spiralu doživljaja zadovoljstva. Kao da jebem sunce. I još dok moji kukovi počinju da se svojski isturaju, a šaka mi slepo traži Taninu glavu kako bi primakla tu toplinu, jedan daleki deo mog uma posmatra klasične simptome na početku orgazma i pita se kolika mi je brzina tahikardija, miotonije i hiperventilacije.

Sekund kasnije, svu preostalu kliničku svest briše novi i snažniji nalet čistog zadovoljstva. Tanin jezik se steže, povlači se od osnove mog skrotuma do glavića mog penisa, steže se pri kontrakcijama i opušta, steže i opušta. Šokovi postaju jedno, zatvoreno kolo gotovo neizdrživog doživljaja.

Ejakuliram a da to gotovo ni ne primećujem, toliko je pritisak sada jak. Ispod treperavih očnih kapaka mogu da vidim kako sperma kaplje kao mnoštvo belih latica po Taninoj kosi i ramenima. Njen jezik ne posustaje ni za tren. Oči su joj sada žute kao majčine. Orgazam prolazi bez olakšanja sve većih pritisaka. Srce mi se upinje da upumpa još krvi u natečeni organ.

Da! Želim to dok mi je glava zabačena pozadi, dok mi se vrat napinje, a lice krivi. *Da!* Odabrao sam nešto u čemu više nemam nikakvog izbora.

Sekund kasnije, svršavam. Krv ejakulira sa vrha mog penisa i kupa Tanino lice i grudi. Pohlepno, ona ponovo spušta usta ka meni, nevoljna da prospe ijednu kap. Kukovi mi se tresu dok ja i dalje pulsiram. Trenutak se nastavlja i nastavlja.

Mara se naginje bliže.

Tajlandska policija je došla po mene odmah posle osvita sledećeg jutra, pre dvadeset dve godine. Mislio sam da će me uhapsiti zbog toga što sam tumarao hotelskim hodnicima sve do ranih jutarnjih sati, vikao ni na koga određenog i mahao napetom 38-icom. Umesto da me uhapsu, odveli su me do Tresa.

Bangkoška mrtvačnica bila je mala i nedovoljno rashlađena. Miris me je podsetio na voćnjak u kojem se previše palih plodova ukvarilo na suncu. Nije bilo metalnih kabineta niti kliznih nosila kao u američkim filmovima: Tres se nalazio na čeličnoj ploči, baš kao i drugih desetak leševa u maloj prostoriji. Nisu mu prekrili lice. Izgledao je ranjivo bez naočara.

"Tako je... beo", rekao sam jedinom policajcu koji je govorio engleski.

"Pronađen je u reci", reče mrki muškarac u beloj jakni, sa uprtačima.

"Nije se udavio", rekoh ja. To nije bilo pitanje.

Policajac odmahnu glavom. "Vaš prijatelj izgubio je mnogo krvi." On navuče još više svoju belu rukavicu, dodirnu Tresovu bradu i obrnu glavu leša kako bih mogao da vidim dugačku ranu od noža koja mu se pružala od levog uha do Adamove jabučice.

Odupro sam se porivu da se zakikoćem. "Kako ste znali gde da me nađete?" upitao sam policajca.

Bela rukavica zavuče se u džep i izvuče ključ sobe. "Jedino što je pronađeno na njemu."

Ispustih dah, malo se zanesoh i pridržah se za čeličnu platformu. "Rana od noža nije ga ubila,

inspektore", rekoj ja. "Da vam pokažem nešto." Povukoh čaršav, otkrivši Tresovo golo telo.

Ovog puta sam se zaista zakikotao. Inspektor i druga dva policajca pogledaše me suzivši oči.

Nije bilo stigmat. Tresovi seksualni organi bili su grubo, ali potpuno uklonjeni. Efekat je prilično podsećao na lutku Kena po kojoj je neko prosuo lak za nokte. Ispustih čaršav i odstupih za korak.

Inspektor priđe bliže i zgrabi me za podlakticu, da bi me pridržao, ili sprečio da pobegnem, to već ne znam. "Mi mislimo da je ovo... kako to kažete... pederska stvar. Sukob između pedera. Vidali smo već ovakav tip povrede. Uvek je tu u pitanju pederska stvar. Ljubomora."

"Pederska stvar", ponovih ja, potiskujući jecaje ili kikut. "Daa." Mogao sam već da vidim pred sobom hapšenje i suđenje. Misli koje sam čuvao kao toliko intimne biće izložene u novinskim naslovima, o njima će se šaputati u kasarnama i klozetima. Da li će me Tajlandžani smestiti u jedan od svojih zatvora, ili će me poslati kući na vojni sud?

Inspektor mi pusti ruku. "Znamo da vi niste bili tamo u vreme kada je on ubijen, redove Merik. Gazda čamaca na doku Fulong video vas je kako vičete za čamcem koji je odvezao kaplara Tindejla. Direktor hotela posvedočiće da ste se vratili samo nekoliko minuta kasnije, napili se i ostali tu tako da su vas videli i čuli cele noći. Vi niste mogli biti prisutni u vreme ubistva kaplara, ali imate li pojma ko je to mogao da učini? Vaša vojska će zahtevati to da zna."

Podigoh čaršav, prebacih ga preko Tresovog leša i odstupih za korak od tih ljudi. "Ne", rekoj. "Uopšte nemam pojma."

Mara liže usne svoje kćerke. Ruke su im stisnute uz bokove, šake zgrčene kao oduzete. Zamišljam vampirske šišmiše koji vise sa hladne tavanice pećine, čvrsto podvijenih krila, samo aktivnih, spojenih usana i jezika.

Tana izvija glavu i teška crvena tečnost izleće u mlazu između njenih naduvenih usana ka otvoru ustiju njene majke koji čeka. Veoma jasno čujem laptanje i grgotanje. Tanin jezik nije popustio i ja se još grčim u njenom zahvatu. Srce mi se napreže od napora. Na oči mi se navlači crnilo i više ne mogu da vidim kako dele hranu, samo čujem guste, tečne zvuke tog čina.

Facijalni mišići još su mi ukočeni u miotoničnom grču nevoljne grimase. Osmehnuo bih se da mogu.

Pronašao sam Maladunga u jesen 1975, nedugo pošto sam diplomirao na medicinskom fakultetu. Mali svodnik se penzionisao kao bogataš i vratio se u svoj severni grad Čiang Mai. Platilo sam tajlandskog detektiva kojeg sam unajmio prvom ratom nasleđenog novca i proveo dva dana posmatrajući Maladunga pre nego što sam ga pokupio. Bio je oženjen i imao je dva odrasla sina i kćerku od deset godina.

Hodao je ka maloj radnji koju je vodio u starom delu grada, kada sam se zaustavio kraj njega u džipu, pokazao mu automatik kalibra devet milimetara i rekao mu da uđe. Odvezao sam ga van grada, do kućice koju sam bio iznajmio. Obećao sam mu da će preživeti ako mi bude rekao sve što zna.

Mislim da mi je rekao sve što je znao. Mara i njeno žensko dete nestale su i sada su nastupale samo za veoma bogate. Tres je bio ubijen iz čiste predostrožnosti; on i ja bili smo prvi Amerikanci kojima je dopušteno da pridemo Mari i one su se plašile posledica kada bi vesti o nastupu stigle do našeg voda. Planirali su da me ubiju te noći, ali dvojica koje su poslali da to izvrše videli su me kako pijan vičem u gornjem hodniku, zapazili su pištolj i predomislili se. Dok su poslali druge, mene su već bili vratili u Sajgon.

Maladung se zakleo da nije znao ništa o Tresovom ubistvu sve dok ono nije bilo izvršeno. Zakleo se. Maladung nikada nije ni sanjao da *phanyaa mahn naga kio* misli da nudi *farangu* više nego što je to usluga zahtevala. Prislonio sam mu 'Brauning' uz čelo i rekao mu da mi pod pretnjom smrti kaže šta se obično dešavalo onima koji su primali Marine usluge.

Maladung se tresao kao starac. "Umiru", rekao je na tajlandskom, i ponovio na engleskom. "Najpre izgube dušu" - *khwan hai* je bila fraza koju je upotrebio, 'njihov duh leptira odleti' - a

zatim njihov *winjan*, životni duh, iscuri. "Vraćaju se i vraćaju sve dok ne umru", reče on, drhtavog glasa. "Ali, to je njihov izbor."

Spustio sam automatik i rekao: "Verujem ti, Maladung. Nisi znao da će ubiti Tresa." Onda sam podigao 'Brauning' i opalio mu dvaput u glavu.

Iste te jeseni, počeo sam potragu za Marom.

Dolazim sebi i muškaraca u frakovima više nema, Tana sedi iznad mene na stolici kraj majke, a dve mlade žene dovršavaju moje pranje i oblačenje. Osećam zavoje ispod pantalona. Kao da nosim pelene. Prepone su mi vlažne od krvi, ali ja jedva da primećujem tu neugodnost zbog zadržanog pulsa zadovoljstva koji me ispunjava kao odjek predivne muzike.

"G. Noi me je obavestio da ste rekli da imate još novca", kaže Mara tiho.

Klimam glavom, previše slab da progovorim. Sada ne mogu ni da pomislim da napadnem te dve žene, čak i da ne znam da njihovi ljudi čekaju odmah iza plastike zanjihane na vetru. Mara i Tana su izvori beskrajnog zadovoljstva. Sada mi ne bi palo na pamet da im naudim, ili da sprečim ono što će se dešavati u noćima koje dolaze.

"Limuzina će vas pokupiti sutra u ponoć u vašem hotelu", kaže Mara. Prsti joj se pomeraju i četiri muškarca ulaze da me uklone. Blago sam iznenađen činjenicom da ne mogu da hodam bez njihove pomoći.

Ulice su prazne i neme kao grob. Čak je i pucnjava prestala. Narandžasti plamenovi još gore na severu. Zatvaram oči i uživam u sve slabijoj ekstazi dok me oni voze natrag u Orijental.

Mislim da u Vijetnamu još nisam znao da sam homoseksualac. Maskirao sam veoma iskrenu ljubav koju sam osećao prema Tresu drugim stvarima: lojalnošću prema drugaru, divljenjem, čak i nekom vrstom muževne ljubavi koju prašinari navodno treba da osećaju jedan prema drugome u borbi. Ali, bila je to ljubav. To sada shvatam. Saznao sam to ubrzo pošto sam se vratio iz rata.

Nikada nisam izašao na videlo. Ne javno. Čak i na medicinskom fakultetu, saznao sam kako da pohodim najdiskretnije barove, kako da se sastajem sa najdiskretnijim ljudima, i kako da pravim najdiskretnije aranžmane u privremenim vezama. Kasnije, dok je moja praksa rasla, a sa njom i moja javna ličnost, naučio sam kako da svoje pohode vršim isključivo u retkim noćima u gradovima daleko od svog doma u L.A. I sastajao sam se sa ženama. Oni koji su se čudili zbog čega se nikada nisam oženio morali su samo da pogledaju moju zahuktalu praksu kako bi uvideli da nemam vremena za porodični život.

I nastavio sam da lovim Maru. Dvaput godišnje leteo sam u Tajland, upoznao jezik i gradove, i dvaput godišnje moji plaćeni operativci saopštavali su mi da je ta žena nestala. Tek pre dve godine, 1990, ona i njena kćerka ponovo su se pojavile, primorane na prihvatanje skupih nastupa jer je njihova potreba za novcem bila obnovljena.

Tada nije bilo ničega što sam mogao da uradim. Što sam više saznavao o Mari i Tani i o njihovim navikama, to sam više bio siguran da im ne mogu prići sa oružjem. Moj ljubavnik iz San Franciska napustio me je posle šest godina kada se probudio i čuo da mu se u snu obraćam kao 'Tresu.'

A onda, pre samo šest meseci, dobio sam određene rezultate i, posle nekoliko sati gotovo histeričnog besa, uvideo da mi je oružje gurnuto u ruke.

Počeo sam da planiram.

Rošavi klima glavom ostalima da me puste napolje i ja hodam iz uličice ka hotelu. Čak i u pet ujutro, uniformisani vratari su tu da me dočekaju ljubaznim glasovima i da mi pridrže vrata. Uspevam da im klimnem glavom i hodam kroz staro Krilo autora do liftova u novom krilu. Drugi poslužitelj pojavljuje se da mi pridrži vrata lifta.

"Dobro jutro, dr Merik", kaže mladi Tajlandanin, jedva stariji od dečaka.

Osmehujem se i čekam da se vrata lifta zatvore pre nego što hvatam mesinganu ogradu i upinjem se da ostanem u uspravnom položaju. Osećam da mi zavoji cure kroz pantalone. Samo

dugi fotografski prsluk skriva krv.

U sobi se kupam, mažem ranice specijalnim melemom koji sam poneo, ubrizgavam sebi koagulant, ponovo se kupam, i navlačim čistu pidžamu pre nego što se uvučem u krevet. Za nekoliko minuta će svanuti. Za četrnaest sati, tama će se ponovo spustiti i ja ću se vratiti Mari i njenoj kćerki.

U gradu Čiang Mai, gde su kurve jevtine, a mladi muškarci slave početak muškosti kupovinom jebačine, sedamdeset dva procenta najsiromašnijih gradskih kurvi reagovalo je ove godine pozitivno na HIV test.

U barovima i seks klubovima duž Patponga, kondome dele besplatno muškarci u crvenom, plavom i zlatnom kostimu superheroja. Njegovo ime je Kapetan Kondom i zapošljava ga APR, Asocijacija za populaciju i društveni razvoj. APR je plod zamisli senatora Mečajija Viravaidija, ekonomiste i člana Globalne komisije Svetske zdravstvene organizacije za AIDS. Mečaj je utrošio toliko sopstvenog vremena, energije i novca za promociju kondoma da svi u Bangkoku gumice zovu *mechais*. Gotovo ih niko ne koristi. Muškarci odbijaju, a žene ne insistiraju.

Svaki pedeseti stanovnik Tajlanda zarađuje za život prodajom seksualnih usluga.

Mislim da su kompjuterske projekcije za 2000. godinu pogrešne. Mislim da će daleko više od pet miliona Tajlandana biti zaraženo i da će ih mnogo više od jednog miliona umreti. Mislim da će leševi ispuniti *klong*-ove i ležati u slivnicima *soi*-ja. Mislim da će samo veoma bogati i veoma, veoma oprezni, izbeći ovu pošast.

Mara i Tana su bile - sve do nedavno - veoma bogate. I bile su veoma oprezne. Samo ih je potreba da ponovo budu veoma bogate navela da budu neoprezne.

Moji dokumenti o negativnom HIV testu su, naravno, falsifikovani. To nije bilo teško. Laboratorijski izveštaji su pravi, samo su datumi i imena izmenjeni pre nego što sam ih fotokopirao na zvaničnim memorandumima i dodao pečate. Član sam nastavnog osoblja na sve tri institucije čije sam pečate i formulare pozajmio.

U šest meseci otkad sam dobio pozitivan rezultat na HIV test, plan je izrastao od zamisli u neizbežnost.

One su čudovišta, Mara i njeno dete, ali čak i čudovišta postanu neoprezna. Čak i čudovišta mogu biti ubijena.

Na tavanici mog skupog, rashlađenog apartmana u Hotelu Oriental, nema ventilatora. Dok se prvi bleđi odsjaji zore privlače po tikovini i gipsu tavanice moje sobe, zadovoljavam sebe maštanjem o tome da se tamo lagano okreće ventilator i uljuljukujem se tom slikom u san.

Osmehujem se dok zamišljam aktivnosti sledeće noći i noći koja će uslediti posle nje. Vidim kako starija žena mlađoj liže usne, a onda širom otvara gubicu da primi kaskadu krvi. Moje krvi. Krvi Smrti.

Pre nego šta utonem u san, omamljen lekovima koje sam uzeo i završnim obrtom događaja, prizivam sliku koja me je održala kroz sve ove godine i kroz ove poslednje mesece.

Zamišljam kako Tres skida naočare i žmirka ka meni, lica ranjivog poput lica dečaka, obraza mekog kako samo može da bude mek obraz ljubavnika. I on mi kaže: "Vraćam se, Džoni. Vraćam se večeras."

A ja ga uzimam za ruku. I kažem, sa apsolutnom sigurnošću ubeđenja: "Idem i ja."

Osmehujući se sada, pronašavši mesto na koje sam toliko želeo da se vratim, prepuštam se snu i oproštaju.

U ZAGRLJAJU ZUBATIH ŽENA

Saslušaj me. Ispričaću ti nešto važno.

Nikada ranije nisam pričao ovu priču. Mislim da neću imati ni vremena ni energije da je ponovo ispričam pre nego što umrem. Zato me saslušaj ako želiš da je čuješ.

Najpre, moram da razmotam ovaj zavešljaj. Video sam da povremeno gledaš u njega dok sam

govorio pred tvojom mašinom ovih proteklih nekoliko nedelja. Bio si učtiv i nisi me pitao šta je to, mada je platneni zavežljaj svakako podstakao tvoju ljubopitljivost. Najzad, velik je kao čovek. Video sam da ga gledaš dok sam opisivao kako se jedan *wičaša wakan* poput mene umotava kao mumija u ceremoniji *yuwipi*, i znam da si se sigurno zapitao ne drži li možda ovaj ludi starac leš nekog drugog *wičaša wakana* postavljen u sedeći položaj u uglu svoje kolibe.

Ne, to nije čovek. Gledaj sada dok to razmotavam.

Ispod platna koje vidiš nalazi se sedam privezanih neuštavljenih koža. Ukloniću i kože.

Ispod neuštavljenih koža nalazi se zamotuljak od kože bizona.

Ispod kože bizona nalazi se koža jelena. Opipaj je. Da li osećaš koliko je meka uprkos starosti? Omekšana je toliko vlagom iz ustiju moje prababe. Sad uzmi ove uzice dok razmotavam kožu jelena.

Ispod kože jelena nalazi se ova crvena krpa.

Ispod crvene krpe je ova plava krpa. Ovo je poslednji sloj. Sedi sada da pogasim sva svetla osim sveće na stolu. Ukloniću plavu krpu.

Vidim tvoje razočaranje. Dve stare lule, misliš ti. Grešiš što si razočaran.

Pripadnici mog plemena Lakota Sijua možda će sačekati čitav život da vide makar jednu od ovih lula, pa će čak i tada biti razočarani. One se smeju izvući samo u najsvetija i najvažnija vremena. Možda se čudiš što sam ih razmotao sada, ispred jednog *Wasicuna* poput tebe... i to *Wasicuna* neznalice.

Odgovor je u tome što ti jesi neznalica, ali kao i većina *Wasicuna*, nisi glup. Imaš sekretaricu koja će uzeti reči koje izgovorim u tvoj kasetofon i otkucati ih tačno onako kako ih ja budem govorio. To je važno. Ispričao bih ovu priču svom *takoji* - svom debelom i maženom praunuku - ali njegove oči i uši pune su izmeta *Wasicun* televizije koju gleda po šest sati svakog dana. Moj drugi *takoja*, moj pravi unuk, nalazi se u zatvoru u Rapid Sitiju. Čak i da nije tamo, njegov um i *nagi* - njegov duh - uništeni su alkoholom.

Dakle, ovde u rezervatu nema nikoga ko bi imao strpljenja, pameti ili mudrosti da sasluša ovu priču, da je razume i da je upotrebi kako bi postao *wičaša wakan* - sveti čovek - ili *waayatan*, čovek od vizija koji vidi budućnost. Ne sada. Ne u ova zla vremena koja su nam *Wasicuni* ponudili da pojedemo, a mi smo ih progutali, kao što glupi konj proguta koprivu koja će mu kidati želudac sve dok ne ugine.

Ali jednog dana neko od Lakota možda će pročitati ovo u tvom neznalačkom ponavljanju. I možda će razumeti. Zato umukni i slušaj.

Ova lula koju gledaš jeste *Ptehinčala Huhu Canunpa* - Lula od Bizonove Potkolonične Kosti. Ona je u mojoj porodici iz plemena Itazipčo naroda Siju već petnaest generacija. Ove crvene stvari što vise sa lule su orlova pera; ovo su ptičje kože i mali skalpovi. Vidim tvoju reakciju. Da, možda su to skalpovi dece *Wasicuna*, ali ja pretpostavljam da su to naprosto skalpovi muškaraca Ponija. Poniji su uvek imali male glave zato što su imali majušni mozak.

Kaže se da čuvari lula uvek žive gotovo stotinu godina, a ti znaš da sam ja rođen pre nego što je otpočeo ovaj vek.

Ova druga lula je naša sveta plemenska lula. Vidiš crvenu glavu lule? Ona je napravljena od kamena za lulu koji potiče iz samo jednog kamenoloma, na jednom jedinom mestu u svetu. U tom kamenu je krv bizona. Ali ona za naš narod nije sveta zbog krvi bizona.

Kamen za lulu je meso naroda Siju. To nisam rekao kao ono što vi zovete metaforom. Crveni kamen u glavi ove lule jeste meso naroda Siju.

Pre gotovo osamdeset pet godina ušao sam u svoju prvu katoličku crkvu - u malu kapelu misije u ravnici, nestala je posle Velike Krize - i sećam se svog prvog šoka kada sam čuo kako nam sveštenik objašnjava zamisao o Euharistiji. "Ovo je Hristovo telo", rekao nam je preko preobraćenog Brulé Sijua koji nam je preveo njegove reči. "Ovo je njegovo meso, kojim se pričešćujemo."

Sećam se šoka moje porodice kada smo te noći raspravljali o tome u svom šatoru. Znali smo

da su *Wasicuni* pohlepni - sama reč za bele ljude znači 'debeli grabljivci' - ali nismo znali da su kanibali. Nismo znali da jedu krv i meso svog Boga.

Ali, onda je progovorio moj *Tunkashila*. Moj deda bio je veoma star i veoma mudar, bio je i *wičasa wakan* i *waayatan*, a neki kažu da je osim što je bio vidar i vidovnjak ujedno bio i *wapiya*, čarobnjak. Sećam se da je imao dugi bleđi beleg na skalpu i čelu još od rođenja, gotovo kao ožiljak, i da je taj beleg bio deo njegove *wakan*, njegove svete moći. Kada je on govorio, mi smo slušali. Te noći, ja sam slušao.

"Ta stvar koju je *Wasicun* sveštenik rekao nije toliko loša", rekao je moj *Tunkashila*. "Možda se meso njihovog Boga pretvara u hleb onako kako se meso našeg naroda pretvara u kamen za lulu. Možda se krv njihovog Boga pretvara u vino onako kako krv našeg naroda teče u nas kroz plemensku lulu i *Ptehinčala Huhu Canunpa*. Te stvari nisu loše. To nije kanibalizam kao u pričama moje babe o *Kangi Wicasha*, o Vranama. Nećemo suditi o tome."

I te noći starci su klimnuli glavama i pljunuli, a ja sam učinio kao oni.

Ali ja sada držim te lule pred tobom i kažem ti da, kada dodirujem ove kamene glave, dodirujem meso svog naroda. Kada pušim ovu plemensku lulu, mešam svoju krv sa krvlju svih Sijua koji su došli pre mene.

A ima još nešto. Pušiću ovu lulu dok budem kazivao ovu priču. Jer tačno je da ću, budem li slagao dok pušim ovu lulu, umreti. Misli na to dok ti ja ovu priču kazujem.

A sad me slušaj. Ne govori. Ne postavljalj pitanja. Samo slušaj.

Najpre, moram ti reći zbog čega kazujem ovu priču posle tolikih godina u kojima je nisam kazivao.

Prošlog meseca, moj unuk - ne onaj unuk u zatvoru u Rapid Sitiju, već sin kćerke moje mrtve treće žene - pozvao me je u svoju prikolicu tamo blizu Dedvuda da pogledam jedan film na video traci. Bio je to veliki događaj. Nekoliko njegovih kćeri, njegova polusestra i petoro mojih drugih srodnika bili su tamo. Svi su oni želeli da vide kako će njihov stari *Tunkashila* reagovati na taj film. Kao da su hteli da mi daju veliki poklon zbog toga što sam još živ umesto da sam mrtav.

Film koji smo gledali te noći zvao se *Igra sa vukovima*. Pojavio se pre izvesnog vremena i u Rapid Sitiju je održana velika premijera na koju se mnogo ljudi odvezlo iz rezervata, ali ja sam tada bio u bolnici zbog upale pluća i propustio sam celu gužvu. Zato je moj unuk Leonard Slatka Voda priredio tu žurku sa *Igra sa vukovima* da ja ne bih umro, a da ne vidim tu predivnu stvar učinjenu za naš narod.

Pa, ja sam otišao na pola trake. Leonard i ostali pomislili su da sam prosto izašao da se pomokrim u grmlju - što i dalje više volim od poljskih klozeta i zatvorenih toaleta - ali ja sam u stvari krenuo peške svojoj kući, udaljenoj nekih četrdeset milja.

Od filma sam hteo da povratim. I *jesam* povratio, mada je to možda bilo zbog kvarnih buritosa koje je Leonard poslužio pre nego što je pustio traku.

Moji unuci mislili su da je mnogo velika stvar što je veliki deo dijaloga u filmu zaista na jeziku Lakota, iako je to, kada sam čuo kako govore, bilo strašno - upravo onako kao što engleski izgleda glupo kada neko iz strane zemlje upamti reči ne znajući za njihovo značenje niti shvatajući kada koji slog da naglasi. Podsetilo me je to na Belu Lugošija koji govori engleski naučen napamet u starom filmu *Drakula*. Samo, Lugoši je i trebalo da bude stranac; ovi ljudi trebalo je da budu Lakote koje *govore svoj maternji jezik!*

Ali, nije me idiotluk jezika naterao da odem. Naterao me je prezir.

Pošto sam se ispovraćao, plakao sam te večeri tokom svog dugog hoda pre nego što su Leonard i ostali shvatili da sam krenuo kući, pa su pošli svojim kamionetima da me pronađu. Plakao sam zato što su moji rođeni potomci mislili da takav film pokazuje naš narod onakav kakav je bio. Mislim da je svako ko je mogao da napravi takav film lasica i da je film trebalo da se zove *Igra sa lasicama*. Filmska zvezda koja ga je napravila, režirala i igrala glavnu ulogu u njemu jeste lasica. Mislim da je u filmu glumio sporo, glupo, kao lasica i da bi ga, umesto da mu se ulaguju, daju mu dom, dobro ime kao što je *Igra Sa Vukovima* i ženu, makar ona bila i

zarobljena *Wasicun* žena, moji preci ignorisali. Ili bi mu, ako bi nastavio da se muva unaokolo, otfikarili muda.

Ne, ono što me je nateralo da povraćam, a zatim da plaćem, bilo je to što moj rođeni narod nije mogao da vidi prezir u filmu. To je prezir kakav samo potpuni pobjednik može da pokaže prema potpuno poraženom.

Isprva su se *Wasicuni* plašili Ravničarskih Indijanaca. Zavisili su od naše milosti u najranijim danima našeg kontakta. A onda, kako se broj *Wasicuna* povećavao, i kako je njihov strah dobijao ravnotežu u njihovoj pohlepi za našom zemljom, mrzeli su nas. Ali, to je bar bila mržnja ojačana poštovanjem.

Nasmešeni, miroljubivi, ekološki savršeni idioti koje sam video predstavljene kao Lakota Sijui u ovom abortusu od filma mogli su da postoje samo u glavi plavokosog *Wasicuna*, kalifornijskog serfera, poput onoga koji je napravio taj film. Film je bio snishodljiv. Bio je ispunjen prezirom koji ne može da potekne ni iz kakvog straha ni iz poštovanja prema narodu koji bi sa zadovoljstvom otfikario muda tvojim precima. Bila je to snishodljiva arogancija nekoga ko može da ponudi sažaljenje zato što to ništa ne košta.

Dok sam hodao kući te noći, prisetio sam se jedne igre koju sam igrao kao dete. Zvala se *istokicicastakapi* i sastojala se od toga da sažvaćeš bobice ružinog grma, ispljuneš koštice u šake, a onda ih baciš nekome u lice. Sa košticama je obično išlo i dosta pljuvačke.

Ovaj film bio je *Wasicun isto kicicastakapi*. Obična pljuvačka i voćne koštice bačene u lice. Tu nije bilo ničeg stvarnog, ničeg suštinskog.

I zato ponovo - slušaj. U ovoj priči nema glupih, iscerenih, plavokosih *Wasicun* serferskih heroja; svi likovi su *Ikče Wičša* - što se izgovara *Ik-če Vi-ča-ša* U originalnom tekstu, reči na jeziku Lakota transkribovane su sa pojedinim latiničnim slovima koja se inače koriste i u našem pismu - prevashodno 'č' i 'š'; otud ovo, naizgled, ponavljanje. (Prev.) - prirodna, slobodna ljudska bića, ljudi koje vi zovete Sijui.

Ali, svejedno slušaj.

Bio jednom davno jedan dečak rođen u našem plemenu i ime mu je bilo Hoka Ušte, što znači Čopavi Jazavac. Dobio je to ime zato što je u noći kada je dečak rođen jedan jazavac doćopao u logor i ostavio balegu ispred tipija gde je majka Čopavog Jazavca počela da se rve sa motkom za porođaj.

Sad moraš da shvatiš da je jazavac životinja za koju se smatra da je veoma *wakan*, sveta... ispunjena tajanstvenom silom. Jazavčev polni organ, njegov penis, koristio se kao šilo za šivenje, što je pomalo ironično imajući u vidu probleme koje će Hoka Ušte, kad malo odraste, imati zbog sopstvenog polnog organa. Takođe, jazavac je moćna životinja, naročito kada jednom uđe u svoju rupu. Kad se jednom nađe u rupi, ni tri muškarca ne mogu ga izvuci iz nje. Meni je deda ispričao kako su se tri mlada muškarca iz našeg plemena vraćala u svoj zimski logor blizu Mini Sose, Blatnjave Vode, koju *Wasicuni* zovu Misuri, blizu mesta gde će jednog dana biti Agencija Pegavi Rep i Rezervat Pajm Ridž, kada su ugledali jazavca koji je bežao ka svojoj rupi. Mladi ratnik zvan Pegavi Rep, kasnije poznat kao Slomljena Ruka, dao se u poteru zato što je upravo trampio jednog bratovljevog ponija za ganc-novo *Wasicun* uže i želeo je da ga isproba. Pegavi Rep je namaknuo uže jazavcu neposredno pre nego što je ovaj uskočio u rupu. Oba druga Pegavog Repa pomogla su mu da vuče, ali jazavac je samo išao sve dublje i dublje, slomivši Pegavom Repu ruku na tri mesta i iščašivši mu rame. Nekako, za vreme borbe, *Wasicun* uže uplelo se među konje trojice ratnika, i mada su Pegavi Rep i njegovi drugovi uspeli da puste uže, sva tri konja bila su uvučena u jazavčevu rupu. Na svoj užas, ratnici su mogli da čuju vrisku konja još sat ili duže dok je jazavac na smenu grizao njuške svakog od konja, mrvivši ih silinom svojih vilica.

Tog dana Pegavi Rep izgubio je svoje ime, jer su ga zanavek posle toga znali kao Slomljenu Ruku - zato što je na jeziku Lakota ime Izgubio Uže I Konje Zbog Jazavca predugo za izgovor - ali niko u plemenu nije nikada zaboravio da je Pegavi Rep izgubio te konje i svoje novo uže. To je istina, i ja ti je kazujem samo zato što treba da znaš zbog čega poštujemo i *wakan* moć i životinjsku moć jazavca.

Postoji još jedna zanimljiva činjenica vezana za njega. Ako rasečeš i otvoriš mrtvog jazavca i pogledaš svoj odraz u lokvi krvi te životinje, videćeš kako ćeš izgledati u trenutku svoje smrti. Jedan moj drug pokušao je to kada je bio dečak i ugledao je samo svoj dečački odraz. Rekao je da magija nije delovala, ali manje od mesec dana kasnije jedan konj ga je ritnuo u glavu i on je istog dana umro. Ja nikada nisam želeo da pogledam svoj odraz u lokvi jazavčeve krvi, ali da sam to učinio tada, ugledao bih staro lice koje ti sada vidiš pred sobom i mogao bih da postanem hrabar ratnik, astronaut ili tako nešto - znajući da neću umreti sve do duboke starosti - umesto plašljivi *wičaša wakan* koji sam odabrao da postanem.

U svakom slučaju, Hoka Ušte - Čopavi Jazavac - imao je od rođenja moćno ime, ali činilo se da dečak nije ništa posebno. Rastao je kao običan dečak i nije pokazivao nikakve naročite sposobnosti. Bio je, kao i većina dečaka, *takoja*, maženi unuk, i mnogo se više zanimao za igranje nego za obavljanje ono malo poslova koje se zahtevalo od naših dečaka u danima pre škola i rezervata. Njegove omiljene igre bile su *mato kiciyapi* na proleće, kada su se dečaci gađali oštrim vlatima trave sve dok nekom ne bi potekla krv, *pte-hes-te* zimi, kada se motka sa perjem klizala po ledu, i ekipna igra Hvataj-ih-za-kosu-i-šutiraj u leto. Ne, Hoka Ušte nije pokazivao nikakve naročite moći niti sposobnosti kada je bio dečak.

Moraš da upamtiš da se sve ono što ti sada pričam dogodilo u zlatnim danima pošto nam je Žena Bizon dala svetu lulu i pošto nam je *Wakan Tanka* podario konja, ali pre nego što su *Wasicuni* počeli da brojem nadmašuju bizone na ravnica koje su bile naš dom.

Bilo je to pre *Pehin Hanska kasota* - pre Satiranja Duge Kose na Masnoj Travi, što će reći, Kasterove pogibije kod Litl Big Horna, 1876.

Bilo je to pre strašnog Sporazuma iz Fort Laramija od 1868, po kojem je postalo nezakonito za *Ikče Wičaša* - prirodno slobodnog čoveka - da i dalje bude slobodan. Što će reći, pre godine kada su nam *Wasicuni* rekli da moramo da živimo u rezervatu.

Bila je to, mislim, Godina Kada Su Dovedi Zarobljenike, ili 1843. po vremenu *Wasicuna*. Znam to zato što je Hoka Ušteov otac bio starac od četrdeset četiri godine kada je dečak rođen. Hoka Ušteov otac imao je ime Spava Kraj Potoka i rođen je u godini Kada Su Mnoge Trudne Žene Pomrle, što odgovara vašoj godini 1799. Još više zaprepašćuje pozno doba Hoka Ušteove majke, Žene Tri Oblaka, u vreme njegovog rođenja: govorilo se da je ona bila rođena ili u godini Kada Su Upleli Konjima Grivu, 1804, ili u godini Kada Su Isprepleli Konjima Repove, 1805, i ona je, kada je dečak rođen, bila babuskera od trideset osam ili trideset devet zima.

Hoka Ušte im je bio jedino dete. Oba roditelja, kako su mi rekli, smatrala su da će dete koje im je podareno tako kasno biti veoma važno, ali nijedno od njih nije doživelo da vidi svoje dete dovoljno staro da govori. Žena Tri Oblaka napustila je svoj tipi u mećavi kako bi donela vode iste one zime, godine Kada Su Dovedi Zarobljenike, i pronađena je sasvim smrznuta. Spava Kraj Potoka, uprkos svom poznom dobu, otišao je iz logora sledećeg leta hvaleći se da će pobiti Ponije i nikada ga više niko nije video.

Hoka Uštea su podigli deda i baba i sve žene u selu, pa je tako postao razmaženi *takoja* kojeg sam ti ranije opisao.

Ali, u neku ruku, svi su *Ikče Wičaša* bili *takoja* u tim danima. Time hoću da kažem da su dani bili bogati i lagodni, prošlost je postojala samo u pričama, a budućnost samo u snovima, i uprkos bolu, strahu, teškoćama i smrti, život je bio ispunjen i jednostavan. Nisu postojale granice za lutanja *Ikče Wičaša* i mi smo zaista živeli u *maka sitomni* - čitavom svetu, vasioni.

Ali, ovo je samo podloga za priču. Sama priča počinje kada je Hoka Ušte ušao u svoje sedamnaesto leto i započeo svoju *hanblečeya*, potragu za vizijom koja će zauvek izmeniti i njega i njegov narod.

Sad zaustavi traku i zapiši ovo. Reč koju čuješ jeste '*hanblacheia*', ali ja hoću i da je vidiš. **HAN BLE ČE YA**. Važno je poznavati reč.

'Ime je instrument učenja i razlikovanja karaktera'. Da li znaš koji je mudri *wičaša wakan* to rekao?

Ne, nije Crni Los. Zvao se Sokrat. A sad zapiši tu reč. *Hanblečeya*. Dobro. Sad opet slušaj.

U vreme kada je Hoka Ušte navršio sedamnaest leta, neki od starijih muškaraca u plemenu želeli su da mu promene ime u 'Šatorska Motka', zato što se činilo da mu stvar za pravljenje dece stalno stoji kruta i duga, kao motke od borovine koje skupljamo i koristimo za tipije. Hoka Uštea je zbog toga bilo sramota, ali on je bio strastven dečak. Za razliku od drugih mladih muškaraca koji su voleli da jašu, rvaju se i planiraju krađu ponija od Ponija ili Vrana, Hoka Ušte radije je ostajao u logoru i gledao mlade devojkice. Imao je sreće što ga nisu prozvali Zaseda za Devojkice.

Sad moram da ti kažem da u jednom malom logoru kao što je onaj gde je rastao Hoka Ušte, nikada nije bilo mnogo *winčičalasa* - privlačnih devojkica koje bi momcima osvojile srce. Postojala je, međutim, jedna takva *winčičalas*, i njeno ime je bilo Ustrčalo Tele. Petnaest godina stara, slatkog lica i duge crne kose koju je stalno mazala mašću da bi bila sjajna, Ustrčalo Tele bila bi prava premija za svakog gordog ratnika, a kamoli za golobradog klinca poput Čopavog Jazavca. Ali Hoka Ušteovo oko najveći deo vremena bilo je na Ustrčalom Teletu.

Sad moram da ti kažem još dve stvari o zabavljanju i seksu u mom narodu u vremenima pre rezervata. Kao prvo, mi smo po tom pitanju vrlo stidljivi. Imamo čak i reč za tu stidljivost - *wistelkiya* - što ujedno znači i snebivljivost zbog tog čina kao i strah od incesta. Ta poslednja stvar je ono zbog čega se unervozimo. Vidiš, naša plemena nikada nisu bila velika, a logori su nam bili još manji, i naši preci uvideli su rezultat preteranog međusobnog ukrštanja. Otud svi ti tabui u vezi venčavanja bliskih srodnika. Otud naša *wistelkiya* u vezi sa čitavom tom temom.

Kao drugo, sada je teško da ti objasnim kako je malo privatnosti onda postojalo. Porodice su spavale skupa u zajedničkim tipijima, tako da su deca rasla uz zvuke i prizore oca i majke koji to rade kao psi u ćošku, ili kopuliraju pod odećom, ali smatralo se lošim vaspitanjem da se viri, a još gorim da se to tako otvoreno čini pred decom. Hoka Ušte, kojeg su odgajale dve babe, verovatno nikada nije video zverku sa dvoja leđa. Niti je ikada u životu bio sam sa devojkicom. Mladi *Ikče Wičaša* mahom su se držali zasebno, dečaci sa dečacima, devojkice sa devojkicama; ako se izuzme zajednički poduhvat preseljenja logora ili potrage za drvetom za potpalu ili balegom bizona, polovi su bili razdvojeni.

I tako je Hoka Ušte učinio koliko je mogao da se približi Ustrčalom Teletu, što će reći, uglavnom je visio oko potoka kao lovac koji vreba prepredenu lovinu. Ranije ili kasnije, shvatio je, svaka žena iz sela silazila je do rečice da napuni mešinu za vodu. Hoka Ušte se zato krio iza grmlja blizu rečice i čekao od osvita do sutona da Ustrčalo Tele dođe da napuni svoju mešinu. Ponekad je Ustrčalo Tele dolazila sa svojom žestokom majkom, Glasnom Ženom, i Čopavi Jazavac samo je čekao iza svoje juke, topole ili žbuna kleke, češao se po nozi i izgledao glupo. A čak i kada je Ustrčalo Tele odlazila sama na rečicu, jedino što je mogao da uradi bilo je da iskoči i isceri joj se. Ponekad mu je Ustrčalo Tele uzvraćala osmehom, ali se, opet, u drugim prilikama na njega ne bi ni obazrela, nastavljajući da samo puni mešinu za vodu. Tada je Hoka Ušte ostajao da se češe po nozi i ponovo izgleda glupo.

Hoka Ušteu je najzad dosadilo da visi oko rečice i da izgleda glupo, pa je rešio da se ušunja u tipi.

E sad, ušunjavanje u kuću devojkice možda jednom *Wasicunu* izgleda kao prilično direktno rešenje, ali za to je Hoka Ušteu trebala gotova sva hrabrost koju je imao. Otac Ustrčalog Teleta nosio je ime Uspravni Šuplji Rog i bio je čuven po zloj naravi. Većina ljudi pretpostavljala je da je ta zla narav rezultat života sa Glasnom Ženom, ali narav mu je svejedno bila legendarna. Hoka Ušteov najgori strah, međutim, bio je da će ušunjavanje u tipi probuditi samu Glasnu Ženu, koja će to ispričati ostalim ženama u selu. Majke Sijua ne trpe tek tako zlostavljanje svojih kćeri. Da je Hoka Ušte bio ratnik koji živi sam, takvo otkriće moglo bi značiti da će mu žene zapaliti tipi dok on u njemu spava. Ili mu možda obogaljiti konja. Pošto je Hoka Ušte još živio sa dedom i babom i nije imao konja, drhtao je od pomisli šta bi Glasna Žena i njene prijateljice mogle da učine.

Ali, njegova strast prema *winčičalas* bila je snažnija od straha.

Jedne noći bez mesečine, u Mesecu Kad Se Patke Vraćaju - što će reći u aprilu - Hoka Ušte je ispuzao iz dedinog tipija i zaokružio oko logora, postaravši se da ne prilazi mestu gde su se čuvali konji, sve dok nije došao do mesta gde je stajao tipi Uspravnog Šupljeg Roga. Na svu sreću, tipi njegove dragane bio je na rubu logora, tako da Čopavi Jazavac nije morao da iznalazi način da izbegne sve one pse koji bi zalajali na njega da je puzao posred logora... jer, iako je svakog psa znao po imenu, a i oni su znali njega, psi su noću nervozni i laki na lavežu kada neko među šatorima puže poput lasice.

Hoka Ušte je slušao priče svog dede i drugih ratnika o tome kako su se oni ušunjavali u logore Ponija ili Šošona da bi pobili svoje neprijatelje, pa je upotrebio te veštine sada, da se prikrade tipiju Ustrčalog Teleta, da skloni krilo sa koca na zadnjem delu tipija, i da zavuče glavu ispod zida šatora od bizonove kože.

Vazduh je napolju bio oštar i zimski; unutra je, međutim, vladala uobičajena gustina dima logorske vatre, izdisanja usnulih i domaćeg zadaha odeće za spavanje koja dugo nije bila provetravana. Glasna Žena nije bila među najurednijim i najvrednijim ženama. Kako su ga naučile priče ratnika, Hoka Ušte je zavukao glavu ispod zida tipija i nije disao niti mrdao sve dok nije video gde se sve nalaze usnule prilike unutra. Smesta je pronašao Uspravnog Šupljeg Roga, zahvaljujući zvuku njegovog glasnog hrkanja; Glasna Žena je govorila i zvala čak i u snu, i svaki put kada bi njen kreštavi glas ispunio tamu, Hoka Ušte bi zadrhtao od pomisli da je probudi. Ustrčalo Tele spavala je tiho, i kada su se oči Čopavog Jazavca navikle na mrak, mogao je da joj vidi bleđa ramena i tamnu kosu kako blago odsijavaju na slaboj svetlosti zvezda što je dopirala kroz otvor za dim.

Hoka Ušte je izdahnuo i udahnuo neposredno pre nego što se obeznanio. Hrkanje i govor u snu nastavljali su se. Glasna Žena profuktala je nešto posprdnno na svoje ljude sna, a onda se okrenula, uz snažno cimanje odeće, i priljubila lice uz zid tipija na suprotnoj strani od Hoka Uštea. On je to shvatio kao dobrodošlicu i uvukao se u tipi, kliznuvši mršavom zadnjicom ispod teškog bizonskog platna, što je tiše mogao. Ponovo zadržavši vazduh, Hoka Ušte je prepuzao četiri ili pet stopa do strane gde je bila Ustrčalo Tele. Video je da ispod odeće za spavanje ne nosi ništa osim komotne džak-haljine, i oba ramena bila su joj gola. Srce mu je tako glasno tuklo da je bio siguran da će probuditi čitav logor. Pružio je ruku da je dodirne, kada hrkanje Uspravnog Šupljeg Roga kao da zastade, čovek frknu, i uspravi se u sedeći položaj u svojoj odeći.

Hoka Ušte se ukoči u savršenu nepomičnost i pokuša da se pretvori u hrpu odeće od bizonove kože. Srce mu je toliko tuklo, da su ga grudi zbolele.

Uspravni Šuplji Rog ustade u mraku, šutnu svoju odeću u stranu, otvori krilo tipija i stupi napolje. Hoka Ušte je mogao da čuje kako čovek tamo napolju pravi vodu. Dečaku je to zvučalo kao pišanje bizona. Trenutak kasnije, otac Ustrčalog Teleta stupi natrag u šator i navuče odeću na sebe. Hoka Ušte je bio najviše dva metra od njega, ali glava mu je bila spuštena, noge savijene naviše, šake zavučene ispod tako da ne hvataju svetlost zvezda, i on se molio *Wakan Tanki* da stariji ratnik ne oseti da je u šatoru jedno telo viška i da ga ne raspори kao jelena pre nego što se potruđi da sazna ko je uljez.

Uspravni Šuplji Rog ponovo zahrka.

Hoka Ušte pusti da prođe nekoliko minuta pre nego što se usudio da ponovo mrdne. Kao da oseća njegovu žudnju, Ustrčalo Tele okrenula se ka njemu i nogom odbacila sa sebe i poslednje ostatke kože za spavanje. Dah joj je bio sladak i brz kraj Hoka Ušteovog obraza i on se nagnu bliže i pomisli: *Budna je! Želi mi dobrodošlicu.*

On obliznu iznenada suve usne i podiže levu ruku do njene noge; druga ruka bila mu je podignuta da joj stisne usta na prvi znak vriska. Hoka Ušte dodirnu butinu svoje dragane. Koža joj je tamo bila mekša nego što je mogao da zamisli, mišić tananiji nego što je ikada sanjao. Ustrčalo Tele sanjivo uzdahnu, ali ne vrisnu. Hoka Ušte se gotovo onesvesti od naleta strasti i neposredne opasnosti koji ga je prožeo. On pomeri ruku naviše, opipavajući unutrašnju oblinu tog snažnog butnog mišića, dok je njena laka haljina klizila naviše sa napredovanjima njegovog ručnog zgloba i šake. Zastao je tek kada su mu prsti bili samo nekoliko santimetara od međunožja

Ustrčalog Teleta. Čitavo Hoka Ušteovo telo treslo se od uzbuđenja; samo mu je šaka bila mirna i nepomična, a prsti kruti kao njegova uzdignuta stvar za pravljenje dece.

Najzad, Hoka Ušte više nije mogao da čeka. Kliznuo je prstima bliže izvoru sve te topline, siguran da Ustrčalo Tele mora da se probudi ako spava, ili da vikne ako je već budna. Ali, ona se nije ni probudila ni viknula, već samo tiho promrmljala nešto sanjivim glasom suviše nejasnim da bi mogao da se simulira.

Hoka Ušte je zaboravio da diše. Prvi put u životu dodirivao je ženinu *winyañ shan*. Od uzbuđenja umalo nije viknuo, ali zagrizao je zubima donju usnu toliko jako da mu je pošla krv. Sada mu je sva pažnja bila usmerena na vrhove prstiju dok su oni istraživali taj novi fenomen.

Hoka Ušte je bio iznenađen kada je ustanovio da devičanske dlačice Ustrčalog Teleta tamo nisu meke i ukovrdžane kao što je zamišljao, već duge, gotovo upletene kao njene kike. On kliznu rukom duž obline njenog međunožja i iznenađujuće grube dlake tamo i shvati da se ova proteže preko nižeg dela njene butine i da *jeste* upletena. To ga iznenadi i uzbuđi gotovo neizdrživo, sve dok mu ne sinu jedna hladna pomisao i prekinu uzbuđenje neposredno pre nego što ga je nateralo da eksplodira.

Uz ubod sumnje od kojeg mu inače drhtavi prsti zadržtaše još više, Hoka Ušte podiže ruku sa međunožja *winčinc̄alas* do njenog struka ispod komotne haljine.

Devičanska dlaka bila je i tamo, omotana oko devojčinog struka kao pojas.

Hoka Ušte smesta shvati da je prevaren. Ruka mu krenu naniže, pronađe pletenicu koja se pružala između devojčinih sada stisnutih nogu i zapipa po dugim dlakama dok je pletenica izlazila ispod haljine, ispod ruba njene odeće za spavanje, pa preko poda tipija. Hoka Ušte je ležao na njoj. On se napola okrenu i opipa uže od dlaka koje se pružalo preko prostora za spavanje. Pravo do Glasne Žene.

Majka Ustrčalog Teleta ga je nadmudrila. Izvela je stari majčinski trik kod *Ikče Wičaša* i zavezala konopac sačinjen od konjske dlake oko kćerkinog struka i proturila ga između kćerkinih nogu. Kraj je verovatno bio vezan za članak Glasne Žene. Hoka Ušte povuče svoju drhtavu ruku, znajući da i najmanji pritisak na pletenicu od konjske dlake može da probudi staricu koja je tamo ležala sada sumnjivo tiha. Možda je već bila budna i stezala svoj nož za guljenje.

Hoka Ušte oseti poslednji trag topline Ustrčalog Teleta na prstima dok je uzmicao. Uklonio je, sa beskrajnom pažljivošću, svoju težinu sa upletenog užeta, otklizavši dalje od usnule devojke onako kako je nekada otklizao dalje od sklupčane zvečarke na velikoj steni gde je dremao.

Hoka Ušteu bila je potrebna čitava večnost da pređe preko malog prostora do otvora kroz koji je ušao, a čak dve večnosti da prikupi hrabrost, podigne krilo i ponovo klizne ispod njega. Buka i šuštanje zida tipija zvučali su kao grmljavina povrh stampeda bizona kada je to učinio. Čučnuo je napolju i pokušao da povрати dah, kada zalaja pas ispred susednog tipija i Hoka Ušte zaboravi na sve one veštine i zaždi ka rubu sela, kliznu niz obalu do rečice i sakri se iza jedne topole sačekavši gotovo zoru, kada je smeo da se odšunja natrag do dedinog tipija i ponovo uđe kao da je samo na trenutak izašao napolje da napravi vodu.

U međuvremenu, Hoka Ušteovo telo i um buktali su osujećenom strašću. Bila je to veoma duga noć.

Rano sledećeg jutra, Hoka Ušteov deda, *Tunkashila*, Jastreb Dobrog Glasa, ušao je u tipi, čušnuo dečaka mokasinom i probudio ga, pa onda rekao: "*Ku-kuu!* Probudi se. Spremi se. Idemo kod Uspravnog Šupljeg Roga."

E pa, možeš zamisliti koliko je Hoka Ušte bio preplašen. Bio je siguran da je otac Ustrčalog Teleta pronašao njegov trag ujutro i da je saznao za njegovo ušunjavanje u tipi. Koliko god se plašio od Uspravnog Šupljeg Roga, Hoka Ušte je ustanovio da se još više plaši Glasne Žene. Čitav logor zbijao je šale o tome kako je, zahvaljujući bodljikavom glasu njegove žene, bio bedan život Uspravnog Šupljeg Roga, i Hoka Ušte je sada zamislio kljun te kornjače prikačen za njegova leđa do kraja života. Dok je vukao noge kroz prašinu ka šatoru Ustrčalog Teleta, koračajući za svojim *Tunkashilom*, Hoka Ušte nije mogao da smisli kako da se izvuče iz te

sramote izuzev samoubistvom ili izgonom.

Tipi Uspravnog Šupljeg Roga bio je počišćen, izuzev ceremonijalne odeće na kojoj su sedeli dva muškarca i jedan dečak obešenog nosa. Nije bilo ni traga Glasnoj Ženi, osim činija vrele *pejuta sapa* koju je ona očigledno skuvala i koju je Uspravni Šuplji Rog sada ponudio Jastrebu Dobrog Glasa i Čopavom Jazavcu. *Pejuta sapa* bila je 'crni lek', gusto, gorko piće koje su *Ikče Wičša* povremeno dobijali u trampu od *Wasicuna*. Mada je kafa bila jakog i gadnog ukusa, neki među Sijuima smatrali su da je ona *wakan* - slabija možda samo od *mni waken*, svete vode, viskija - a u tim danima pre nego što su *Wasicuni* preplavili ravnice kao vaši kožu bizona, *pejuta sapa* bila je zaista retka. Hoka Uštea je iznenadila takva darežljivost, ali je odmah pomislio da takva formalnost mora da prethodi strašnoj grdnji.

Formalnost je povećana pošto je *pejuta sapa* bila progutana, kada je Uspravni Šuplji Rog ispunio lulu *kinnikkinnik*-om i zapalio je. Hoka Ušte je ponovo bio iznenađen kada su i njega uključili u ritual za odrasle, i ponovo je zaključio da je to samo uvod za strašnu kaznu koja će mu se izreći. Od crne medicine i jakog duvana, u njegovoj umornoj glavi počelo je da se vrti. Zaključio je da je previše plašljiv i previše umoran da ode u doživotni izgon. Ubiće se.

"Hoka Ušte!" započe Uspravni Šuplji Rog glasom tako žestokim i odjekujućim da je dečak gotovo uzleteo sa svog ćebeta. "Mislim da ti poznaješ moju kćerku, Ustrčalo Tele?"

Čopavi Jazavac je bio u stanju samo da kaže '*Ohan*'. Da. Ostale reči umakle su mu iz glave. Nije imao nikakvih opravdanja.

"*Washtay*", reče Uspravni Šuplji Rog i povuče duboko dim iz lule, pa je pruži ponovo Jastrebu Dobrog Glasa. "To je dobro. Onda znaš zašto smo te tvoj *Tunkashila* i ja pozvali ovamo?"

Hoka Ušte je mogao samo da trepće. *Uradiću to nožem za guljenje*, mislio je. *Oštiriji je i otvara veliku venu brže i uz manje bola*.

"Ustrčalo Tele postaje prestara da bude bez muža", progundā Uspravni Šuplji Rog. "Vreme je da se uda i da svojoj majci i meni podari unučad. To sam ja rekao Jastrebu Dobrog Glasa mnogo puta. Složili smo se da bi ti bio dobar muž za moju kćerku."

Ovog puta Hoka Ušte nije bio u stanju ni da trepne.

Uspravni Šuplji Rog nastavi da zuri u dečaka. "A prošle noći sam te sanjao, Hoka Ušte."

Dečakove oči ostale su otvorene. Osećao je da nikada više neće moći da trepne.

"Sanjao sam da sam ušao u svoj šator jedne zimske večeri i da si ti bio tamo sa mojom kćerkom i dva unučeta. Jutros sam otišao kod Dobre Grmljavine i naš *wičša wakan* veli da je taj san možda bio vizija. On veli da ja nisam *waayatan*, ali da je moj san možda bio *wakinyanpi*. On veli da je to dobra stvar."

Hoka Ušte uspeo je da pomeri glavu tako da pogleda svog dedu. Jastreb Dobrog Glasa vukao je dim iz lule. Oči su mu bile sužene u proreze. Hoka Ušte ponovo pogleda Upravnog Šupljeg Roga. *Moj tast?* On najednom zamisli Glasnu Ženu kao svoju taštu, koja sa njim živi u istom tipiju. Srećom, smatralo se tabuom među *Ikče Wičša* da se obraća tašti ili da se njeno postojanje na bilo koji način direktno priznaje. Još jedan rezultat *wistelkiya*, straha od incesta, možda. Ali, u tom trenutku, dobrodošao tabu za Hoka Uštea.

"*Pilmaya*", reče Hoka Ušte, glasom tankim i drhtavim kao mladica vrbe usred letnje oluje. "Mnogo vam hvala." Shvatio je i sam koliko je to glupo zazvučalo.

Uspravni Šuplji Rog načini nestrpljivi pokret rukom. "Ne razumeš. Jastrebe Dobrog Glasa?"

Hoka Ušteov deda izduva oblak dima i pogleda svog *takoju*. "Uspravni Šuplji Rog i Glasna Žena spremni su za unuka", reče on polako. "Za bebu da je maze i razmaze i od nje naprave *takoju* poput tebe. Ustrčalo Tele je spremna za muža..." On zastade, kao da Hoka Ušte može da uvidi ono što je očigledno.

Hoka Ušte klimnu glavom, ne uvidevši ništa.

Jastreb Dobrog Glasa uzdahnu. "Ali ti nisi spreman da postaneš muž", reče on tiho Čopavom Jazavcu.

Dečak pokuša da to shvati.

Jastreb Dobrog Glasa počea se nestrpljivo po obrazu. "Nisi postao ni ratnik, ni lovac, ni mladi

muškarac zainteresovan za poslove plemena. Nemaš ni ponije, ni krzna, ni orlova pera. Nikada nisi nikoga ubio, niti se nasmejao u lice protivnicima koji bi ti skinuli skalp."

Hoka Ušte obesi nos, ali Jastreb Dobrog Glasa brzo nastavi, kao da želi da ublaži sopstvene reči. "Znaš, Čopavi Jazavče, da ne zahtevamo od svih svojih mladića da budu ratnici ili junaci. Znamo da će ono o čemu sanjaš i ono što ti je u srcu odrediti kakav ćeš čovek biti..." On spusti čvornovatu ruku dečaku na rame. "Znaš da poštujemo čak i one rođene da budu *winkte*..."

"Ja nisam *winkte*!" odbrusi Hoka Ušte, konačno podboden i razljučen. *Winkte* je bio muškarac koji se oblačio i ponašao kao žena. Šuškaloo se da *winkte* imaju i muške i ženske organe. Iako su se *winkte* smatrale *wakan* i dobro su im plaćali za davanje deci tajnih imena moći, nijedan Lakota koji je držao do sebe nije želeo to da bude. "Ja nisam *winkte*", ponovi on, stegnutim glasom.

"Ne, ti nisi *winkte*", složi se Jastreb Dobrog Glasa. "Ali, šta *jesi*, unuču?"

Hoka Ušte odmahnu glavom. "Ne razumem tvoje pitanje, deda."

Mladićev *Tunkashila* lagano udahnu. "Nisi odlučio da se uključiš ni u jedno ratničko udruženje, niti da ideš u krađu ponija, niti da naučiš kako da postaneš snažan lovac koji će se brinuti za pleme... Da li si razmišljao o nekom zanimanju koje bi te učinilo pogodnim mužem za Ustrčalo Tele? To se mora rešiti, kako bi moj prijatelj i *kola* Uspravni Šuplji Rog kako valja odlučio o budućnosti svoje kćeri."

Hoka Ušte pogleda svog dedu i oca svoje dragane. Nikada ne beše čuo da su se zajedno zavetovali na *kola*; da su vezali kožne uzice oko ručnih zglobova kako bi postali tako veliki prijatelji da su u stvari bili jedna osoba. Hoka Ušte shvati da bi zločin koji je pokušao prošle noći bio direktan zločin protiv njegovog rođenog *Tunkashile* i on sklopi oči u zahvalnosti zbog pletenice od konjske dlake koju je Glasna Žena vezala oko kćerkinog struka.

"Pa?" podstaknu ga Uspravni Šuplji Rog.

Hoka Ušte shvati da oba muškarca čekaju odgovor koji će odlučiti o budućnosti njega i Ustrčalog Teleta. Um Čopavog Jazavca bio je prazan.

Oba starija muškarca gledala su ga očima suznim od dima *kinnikkinnik*.

"Sanjao sam jedan san..." započe Hoka Ušte.

Oba muškarca malo se pognuše napred. Snovi su bili važni za *Ikče Wičša*.

Hoka Ušte je i sam osećao vrtoglavicu, omamljenost od besane noći, strave, duvana i jake *pejuta sapa*. "Sanjao sam da sam pošao na *hanblečeya* i postao *wičša wakan*", reče Hoka Ušte. Uprkos čvrstini svog glasa, dečak se umalo nije onesvestio od iznenađenja kada je čuo reči koje su mu izašle iz ustiju.

Glava Uspravnog Šupljeg Roga trže se u iznenađenju unazad i on pogleda upitno u Jastreba Dobrog Glasa. "*Wičša wakan*", promrmlja on. "A Dobra Grmljavina je ostario i okrenuo se sebi, naročito pošto mu je žena umrla od groznice prošle zime. *Hanblečeya*, da bi se videlo da li je ovaj mladić pozvan da postane *wičša wakan*." Uspravni Šuplji Rog progundā nešto i dodade lulu Hoka Ušteu. "*Washtay*"

Jastreb Dobrog Glasa pogleda svog unuka kako puši, pa i sam posegnu za lulom. Izborano lice omekšalo mu je u nešto opasno, slično osmehu. "*Washtay*", složi se on. "To je dobro. *Hecetu*. Neka bude tako."

Rano sledećeg jutra, dok je dah ponija još bio vidljiv u hladnom vazduhu, a lavež pasa zvučao gotovo bolno za uši, Hoka Ušte je odšipčio do tipija jedinog preživelog svetog čoveka u logoru, sa poklonom, duvanom *kinnikkinnik* u specijalnoj vrećici. Pošto je podelio dim poklona u finoj plemenskoj luli koju je *wičša wakan* čuvao, Dobra Grmljavina konačno se okrenuo da pogleda dečaka. "*Hiyupo*, reci mi zašto si ovde."

Hoka Ušte je progutao knedlu i saopštio svetom čoveku svoj plan da krene na *hanblečeya* i vidi da li će i on biti pozvan da postane sveti čovek.

Dobra Grmljavina se začkiljio u njega. "To me iznenađuje, Hoka Ušte. Za svih sedamnaest leta, koliko te poznajem, nikada me nisi ništa pitao, niti dolazilo u moj tipi da se raspituješ za *wakan* stvari ili obraćao mnogo pažnje na rituale koje sam izvodio za tvog dedu. Odakle ti ta

iznenadna inspiracija da kreneš na *hanblečeya*?"

Hoka Ušte je progutao knedlju pre nego što je rekao: "Zbog sna, *Ate*." Dečak je Dobru Grmljavinu iz poštovanja nazvao 'Oče'.

Wičaša wakan je prodorno pogledao mladića. "Zbog sna? Ispričaj mi svoj san."

Hoka Ušte ponovo proguta knedlu i spoji deliće različitih snova kako bi stvorio uverljivi san-viziju. Nije lagao. Ne sasvim. Lagati *wičaša wakana* dok pušiš iz plemenske lule značilo je zatražiti trenutnu smrt od Gromovnih Bića.

Kada je dečak završio, Dobra Grmljavina i dalje je čkiljio u njega. "Znači, sanjao si da si negde visoko, da je konj izišao iz oblaka, sišao i rekao ti da duhovi žele da razgovaraju s tobom? Je li to tvoj san, Hoka Ušte?"

Hoka Ušte udahnu. "*Ohan*."

Starac protrlja bradu. "To nije san koji bi mene poslao na *hanblečeya* u tvojim godinama..." On podiže pogled ka dečaku. "Ali, opet, vremena se menjaju... snovi se menjaju. Nijedan drugi mladi muškarac nije sanjao *ništa* što bi ga povelio stazom *wičaša wakana*." On dodirnu Hoka Ušteovo rame. "Da li znaš šta će *hanblečeya* zahtevati od tebe?"

Ćopavi Jazvac grickao je na trenutak usnu. "Znam da moram četiri dana da postim, *Ate*", odgovori on. "A tu je i šator za preznojevanje..."

"Ne, ne", prekinu ga Dobra Grmljavina, odloživši svetu lulu u stranu. "To su stvari koje treba da se *urade*. Pitao sam te znaš li šta će se zahtevati od tebe!"

Hoka Ušte ne odgovori.

"Moraš da misliš samo na viziju", nastavi Dobra Grmljavina. "Moraš da ponudiš dim *čanšaša* Duhu Istoka, zatim Duhu Severa, a ako ti ovi duhovi ne podare viziju, onda moraš ponuditi dim Duhu Zapada, a ako ti ni on ne podari viziju, moraš učiniti isto sa Duhom Juga."

"*Ohan*..." započe Hoka Ušte.

"Umukni", prekinu ga Dobra Grmljavina. "E sad, ako ti ovi duhovi ne odgovore, a ti si postio i meditirao kako treba već nekoliko dana od ona četiri, onda ćeš ponuditi dim Duhu Zemlje, a ako ti ni taj duh ne podari viziju, moraš prineti dimnu žrtvu *Wakan Tanki*, samom velikom Duhu Neba... ali samo ako si siguran da ti ostali duhovi nisu odgovorili. Da li ti je to jasno?"

Hoka Ušte pognu glavu.

"Nemoj se obeshrabriti ako budeš dugo čekao pre nego što dobiješ viziju", nastavi Dobra Grmljavina. "Duhovima se ne žuri. Kada ugledaš viziju, nemoj više preklinjati duhove, već se vrati ovamo, a mi ćemo te posavetovati o značenju vizije."

Hoka Ušte blago klimnu glavom, i dalje pognutom.

"Ako ne budeš imao viziju, mi ćemo se razočarati, ali ako ustanovimo da vizija nije prihvatljiva", dodade Dobra Grmljavina, oštrim glasom, "bićeš obeščašćen, deda će te razbaštiniti, a pleme će biti osramoćeno zbog tebe..."

Hoka Ušte načas podiže pogled, i dalje pognute glave. Izborano lice Dobre Grmljavine bilo je smrknuto kao kišni oblak.

"Ili, ako budeš toliko blesav da nas slažeš o tome da si imao viziju", nastavi *wičaša wakan*, "onda ćemo te na kraju posavetovati da uradiš stvari koje duhovi ne žele da uradiš... a to bi naudilo tebi i svima koji te poznaju."

Hoka Ušte sklopi oči i pozele da nikada nije osetio požudu za Ustrčalim Teletom.

Dobra Grmljavina dodirnu Hoka Ušteovu pognutu glavu i dečak poskoči. "A čak i ako budeš imao pravu viziju", reče starac, "stvari mogu da ne pođu dobro za tebe ili za pleme. Ako, na primer, sanjaš Gromovna Bića ili ti u brdo udari grom dok si na *hanblečeya*, onda smesta postaješ *heyoka*, klovn, suprotan..."

Hoka Ušte otvori oči, šokiran. U logoru je postojao jedan *heyoka* kada je on bio mali. Ime čoveka suprotnog svetom čoveku bilo je Pušta Vodu U Rog, i mada su ga poštovali i strahovali od njega - suprotni su, na kraju krajeva, bili *wakan* - *heyoka* je takođe bio prilično *onsika*. Jadan. Usred zime, dok su svi ostali bili oko svojih šatorskih vatri, zgureni u debelju odeći, *heyoka*, Pušta Vodu U Rog lutao je kroz nanose odeven samo u pregaču i žalio se na vrućinu. Leti, kada

su Hoka Ušte i drugi dečaci plivali goli u rečici, *heyoka* je sedeo pokriven i drhtao, kukajući zbog hladnoće. Hoka Ušte se setio da je slušao trtljarije koje je Pušta Vodu U Rog izblebetao, i prisetio se kako je njegova baba rekla: "On govori unazad i samo ga duhovi razumeju. On je, na kraju krajeva, *heyoka*." Hoka Ušte je poslednji put video 'suprotnog' kada je Pušta Vodu U Rog odjahao u ravnicu - okrenut unatraske na konju - i nikada se nije vratio. Čopavi Jazavac setio se kako je deda šapnuo babi te nedelje da je logor izgubio nešto *wakan*, ali i da je stekao nešto mira.

"*Heyoka?*" upita Hoka Ušte, podigavši malo bradu.

Oči Dobre Grmljavine bile su malo izvan fokusa. "Ili te *Wakan Tanka* može pozvati da budeš drugačiji sveti čovek nego *wičaša wakan* poput mene", reče on tiho. "Mogao bi da postaneš vidar, da izvodiš *yuwipi* i da se čvrsto umotavaš u ćebad u mraku kako bi te duhovi pronalazili. Ili možeš da postaneš *waayatan*, vidovnjak, i da plemenu daš *wakinyanpi*, koji će odlučiti o našoj sudbini. Ili možda da budeš pozvan da budeš *pejuta wičaša* i da postaneš travar, kako bi nam pravio lekove. Ili možda..."

Dobra Grmljavina zastade, i lice mu se smrknu. "Možda će biti pozvan da budeš *wapiya*, čarobnjak, tako da bolest goniš pomoću *waanazin*. Ili ćeš možda biti najopasnija vrsta čarobnjaka, *wokabiyeya*, koji radi sa veštičjom medicinom, *wihmunge*, i isisava bolest iz umiruće osobe sopstvenim dahom."

Hoka Ušte shvati da odmahuje glavom. "Ne, *Ate*, ja želim samo da budem običan *wičaša wakan* kao ti, da se venčam sa Ustrčalim Teletom i da živim običnim životom."

Pogled svetog čoveka povrati fokus i Dobra Grmljavina pogleda Hoka Uštea kao da je iznenađen što ga vidi u svom tipiju. "Tvoje želje nemaju nikakve veze sa onim što će se dogoditi. Dođi mi sutra sa još duvana, pa ćemo početi pripreme za tvoju *hanblečeya*."

U danima koji su usledili, Hoka Ušte i Dobra Grmljavina obavili su ono neophodno da se dečak pripremi za potragu za vizijom. Pošto je Dobra Grmljavina bio jedini sveti čovek u logoru, a drugi logori *Ikče Wičaša* bili su predaleko da bi se pozvali drugi *wičaša wakan*, Dobra Grmljavina odabrao je za pomoćnike takve starine iz plemena poput Hoka Ušteovog *Tunkashila*, Jastreba Dobrog Glasa, jednorukog starca Drvenu Šolju, *blota hunka*, ratnog vođu Pokušava Da Bude Poglavica, *eyapah*, ili izvikivača, Gromovnih Zvukova, i stare ratnike Težak Da Se Pogodi i Jurili Ga Pauci, kako bi pomogli dečaku na njegovoj *hanblečeya*. Oni su zajedno nadgledali Hoka Ušteovu *inipi*, ili prvu ceremoniju šatora za preznojanje.

Najpre, Čopavi Jazavac je nasekao dvanaest stabala breze, zabio motke u krugu prečnika oko dva metra, savio ih u kupolu i kupolu prekrio kožama, odećom i lišćem. Čopavi Jazavac je potom iskopao rupu u središtu šatora i sačuvao iskopanu zemlju kako bi načinio malu stazu koju će duhovi moći da prate do šatora za preznojanje. Na kraju staze, Hoka Ušte je saznao malu humku zvanu *unci*, što je bila ista reč koja se koristila za babu, jer ga je Dobra Grmljavina naučio da tako misli o čitavoj Zemlji. Kao o babi.

U međuvremenu, njegova prava baba bila je zauzeta. Dok je tiho pevušila nešto za sebe, isekla je četrdeset kvadratića sa mesa svoje mišice i stavila ih u *wagmuha* zvečku zajedno sa *yuwipi* kamenjem, majušnim fosilima koje su mravi skupljali u svom mravinjaku.

Drvena Šolja, Pokušava Da Bude Poglavica i Jurili Ga Pauci povelili su potom Hoka Uštea do rečice koja je tekla sa brda i rukovodili njegovim sakupljanjem *sintkala waksu*, specijalnog kamenja sa majušnim 'perlastim' šarama koje su pokazivale da ih je bezbedno koristiti u šatoru za preznojanje. Oni neće popucati ili se rasprsnuti kada se na njih, usijane od vreline, bude sunula voda. Dobra Grmljavina pregledao je kamenje koje je Hoka Ušte odabrao i proglasio ga dobrim. *Tunkan*, drevni i tvrdi kameni duh koji je bio prisutan u vreme stvaranja, dodirnuo je ove *sintkala waksu*.

Sve je to učinjeno na gotovo pola dana jahanja od logora, zato što će se Hoka Ušteova *hanblečeya* održati u *Paha Sapa*, svetim Crnim brdima, i starci su pokušavali da mu pomognu time što neće morati da ide daleko od šatora za preznojanje. Za to vreme, stari ratni vođa Pokušava Da Bude Poglavica pozajmio je Čopavom Jazavcu svog ponija, tako da se dečak prvi

put osećao kao čovek dok je jahao preko prerije, sa pletenicama koje su mu vijorile na vetru. Dok je uživao u pažnji starijih muškaraca i pogledima punim odobravanja koji su pripadali ženama u logoru, uključujući i Ustrčalo Tele, koja ga je sada stalno posmatrala krajičkom oka, Hoka Ušte je pozeleo da je ranije smislio tu potragu za vizijom.

Konačno je šator za preznojavanje bio završen, otvor je bio prosečen tako da gleda ka zapadu - Dobra Grmljavina je upozorio na to da su istočna vrata samo za *heyoka* - i postavljeni su štapići za držanje svete plemenske lule. Dobra Grmljavina postavio je u blizini ulaza lobanju bizona i spustio oko nje šest ponuda duvana, kako bi to donelo sreću. Onda su stariji muškarci došli radi same ceremonije *inipi*.

Svi muškarci bili su goli u šatoru za preznojavanje, i to je Čopavog Jazavca isprva uznemiravalo. Nije bio navikao da gleda starije od sebe kako ne nose ništa osim sopstvene oznojene kože, niti mu je bilo udobno što je i sam nag pred njima. Ali, ubrzo su ga intimnost majušnog šatora i para naterali da zaboravi na svoju stidljivost.

Hoka Ušteov deda, Jastreb Dobrog Glasa, nije ušao u šator, već je bio ona posebna osoba koja je zatvorila krilo spolja kada je svo zagrejano kamenje bilo na mestu. Tako je Hoka Ušte ostao zatvoren u *inipi* sa Dobrom Grmljavinom, Jurili Ga Pauci, Pokušava Da Bude Poglavica, Teško Ga Pogoditi i Gromovnim Zvucima.

Muškarci su pevali '*Tunka-shila, hi-yay, hi-yay*' sve dok se nije učinilo da se zemlja ljulja. Udisali su paru i izdisali dim iz svete lule. Četiri puta su otvarali krilo da puste u šator svež vazduh i svetlost, četiri puta su ponovo sipali vodu i četiri puta su pušili duvan od crvene breze. I za sve to vreme, šest staraca davalo je savete Hoka Ušteu, a Hoka Ušte je slušao sa onoliko usredsređenosti koliko je mogao da prikupi. Bilo je veoma vruće i veoma mračno, a i duvan je bio veoma jak.

Konačno, Dobra Grmljavina spusti lulu i reče: "*Mitakuye oyasin*", što znači "Svi moji srodnici, svako, svi mi", Jastreb Dobrog Glasa otvori krilo šatora spolja, i starci ispuzaše napolje na svetlost kao bebe koje se tek rađaju, i *inipi* je bila gotova.

Tada Hoka Ušte krenu u *Paha Sapa* sam, po svoju viziju.

Moram ovo da ti kažem: do vizije nije lako doći. Neki muškarci *Ikče Wičaša* čekaju ceo život i nikada ne dobiju viziju. Drugi dobiju samo jednu... ali ostatak života provedu vodeći se tom jednom vizijom.

Hoka Ušte nije znao šta da misli o dolasku vizije, dok je čučao u svojoj jami za vizije visoko na grebenu u *Paha Sapa*. Bio je nag, izuzev divnog čebeta koje mu je baba dala da se u njega umota tokom potrage za vizijom. Bio je nenaoružan, izuzev lule koju mu je Dobra Grmljavina pozajmio i zvečke koju je poneo, sa četiri stotine i pet svetih kamenova i kvadratićima babinog mesa koji su unutra pravili tihi zvuk kad god bi pomerio ruku. Bio je umoran i pomalo omamljen dimom i parom iz *inipi*, ali osećao se veoma čisto, kao da ga je neko temeljito istrljao spolja i iznutra. Bio je gladan, ali znao je da ne sme ni da jede ni da pije sledećih devedeset šest sati. Četiri dana.

Ili ranije, ako vizija dođe ranije.

Hoka Ušte pokuša da se moli, ali um mu je bio pun slika Ustrčalog Teleta. Njegovi prsti sećali su se topline njenog međunožja pre nego što je dodirnuo uže od konjske dlake. Čak ga je i prisećanje na konjsku dlaku uzbuđivalo. Onako praznom, onako čistom kako se osećao, uzbuđenje je samo po sebi izgledalo kao vizija dok se njegov *che*, njegova stvar za pravljenje dece, meškoltala gotovo po sopstvenoj volji.

Tog prvog dana i večeri u *Paha Sapa* vetar je zaduvao previše hladan za Mesec Kada Se Vraćaju Patke, obredni barjačiči trzali su se i lepršali na vrhovima štapova oko Hoka Ušteovog odabranog mesta, a on je čučao u svojoj plitkoj jami za vizije, pokušavao usrdno da se moli odgovarajućim duhovima, ali i dalje su ga progonile samo vizije nogu, butina i sjajne crne kose Ustrčalog Teleta. Kada je pao mrak, vazduh je postao još hladniji i aprilski vetar nosio je u sebi nagoveštaje snega. Hoka Ušte se sklupčao i pokušao da iz glave istera sve osim odgovarajućih

misli koje su mu predložili mudri starci u šatoru za preznojavanje.

Pred zoru, Čopavi Jazavac je zaspao, sklupčan čvrsto na svežem tlu svoje jame za vizije, *wagmuha* mu je ispala iz ruke uz tiho čegrtanje svetih kamenčića i komadića babinog mesa. Ni hladan vetar, ni tiho čegrtanje zvečke nisu ga probudili.

A onda je Hoka Ušte usnio ovo: video je sebe kako spava u jami za vizije dok se zvezde tresu na hladnom nebu iznad njega, a između njegovog odabranog mesta i zvezda nalazila se velika stena usadena u sveto tle planine, na obronku iznad njega. I dok je posmatrao sa tog čudnog mesta izvan svog tela, ta džinovska stena otkočila se i strovalila nizbrdo prema njegovom usnulom obličju.

Hoka Ušte tada vrisnu, ali usnuli on se ne probudi, a vrisak je bio kao zvižduk *wanagija*, duha - tanak, kao kroz trsku i nimalo nalik na pravi ljudski vrisak. A stena je treskala nizbrdo prema njegovom usnulom i nesvesnom obličju sve dok Hoka Ušte koji je gledao nije mogao samo da zatvori oči i da pusti da usnuli on bude smrskan. Ali *nagi*, ili njegovo duhovno obličje, nije imalo očne kapke koje bi moglo da spusti, pa je Hoka Ušte bio prinuđen da posmatra šta će se dogoditi.

Stena se zaustavila samo nekoliko santimetara od usnulog Hoka Uštea. Tada se iz stene, obronka, stabala, pa čak i iz vetra, začu glas: *Odlazi, mali čoveče*, rekao je glas. *Odlazi i ostavi ovo mesti na miru. Ovde danas za tebe nema vizije.*

I Hoka Ušte se naglo probudio. Samo što nije bilo svanulo. Stena je bila na svom mestu daleko uzbrdo, kao veliko obličje naspram bledeg neba, a jedini zvuk bilo je pevušenje vetra između borova. Ali, Hoka Uštea je potresla vizija o nepostojanju vizije, i on je ustao, umotao golo telo čvrsto u čebe, sišao nizbrdo i pokušao da se zagreje i istovremeno ostane budan.

Čitavog tog sledećeg dana sunce i vetrovi bili su blagi prema Hoka Ušteu, ali nije mu došla nikakva druga vizija, i on je počeo razmišljati da li da se vrati Dobroj Grmljavini i ostalima samo sa pričom o viziji o nepostojanju vizije. Odlučio je da to ne učini. Setio se reči Dobre Grmljavine o tome da će čovek i pleme biti razočarani ako ne bude bilo vizije, ali da će čovek biti obeščašćen ako vizija bude neprihvatljiva, a Hoka Ušte nije mogao da odredi u koju kategoriju spada ova vizija o nepostojanju vizije. U svakom slučaju, odlučio je da ostane dok mu ne dođe bolja vizija.

Do večeri druge noći, sa manje od dana i po pre završetka puna četiri, Hoka Ušteov jezik bio je natečen od žeđi, a stomak ga je boleo od gladi. Vetar je bio još hladniji te druge noći i Čopavi Jazavac bio je siguran da uopšte neće usnuti. Ali, malo pre osvita, kada su izmaglice počele da se dižu iz kanjona ispod njega i pipcima beline počele da umataju drveće na njegovom grebenu, Hoka Ušte je usnio sledeći san:

Još jednom je bio *nagi*, čista duhovna suština. i još jednom je lebdeo iznad mesta gde je njegovo telo ležalo i trzalo se u hladnom snu. Ovog puta nije bilo nikakve stene, ali on je lagano postajao svestan tamnih obličja koja su se kretala između drveća i prema usnulom njemu. Obličja su se kretala kroz nestalnu maglu sve dok se nisu razrešila kao oblici medveda - većeg medveda nego što je Hoka Ušte ikada video ili sanjao - i planinskog lava i jelena - ne bilo kog jelena, već *taha topta sapa*, svetog jelena sa crnom prugom preko lica i jednim jedinim rogom koji mu je rastao iz čela - i jazavca. Hoka Ušte koji je posmatrao malo se razveselio kada je ugledao jazavca, ali je ubrzo video da ova životinja nije čopava i da na licu ima neprijatan izraz. Izgledala je i ljutito i gladno.

Hoka Ušte požele da vikne usnulom sebi da se probudi i pobegne, ali sada je znao da je njegov *nagi* glas previše slab da probudi bilo koga i bilo šta. I tako je Hoka Ušte posmatrao.

Polako, medved, planinski lav, jelen i jazavac okupiše se oko usnulog dečaka. Medved je bio toliko ogroman da je jednim zamahom velike šape mogao mladiću da otkine glavu. Planinski lav bio je toliko strašan da bi jednim stiskanjem masivnih vilica razlomio kosti, tako da prsne srž. Jelenov rog bio je toliko oštar da je mogao da probode usnulog Hoka Uštea kao što lovčeva strela probada jetru bizona. A i jazavac je izgledao toliko žestoko, kao da može da zgrabi kožu lica nesrećnog ljudskog bića i zdere je jednim trzajem, kao što bi njegova baba zdrala glatku kožu sa stomaka zeca koji se priprema za kazan.

Ali, na nekoliko santimetara od usnulog Sijua, životinje su stale i glas se ponovo začuo

odasvud: *Odlazi, mali čoveče. Ostavi ovo mesto na miru. Ovde danas za tebe nema vizije.*

A onda se Hoka Ušte probudio zahuktalog srca, *lila čante xica*, prestravljen od *ocin xica* ili životinja zle ćudi. Ali, seo je, umotao ćebe oko sebe, podigao lulu koju mu je Dobra Grmljavina pozajmio za ovo vreme, čvrsto uhvatio *wagmuha* slobodnom rukom, i sačekao da se sunce pojavi, zagreje ga i obnovi mu ono malo hrabrosti što mu još beše preostalo u srcu. I ostao je i postio čitav taj sledeći dugi dan. I seo je tamo te noći, kada se ponovo spustio mrak.

Bila je to veoma mračna noć, bez imalo mesečine, oblaci behu prekrili zvezde, laki sneg je padao, ali se topio čim bi dodirnuo obronak, a Hoka Ušte je usnio satima pre nego što je sunce obećalo da će osvetliti nebo.

Ovog puta video je sebe kako spava u jami za vizije sa jasnoćom još većom nego ranije i dugo je to bio samo taj prizor: dečak koji spava sa lulom u prevoju jedne ruke i zvečkom stisnutom u šaci. Izgledao je kao usnula beba, čak i samom sebi, te se zapitao se zbog čega li je uopšte pošao u ovu glupu potragu.

Tada zemlja oko jame kao da se namreškala i počela da se pomera i pre nego što je *nagi* Hoka Ušte mogao da vikne i upozori usnulog Hoka Uštea, jama za vizije ispunila se zmijama. Mnoštvo zmija, možda na stotine. Pradedovi zvečarki duži nego što je čovek visok, kratke i debele ženske zmije pune jaja i otrova, i bezbrojne zmijice ne duže od dečakove podlaktice, ali već naoružane očnjacima i zvečkom.

Ovog puta, Hoka Ušte se naglo probudio i ustanovio da san nije umakao sa otvaranjem njegovih očiju. Bio je prekriven zmijama. Bile su prave. Šištale su, čegrtale, pljuvale i otvarale nemoguće čeljusti samo nekoliko santimetara od očiju prestravljenog dečaka.

Ovo ti je poslednja prilika, mali čoveče, začuo se glas koji je Hoka Ušte poznao iz snova. Hoćeš li otići s ovog mesta i ostaviti ga na miru?

Hoka Ušte umalo ne viknu "*Ohan!*" i umalo ne skoči iz jame po kojoj su gmizale zmije, ali u poslednjem trenutku setio se sramote koju bi to nanelo njegovom dedi i babi i starcima koji su mu bili pokrovitelji na ovoj *hanblečeya*, pa je, umesto da vikne 'Da!' Hoka Ušte zatvorio oči, pripremio se da umre, stegao zube i rekao: "Ne!"

Kada je otvorio oči, zmije su nestale. Oblaci su se razišli, tako da je svetlost zvezda obasjavala sve unaokolo. Svetlost zvezda bila je toliko jasna da je Hoka Ušte mogao da je oseti na koži. Zatvorio je oči. I zaspao.

I konačno, dođe mu prava vizija.

Hoka Ušte se vratio u šator za preznojavanje kao što mu beše i rečeno. Tamo su bila ostavljena dva mala dečaka da očekuju njegov povratak, i dok je jedan trčao ka logoru da dovede starije, drugi je podložio vatru da zagreje kamenje. Do sredine jutra, šest golih starina sedelo je u pari i dimu i slušalo kako Hoka Ušte opisuje svoju viziju.

Najpre je Hoka Ušte pomišljao da ne ispriča za vizije o nepostojanju vizije, ali dok se vratio do šatora za preznojavanje iz *Paha Sapa*, odlučio je da ispriča čitavu istinu i ništa osim istine.

Starci u šatoru za preznojavanje gundali su dok je Hoka Ušte opisivao snove o steni koja pada i o ljutitim životinjama, a kada je došao do dela gde se rvao sa zvečarkama koje su mu rekle da ode, šestorica starina uzviknuli su jednoglasno "*Haye!*"

"Ali, onda mi je vizija zaista došla", dodade Hoka Ušte. "Bar mislim da jeste."

Dobra Grmljavina dodade lulu mladiću, i dok je Hoka Ušte udisao, stari *wičaša wakan* reče: "*Washtay. Ispričaj nam, wičaša.*"

I Hoka Ušte opisa svoju viziju ovim rečima:

"Kada su zvečarke nestale, jako sam se tresao, i sklopio sam oči i usnio ovaj san. Prvo, sanjao sam da ne sanjem, već da sam budan, i da mi jedan glas govori: 'Hoka Ušte, dođi na vrh brda. *Yuhaxcan cannonpa*. Ponesi svoju lulu. Tvoja lula je *wakan*. *Taku woecon kin iyuha el woilagyape lo*. *Ehantan najin oyate maka sitomniyan cannonpa kin he uywakanpelo*. *Ona se koristi za sve stvari. Otkad su uspravni ljudi naselili zemlju, lula je wakan*'. I tako sam ja odneo svoju lulu na vrh brda.

A vrh mog brda izgledao je mnogo viši nego što sam ga ja upamtio, i mogao sam da vidim

čitave *Paha Sapa* kao da gledam odozgo sa *mahpiya*, iz oblaka. Ali sam takođe mogao da vidim i stvari izbliza... *hehaka*, losa u šumi, ptice na granama, dabrove u rečici, čak i insekte u travi... kao da su mi podarene *wanbli* oči, oči orla. Tada, svojim novim orlovskim očima, mogao sam da vidim jednu *winyañ*, ženu, a ona je bila daleko, u jednoj udaljenoj dolini u *Paha Sapa*, ali ja sam lako mogao da razaberem njenu dugu kosu, koja je bila raspletena, sa izuzetkom male pletenice na levoj strani, privezane navíše krznom bizona, a haljina joj je bila od bele jelenske kože i sijala je tako jako da me je podsetila na dedine priče o *Ptesan-Wi*, Beloj Ženi Bizonu, koja nam je dala prvu *chanunpa* i koja je naučila ljude kako se sve lula koristi u molitvi..."

Na to se šestorica starina promeškoliše, pročistiše grla i zgledaše se kroz paru i dim, jer Bela Žena Bizon najsvetije je od svih svetih bića koja su posetila *Ikče Wičaša*. Ali, starci su nastavili da čute i pustili Hoka Uštea da nastavi.

"Ali, nekako mislim da to nije bila Bela Žena Bizon, iz razloga koje ću objasniti kasnije u snu", nastavio je Čopavi Jazavac, ne primećujući da ga starci prodorno gledaju. Bio je izgubljen u sopstvenom pripovedanju vizije. "Ali, ja sam je pratio očima sve dok ona nije ušla u jednu pećinu negde duboko u *Paha Sapa*. A onda se desilo nešto čudno..." Dečak zatvori oči kao da pokušava da bolje sagleda sliku iz sna. "Video sam da *Paha Sapa* počinju da se tresu kao da su brda koža od bizona koju neka žena istresa. Video sam da se drveće savija, da ptice uzleću, a kamenje se tumba dole, u kanjone; video sam da reke prestaju da teku dok se tle diže, a onda ponovo spušta ispod toka vode. Video sam kako se velike stene tumbaju i kako pukotine otvaraju zemlju..."

Šestorica staraca kao da nisu disali dok su čekali na Hoka Ušteove dalje reči.

"...a onda, teško je to opisati, ali tle se presavilo natrag duž grebena, kao da se Baba Zemlja porađa, i četiri ogromne kamene glave stale su nicati iz tla sve dok nisu ostale da stoje visoke poput moje osmatračnice, više od planina, i njihove kamene oči gledale su u mene, a ja sam im uzvrćao pogled svojim orlovskim očima, i mislim da su to bile glave *Wasicuna*..."

Dobra Grmljavina pročisti grlo. "Zašto misliš da su to bili *Wasichu*?" upita on, upotrebivši drugu reč za Debele Grabljivce, bele ljude.

Hoka Ušte trepnu, kao da je ponovo prodrman iz sna. "Ja nikada nisam video nijednog *Wasicuna*", odgovori on, "ali *Tunkashila*, Jastreb Dobrog Glasa opisao ih je kao da ponekad imaju dlaku na licima, a dve od tih glava imale su dlakava lica... Jedan je imao dlaku na bradi, drugi ispod nosa, kao krilo malog vrapca."

Šestorica staraca zgledaše se i zagundāše.

"Takođe", nastavi Hoka Ušte, "nešto me je u tim kamenim licima uplašilo onako kako me je večernji babin poziv u tipi plašio kada je vikala: '*Hoka Ushte, istima ye, Wasicun anigni kte*...'"

Stari ratnici se osmehnuše. I oni su čuli kako majke i babe u logoru govore deci da uđu i da spavaju, ili će beli ljudi doći i odvesti decu svojim domovima. Deca se nisu plašila *wanagi*, duhova, ili *ciciye* ili *siyoko* aveti, ali pretnja *Wasicunima* uvek je delovala.

"I tako", nastavi Hoka Ušte, "mislio sam da su te velike kamene glave rođene u *Paha Sapa* glave *Wasicuna*. Ali, to nije kraj moga sna." On se uzvrpolji, jer mu je očigledno bilo nezgodno da nastavi.

Starci sačekaše.

"Onda sam sanjao da sam sišao u tu dolinu i ušao u pećinu gde je nestala ta divna žena", nastavi on napetim glasom. "A tamo je vatra osvetljavala suvo mesto sa divnim belim kožama razmeštenim po podu..."

Muškarci ponovo zagundāše na pomisao o beloj bizonovoj koži. Hoka Ušte nije obraćao pažnju. "...a haljina od blistavo bele jelenske kože visila je o jelenjem rogu usađenom u zid, i..." On obliznu usne i udahnu. "I tri divne žene ležale su usnule na kožama blizu vatre. Bile su gole i koža im je sijala gotovo narandžasta od svetlosti vatre, a kosa im je bila tako sjajna da se na njoj video odraz svetlosti..." On ponovo prekinu.

"Nastavi", dobaci mu Dobra Grmljavina strogo.

"Da, *Ate*. U snu, ušao sam tiho u tu pećinu i kleknuo na kožu blizu tri usnule žene, koje se nisu budile. I ja... uživao sam u posmatranju njihovih grudi i njihove glatke kože, *Ate*... i pomislio sam

u sebi, *kicimu kin ktelo*... uradiću to sa njom, ali nisam bio siguran koju da odaberem da to uradim, zato što sam bio siguran da će ona koju sam nameravao da... nameravao da..."

"*Tawiton*", reče stari Teško Ga Pogoditi. "Pojebeš." Drevni ratnik nije imao vremena za suptilnosti.

"*Ohan*", složi se Hoka Ušte. "Bio sam siguran da će se ona koju sam nameravao da *tawiton* probuditi, povikati i probuditi druge dve žene. Zato sam odlučio da odaberem najlepšu od njih tri, ali one su bile... bile su kao jedna ista žena." Hoka Ušte zastade i obrisa znoj koji mu je kapao sa čela i nosa. *Oinikaga tipi*, šator za preznojavanje, bio je veoma vreo i zadimljen i od toga mu se vrtelo u glavi, kao da u svom snu još leti iznad *Paha Sapa*, a šestorica staraca koji se nagingu blizu njega u tami punoj pare samo su produžetak slika iz njegovog sna. Takođe, bio je ovog trenutka siguran da je njegov san bio samo još jedna od njegovih prljavih fantazija, i da nikada neće biti prihvaćen. Ili, još gore, da su mu tu viziju poslala *wakinyan*, Gromovna Bića, i da će ostatak života provesti kao bedni *heyoka*, suprotni.

Ali, Čopavi Jazavac nije video drugog izlaza osim da nastavi. "Baš kada sam hteo da izaberem ženu, začuo sam taj zvuk. Tihu škripu i škrgutanje. Nagnuo sam se napred i shvatio da dopire od svake žene iz... iz..."

"Nastavi!" zapovedi Pokušava Da Bude Poglavica.

"Iz *winyañ shan* svake žene", šapnu Hoka Ušte. "Iz polnog organa. Iz polnih organa sve tri."

Nekoliko staraca trgnuše glave kao da je Hoka Ušte popišao ceremonijalno kamenje. Jurili Ga Pauci prekri rukom oči. Dobra Grmljavina, međutim, zadržava bezizrazno lice. "Nastavi", naloži mu on.

"Nagnuo sam se bliže", reče Hoka Ušte, dok mu je znoj sada slobodno curio sa tela, "i video da su devičanske dlačice najbliže žene veoma meke, a usne njene *winyañ shan* pune, meke i malo razmaknute..." Dečak trznu glavom kako bi uklonio znoj sa očiju. Shvatao je da mu budućnost zavisi od ove vizije i da su starci sada već sigurno šokirani i besni. *Ikče Wičaša* nisu preterano čedni ljudi, i muškarci i žene uživaju u skarednim pričama i grubim šalama, ali Hoka Ušte još nikada nije čuo da je jedna takva vizija bila deo *hanblečeya*. Ali, sada nije imao drugog izbora osim da nastavi.

"A unutra, između usana njene *winyañ shan*", šapnu on, "mogao sam da vidim kako sijaju zubi."

"Zubi!" uzviknu Teško Ga Pogoditi, sa izrazom gađenja na licu. "Hnnnnrrh." Zvučao je kao razgnevljeni medved.

"Zubi", potvrdi Hoka Ušte. "I pogledao sam polne organe druge dve žene, i tamo su takođe bili zubi. Mogao sam da ih vidim. Mogao sam da ih čujem kako tiho škrguću, kao kad moj deda škrguće zubima u snu."

Dobra Grmljavina nasu još vode na kamenje. Para zaštišta i obavi ih. "Da li je to čitav san?"

"Koju si *tawiton*?" upita srdito Teško Ga Pogoditi.

"Ne znam", reče Hoka Ušte, odgovorivši najpre na drugo pitanje. "Znao sam da moram da izaberem i da je važno da budem samo sa jednom ženom, ali onda sam u snu ponovo bio napolju, na nebesima, iznad *Paha Sapa* i svojim orlovskim očima ponovo gledao kamena lica namrštenih *Wasicuna*. Zaduvao je vetar, i u vetru se začuo glas koji je rekao..."

"Šta?" podstaknu ga Gromovni Zvuci svojim dubokim, bogatim glasom izvikivača.

"Završi", zapovedi Drvena Šolja. Patrljak ruke koju su mu Šošoni odsekli pre više od tri decenije sijao je gotovo ružičast u svetlosti usijanog kamenja.

"Glas je rekao da moram da izaberem jednu, i samo jednu", odgovori Hoka Ušte, "i da moram da gledam samo okom svog srca. I glas je rekao da ništa od toga ne smem da uradim pre nego što me pročiste Gromovna Bića i pre nego što se po drugi put rodim..."

Starci zamrmljaše. "Ima li još?" upita Dobra Grmljavina.

"Da", potvrdi Hoka Ušte. "Glas je još rekao da ću, pošto se budem drugi put rodio, dobiti dar od *Wasichu* čiji je duh umakao."

Teško Ga Pogoditi načini nepristojni zvuk. "Dobićeš poklon od mrtvog belog čoveka? To

nema nikakvog smisla."

Hoka Ušte klimnu glavom, pokazavši da se slaže.

"Da si pojebao ijednu od tih žena, ostao bi bez kurca", progundā Teško Ga Pogoditi. On pogleda Hoka Ušteu između nogu. "Ali, to mora da je bio samo tvoj *nagi che*, tvoj duh-kurac."

"Ja mislim da su te tri žene bile samo jedna žena, a ona je bila *winyañ sni*", primeti Pokušava Da Bude Poglavica. "Žena koja nije žena."

Jurili Ga Pauci otvori usta da nešto kaže, ali mu Dobra Grmljavina dodirnu mišicu i reče: "Tišina! Dečak nije *tanyerci yaguna*. Još nije sasvim završio. Nastavi, Čopavi Jazavče."

"Samo sam hteo da kažem da su na kraju mog sna ljudi izlazili iz pećine u kojoj sam bio, u pećini u koju je jedna žena ušla, a tri su spavale", dodade Hoka Ušte, glasom bezbojnim od premora. "Video sam da izlazite vi, moji deda i baba, svi ljudi iz našeg logora, i drugi - Oglale, Lakote, Brulé, Minikondžu, i drugi, mislim - Sansarki, Janktonezi, sudeći po perju, Vrane, *Shahiyele* i Susuni. Bilo je tu mnogo plemena, mislim, i dok su ljudi svih naroda izlazili, pridruživali su se ostalima i rojili se kao mravi preko kamenih *Wasicun* lica, a ja sam se tada budio, *Ate*, ali pre nego što sam napustio svoj san, video sam da se kamena lica krune kao nagomilani pesak u suvom rečnom koritu, a onda su se svi *Ikče Wičša* i ostala plemena raširili među stablima *Paha Sapa*... i ja sam se probudio i više nisam video."

Starci nisu progovarali kada je Hoka Ušte završio, ali konačno Dobra Grmljavina reče: "Sine moj, mislim da je ovo bila vizija i mislim da ta vizija nije *wakinyan*, da nije poziv od Gromovnih Bića; ali hoću da se sada zakuneš da je vizija bila stvarna. Zakuni se pod pretnjom bola smrti od samih Gromovnih Bića, i upamti da držiš lulu."

Hoka Ušte nije ni trepnuo. "*Na ecel lila wakinyan agli - wakinyan namahon*", zakleo se. Nije bljesnula munja, i Gromovna Bića nisu ga uništila.

Dobra Grmljavina klimnu glavom. "*Washtay*. Vрати se u logor i dedin tipi, pa odspavaj. Nas šest staraca razgovaraćemo o ovome i videti možemo li to da shvatimo." On uze lulu iz Hoka Ušteove ruke. "*Mitakyue oyasin*", reče on. "Svi moji srodnici." I ceremonija bi završena.

Hoka Ušte se vratio kući sa dedom, pojeo malo babine supe iako je imao malo apetita posle gotovo četiri dana posta, popio dosta vode, spavao nekoliko sati, probudio se popodne iscrpljen i zbunjen, a onda ponovo prespavao petnaest sati. Dobra Grmljavina i ostali starci vratili su se u logor sledećeg jutra. Jastreb Dobrog Glasa otišao je da razgovara sa *wičša wakan*, dok je Hoka Ušte sedeo kraj ulaznog krila dedinog tipija i čekao da čuje kojim će smerom krenuti ostatak njegovog života.

Jastreb Dobrog Glasa i Dobra Grmljavina vratili su se zajedno jedan sat kasnije, i Hoka Ušte pretrnu kada im vide smrknuta lica.

Deda spusti koščatu ruku na dečakovo rame. "Starine nisu mogle da se saglase oko značenja tvoje vizije", reče on. "Dobra Grmljavina putuje do Medvede Strmine da se nađe sa nekim svojim *wičša wakan* kolegama, tako da mogu da mu pomognu da shvati ovu stvar."

Hoka Ušte obesi ramena.

"*Heya!*" reče njegov deda i pljesnu dečaka po mišici. "Sigurni su da je vizija prava."

"I siguran sam da ne potiče od Gromovnih Bića", dodade Dobra Grmljavina. "Ti nisi *heyoka*."

Hoka Ušte se ozari.

"Sveti ljudi *Ikče Wičša* Jaktoneza, Dva čajnika, Hunkpapa i Minikondžu sastaju se kod svetog brda u obliku medveda severno od *Paha Sapa*", zastruga Dobra Grmljavina. "Ja ću im se pridružiti."

Hoka Ušte se namršti. "Kako znaš da se sveti ljudi tih plemena tamo sastaju, *Ate*?" U selu mesecima nije bilo kurira niti posetilaca.

Dobra Grmljavina prekrsti ruke. "Ja sam *wičša wakan*." Ton mu se malo razvedrio. "Ako tvoja vizija znači da ti je suđeno da budeš sveti čovek, onda ćeš, Čopavi Jazavče, jednog dana razumeti te stvari. *Heceutu!* Sada idem."

Veliki deo logora okupio se da posmatra kako stari Dobra Grmljavina, sa dva usvojena unuka,

Debelim Ponijem i Čeka Uz Vodu, kreće u svoju misiju. Jahanje do Medveđe Strmine trajaće dva dana, a može proći još nekoliko dok drugi sveti ljudi ne pronađu vremena da se sastanu sa Dobrom Grmljavinom kako bi se izborili sa značenjem vizije. U međuvremenu, Hoka Ušte se vratio svojim poslovima u logoru, ali ubrzo je postao svestan različitog ophođenja prema njemu; ratnici njegovog uzrasta, koji su ga tretirali sa izvesnim prezirom što se nije pridružio nekom ratničkom udruženju, sada su mu učtivo klimali glavom ili se zaustavljali da popričaju; starice su mu se otvoreno osmehivale, a mlađe žene posmatrale su ga krajičkom oka; i sama Ustrčalo Tele klimala je glavom i osmehivala se dok je hodala ka rečici sa mešinom za vodu. Hoka Ušte je shvatio da oni više ne vide samo mladog ratnika od sedamnaest leta, već budućeg svetog čoveka logora.

I tako je to išlo dva dana tokom odsustva Dobre Grmljavine. I tako je moglo i da se nastavi sve do povratka *wičaša wakan*, da Uspravni Šuplji Rog i Glasna Žena nisu započeli preuranjeno proslavljanje kćerkinog braka sa mladićem koji je upravo dovršio svoju *hanblečeya*.

Glasna Žena započela je to govoreći svima da će se njena kćerka udati za Hoka Uštea čim se Dobra Grmljavina vrati da priveže uzice. Kada je baba Čopavog Jazavca počela da gundna na te vesti, dečak je upitao: "Baba, zar ti nije milo?"

Starica nije podigla pogled dok je provlačila šilo i žile kroz istrošenu kožu. "Ovo nije u redu. Devojka već dva meseca nije otišla u svoj *isnati* tipi."

Hoka Ušte pocrvene i spusti pogled, toliko je bio šokiran. Nije mogao da poveruje da njegova baba govori o *isnati*. Vreme ženskog krvarenja smatralo se i *wakan* i zastrašujućim. Žena je morala da se izoluje tokom četiri dana, koliko je bila *isnati*, više iz straha od njene moći nego zbog nekakvog izopštavanja. Hoka Ušte nije razumeo *isnati*, ali čak je i on znao da žena koju je uhvatilo takvo vreme može da ubije zvečarku ako pljune na nju. Jedan *wičaša wakan* koji pokuša da leći *isnati* ženu, mogao bi slučajno da ubije i sebe i nju, toliko je ženina moć u to vreme velika.

Te stvari je razumeo, ali Hoka Ušte nije imao pojma zašto bi predstavljalo problem ako Ustrčalo Tele dva meseca nije imala *isnati*. Zar to ne bi bilo dobro? Rešio je da ne obraća pažnju na babino gundanje i da se usredsredi na svoju novootkrivenu popularnost.

Pošto je Glasna Žena raširila vest da će se njena kćerka i unuk Jastreba Dobrog Glasa ubrzo venčati, njen muž, Uspravni Šuplji Rog, dodatno je zakomplikovao stvar priredivši *otuhan*. E, sad, *otuhan* je veliko darivanje, kada ponositi otac iznese ćebe i dariva svoje dragocene stvari u čast svog deteta. U ovom slučaju, obično nabusiti Uspravni Šuplji Rog darivao je svoj drugi najbolji nož, prekrivač za luk od jelenske kože, svoje najbolje ćebe za ponija, kao i druge stvari, kako bi proslavio nastupajuće venčanje.

Hoka Ušte počeo da oseća strah. Stvari su se dešavale prebrzo.

Njegova nervoza pojačala se četvrtog dana, kada je Uspravni Šuplji Rog priredio gozbu i odredio Hoka Uštea za počasnog gosta. Bila je pozvana većina muškaraca iz sela. Uspravni Šuplji Rog podigao je nivo važnosti gozbe tako što je kao glavno jelo poslužio supu od psa. Smatralo se gotovo *wakan* da jedan čovek žrtvuje dobrog prijatelja kao što je pas zbog drugog čoveka. Naravno, Uspravni Šuplji Rog nije imao psa, pa je morao da kupi štene od Visokog Konja, sina Jurili Ga Pauci, ali važna je bila namera.

Gozba je potrajala najveći deo te četvrte noći od odlaska Dobre Grmljavine, ali Hoka Ušte bio je isuviše nervozan da u njoj uživa. Jedva se i osmehnuo kada se šest ratnika podelilo u ekipe od po dvojice zbog takmičenja u jedenju bizonovih creva, i svaka ekipa počinjala je sa suprotnog kraja dugog komada bizonovog creva, da bi žvakanjem stigla do sredine. Stariji ratnici urlali su od smeha kada su takmičari morali da zastanu i podrignu zbog obroka od polusvarene i sasvim fermentirane bizonove trave koja je ispunjavala creva. Kasnije, kada je došao red na Hoka Uštea da zahvati kutlačom svoju činiju supe, dopala mu je glava šteneta. To se smatralo srećnim znakom za Hoka Uštea i veoma dobrim predskazanjem za nastupajućí brak, ali osećanje Čopavog Jazavca da je sve to preuranjeno nateralo ga je da se oseća pre nervozno nego zahvalno. Ipak, uživao je u obroku. Supa od psa za njega je oduvek bila delikates, a glava šteneta bila je izvrsna.

A onda, sledećeg jutra, Dobra Grmljavina se vratio sa svojim usvojenim unucima i čitavo

slavlje je okončano. Ljutiti *wičaša wakan* pozvao je Hoka Uštea i većinu starijih muškaraca iz sela na sastanak u svoj tipi tog popodneva. Posle odgovarajućih ponuda i prolaska lule, evo šta je sveti čovek rekao:

"Drugi *wičaša wakan* čekali su me kod Medveđe Strmine. Pije Vodu, prorok, imao je viziju o mom dolasku sa važnom porukom. Odmah smo se povukli u šator za preznojavanje. Osim proroka Pije Vodu, tamo su bili i *wičaša wakan* Opiljci, Grbavčev Brat, Odbija Da Pođe, Vatrema Grmljavina i Sveti Jelen Crnog Repa."

Na to, muškarci u tipiju Dobre Grmljavine uzdahnuše sa zaprepašćenjem, jer to su bili najčjuveniji sveti ljudi *Ikče Wičaša*.

"Ispricao sam im Hoka Ušteovu viziju", nastavi Dobra Grmljavina bezbojnim glasom, "i oni su pušili i meditirali o njoj. Posle nekoliko sati, razumeli smo je."

Tišina u tipiju zgusnula se kao dim.

"Vizija Čopavog Jazavca istinita je i važna", reče stari sveti čovek, glasom i dalje više ljutitim nego bilo šta drugo. "Pije Vodu potvrđuje da je to san *wakinyanpija*... da je Hoka Ušte odabran kao *waayatan*, kao prorok, da prenese poruku svim ljudima *Ikče Wičaša*."

Hoka Ušte upre prste u kožu pod sobom kako bi se pridržao. Toliko mu se vrtelo u glavi od dima da je mislio da će se onesvestiti. Video je kako njegov deda iznenađeno trepće, a Uspravni Šuplji Rog se nadima od važnosti. *Biću wičaša wakan*, pomisli dečak. *Ustrčalo Tele imaće svetog čoveka za muža*.

Dobra Grmljavina izduva dim iz plemenske lule kao da se ograđuje njime zbog onoga što će zatim reći. "Hoka Ušteova vizija je istiniti prizor iz *čante ista*", nastavi on. "Iz oka srca. Njeno značenje je sledeće... *Wasichu, Wasicuni*, jednog će nas dana prevladati. Debeli Grabljivci oduzeće nam život u ravnicama, oduzeće nam bizone, oduzeće nam oružje i ukrasti *Paha Sapa* - naša sveta Crna brda - od nas. Kamene glave *Wasicuna* znače to. *Tunkan*, kameni duh koji je prisustvovao stvaranju i koji nam daje *Inyan*, sveto kamenje, poslao nam je tu viziju. Od toga se ne može pobeći. Vreme *Ikče Wičaša* kao prirodnih slobodnih ljudi gotovo je prošlo..."

Muškarci u tipiju povikaše u gnevu i neslaganju, zanemarivši, prekinuvši Dobru Grmljavinu, čak i dobro vaspitanje.

"Ne!" vikali su i mrmljali, i "*Šiča*" - Zlo! - a jedan ratnik šapnuo je i da je Dobra Grmljavina *witko*, lud.

"Tišina!" naredi sveti čovek, i mada nije podigao glas, čitav tipi kao da je zadržao od snage njegove zapovesti. U iznenadnoj tišini, on nastavi: "To nije dobra vest, ali je istina. Čitav dan ostali sveti ljudi i ja tražili smo sopstvene vizije, nadajući se uzalud da nas to *Iktomé*, Kojot, vara, navodi na budalaštine kroz lažne vizije. Ali, svaki od nas čuo je glas *Wakan Tanke*... Ta je stvar istinita. *Wasicuni* će nam oduzeti život, konje, slobodu i budućnost. Velike kamene glave to proriču. Život prirodnih slobodnih ljudi kakav poznajemo biće okončan. Izbrisan. Ali..." Dobra Grmljavina podiže ruku da učutka obnovljeno mrmljanje. "Ali, postoji u Hoka Ušteovoj viziji i izvesna nada."

Sam Hoka Ušte bio je u tom trenutku jedva pri svesti. Zvuk strašne poruke koju je doneo i zurenje drugih muškaraca kao da su se nalazili daleko, na kraju dugog tunela. On spusti dlanove na tle kako se ne bi preturio.

"Žena u viziji nije Bela Žena Bizon, ali ona dolazi sa istog mesta kao i Bela Žena Bizon, i možda joj je sestra", nastavi sveti čovek.

Maglovito, na kraju svog tamnog tunela percepcije, Hoka Ušte pomisli: *Ali, Ate, u mom snu bile su tri žene*.

Dobra grmljavina okrenu glavu. Njegove stare crne oči zasvrđlaše u Čopavog Jazavca. "U snu su bile tri žene, ali postoji zapravo samo jedna... sestra Bele Žene Bizona sa blistavom odorom. Druge dve žene u pećini predstavljaju zle strane tog duha - zle strane će želeti da nas kazne, a prava sestra Bele Žene Bizona podariće nam spasenje."

Kako da znam koja je žena ta koja će nas spasti? pomisli Hoka Ušte, poverovavši već da mu stari sveti čovek čita misli.

Dobra Grmljavina progunđa nešto i pogleda krug muškaraca zakrvavljenih očiju. "Vatra u Hoka Ušteovom snu je *petaowihankeshni*, večna vatra, ista ona vatra koja gori u ovoj plemenskoj luli još otkad nas je Žena Bizon posetila, pre mnogo vremena. Prisustvo ovog plamena u snu je dobro. To znači da će biti *Ikče Wičaša* da predaju plamen iz generacije u generaciju. *Ako* Čopavi Jazavac načini pravi izbor..."

Kako, Oče? zamoli ga Hoka Ušte u mislima, shvativši već da izbor zavisi od njega, i da je sudbina njegovog naroda u njegovim mekim rukama. *Kako?*

"Dim iz vatre u Hoka Ušteovom snu je dah *Tunkashile*", nastavi sveti čovek, očigledno ne čuvši dečakove očajničke misli, "i to je dobro. To je živi dah dede Misterije." On se okrenu da ponovo pogleda Hoka Uštea. "A ako izabereš tačno, kraj sna biće onakav kakvog si ga ti video... prirodni slobodni ljudi ponovo će biti slobodni. *Wasicuni* će biti zbačeni i okruniče se u prah baš kao i njihove kamene glave u snu. Bizoni će se vratiti, *Paha Sapa* će pripadati ljudima koji ih vole, a *Ikče Wičaša* će još jednom hodati na suncu svojih prirodnih običaja."

Sve oči bile su na Hoka Ušteu, ali Jastreb Dobrog Glasa bio je taj koji je progovorio. "Kada će se sve to desiti, Oče?"

Dobra Grmljavina zatvori oči kao da je umoran. "Izbor se mora načiniti za života ovog mladića. Doba Kamenih Glava započeće za života naše dece. Naš povratak iz pećine izгона dogodiće se..." Starac uzdahnu. "Ne znam. Nismo mogli da vidimo tako daleko u san ili u budućnost."

"Meseci?" reče Bez Tipija, hrabar ratnik koji nikada nije bio naročito bistar.

Jurili Ga Pauci oglasi se grubo: "U vreme naše dece", ponovi on. "Znači, godine, *Ate?*"

Oči Dobre Grmljavine još su bile zatvorene. "Možda stotine godina. Možda nikad." On otvori oči. "Zavisi od Hoka Ušteovog izbora."

Mladić pogleda ostalima u oči: uzbunjene, optužujuće, ljubopitljive i gnevne. Želeo je da kaže: *Nisam ja odabrao tu viziju.*

Uspravni Šuplji Rog bio je taj koji je progovorio. "Ali, njegov deda i ja odabrali smo ženu za njega. To će biti Ustrčalo Tele."

Dobra Grmljavina načini nipodaštavajući pokret rukom. "To neće biti Ustrčalo Tele. To se jasno vidi u snu."

Uspravni Šuplji Rog ustade, opsova, pljesnu po zidu tipija i reče: "Ali, ja sam priredio veliko Darivanje!" Videvši, međutim, kako je ravnodušan pogled Dobre Grmljavine, on gnevno iziđe iz tipija.

Hoka Ušte uzdahnu. Sada je za neprijatelja stekao najnervoznijeg muškarca u logoru. A sve zato što je njegova stvar za pravljenje dece želela da stoji uspravno kao šatorska motka.

"Postoji li nešto što možemo da uradimo?" upita Teško Ga Pogoditi. "Bilo šta što ljudi mogu da urade da se ta vizija izmeni?" On pogleda Čopavog Jazavca, i dečak je mogao da čuje neizgovoreno pitanje: *Da izbor prepustimo nekom drugom?*

"Ne", odgovori Dobra Grmljavina.

Hoka Ušte obliznu usne i progovori prvi put. "Moram li poći na novu *hanblečeya, Ate?*"

"Ne", odgovori Dobra Grmljavina. "Ali drugi sveti ljudi i ja mislimo da treba neko vreme da *oyumni.*"

Hoka Ušte počeo da gricka usnu. *Oyumni* nije bila potraga za vizijom, već prosto vreme lutanja. Osećao je tugu i strah na pomisao da će napustiti logor i dedu i babu.

A onda, uprkos činjenici da je još hiljadu pitanja ostalo u srcima muškaraca koji su tamo sedeli, i još deset puta toliko u preplašenom Hoka Ušteovom srcu, Dobra Grmljavina spusti lulu i reče: *Mitakuye oyasin.* Svi moji srodnici."

I sastanak bi završen.

Hoka Ušte nije spavao te sledeće noći. Svi u logoru gledali su ga čudno posle ceremonije objašnjenja vizije sa Dobrom Grmljavinom. Čak su i deda i baba gledali dečaka postrance, kao da je neko čudno biće-duh došlo da živi sa njima. *Sve je to ružan san*, pomislio je Hoka Ušte, ali

kada se sledećeg jutra probudio, pogledi su i dalje bili tu, težina odgovornosti još mu je bila na ramenima, a njegova vizija nije bila san.

Deda ga je pronašao kako sedi na kamenu blizu rečice kasno tog jutra i rekao: "Pozvan si danas popodne na hranu u tipi Uspravnog Šupljeg Roga."

Hoka Ušte oseti da mu srce ubrzava. "Moram li da idem, deda? Uspravni Šuplji Rog plaši me svojim gnevom."

Jastreb Dobrog Glasa odmahnu rukom. "Uspravni Šuplji Rog nije tamo. Jutros je otišao da lovi bizone. Veoma je ljut."

Hoka Ušte oseti nalet sreće. "Da li me je to pozvala Ustrčalo Tele?"

Njegov deda sleže ramenima. "Poziv mi je saopštila Glasna Žena. Ne znam hoće li njena kćerka biti tamo."

Hoka Ušte se oklembesi na pomisao da treba da jede sa oštrokljunom starijom ženom. "Moram li da odem?"

"Da", odgovori njegov deda. "I lepo se obuci. Odeni svoju košulju sa perlama i sa resama na rukavima."

Dva sata kasnije, Hoka Ušte se pojavio u tipiju Uspravnog Šupljeg Roga. Dečak je nosio svoju najlepšu odeću sa perlama i resama na rukavima. Uspravni Šuplji Rog nije bio tamo. Ustrčalo Tele nije se nigde mogla videti. Samo je Glasna Žena sedela kraj proključalog kazana i sekla povrće. Mahnula mu je da sedne na kožu blizu vatre i osmehnula mu se. Hoka Ušte nije mogao da se seti da je ikada ranije video tu staru ženu kako se osmehuje.

"Počastvovana sam što je tragač za vizijama prihvatio moj poziv", reče žena, i dalje sa osmehom.

Hoka Ušte oseti nalet zbunjenosti. Da li je ona to bila sarkastična? Žene *Ikče Wičaša* bile su poznate po svom sarkazmu i oštrom jeziku. A ničiji jezik nije bio oštrij od jezika ove veštice. Ili je ona to možda pokušavala da mu se umili, sada kada je postao slavan? "Počastvovan sam što mogu da prihvatim tvoj poziv", odgovori Hoka Ušte, odlučivši da bude učtiv.

Glasna Žena nastavi da se osmehuje i nastavi da secka repu. Hoka Ušte vide da ona koristi veliki nož za guljenje. "Šta to kuvaš?" upita on učtivo.

"Pogodi."

"*Timpsila*", reče Hoka Ušte, pošto je jedino što je video da ide u kotao bila repa.

"Ne", odgovori Glasna Žena, ubacivši poslednje ostatke repe u ključalu čorbu. "Pogađaj ponovo."

Hoka Ušte protrlja obraz. "*Wojapi*?" Voleo je supu od bobica, ali nikada ranije nije video da se pravi sa repom.

Glasna Žena se osmehnu, ali odmahnu glavom. "Ne. Ali, biće *lila washtay*. Veoma dobra. Želiš li da ponovo pogađaš, ili hoćeš da ti ja kažem?"

"Kaži mi", reče Čopavi Jazavac. Počeo je da se oseća neprijatno sa ovom ženom.

"To je *itka*, supa od jaja", reče ona.

"Ahhh", reče Hoka Ušte, pomislivši: *Supa od jaja?*

Osmeh Glasne Žene naraste u široki kez. Ona ustade. "Da", zapevuši ona, "tvoja *itka*. Od tvojih jaja. Tvojih *susu*. Tvojih muda." I ona skoči na Hoka Ušte sa divljim krikom.

Dečak je bio dovoljno priseban da joj ščepa ručni zglob pre nego što se nož za guljenje spustio ka njemu, i njih dvoje se zakotrljaše tamo-amo po kožama i zemlji; Glasna Žena je šištalala i vrištala kao Gromovno Biće, a Hoka Ušte je škrgutao zubima i trudio se da zadrži svoja *susu* na sebi. Žena zaista zaseče kroz preklap njegove pregače pre nego što je Hoka Ušte oslobodio desnu ruku, stisnuo pesnicu i mlatnuo je po vilici. Glasna Žena odlete unazad, zarotirani nož odlete u visoku travu, a onda ona teško pade u žar vatre, vrisnu i otkotrlja se na kožama bizona, sa žeravicom koja joj je još sijala u kosi i suknji od jelenske kože.

Nije lepo ponašati se tako prema tašti, pomisli Hoka Ušte, otrešajući se drhtavo. *Ne, ona mi sada više nije tašta*.

On se vrati u dedin tipi. I njegov *Tunkashila* i njegova *Unči kunshi* čekali su ga ispred.

Njegova baba imala je suze u očima.

"Mislim da ću sada krenuti u svoje *oyumni*", reče Hoka Ušte.

Oboje starih klimnuše glavom. Deda mu je pripremio jednog ponija; Hoka Ušteov luk, strele, nož, vrećica za medicinu, koža i dodatni par mokasina bili su umotani u zavežljaj na čebetu prebačenom preko ponija. Baba mu dade torbu sa *papa* i *wasna*: hranom za put.

"*Toksha ake wacinyanktin ktelo*", reče njegov deda dodirnuvši dečaku podlakticu. *Videću te ponovo*.

Hoka Ušte zagrlu dedu i babu, naskoči na ponija i izjaha iz logora praćen pogledima mnogo ljudi. Zaključio je da bi najbolje bilo da bude što dalje pre nego što se Glasna Žena bude probudila; najbolje bi bilo da bude još dalje odatle pre nego što se Uspravni Šuplji Rog bude vratio iz svog lova na bizone.

I tako započe Hoka Ušteovo *oyumni*. Njegovo vreme lutanja.

U redu, vidim da menjaš trake i znam da ovo neće biti snimljeno, ali želim da ti nešto objasnim dok petljaš oko mašine.

Kada budem opisao svet u koji se Hoka Ušte zaputio sam, možda ćeš prepoznati neka mesta pošto poznaješ ove krajeve Južne Dakote. Ali, grešiš. Crna brda koja je Hoka Ušte posetio zbog svoje *hanblečeya* nisu ona kroz koja danas možeš da se provezeš. I ne samo zato što tada nije bilo kamenih glava, gradova, autoputeva, rančeva, prodavnica kamenja, vrtova sa zvečarkama, studija za prepariranje, gradova sa kockarnicama ili RV parkova. Ne, *Paha Sapa* bila su drugačije mesto, zato što su bila drugačije mesto. *Wasicuni* donose više od usranih prodavnica suvenira i ograda od bodljikave žice, donose tamu i smrad koji skrivaju sunce što je sjalo nad Crnim brdima gde je Hoka Ušte imao svoju viziju.

Niti su ravnice i pustare koje će Hoka Ušte posetiti u mojoj priči nalik na ravnice i pustare kroz koje si možda prošao. Nije samo to što su danas visoravni podeljene i isparcelisane ogradom i autoputom, sreskim i međudržavnim drumovima, niti to što su po njima rasuti gradovi *Wasicuna*, usrane tipske kuće ili pokretne kuće nanizane uz autoput kao prazne konzerve koje blistaju na suncu.

Ne, razlika nije samo u tome što je svet tada bio prazan, a sada je prepun đubreta Debelih Grabljivaca. Aha. Svet u koji je Hoka Ušte tako davno odjahao na svom poniju tog majskog popodneva bio je jedva naseljen - čovek je danima mogao da jaše svog konja a da ne vidi drugo ljudsko biće - ali, daleko od toga da je bio prazan.

Tada je u prerijama bilo bizona, još u millionskom broju kada je Hoka Ušte bio mladić, i životinja - vuk i los još nisu bili isterani iz prerije, medvedi su još lutali daleko od svog planinskog doma, orlovi su jezdili visoko gore, jazavci su bili u rupama duž rečnih korita, zvečarke i gušteri, jedna jedina metropola prerijskog psa imala je veću populaciju nego danas Rapid Siti, i, naravno, bile su tu muve, insekti, skakavci poput *ptewoyake* koji su jednom *Ikče Wičša* govorili gde može da pronade bizone.

Ali, svet nije bio ispunjen samo životinjama: Hoka Ušte je odjahao na svom poniju u krajeve pune neprijateljski nastrojenih ljudi.

Wasicuni, da, ali on nikada nije video nijednog Debelog Grabljivca i plašio ih se samo onako kako bi se neko plašio aveti. Strašna poruka iz njegovog sna učinila je bele ljude za njega samo još nestvarnijim. Stvarniji su bili drugi Indijanci tamo negde napolju, ulogoreni odmah iza horizonta ili zalegli u zasedi, čekajući usamljenog lualicu. Bili su tu drugi ogranci *Ikče Wičša* - Oglale, Minikondžu i Brulé Sijua. A bili su tu i oni koji bi skalpirali jednog Lakota dečaka čim ga opaze: *Susuni*, koje ti zoveš Šošoni, *Shahiyela*, Šajeni, *Kangi Wicasha* ili Vrane, koji su ponekad bili prijatelji i saveznici, a često smrtni neprijatelji, i Plavi Oblaci, koje ti nazivaš Arapahosima. Bilo je tu i starijih neprijatelja poput Omaha, Otoa, Vinebagoa i Misurija, čiju su zemlju *Ikče Wičša* ukrali ili pokušali da ukradu pre nego što je Hoka Ušte bio rođen. A bili su tu i Poniji i Ponke, čiju smo zemlju pokušavali da ukrademo u danima koje je Hoka Ušte poznao. Poniji su bili dupeljupci, a dupeta koja su odabrali da ljube pripadala su *Wasicunima*, još tada, i u zamenu

za cmakanje guzice Debelog Grabljivca, Poniji su ubijali *Ikče Wičaša* musketama, pa čak i puškama koje su im davali vojnici *Wasichu* konjice.

Iza Ponija nalazila su se Tri Plemena - Mandani, Hidatse i Arikare - a oni su strasno mrzeli naš narod otkad smo im ukrali zemlju, pobili ratnike i spalili sela dok smo se širili ka zapadu. I još dalje na zapadu, znao je Hoka Ušte, bili su Santi, Janktonezi i Hunkpape, koji su svi odreda slali ratne ekspedicije na istok i jug, kako bi ubili svakog *Ikče Wičaša* na kojeg bi naleteli.

A sa planina su silazili u ravnice da love Jute, Ravnoglavi i Pend d'Oreille, i dok oni možda nisu imali hrabrosti da poharaju jedno Lakota selo, ubili bi usamljenog Lakota ratnika kako bi pokazali koliko su veliki muškarci. Hoka Ušte je znao da bi njegov skalp bio cenjeni visuljak na koplju ili šatorskoj motki svakog ratnika iz desetak obližnjih plemena.

A sva plemena koja sam pomenuo i mnoga koja se neću truditi da pominjem plašila su se Crnih Stopala. I dok su Crna Stopala bila zauzeta klanjem Rečnih Vrana, Asiniboana, Grosventra, Krija, Ravničarskih Odžibvi i velikih Odžibvi - Čipeva - u godini Hoka Ušteovog *oyumni* nisu bili toliko zauzeti da propuste da prikolju Lakota ratnika koji jedva da je znao kako da koristi luk.

Hoka Ušte je znao da prazna zemlja nije prazna. Ali to nije najveća razlika između toga što smo videli onomad i onoga što ti ili bilo koji drugi *Wasicun* vidite danas.

Kraj kojim je Hoka Ušte lutao bio je življi nego što ikada možeš da zamisliš. *Woniya waken* - i sam vazduh bio je živ. I svet. Duhovni dah. Obnova. *Tunkan*. *Inyan*. Kamenje je bilo živo. I sveto. Oluje koje su se kretale nad prerijom bile su *Wakinyan*, buka gromovnog duha i znak Gromovnih Bića. Cveće koje je cvetalo u beskrajnoj travi pokazivalo je dodir *Tatuskansa*, pokretnog duha, moći ubrzavanja. U rekama su živeli *Unktehi*, i čudovišta i duhovi. Noću, Hoka Ušte bi čuo zavijanje kojota i pomislio na Kojota, koji bi ga prevario da je ikako mogao. Ili bi paukova mreža na drvetu nosila poruku od *Iktomé*, čoveka pauka koji je smišljao gore prevare i od samog Kojota. A uveče, kada su svi ostali duhovi bili mirni, a na nebu nestajali svetlost i oblaci, tada je Hoka Ušte mogao da čuje disanje Dede Misterije i samog *Wakan Tanke*. A noću, kada su se zvezde širile od obzorja do obzorja, bez svetiljki ili odsjaja svetlosti u čitavom svetu da priguši njihovu slavu, tada je Hoka Ušte mogao da prati stazu sopstvenog života, znajući da će njegov duh, kada on bude umro, otputovati Mlečnim putem ka jugu.

Dakle, svet nije bio prazan.

Vidim da su ti oči staklaste. Vidim nestrpljenje u položaju tvog tela.

Ali, hoću da shvatiš. Svet je za Hoka Uštea bio drugačiji.

U redu. Uključi mašinu.

Prva dva dana svog lutanja Hoka Ušte je jahao dedinog konja ka istoku, a onda ka jugu po travnatim ravnicama, okrenuvši leđa *Paha Sapa* i neprijateljskim plemenima za koja je znao da žive na zapadu. Noću nije palio vatru, već je jeo *papa* i *wasna* koje mu je pripremila baba: suvo meso i pemikan stucano zajedno sa bobicama i želudačnim salom. Hrana za putovanje. Trećeg dana pogodio je zeca pomoću luka i ispekao ga iznad vatre toliko male da je, samo da je bila zima, mogao lako da se zguri sa prebačenim čebetom iznad nje i da sakrije sjaj njenog žara. Zec je bio tvrd i uopšte nije imao ukus kao izvrsni obroci koje je pripremala njegova baba.

U noći trećeg dana, izgubio je konja.

Dogodilo se to ovako. Čitavog tog dana obilazio je oko ruba sasušenog i opasnog mesta koje je on znao kao *Mako Sicha*, a koje ti poznaješ kao Pustare. Hoka Ušteu se nije dopadalo kako to mesto izgleda - svo u prašini, sa vijugavim grebenima i krivudavim rečnim koritima preostalim posle drevnih poplava - ali još manje je voleo priče koje o njemu beše čuo. Ovo suvo mesto bilo je bojište između *Wakinyan Tanke*, velike gromovne ptice, i *Unktehi* koju neki zovu *Uncegila*, velikog vodenog čudovišta koje je nekada ispunjavalo reku Misuri od jednog kraja do drugog. Pre nego što je bitka bila okončana, *Unktehi* je podavila većinu slobodnih ljudskih bića i samo je totalni rat između *Wakinyan* i njegovih malih gromovnih ptica protiv *Unktehi* i njenih malih vodenih čudovišta spasao ostatke *Ikče Wičaša*.

I tako je treće noći Hoka Ušte sapeo dedinog konja na srazmerno zaštićenom mestu dalje od

Pustara, ispekao svog žilavog zeca i pripremio ćebe za još jednu noć nemirnog sna. Ali pre nego što se *hanhepi wi*, noćno sunce, pojavilo, plavocrni zid oluje prešao je preko prerije, sakrivši zvezde, uz tutnjavu nalik na neku drevnu zver iz priča Dobre Grmljavine. Samo što je Hoka Ušte seo na ćebe, pomislivši da umiri konja, vazduh je najednom bio pun *wakangeli*, elektriciteta gadnog mirisa koji stvara oluja, munja je sevnula sa neba ka zemlji ni četvrt milje daleko i konj njegovog dede smaknuo je nevešto sačinjen povez i stušio se ka Pustarama.

Hoka Ušte je skočio na noge i dreknuo, ali konj ga nije slušao. Njih dvojica trčali su prerijom osvetljenom iznenadnim eksplozijama nastupajuće oluje, i konj je ubrzo ostavio zadihanog dečaka daleko za sobom. Hoka Ušte poslednji put je spazio životinju dok je ona nestajala uz jedan potok neposredno pre nego što je počela kiša.

Ćopavi Jazavac oklevao je na rubu *Mako Sicha*, pomislivši da bi bilo pametnije da se vrati u svoje logorište i da sačeka da oluja prođe, pre nego što se zaputi u strme jaruge i tamne senke. Ali, znao je da, ako tako uradi, nikada više neće videti dedinog konja. Reč za konja kod Lakota bila je prilično nova, pošto su oni bili kod *Ikče Wičaša* samo nekoliko generacija; *sunka wakan* značilo je 'sveti pas', i životinja se još smatrala svetom zbog njene važnosti. Hoka Ušte nije mogao da se ponovo vrati kući ako izgubi konja Jastreba Dobrog Glasa.

Ušao je u Pustare baš kada je oluja udarila iz sve snage. Mesec je još ranije bio skriven, ali sada je tama bila gusta i potpuna. Naterala je Hoka Uštea da pomisli na ceremoniju *yuwipi* u kojoj je sveti čovek ostajao čvrsto umotan u ćebad i kože na nekom mračnom mestu tako da duhovi mogu da ga pronađu.

Isprva je kiša bila samo ledeni nalet na njegovom licu i natopljenoj odeći, ali ubrzo je pljusak postao tako strašan da Hoka Ušte nije mogao da stoji uspravno. Klečao je u dubokom blatu i vodi. Munje su sada sevale tako brzo da se dečakove oči nisu mogle navići ni na tamu ni na svetlost i mogao je isto tako da bude i slep. Grmljavina je pratila grmljavinu i pretvarala se u zvuk cepanja i kidanja *Wakinyan Tankinog* ogromnog kljuna i kandži, u vrištanje Gromovnih Bića. Jaruge, jendeci i korita potoka postali su strašan lavirint iz kog Hoka Ušte ne bi mogao da pronađe izlaz sve da je i bio u stanju da hoda po strašnoj oluji. Vazduh je bio pun *wakangeli* i dečaku se kosa sasvim nakostrešila.

Prošlo je nekoliko minuta pre nego što je Hoka Ušte shvatio da će umreti ako tu ostane. Voda u uzanom koritu brzo je rasla, tekući u bujicama sa nekog visokog, stenovitog mesta dublje u *Mako Sicha*. Hoka Ušte je začkiljio naviše u ledenu bujicu: činilo se da je linija grebena tridesetak metara iznad, i krzava ivica bila mu je ocrтана naspram neba punog sevanja. Dok je gledao, velike žute munje udarale su u stenje duž grebena. Ako se bude popeo, grom će gotovo sasvim sigurno udariti i ubiti ga. Ako bude ostao gde je, voda koja je neprestano rasla sigurno će ga potopiti.

Hoka Ušte počeo da se vere uz strmi obronak, klizajući natrag kada bi popustili veliki komadi blata, strmoglavce u urlajuću bujicu ispod. Poslednji put kada se uzverao iz jaruge, voda mu je dopirala do iznad struka. Strmi obronak bio je lavirint potočića i blatnjavih vodopada. Kiša se sada pretvorila u grad i tukla je po Hoka Ušteovom licu i ramenima. Osećao se kao da *Wakinyan* hoće da ga ubiju kamenovanjem.

Konačno, Hoka Ušte morao je da upotrebi nož i da zabada njegovo sečivo duboko u obronak, kako bi imao za šta da se uhvati u klizavom blatu. Osećao je kao da pokušava da na smrt izbode zemlju, dok nebesa pokušavaju da ga ubiju ledenim pesnicama. Dažd mu je sada cepao odeću, kidao mu jelensku kožu i meso. Kosa mu je bila slepljena i padala na oči, pletenice su mu bile rasturene, a krv mu je tekla sa slepoočnica i čela. Nije mogao da otvori oči i shvatio je da je uspeo da se popne na vrh litice tek kada više nije bilo obronka u koji je mogao da zabada sečivo.

Ćopavi Jazavac legao je tamo, opružio se na uskom grebenu kao da je na divljem duhu-konju, pustio nož da bi dublje zabio prste u blato, licem u vlažnoj zemlji, uz grebanje nožnim prstima kako bi ostao gde je dok ga je vetar gurao, a dažd nastavljao da tuče. U jednom trenutku, Hoka Ušte je podigao okrvavljeno lice ka nebu punom eksplozija i počeo da zavija kao vuk, ogolivši zube, čikajući *Wakinyan* da urade najgore što mogu.

Tada nebesa kao da se još više otvoriše, dažd naraste do veličine pesnica, i Hoka Ušte se obeznani.

Kada se probudio, pomislio je da su ga nebesa ubila. Onda je začkiljio u savršeno plavo nebo, video da brda bela od soli i jaruge oko njega već počinju da se suše na prepodnevnom suncu, čuo curkanje rečica u uskim prevojima ispod sebe, i shvatio da još nije u drugom svetu, gde odlaze duhovi. Tamo, znao je, boje su mutne, sunce nikad ne sija jače nego kao po maglovitom danu, a zvuci su prigušeni. Hoka Ušte se uspravi u sedeći položaj na grebenu i pogleda se sa čuđenjem.

Bio je nag. Čak ni njegova pregača nije preživela poplavu i dažd. Na njegovom bronzanom telu bilo je stotinu modrica i hiljadu ogrebotina. Glasno je zastenjao kada je pomerio noge, a onda potisnuo svako moguće dalje stenjanje. Možda i ne pripada ratničkom udruženju, ali on je ratnik *Ikče Wišača* i mora tako i da se ponaša.

Nož mu beše nestao. I više od toga, samo zemljište na vrhu grebena bilo je sprano noćnom bujicom, tako da nije preostalo ništa osim čudnovato pravilnog kamenja koje je ležalo ispod zemlje. Hoka Ušte krenu ka rubu Pustara, skakućući sa jednog na drugi pravilni kameni hrbat.

Napredovao je nekoliko stotina kamenova pre nego što je shvatio da je to kamenje *isuviše* pravilno. Kada je pogledao natrag, i dalje žmirkajući zbog sjaja sunčeve svetlosti na belom kamenu, odmah je shvatio da ne korača po kamenju.

Hoka Ušte stajao je na jednoj zakrivljenoj ploči velikog, ogoljenog pršljena: blistave bele kičme nečega davno zakopanog u *Mako Sicha*, a sada delimično otkrivenog zahvaljujući silovitom noćnom pljusk. Smesta je shvatio da stoji na *Unktehi... Uncegila...* na drvenoj zmijskoj boginji koja beše izgubila bitku protiv *Wakinyan Tanke*, davno, kada su stene još bile mlade.

Izložena kičma pružala se miljama u Pustare, nestajući tamo gde su je prekrivali drugi prevoji ili otkrivali beli kamen koji je možda predstavljao još kostiju.

Hoka Ušte počeo da se tresu. *Unktehi* je bila *wakan*, ali sveta na način koji je nosio više moći nego što je ijedan sveti čovek *Ikče Wičaša* mogao da podnese, a nekmoli dečak od sedamnaest leta. Hoka Ušte je mogao da oseti kako mu *wakan* moć struji kroz bosa stopala, kao da je *wakangeli* elektricitet sav bio uskladišten u ispranim belim kostima što su se svijale pod njim. On baci pogled ka rubu Pustara udaljenom još četvrt milje, a onda se osvrnu sa strahom, kao da bi *Unktehi* mogla da ustane, sa mesom koje se materijalizuje oko drevnih kostiju, zuba veličine planina, očiju koje bukne žešće od sunca.

Osetio je iskušenje da sklizne niz strmi obronak dalje od ogoljenih kostiju-stena, da sklizne u senkovitu jarugu ispod, gde se behu sušili poslednji ostaci bujice. Ali, gacanje po tom blatu i prolazak kroz vijugava korita potoka potrajali bi satima, ako se ne izgubi ili do struka zaglubi tamo dole.

Hoka Ušte zatvori oči, pomisli na svoju viziju, prekinu drhtanje u nogama i nastavi da skače sa jednog pršljena na drugi, upijajući moć koja mu je tekla kroz stopala, članke, noge i prepone. Kada je stigao do trave i stupio sa poslednjeg komada bele kosti gde beli skelet kao da se ukopao dublje u zemlju, Hoka Ušte je osećao kako ga čitavo telo pecka i kako mu mišići poskakuju kao da je on *yuwipi*, ispunjen duhovnom silom. Mnoge modrice behu mu nestale, a najveći deo ogrebotina bio je zalečen.

Dve stotine koraka dalje, na travi, Hoka Ušte se osvrnuo. Samo su bele stene i beli pesak blistali u *Mako Sicha*.

Nije mogao da pronade svoje logorište. Ne samo što je izgubio konja i nož, već mu je poplava odnela ili zakopala i luk, strele, kožu, cebe, kresivo, dodatnu odeću i dodatnu hranu koju je čuvao. Posle jednog sata traganja, Hoka Ušte odustade i počeo da hoda prema istoku.

Nag, mišića koji su se još trzali od *wakan* energije, hramljući malo kad bi mu bosu tabani nagazili na kaktus ili juku, dok su Pustare najpre bledele, a zatim nestale iza njega, hodao je prema horizontu savršeno ravnog sveta.

Ugledao ih je najpre kao nestalno, četvoroglavo stvorenje koje mu je išlo u susret kroz jaru kasnog popodneva. Hoka Ušte je bio siguran da je to jedno od čudovišta na koje ga je upozorila baba - *ciciye* ili *siyoko*. Nije imao gde da se sakrije, trava se protezala u beskraj na sve strane, a Hoka Ušte ionako nije nameravao da se krije. Stao je i sačekao da čudovište dođe do njega.

Četvoroglavo čudovište nije bilo ni *ciciye* ni *siyoko*, već samo poni kojeg su jahala tri mladića. Hoka Ušte shvati da su tri mlada ratnika iz drugog plemena verovatno opasnija od jednog čudovišta, ali je nastavio da stoji na svom mestu. Kada su se približili, mogao je da vidi da je poni iscrpljen i zapenjen, a da trojica ratnika nisu stariji od njega. Lica su im bila namazana ratnom bojom i kada su ugledali Hoka Uštea kako stoji tamo, zavrištali su, podigli štapove sa trofejima i okrenuli posustalog ponija ka njemu.

Lep dan za umiranje, pomisli Hoka Ušte, ali hrabri sentiment bio je puka fraza. On nije želeo da umre, i srce mu je tuklo. Više nego što nije želeo da umre, nije želeo da umre nag i bez odbrane od ruke dečaka Šošona ili Vrana koji nisu bili čak ni dovoljno stari da svaki od njih poseduje konja.

To nisu bili ni Šošoni ni Vrane. Hoka Ušte vide boju na licima, začu njihove povike dok su se približavali i prepozna ih kao *Ikče Wičaša*, mada je po njihovom grubom dijalektu pretpostavljao da su to Brulé Sijui. Sada vide i da su mlađi od njega; najstariji nije mogao imati više od petnaest leta. Što se njih tiče, tri dečaka na konju prestali su sa ratnim povcima i zaustavili ponija deset koraka dalje kada su videli da Hoka Ušte stoji tamo nag. Jedan minut nije se čuo nikakav zvuk osim struganja daha iscrpljenog ponija i suvog skakanja skakavaca u travi.

"Hoka hey!" oglasio se konačno najstariji dečak. "Jesi li ti ljudsko biće?"

Hoka Ušte se pogleda i shvati da mora da izgleda strašnije od ratnika ovako go, izgreban i okrvavljen. "Da", reče on, i kaza im iz kog je plemena i porodice.

Najstariji dečak spusti se sa ponija i krenu napred, i dalje sa ispruženim štapom za trofeje, kao da će naposljetku ipak uzeti trofej od ove čudne prikaze. Pošto je samo dodirnuo Hoka Uštea, da bi se uverio u njegovu stvarnost, dečak odstupi i podiže dlan. "Mene zovu Orao U Okretu, sin sam Seče Mnogo Noseva. Ovo su moji drugovi Nekoliko Repova i Pokušao Da Ukrade Konje."

Hoka Ušte okrznu pogledom dečake, koji mu uzvратиše samo žmirkanjem.

"Juče smo ubili dva *Susunija* i od tada nas goni pedeset *Susunija* na konjima." U dečakovom glasu bilo je ponosa, baš kao i straha.

Hoka Ušte pogleda ka istoku, ali ne uspe da vidi pedeset Šošona. Neka jara na horizontu mogla je da predstavlja oblak prašine.

"Lovili smo", nastavi Orao U Okretu, "kada smo pronašli *Susunija* kako pravi logor blizu Bele reke. Bio je sa svojom ženom i dečakom od pet ili šest leta. Kada nas je video, čovek je skočio na konja, povukao sina kraj sebe i dao se u beg, ostavivši ženu. Ubili smo je, a onda se dali u poteru, iako smo imali samo ovog jednog ponija..." Orao U Okretu mahnu ka poniju koji je brektao kao da mu je to najveći izvor ponosa. Hoka Ušte pomisli da je poni blizu toga da se sruči.

"Kada je pokušao da pregazi reku", nastavi Orao U Okretu, "smestili smo dve strele u njega i on je pao sa konja, pa smo ga uhvatili nizvodno." Dečak podiže krvavi skalp. "Umro je dobro. Preplivali smo reku da uhvatimo njegovog konja i dečaka, ali dete se čvrsto uhvatilo za grivu ponija, a konj je bio brži od našeg. Jurili smo ih jedan sat, kada smo prešli preko brda i ugledali ratnu družinu *Susunija* sa dečakom u dolini. Pojurili su nas. Umakli smo im na neko vreme blizu reke. Sada su ponovo iza nas." Orao U Okretu dodirnu prsa s ponosom.

Hoka Ušte nervozno pogleda prema istoku. Jara je definitivno bila oblak prašine, sve bliži. "Kuda idete?"

Orao U Okretu ugrize se za usnu. "Naš logor je negde između ovog mesta i reke, ali promašili smo ga u noći. Ne možemo da se vratimo. Idemo do *O-ana-gazhee*. Do Utočišta."

Hoka Ušte klimnu glavom. *O-ana-gazhee* bilo je visoko mesto u *Mako Sicha*, gde je nekoliko ratnika moglo da odbije armiju Šošona. Ali, ono je bilo udaljeno mnogo milja. Nije bilo nikakvih izgleda da ovaj iscrpljeni poni umakne ratnoj družini. Ovi dečaci bili su mrtvi.

Orao U Okretu kroči bliže i progovori gotovo šapatom, tako da njegovi drugovi ne mogu da ga

čuju. "Ne plašim se smrti, ali nedostajace mi devojka po imenu Vidi Belu Kravu. Obećao sam joj da ću pobiti neprijatelje i vratiti joj se." Dečak pogleda Hoka Uštea gotovo sa žaljenjem. "Kada *Susuni* ne bi i tebe ubili, zamolio bih te da kažeš devojci Vidi Belu Kravu da bih joj se vratio da sam mogao."

Hoka Ušte trepnu.

Orao U Okretu odstupi i reče glasnije: "Dobar dan za umiranje", pa se pope na ponija. Dvojica dečaka iza njega izgledala su veoma mlado i veoma preplašeno.

"*Hoka hey!*" uzviknu Orao U Okretu i zari pete poniju u rebra. Konjić je bio previše umoran da zagalopira, ali dade se u kas.

Hoka Ušte ih je gledao kako lagano nestaju na zapadu, a onda pogleda ka istoku. Oblak prašine bio je veoma vidljiv. Čopavi Jazavac oklevao je samo sekund pre nego što je krenuo ka njemu.

Da je trava bila visoka, Hoka Ušte je mogao da se sakrije u njoj, ali na mestu gde je hodao bilo je uglavnom suvo zemljište i niske biljke. Čovek je mogao da vidi miljama daleko. Nije bilo velikih stena, nije bilo drveća, niti visokih juka. Oblak prašine stigao bi ga čak i da je potrčao. Jedina nepravilnost na vidiku bilo je blago ulegnuće napred, između njega i družine Šošona, i Hoka Ušte je krenuo ka tome sa rezignacijom osuđenog na smrt. Znao je da nije važno što on nije bio jedan od trojice koji su ubili Šošona i Šošonku; svaki skalp Lakota poslužiće da utoli gnev ratne družine. Hoka Ušte dokono dodirnu svoju raspletenu i ulepljenu kosu.

Jahači su upravo postajali vidljivi na istoku kada je Hoka Ušte stigao do suvog rečnog korita. Ono nije bilo duboko, niti široko, manje od desetak koraka popreko, i u njemu nije bilo ni vode ni vegetacije. Rečno korito nije dovoljno vijugalo da bi mu pružilo skrovište, ali Hoka Ušte svejedno uskoči u njega. To će ih sprečiti da ga ugledaju još minut ili dva. Sada je mogao da oseti topot kopita kroz tle.

Hoka Ušte pređe dvadeset koraka ka severu, zatim dvadeset koraka ka jugu, slušajući dahtanje konja i viku Šošona, pre nego što primeti rupu na istočnoj strani rečne obale. Bila je mala. Verovatno jazavčeva rupa. To mu dade ideju.

Hoka Ušte bio je vitak. Sa zvukom konja udaljenih samo minut, on poče da kopa po rupi, proširivši je taman toliko da u nju uvuče stopala i noge. Onda se izdiže pridržavajući se za ogoljeni koren i ugura noge u otvor. Samo mu je činjenica da je bio go, nauljen znojem i bez oružja, omogućila da nastavi.

Kamenje i zemlja zagrebali su mu po kukovima, ali on najzad uspe da sklizne u rupu koja se sužavala. Gornja polovina njegovog tela i dalje je visila, sasvim vidljiva. Šošoni nisu mogli da ga ne vide. Zemlja se tresla od zvuka kopita ratnih ponija. Čopavi Jazavac uvuče ruke na silu niz bokove, prstima kidajući korenje i malo kamenje, očajnički pokušavajući da stvori više prostora. Telo mu kliznu malo dublje, tako da su mu samo ramena i glava virili iz peskovitog tla.

Sada je mogao da čuje povike ratnika Šošona, brektanje ratnih ponija.

Hoka Ušte se usredsredi na to da učini sebe manjim, tanjim i klizavijim. Uz veliko brektanje i mnogo dranja već odrane kože, on kliznu još dublje, tako da mu se spolja video samo vrh glave, koji je štrčao kao vrh nekog ogromnog crnog pauka. Nije mogao da se zavuče dublje. Koliko god se koprcalo, nije mogao da oslobodi ruke, noge ili leđa kako bi kliznuo dalje, makar još za dužinu prsta.

Prvi konji Šošona sada su bili gotovo iznad njega.

Hoka Ušte zatrese glavom po ivicama rupe, pokušavajući da prekrije svoju sjajnu crnu kosu peskom i sivom prašinom.

Prvi poni stiže do rečnog kanala i zaustavi se baš iznad njega. Hoka Ušte je osećao topot kopita i težinu konja na leđima. Stiže potom još konja, zaustavi se iznad njega i sa obe strane duž istočne obale. Rastresiti pesak sruči mu se odozgo na kosu pod nemirnim kopitima vođinog ponija. Hoka Ušte stisnu zube i zatvori oči, osetivši da Šošoni sada gledaju u njega, pokazuju kopljima, spremaju se da sjašu.

Začuše se povici na grlenom šošonskom.

Hoka Ušte bi tada zapevao svoju samrtničku pesmu, ali nikada je nije komponovao. Sada je žalio za svim onim satima protraćenim u čekanju kraj rečice da načas vidi Ustrčalo Tele. Jedan ratnik Lakota, shvatio je sada, trebalo je da bude zauzet važnijim stvarima.

Kao što je priprema za smrt.

Vođa Šošona ponovo viknu, oglasi se poklicem od kojeg se ledila krv u žilama, i natera konja da skoči u usko rečno korito pravo iznad isturene Hoka Ušteove glave. Bujice zemlje zasuše dečaka, zagušivši ga, napunivši mu usta peskom.

Hoka Ušte se odupre porivu da se zakoprca, usprotivi se porivu da se zagrcne, nakašlje i vikne. Zadržao je dah dok je još konja skakalo iznad njega, dok mu se još zemlje obrušavalo na glavu, umalo ga ne pokopavši. Čitavo telo Čopavog Jazavca napelo se i skalp ga je zapeckao dok je čekao da mu strela ili koplje zarije kameni vrh u izloženu lobanju. Topot kopita kao da je trajao čitavu večnost.

A onda oni nestadoše. Hoka Ušte ispljunu pesak, zavrte glavom sve dok nije uspeo da pronađe vazduh za udisanje, pa poče da pokušava da se oslobodi. To nije bilo lako, i nagli nalet klaustrofobije i čiste panike nije mu pomogao. U tom trenutku samo ga je raniji strah od smrti pod sečivima Šošona sprečio da vrisne u pomoć.

Sunce je bacalo dugačke senke preko rečnog korita kada se konačno oslobodio i izvukao. Bio je toliko iscrpljen svojim poduhvatom da je dugo mogao samo da leži na belom pesku rečnog korita i da dahće. Bio je prekriven krvlju, ilovačom i peskom. Da su se Šošoni tada vratili, možda bi se toliko uzbunili zbog njegove pojave da je moguće da ga ne bi odmah ubili. Nisu se vratili.

Samo što nije pao mrak kada je Hoka Ušte, drhtavih nogu, izašao iz rečnog korita. Znao je da bi najpametnije bilo da krene ka istoku ili severu, dalje od smera kojim su otišli Šošoni i njihova lovina, ali, bio je radoznao. Počeo je da prati široki trag otisaka kopita kroz suton, ubedivši sebe da je dovoljno mračno da se sakrije u niskoj travi ako se jahači vrate ka njemu.

Pronašao je tri dečaka Brulé Sijua nedugo pošto se digla polovina noćnog sunca i bacila mlečni sjaj na zemlju. Zvezde su bile svetle; Mlečni put istaknut uprkos mesecu.

Šošoni su uhvatili dečake nedaleko od rečnog korita. Poni Sijua ležao je tamo gde se srušio i uginuo. Na njemu nije bilo nikakvih tragova. Mnogo tragova vodilo je ka severozapadu. Tri Lakota dečaka ležala su na dohvata ruke jedan od drugog.

Najmlađi, onaj kojeg je Oreo U Okretu predstavio kao Pokušao Da Ukrade Konje, još je imao strelu Šošona koja mu je probila vrat. Grudi i trbuh imali su mu tragove još desetina strela. Ruke su mu bile sasvim raširene, kao da je bio iznenađen. Otvorene oči hvatale su mu mesečinu, kao i bele kosti njegove gole lobanje. Dečak po imenu Nekoliko Repova izgledao je kao da je od glave do pete bio umočen u sok od crvenih bobica. Osim što su mu uzeli skalp, Šošoni su mu uzeli i prste, jezik i srce.

Oreo U Okretu ležao je malo dalje od ostale dvojice, i nešto u njegovom opruženom položaju nagoveštavalo je da se zaista i borio protiv svojih ubica. Dečakov vrat bio je preklan od uha do uha i iskrzani prorez i dalje kao da se osmehivao Hoka Ušteu. Osim skalpa i jezika, odrekli su Orlu U Okretu uši, šake, stvar za pravljenje dece, i jaja. Jedno njegovo oko sada je posmatralo sa udaljenosti od nekoliko koraka, nabodeno na vrhu kičme juke.

Hoka Ušte se okrenu i poče da guta vazduh. Kada je ponovo bio u stanju da normalno diše, okrenuo se, u želji da zapeva samrtničku pesmu za njih, u želji da im pomogne na putu ka jugu, ali nije znao ceremoniju.

Jednog dana, kada budem wičaša wakan, obećao je sebi, biću u stanju da radim te stvari.

Okrenuo se i nastavio da hoda ka istoku po mesečini.

Pronašli su ga dan i noć i dan kasnije. Hoka Ušte za sve to vreme nije ni spavao ni jeo. Nije napravio oružje, kao ni odeću za sebe. Posekotine su mu bile zagađene, koža mu je gorela od sunca i groznice, a on se usredsređivao na glasove koji su mu šaputali u glavi. Hodao je sve dok više nije mogao da hoda, a onda je stajao na jednom mestu sve dok noge više nisu mogle da ga drže. Nije bio svestan toga da je pao i imao je neodređeni osećaj da pokušava da se popne uz

liticu same zemlje. Kada su ga jahači okružili, bio je svestan samo krupnih predmeta koji su zaklanjali sunce. Bio je siguran da su to duhovi koji su došli da ga vode ka jugu i iznenadio se kada su progovorili jezik Lakota sa Brulé naglaskom.

Kada se nešto kasnije probudio, ležao je između mekih prekrivača. Večernja svetlost prodirala je kroz istanjenu kožu tipija sa onom bogatom žutom gustinom koju je voleo kao dete, bezbedan u dedinom šatoru. Pomislio je na tren da je sve sanjao u groznici - mogao je da oseti hladan znoj koji je pratio takvu groznicu - ali se tada jedna stara žena bez nosa naže iznad njega, reče nešto drugoj ženi bez nosa grubim Brulé tonovima, i Hoka Ušte je znao da ništa nije bilo san.

Osim dve žene bez noseva, tu je bila i treća, mlađa žena čije je lice bilo netaknuto, ali strogo. Ona se naže iznad Hoka Uštea i reče: "Dakle... živ si."

Hoka Ušte nije znao kako da na to odgovori.

Sve tri žene napustiše šator i Hoka Ušte je bio na ivici da utone natrag u san, kada snažni muškarac opasnog lica uđe u tipi. "Jesu li te *Susuni* svukli golog, uzeli ti oružje, ukrali ti ponija i ostavili te tamo da krvariš?" upita krupni muškarac oštro.

Hoka Ušte je na trenutak mogao samo da zuri. "Ne, to je učinila oluja. Šošoni me nisu videli." On zastade. "Ti si Seče Mnogo Noseva."

Krupni muškarac se namršti i dodirnu nož. "Otkud to znaš?"

"Sreo sam tvog sina, Orla U Okretu", odgovori Hoka Ušte.

Seče Mnogo Noseva ispusti vazduh. "Je li živ?"

"Nije."

Krupni muškarac se strese, kao da mu je telo primilo težak udarac. "*Susuni*?"

"Da."

"Druga dvojica... Nekoliko Repova i Pokušao Da Ukrade Konje..."

"Mrtvi."

Seče Mnogo Noseva lagano klimnu glavom. "To objašnjava zviždanje duha..." On prekinu sopstvene reči. "Reci mi svoje ime i pleme i objasni zašto si bio go, krvav i sam."

Hoka Ušte to učini. Pomenuo je samo da je lutao posle vizije. Krupni muškarac nije ga pitao za viziju.

"Možeš li nas odvesti do tela mog sina?" upita Seče Mnogo Noseva.

"Mislim da mogu."

"Ujutro. Čim izađe sunce?"

Hoka Ušte je osećao strašnu slabost posle svojih iskušenja i groznice, ali setio se kako unakaženo telo Orla U Okretu leži tamo bez ukrasa i počasti, prosto leži tamo gde životinje mogu da se nahrane, a da ne znaju ko je ta osoba bila. "Danas", reče Hoka Ušte. "Odvešću vas tamo pre nego što izađe noćno sunce."

Seče Mnogo Noseva razmisli o tome. "Ne. Ne smemo ostaviti žene same kada večeras počne da hoda *wanagi*. Odvešćeš nas do tela Orla U Okretu pošto duh ode." Tada on ostavi Hoka Uštea samog, da razmišlja o spavanju.

Kasnije, baš dok se spuštao mrak, žena strogog lica ušla je sa supom za njega. Kratko se predstavila kao Crveni Dažd. Dok je Hoka Ušte laptao gustu čorbu, pokušao je da razgovara sa njom. "Druge dve žene... one sa rasećenim nosevima... jesu li one sestre?"

"Ne", odgovori Crveni Dažd, "one su druge žene Seče Mnogo Noseva."

Hoka Ušte razmisli o tome na trenutak. "A jesu li one... da li su... je li to bilo..." Stara kazna Lakota za ženinu preljubu bila je da joj se raseku nozdrve ili da joj se odseče nos. Ali Hoka Ušte nije znao kako to da diplomatski kaže. "Da li je to zato što su one..." Čopavi Jazavac nespretno začuta.

"Da", odgovori Crveni Dažd. "Seče Mnogo Noseva imao je pet žena, a samo je jedna... ja... zadržala nos. Ostale su tvrdile da su nedužne, ali on je ljubomoran čovek."

Hoka Ušte proguta komad mesa iz supe.

"Dosta si jeo?" upita Crveni Dažd, uzevši činiju pre nego što je dečak stigao da odgovori.

"Moram da pođem. Pada mrak. Ne smem biti sama s tobom u tipiju." I žena strogog lica nestade

pre nego što je Hoka Ušte stigao čak i da kaže 'Pilamaye'.

Hoka Ušte se probudio u mraku na zvuk zviždanja i lavež mnoštva pasa. Odmah je znao da je to duh kojeg Seče Mnogo Noseva beše pomenuo.

Zviždanje je bilo ljupko, proganjajuće, divno, i nateralo je Hoka Uštea da se uspravi u noći, uz lupanje srca, i da poželi da krene za njim, mada je znao da njemu nije namenjeno. Psi behu pomahnitali. Hoka Ušte zapipa u potrazi za nožem, seti se da ga je izgubio, shvati da ga je neko odenuo u novu pregaču, a onda kliznu napolje kroz krilo tipija da pronađe izvor divne muzike.

U logoru Brulé vatre su bile pogašene. Trideset ili četrdeset tipija svetlucalo je blago i mlečno na svetlosti noćnog sunca. Psi su prestali da laju, ali su iskezili zube. Zviždanje kao da je dopiralo sa ruba logora, nedaleko od tipija Seče Mnogo Noseva. Hoka Ušte krenu ka zvuku, kada ga najednom snažne ruke ščepaše i povukoše dole.

Seče Mnogo Noseva i nekolicina drugih muškaraca čučali su iza oborenog trupca. Krupni muškarac pokaza Čopavom Jazavcu da čuti, dok su oni preko trupca virili u usamljeni tipi podignut na travi. Najednom visoka senka kliznu iznad prerije prema tipiju i zviždanje kao da naraste.

"Wanagi", šapnu Hoka Ušte.

Seče Mnogo Noseva klimnu glavom. "To je duh Orla U Okretu. Došao je po svoju *winčičalas*."

"Vidi Belu Kravu", šapnu Hoka Ušte. "Rekao mi je."

Visoka senka sada je kružila oko tipija. Ruke su joj bile veoma duge, a noge su lebdele ispod nje, tako da stopala nisu dodirivala tle. Tamo gde je trebalo da bude jedno oko bio je sjaj; druga duplja bila je tamna. Hoka Ušte zadržta kada se seti očne jabučice na koplju od juke.

"Moj sin naučio je nešto losove medicine od svog strica", šapnu Seče Mnogo Noseva, tužnim glasom. "Njegov glas je glas *siyotanke*."

Hoka Ušte zabrekta. Čuo je za frulu losove medicine, koja može da pravi čarobni zvuk. A devojka koja je čuje pratiće frulaša i zaljubiti se u njega. *Wanagijevo* zviždanje sada postade glasnije i avetnije. Hoka Ušte vide da se krilo tipija pomera unazad i da mlada žena koja mora da je bila Vidi Belu Kravu stupa na mesečinu.

"Sad!" šapnu Seče Mnogo Noseva, i nekoliko ratnika iskoči iz skrovišta, pa poče da viče i pravi buku.

Duh skoči više u vazduh, zastade kao prepadnuti jelen, a onda se uvrte kao dim na vetru. Ratnici jurnuše do tipija devojke Vidi Belu Kravu i nastaviše da viču. Zviždanje je sada zvučalo manje kao frula, a više kao vetar. Hoka Ušte se pridruži vikanju i mlataranju rukama, primetivši svetog čoveka sa crnom *taha topta sapa* prugom preko lica kako zveči svetom tikvom od *wagmuha* kako bi duha zadržao.

Najednom se senka u uvrtnanju izvi kao prašina podignuta vihorom i onda se razlete u hiljadu delića, poput crnog praha koji vetar nosi po mesečini. Zviždanje se stiša u odjek, a onda zamre.

"Otišao je za ovu noć", reče *wičaša wakan*.

Ratnici odoše da ohrabre Vidi Belu Kravu i njenu majku. Seče Mnogo Noseva dođe do Hoka Uštea. "Tako je bilo prošle noći, i noći pre nje. Tako smo znali da je moj sin mrtav. Sada idemo da ga sahranimo."

Ratnici dovedoše konje, dvadesetorica uzjahaše, neko pomože oslabelom Hoka Ušteu da se popne na ponija, i ratnici izjahaše u preriju obasjanu mesečinom.

Bila je sredina jutra kada su pronašli tela. Strvinari su ih posetili i sve oči i najveći deo lica dečaka nestali su. Seče Mnogo Noseva probio je strelom lešinara koji se bavio jetrom njegovog sina i bio predebeo da bi poleteo.

Muškarci doneše šatorske motke na jednom *travois* i njih isekoše u tri pogrebne platforme. Majka Orla U Okretu bila je poslala njegovu najbolju ratnu košulju i specijalne mrtvačke mokasine sa đonovima išaranim perlama za svet duhova. U to su odenuli dečaka, dok su srodnici

Nekoliko Repova i Pokušao Da Ukrade Konje učinili isto za svoje mrtve. Konačno su tri tela bila podignuta na pogrebna postolja i sveti čovek, čije je ime bilo Bizonovo Oko, izgovorio je odgovarajuće reči i ponudio lulu duhovima. Do podneva ceremonija je bila završena i dvadeset ratnika i Hoka Ušte popeli su se na ponije i odjahali.

"Ovo nije put ka tvom logoru", reče Čopavi Jazavac kada je shvatio da su krenuli ka zapadu, prema *Mako Sicha*.

Seče Mnogo Noseva samo zabrekta, i dok su jahali počeo da razmazuje ratnu boju po sebi.

Shvativši da se nalazi u ratnoj družini, Hoka Ušte reče: "Nemam oružja."

"Ovo nije tvoja bitka", dobaci mu belokosi ratnik kraj Seče Mnogo Noseva. "Ali, moraš prepoznati *Susune* koji su ubili naše dečake."

Hoka Ušte pomisli na to kako je sakrio lice u zemlji dok su konji Šošona skakali iznad njega, i ne reče ništa.

Do mraka su stigli do ruba Pustara. Brulé su postavili hladan logor, dok su se izviđači uputili u lepezi kako bi nastavili traganje za Šošonima. Nadali su se da će moći da pronađu po noći neprijateljski logor, da će im tiho prići i napasti ih sa prvim svetlom. Brulé, kao ni ostale Lakote, nisu voleli da se bore noću.

Nisu pronašli logor. Čitavog sledećeg dana pratili su trag, ali velika ratna družina Šošona bila se podelila u pet manjih grupa i njihovi tragovi gotovo da su bili izgubljeni u kamenitoj pustoši južno od *Mako Sicha*. Posle novog dana lova, Hoka Ušte je bio umoran, gladan - jeli su samo *wasna* i hladno meso malih životinja koje su lovili - i željan da se vrati svojoj potrazi. Niko ga nije pitao, ali on je smatrao da Orao U Okretu i njegovi drugovi nije trebalo da uopšte ubiju Šošonku i njenog muža. Ipak, nije dobrovoljno stavio to mišljenje pred Seče Mnogo Noseva.

Četvrtog dana, dvojica izviđača vratila su se u ratni logor. Bili su veoma uzbuđeni. Hoka Ušte je saslušao brbljanje Brulé dijalekta i shvatio da su izviđači pronašli *Wasichu*, a ne Šošone. Dečakovo bilo jurnulo je na pomisao da će stvarno videti nekog Debelog Grabljivca, ali je rekao Bizonovom Oku: "Zar ne tražite osvetu kod Šošona?"

Sveti čovek začkiljio je u njega. "Šošoni su sada već verovatno iza planina. Osvetićemo se tamo gde možemo."

U to vreme, ratna družina otputovala je daleko na zapad, dalje nego što je Hoka Ušteova grupa volela da ide zbog *Wasicun* mesta koje su Lakote zvale Tvrđava Borovog Potoka, a Debeli Grabljivci Tvrđava Filip Kerni, ali ono se nalazilo blizu mesta gde su Seče Mnogo Noseva i njegovi ratnici postavili zasedu.

U grupi, pravi poglavica imao je ime Levoruki Jurišnik, ali Seče Mnogo Noseva bio je ratni poglavica i pravio je planove za bitku. On je poslao svog belokosog prijatelja, Orla Opruženog Krila, i još šestoricu da namame *Wasichu* južno, do potoka. To je bio zadatak za hrabre, i ratnici su zagrajali da budu izabrani. Hoka Ušte nije s javio kao dobrovoljac, zato što još nije bio siguran šta mora da radi sa sopstvenom potragom i zašto bi pokolj *Wasicun* vojnika osvetio smrt Orla U Okretu. Stoga ne reče ništa.

Dok su Orao Opruženog Krila i njegovi ljudi mamili su sa južne strane *Wasichu* grupu svojim čarkama i pokušajima da ih pobiju, Seče Mnogo Noseva postavio je ratnike u zasedu duž severne strane Borovog potoka. Hoka Ušteu beše zapala dužnost da čuva konje i da im ne dozvoli da se oglase u šumarku topole na severnoj strani brda sve dok *Wasicun* ne dođu do mesta za ubijanje. Odatle, iz drveća, mogao je da čuje povike i pucnjavu, ali nije mogao ništa da vidi.

Plan je uspeo. Dvadeset devet *Wasichu* vojnika i kola koja su oni pratili do tvrđave pojurili su Orla Opruženog Krila i njegove drugove, ubivši samo jednog od njih - čoveka po imenu Ubica Visoke Vrane. Preživela šestorica navela su vojnike u rečnu dolinu. Na kraju, belokosi ratnik je naredio svojim ljudima da sjašu i povedu konje kao da su iznureni, da bi vojnici bili namamljeni sasvim do reke.

Kada su se *Wasichu* našli blizu reke, gde je ona bila preduboka da bi se pregazila, i prebrza da bi se bezbedno preplivala, Seče Mnogo Noseva i njegovi ljudi zaskočili su ih sa puškama, pištoljima i lukovima. Pala su još dvojica Brulé - Jedna Strana, koji je pogođen u oko, pa je

smesta umro, i Hrabro Srce, koji je pogođen u stomak, pa je umro posle dva dana - ali svih dvadeset devet *Wasichu* bilo je pobijeno u unakrsnoj vatri.

Kao što rekoh, Hoka Ušte nije video ništa od toga, ali je sišao do reke kada je pucnjava prestala i prvi put video Debele Grabljivce. Većina ih je bila svučena u vreme kada je on stigao, ali nekolicina ih je još bila u svojim plavim košuljama i pantalonama. Prvi *Wasicun* do kojeg je Hoka Ušte došao bio je dečak nimalo stariji nego što je bio Nekoliko Repova. Strele su probole mladiću butinu, trbuh i grlo, ali ono što ga je ubilo bio je pogodak iz puške u grudi. Hoka Ušte je kleknuo u čudu na prizor ovog *Wasicuna*: dečakova kosa bila je jarko crvena, a koža tako bleđa da je Čopavog Jazavca podsetila na meso bele žabe. Oči Debelog Grabljivca bile su širom otvorene, izbuljene i veoma plave. Hoka Ušte bi duže posmatrao taj neobičan prizor, ali Brulé po imenu Medved Koji Se Rita dođe do njega i reče: "Njegov skalp je moj. Ja sam ga ubio." Bio je to izazov, ali Hoka Ušte samo odstupi i pusti ratnika da uzme svoj trofej.

Jedan žuti pas kružio je neprestano oko tela dva mrtvaca. "To je *Wasichu* pas", reče Medved Koji Se Rita dok je obrađivao crvenokosog dečaka, "ali mi ga nismo ubili. Suviše je sladak. Odvešćemo ga kući i naučiti ga da bude pas ljudskog bića."

Wasichu blizu kola ležali su svučeni i mrtvi, udova svijenih u nezgrapne poze smrti. Ljudi Seče Mnogo Noseva želeli su da sustignu konje i učinili su malo šta telima, osim što su uzeli trofeje, uzeli natrag strele i skinuli skalpove. Hoka Ušte beše primetio da su Debeli Grabljivci ružni sa svojim dlakavim licima, dlakavim telima i kožom poput ribljeg trbuha, ali bili su to samo ljudi - ljudi sa stomacima, zadnjicama i stvarima za pravljenje dece kao i bilo koje pravo ljudsko biće.

Ono što je zanimalo Hoka Uštea bila su kola. Čuo je za takav *travois* na točkovima, ali nikada ga nije video. Ovo je bilo prekriveno belim platnom pozadi, i kada se Hoka Ušte sagnuo da pogleda unutra, lice umirućeg *Wasichu* dečaka-vojnika najednom izbi ka njemu kao da Debeli Grabljivac hoće da ga ugrize.

Hoka Ušte uzviknu i načini korak natrag, ali *Wasicun* pruži ruku sa nečim metalnim, a onda to ispusti i umre. Hoka Ušte bez razmišljanja dohvati metalni predmet. Bio je teži od noža, ali neupotrebljiv kao oružje. Imao je dve tanke metalne drške umesto jednog balčaka, i nije imao površinu za sečenje ili udaranje. Hoka Ušte otkri da pomeranjem drški može da otvara i zatvara male čeljusti. Bila je to očigledno *Wasichu* alatka za stezanje ili izvlačenje stvari.

Dar će mu dati Debeli Grabljivac kojeg je duh napustio. Reči iz njegove vizije. Hoka Ušte sakri alatku u svoju pregaču i uzjaha konja kojeg mu Seče Mnogo Noseva beše pozajmio.

"Vraćamo se", reče ratni poglavica Brulé. "Imamo puno konja i osвете. *Wasicuni* će okriviti *Susune* i njihova osveta biće i naša."

Hoka Ušte klimnu glavom, ali reče: "Drago mi je što su Orao U Okretu i njegovi drugovi osvećeni. Ali, ja sada moram da pođem."

Seče Mnogo Noseva se namršti. "Čopavi Jazavče, moje žene i ja nadali smo se da ćeš doći da živiš sa nama i oženiti se sa Vidi Belu Kravu."

Hoka Ušte trepnu. Video je devojkicu samo načas, dok joj je duh svirao serenadu. Zašto je svako pokušavao da ga oženi? "To bi mi pričinilo veliko zadovoljstvo", reče on, "ali vizija sa moje *hanblečeya* zahteva da nastavim dalje." I on skliznu sa pozajmljenog belog konja.

"Zadrži konja kao poklon", reče Seče Mnogo Noseva velikodušno. "Ime mu je Can Hanpi - beli sok drveta - ono što *Wasichu* zovu šećer, i ukrao ga je lično Orao U Okretu."

"*Pilamaye, Ate*", reče Hoka Ušte, naklonivši se u znak zahvalnosti.

Seče Mnogo Noseva mahnu ratniku Orlu Opruženog Krila i ovaj stupi napred sa nožem, lukom, strelama i dodatnim čebetom za Hoka Uštea. Poglavica Levoruki Jurišnik dade mu nešto čudno: veće nego tikva, zapečaćeno, puno bučkave tečnosti, i glatko na dodir. Bila je to nekakva *Wasichu* stvar.

"To je krčag svete vode", objasni Seče Mnogo Noseva, upotrebivši izraz *mni waken* koji su Lakote koristile za alkohol.

Hoka Ušte oprezno uze stvar, znajući za njenu moć i opasnost.

Levoruki Jurišnik pokaza zube. "Bilo je još tuce drugih krčaga u *Wasichu* kolima. Pij to pažljivo. Od toga u tebe uđu duhovi, zvao ih ti ili ne."

Hoka Ušte ponovo klimnu glavom zahvaljujući mu, ratnici povikaše "*Hoka hey!*" i odgalopiraše natrag ka severoistoku, a Hoka Ušte okrenu svog belog ponija ka jugu i zapadu, dalje od tog mesta smrti.

Planine Veliki Rog bile su oblast u kojoj su lovile Planinske Vrane, Šošoni, Severni Šajeni i Severni Arapahosi, pa čak i bande Hoka Ušteovih Oglala Sijua *Ikče Wičša*, ali nadnesena brda nije kontrolisala nijedna od ovih grupa i malo koji ratnik je sam tamo zalazio. Hoka Ušte učinio je to, izbegavajući reke kraj kojih su *Wasichu* tvrđave bile nanizane kao perle na uzici od bizonovog creva. Njegov poni, Can Hanpi, preplivao je Barutnu reku lako, uprkos njenoj ledenoj hladnoći, i uporno se uspinjao po brdima iznad Vidrinog potoka, Šumskog potoka i Vrbovog potoka sve dok nije ponestalo rečica, i dok nisu preostali samo ostaci zimskog snega. Noći su bile hladne na najvišim mestima i Hoka Ušte je ležao sklopčan u onom jednom ćebetu koje mu Brulé behu dali. Zvezde su bile tako jasne da kao da nisu ni treptale. Hoka Ušte nije video nikoga.

Onda se tri dana nije trudio ni da lovi ni da jede, a otpijao je samo po nekoliko gutljaja iz potočića koji su tekli pod ledom. Kao da je postio i pročišćavao sebe za ceremoniju šatora za preznojanje, iako mu takva ceremonija nije bila na umu. Jednostavno, nije bio gladan.

Četvrtog dana, pronašao je tipi postavljen na dugom kamenom hrbatu očišćenom od snega vetrom koji je retko prestajao da duva na ovim visinama. Planine i doline valjale su se ispod hrbata; ravnice su bile tamni ispust vidljiv na istoku. Hoka Ušteov poni nije se žalio pre toga, čak i kada ga je terao u ledenu reku ili ga vodio kroz nanose snega duboke do trbuha, ali sada je Can Hanpi odbio da priđe bliže od stotinu koraka grubom tipiju.

Hoka Ušte ostavi ponija i ponese luk i pregršt strela preko kamenog hrbata. Tri žene posmatrale su ga dok je prilazio.

Dve koje su virile ispod krila otrcanog tipija bile su mlade žene iz njegove vizije: bliznakinje, možda, sestre gotovo sigurno. Nosile su haljine od bele jelenske kože, crna kosa im je blistala, lica su im bila smirena i neizborana kao površina sna. Treća žena, izgleda njihova majka, kao da je došla pravo iz košmara.

Babuskeru je imala lice oštrih crta, stare bradavice i sirove čireve. Jedno oko bilo joj je belo od slepila; drugo je otrovno čkiljilo u Čopavog Jazavca dok im se približavao. Kosa joj je bila prljava i žutobela, a krljuštasti skalp blistao joj je tu i tamo. Haljina joj je bila nedovršena koža od neke životinje sa narandžastom dlakom i gadnog mirisa. Leđa starice bila su iskrivljena kao jedno od onih čvornovatih stabala koja su rasla duž surovo ogoljenog hrbata.

"Dobro došao", reče jedna od mladih žena, kročivši iz tipija, ne osvrćući se na strogi pogled svoje majke. Ona uze Hoka Uštea za ruku i povede ga do šatora. "Daleko si od kuće, mladi *Wičša*. Ostani i jedi sa nama, i provedi ovde noć."

Hoka Ušte klimnu glavom, ali se ne osmehnu. Znao je da je ovo deo njegove vizije, i da će, ne bude li te noći odabrao pravu ženu, umreti. A sa njegovom smrću umrla bi i poslednja prilika da njegov narod trijumfuje nad pošasti *Wasicuna* koja će ubrzo projezditi svetom kao drevni potop u danima *Wakinyan* i *Unktehi*.

Dve žene sedošu sa njim dok je babuskera pripremala supu od nekog užeglog mesa. Sunce je zalazilo dok su jeli, a vetar je dizao varnice sa vatre i rasipao ih napolju nad tamnim brdima prostrtim ispod i ka sve mračnijem nebu, sve dok se nije činilo da logorska vatra seje zvezde u noći.

Mrak se sasvim spustio kada je Hoka Ušte dovršio svoju supu. Primetio je da nijedna žena ne jede, tako da ni on nije probao meso, a ispio je samo najmanji mogući gutljaj čorbe. Imala je gadan ukus. Kada su poslednje varnice bile oduvane ka nebu i kada je jedina svetlost ostala svetlost zvezda u očima dve lepe sestre, Hoka Ušte ustade kao da hoće da pođe.

Obe mlade žene dodirnuše mu mišicu, dok je majka-veštica zurila svojim zdravim okom. Stisak im je bio veoma snažan.

"Idem samo da sputam ponija za noć i da uzmem ćebe", reče on. "Odmah ću se vratiti. Evo, ostaviću svoje strele i luk kako bih vam pokazao da ću se vratiti."

Sestre se osmehnuše, ali jedna od njih reče: "Da krenem i ja sa tobom."

Nije napuštala široki kameni krug sa koga je sneg bio oduvan, ali Can Hanpi je zakolutao očima tako da su mu se videle beonjače i uzmicao dok je žena bila u blizini. Hoka Ušte umirio je ponija što je bolje mogao, dobro ga sapeo, i poneo ćebe i druge stvari natrag do oronulog tipija.

Dok su prelazili preko stene, mlada žena ponovo ga uze za ruku i šapnu: "Budi obazriv, hrabri dečake. Moja sestra i moja majka nisu sa ovog sveta. One jedu muškarce."

Hoka Ušte odglumi iznenađenje. "Kako to čine?" odvrati joj šapatom, veoma svestan njene snažne rukeke na svojoj mišici.

Zubi prelepe žene zasjaše na svetlosti zvezda. "Ako budeš vodio ljubav sa mojom sestrom, ona ima zube na tajnom mestu. Oni će te držati sve dok te moja majka ne ubije, ne isisa ti krv i tečnost iz tela, i obesi te u vreći na litici iznad tipija."

Hoka Ušte prestade da hoda. "Kako je to moguće?"

Devojka graciozno mahnu rukom i Čopavi Jazavac primeti njene duge nokte. "Moja majka i sestra su rođake *Iktomé*, čoveka pauka. One ne vole ljudska bića, osim za večeru."

Hoka Ušte baci pogled ka tipiju, Prelepa sestra i grozna majka bile su samo senke blizu hladnog ugljevlja vatre. "A ti..." šapnu on.

Devojka pognu glavu. "Ja sam takođe rođaka *Iktomé* i imam... isuviše zuba... ali ja nisam zla." Ona mu dodirnu ruku. "Veruj mi."

Hoka Ušte klimnu glavom. "*Pilamaye*", reče on.

Noćno sunce kao da se uzdiglo ispod njih, toliko je bio visok rub litice na kojoj se nalazio tipi. Vetar sada počeo da zavija. Starica se beše povukla na svoje kože, ali sestre su čekale odmah iza krila. Jedna od njih ga pozva rukom.

"Samo malo", reče on. "Moram da napravim vodu." Primetio je da su mu luk i strele nestali, negde u šatoru. On dodirnu leđa ispod košulje kako bi opipao nož koji mu je dao Seče Mnogo Noseva.

Lepe sestre se zgledaše i sačekaše.

Hoka Ušte obiđe oko tipija, pređe preko vetrovite stene do ruba litice i pomokri se u noć. Osećao je hladan vetar na svom *che*. Kao zube.

Hoka Ušte zadrhta, baci pogled preko ramena, a onda brzo kleknu da zvirne ispod ispusta. Tamo su visili nizovi svilenkastih kesa, pričvršćeni za stenu nekom lepljivom materijom. Pri mutnoj svetlosti, Hoka Ušte je mogao tek da razabere nekoliko stvari koje su blistale kroz lepljivu paučinu: ovde prst, onamo gole zube, tu praznu očnu duplju, tamo dalje pozadi parče belog mesa.

Čopavi Jazavac ustade, podesi pregaču i okrenu se natrag ka tipiju. Jedna od sestara došla je po mraku iza njega. Nije mogao da bude siguran, ali mislio je da to nije ona koja je ranije razgovarala sa njim.

"Moja sestra ti je rekla nešto", šapnu ona užurbano.

"Da."

Ona mu dodirnu golu mišicu. "Nisam ja ta koja zgrabim svog ljubavnika i držim ga skrivenim zubima dok ga naša majka ne iseče", šapnu ona. "Ja hoću da odem odavde. Moja sestra je ta koja deli majčinu ljubav prema ljudskom mesu i ljudskoj krvi. Veruj mi, i zajedno ćemo ih nadmudriti i otići živi."

Hoka Ušte klimnu glavom. "Kako ubija vaša majka?"

Devojka se na trenutak osmehnu. "Video si njena leđa? To je u stvari dugačak rep sa puno šiljaka. Kada te uzapti *winyañ shan* moje sestre, kad zavrištiš od bola, matora će razviti taj rep i njime ti razderati meso."

Hoka Ušte pokuša da se osmehne, ali ne uspe. Devojka vide gde on gleda. "Tvoj poni je već rasporen", šapnu ona. "Matora je to uradila dok si ti ovde pravio vodu. Ne možeš im umaći." Ona mu dodirnu leđa i prsti joj kucnuše tamo po malom sečivu. "Naša jedina nada je da ih ti ubiješ

kada najmanje budu očekivale napad. Izaberi mene kao svoju prvu ljubavnicu, i ja ću se postarati da ti moji mali zubi ne naude."

Hoka Ušte izvuče ruku iz njenog moćnog stiska. "Kako ću u mraku znati da si to ti?"

"Dodirnuću ti obraz, evo ovako", šapnu ona i podiže prste do njegovog lica. "A onda, kad počnemo da pravimo zverku sa dvostrukim leđima, ti vrisni kao da sam ti zgrabila stvar za pravljenje dece zubima. Kada krenu na tebe, ubij ih."

"Da", šapnu Čopavi Jazavac, iako je taj slog možda ostao izgubljen u sve snažnijem vetru. "Kreni ispred mene."

Oči joj zasjaše. Noćno sunce još se uzdizalo hladno i belo u tamnom ponoru ispod njih. "Zaista, ne možeš da pobegneš."

"Znam da je to istina", odgovori Hoka Ušte. "Idi samo. Ući ću ja."

Kada je devojkica postala samo još jedna senka kraj tipija, Hoka Ušte stegnu pesnice, podiže ih u noć i šapnu nebu: "*Wakan Tanka, onshimalaye...* O Veliki Duše, sažali se na mene."

Vetar zazvižda oko njega veoma nalik na slatku losovu frulu *wanagija* u kampu *Bruléa*, i jedan glas šapnu u Hoka Ušteovim mislima: *Veruj svojoj viziji*.

Dečak klimnu glavom, spusti pesnice i uđe u tipi.

Šator je bio veoma mračan - nije postojala čak ni dimna rupa i debela koža nije propuštala mesečinu - a vazduh unutra bio je veoma ustajao. Sačekao je da mu se oči naviknu onoliko koliko je bilo moguće, ali još je mogao da vidi samo ružnu majku sklupčanu na najudaljenijem mestu i dve sestre kao tamna obličja blizu krila tipija. Bile su postavile njegovo ćebe između svojih koža.

"Kakva je ovo kvrga?" šapnu jedna od devojkica dok je milovala ćebe.

"Poklon", šapnu Hoka Ušte i izvuče krčag *Wasichu* svete vode. On ga otvori i ponudi najbližoj senci, ali devojkica se ne približi, kao da se boji da je otrovno.

"Evo", reče Hoka Ušte i otpi gutljaj *mni waken*. Strašno ga je opekla i imala je ukus najgoreg leka koji ga je baba ikada naterala da proguta, ali on uspe da se ne zagrcne niti zakašlje. "Evo", reče on ponovo, ponudivši *Wasichu* tikvu.

"Ne", šapnu jedna od sestara, uzevši krčag i odloživši ga u stranu. "Nismo žedne. Dođi u krevet."

Hoka Ušte protrlja obraz. Tako mu propade jedini plan: da obe sestre uspava *Wasichu* svetom vodom, a onda da vidi šta će sa matorim čudovištem.

Snažne ruke povukoše ga na ćebe. On oseti slatki devojački miris svuda oko sebe. Jedna od senki izdiže se iznad njega i svuče mu košulju. Druge šake mu skinuše mokasine i kliznuše mu uz butinu. Hoka Ušte stavi ruku iza sebe i prekri dlanom mali nož trenutak pre nego što mu je nevidljiva ruka svukla pregaču. Sestre su sada bile kao pepeljasta senka *wanagija* Orla U Okretu, njihova dva obličja tekla su i smenjivala iznad i kraj njega. Hoka Ušte je neprestano pogledavao prema babuskeri, ali starica je bila samo sjajno oko umotano u kože sa druge strane tipija.

Gledaj svojim cante ista, rekao je njegov san. Okom srca.

Četiri ruke milovale su mu prsa i rebra. Oštri nokti kliznuli su mu po obrazu, niz vrat, do ključne kosti. Topao, sladak dah zašišta mu u uhu.

Jedna od njih mora da laže. A ukoliko moja hanblečeya nije bila laž, jedna od njih mora da je dobra... majka naše rase. Potomak Bele Žene Bizona. Nemoguće je da me obe lažu.

Mogao je da oseti kako se sestre svlače kraj njega. Koža im je mirisala na *wahpe wastemna*, slatki miris koji se koristi pre važnih ceremonija. Na to, i na nešto beskrajno više nalik na mošus, uzbuđujuće.

Hoka Ušte oseti kako se uzbuđuje uprkos strahu. Gole dojke devojkica sada su mu dodirivale nadlaktice i bokove. Jedna od njih kliznu naniže, tako da joj je dah bio na njegovoj butini.

Vizija.

Sada su klizile uz njega nauljene znojem. Tipi je bio veoma mračan, ali mogao je da im razazna crnu kosu na glavama i među nogama, odsjaj svetlosti zvezda na očima, usnama i zubima. Začu se škrgut, kao da se mali zubi trljaju jedni o druge, ali Hoka Ušte nije mogao da im

odredi izvor.

Jedna od sestara mu je trljanjem još više podigla *che* dok mu je druga prevlačila dojka napred-nazad po golim prsima. Prevertale su se po njemu kao nestašne vidre.

"Spremna sam", šapnu jedna, povukavši njegovu ruku ka svom međunožju. On oseti tamo vlagu pre nego što je povukao ruku. Zar je tamo, usred klizavosti, postojalo i nešto oštro?

"Sad, molim te, sad", šapnu ista sestra, ili možda ona druga. Obe su ga vukle. Čvrsta šaka obuhvatila mu je jaja, a onda kliznula uz njegovu stvar za pravljenje dece do nabreklog vrha. "Sad", začu se isti glas. Ili možda drugi.

Prsti mu dodirnuše obraz. Jedna devojka se skotrlja na leđa, sva od slatke mirisne kože i znoja, i raširi noge pred njim dok je druga kliznula uz njega i pomogla mu da se podigne snažnom rukom uprtom u krsta. Hoka Ušte oseti kako se dojke sabijaju pod njim, a druge dojke uz mišicu. Shvati da mu nož više nije u ruci. Njegov *che* kliznu uz devojčin klizavi trbuh, oseti gustu mekoću njenih stidnih dlačica. Ruke posegnuše da ga navedu na pravo mesto.

Vizija. Bile su tri sestre. Ona koja nije progovorila bila je ona čiji sam glas čuo.

Hoka Ušte pokuša da se otkotrlja. Ruke su ga držale na mestu dok su mu druge šake grubo grabile *che* i uvlačile ga u devojku ispod njega. Mogao je da čuje kako zubi škrugu u iščekivanju.

Čopavi Jazavac se odmaknu unazad, ritnu, začu šištanje i osujećeno škljocanje, a onda se obe sestre baciše na njega, obavivši ga raširenim, snažnim nogama. Otkotrljaše se kroz krilo šatora na svetlost zvezda. Sada je mogao da *vidi* donje zube, kako blistaju i škljocaju za njegovim još podignutim udom. Lica sestara više nisu bila prelepa dok su menjala oblik u nešto crno, nalik na pauka. Isuviše očiju buljilo je u njega.

Jedna od sestara prevrnu se povrh njega uz trijumfalno šištanje. Druga mu je grebala nežna mesta, ugravavajući ga na silu tamo. Hoka Ušte mogao je da vidi kako se kosti kičme druge sestre uz prasak odvajaju od leđa, sa bodljama nalik na škorpionov rep.

Hoka Ušte posegnu, pronađe parče nesagorelog trupca, i zamahnu ispod sopstvene butine naviše.

Sestra povrh njega zareža nešto kada joj *winyañ shan* zgrabi trupac i poče da ga žvaće kao što pas žvaće štap. Cepke poleteše između znojavih butina. Sestre zavrištaše u trijumfu, i vrištanje im nije bilo ljudsko.

Hoka Ušte se otkotrlja i oslobodi, ritnuvši zauzetu sestru sa sebe. Druga skoči na njega i silina njenog skoka oboje ih odbaci natrag u mračni tipi. Zubi u ustima devojke-nemani škljocnuše za njegovim vratom, dok mu drugi zagrebaše po butini. Hoka Ušteova opružena ruka pade na balčak njegovog noža ispod kože i on zamahnu njime lučno i oseti da se zario duboko između krljuštastih dojki iznad njega. Devojka-neman stade da se bacaka i šišti, vrisnu jednom, i umre, otkotrljavši se sa još zarivenim nožem.

Njena sestra ispuni ulaz u tipi. Bodljikavi rep nemani sada je šibao napred-nazad, kidao tkaninu tipija i propuštao svetlost zvezda unutra. Hoka Ušte shvati da je tipi obmotan slojevima ljudske kože. On se otkotrlja kroz oborene šatorske motke i uzlepršalo krilo, na gomilu odeće sačinjene od ljudske kože. Devojka-neman čučnu kao pauk sa žaokom škorpiona.

Hoka Ušte sede na nešto oštro, opipa svoje ukradene strele ispod odeće, i podiže snop, znajući da neće imati vremena da pronađe luk. Devojka-neman gotovo beše stigla do njega, mlatarajući rukama, nogama i repom.

Umesto da pokuša da beži, Hoka Ušte skoči bliže i zari snop strela duboko u blistave oči stvorenja. A onda se otkotrlja da izbegne rep koji se grčio.

Pauk-škorpion vrisnu tako glasno da mu je krik minutima odjekivao među planinama. A onda, i dalje ne puštajući snop kamenih vrhova strela u očima, potrča slepo, saplete se o kožu srušenog tipija, uskobelja se ponovo na noge i odjuri preko ruba litice blizu mesta gde su visile vreće smrti.

Hoka Ušte jurnu do ruba kako bi bio siguran da neman ne visi tamo, ali mogao je da vidi na jakoj mesečini kako pada hiljadu stopa prema stenju ispod. Njen vrisak i odjeci njenog vriska sačinjavali su strašnu harmoniju. Tišina posle njenog udarca o stenje bila je veoma glasna.

Dečak se zatetura natrag do srušenog tipija, poče da udara po kožama sve dok ne pronađe luk i jednu jedinu strelu, a onda uzmaknu kada teško zabrađena veštica-majka izađe polako iz ruševina šatorskih motki.

"Stani", zastruga on, napevši luk do kraja.

"Ne želim da ti naudim", začu se stegnuti glas ispod odeće.

"Verujem ti", reče Hoka Ušte. "Ali, sada više ne prilazi."

Starica stade. Hoka Ušte sede prekrštenih nogu i popusti luk, ne skidajući oka sa tamnog obličja kako bi bio siguran da mu ne prilazi. "Ko si ti?" šapnu on kada je mesec prevalio pola puta preko neba prema jutru.

"Ja sam *winyañ sni*", reče jednooko obličje, "žena koja nije žena. Ja sam istovremeno i sestra i rođaka Bele Žene Bizona koja je posetila tvoj narod pre izvesnog vremena. Vidi..." I ona dodirnu mrtvo ugljevlje čvornovatom šakom, i vatra planu.

"To ne dokazuje ništa", odvrati Hoka Ušte. "*Iktomé* stvorenja koja sam ubio gotovo sigurno bi mogla da izvedu takve *wapiya* trikove."

"Da", uzdahnu babuskera. "I ne postoji način da ti dokažem da je ovaj plamen ista iskra koju je moja sestra-rođaka dala tvom narodu, *peta-owihankeshni*. Večita vatra."

Hoka Ušte pogleda u plamen i ne prozbori neko vreme. Konačno reče: "Ako si ti bila sa Belom Ženom Bizonom, kako si dospela ovamo..." On klimnu glavom ka srušenom tipiju.

"Bila sam veoma lepa, ali i veoma slobodnog ponašanja na mestu duhova", zapooče ona promuklim glasom babuskere. "*Lila Hinknantunpi s'a...* Imala sam uzastopno mnogo muževa. Muškarci u mojoj blizini postajali su posednuti... *wicayuknaxkin*. Posednuti žudnjom za mnom. Jedan od tih muškaraca bio je i čovek pauk lično, *Iktomé*. Kada mi je dosadio i kada sam ga odbacila, dao me je svojim pauk-sestrama. Nije njihova lepota privlačila muškarce ovamo, već moja. *Iyuhawica yuknaxkinyanpi...* Oni koji stoje u blizini postaju posednuti."

"Ja nisam posednut", zareža Hoka Ušte.

Babuskera pokaza jedan jedini zub u osmehu. "Bio si još od svoje vizije. Ali, nije čarolija posednutosti ono što te je dovelo ovamo, već *teriyaku...* činjenica da me voliš."

Hoka Ušte pokuša da se nasmeje na to - babuskera je, najzad, bila samo gomila bora, bradavica, čireva i staračkog mesa - ali nije mogao da se smeje. Shvatio je da je iza njegove vizije stajala ljubav i da ga je ona dovela ovamo. On spusti luk i priđe bliže.

"Ako me poljubiš", reče babuskera, "ne odgovaram za ono što će se dogoditi."

"Ni ja", reče Hoka Ušte i poljubi drevno stvorenje.

I u tom trenu on vide okom srca. I babuskera nije bila nikakva babuskera, već najlepša devojka koju je ikada video. Umesto trulih prnja nosila je haljinu od zaslepljujuće bele jelenske kože. Usne su joj bile meke i pune, koža hiljadu puta lepša od kože varljivih stvorenja koja su pokušala da ga nasamare, oči ljupke i duboke pod teškim trepavicama, a kosa živa od svetlosti zvezda. Njihov poljubac tekao je i tekao sve dok Hoka Ušte nije podigao devojku i odneo je na svoje cebe. Tamo je razvezao uzice njene haljine i svukao je sa njene tople kože. Dojke su joj bile savršene; pupak joj je bio nežno ispupčenje na koje je položio obraz.

Ona povuče njegovo lice do svog. "Ne, Hoka Ušte", šapnu ona. "U jednome sam poput srodnica čoveka pauka..." Ona mu pomeri prste do svoje *winyañ shan*. Bila je vlažna od uzbuđenja, ali nije to bilo ono što je želela da mu pokaže. On blago razmaknu nežne usne prstima i oseti tamo male zube. "Udavala sam se za mnogo muškaraca zato što nijedan nije mogao da me ima kada bi otkrio..."

"Čuti", šapnu Hoka Ušte, dok su mu prsti istraživali. "To se da srediti."

Devojka strasno uzdahnu i savi prste u pesnicu. "Da, ako ih izbiješ..."

"Šta?" šapnu Hoka Ušte, milujući joj kosu slobodnom rukom. "I da te povredim? Nikad."

Rođaka Bele Žene Bizona okrenu lice ka čebetu. "Onda nikad nećemo moći..."

Hoka Ušte pruži ruku preko nje da izvuče tikvu sa svetom *Wasichu* vodom sa mesta gde ga beše sakrila devojka pauk. "Popij ovo", reče on, "pa kada duhovi uđu u tebe toliko da malo osećaš bol, ja ću upotrebiti *Wasichu* poklon."

"Poklon?" upita devojka. Oči joj se raširiše kada on podiže klješta vojnika Debelog Grabljivca iz umotanog ćebeta.

I tako se dogodilo da je sestra-rođaka Bele Žene Bizona, devojka koja je kasnije postala poznata u našem narodu kao Ona Koja Se Osmehuje, postala prva ljubavnica Ćopavog Jazavca i njegova jedina žena. A kada se ona vratila u naš logor, sazvano je veliko okupljanje svetih ljudi i bilo je potvrđeno da će ona postati majka dece čije će dece deca jednog dana izvesti *Ikče Wičaša* iz njihove pećine mraka, natrag u pravi svet.

A kasnije, kada je priča bila ispričana, moj pradedu priznao je da je, kada je vadio zube koji su se nalazili na pogrešnom mestu, ostavio jedan zubić zbog divnog osećaja koji je izazivao. A moj deda, kojeg sam pomenuo u ovoj priči, bio je prvo muško dete Hoka Uštea i One Koja Se Osmehuje, a ožiljak na njegovom skalpu i čelu - ožiljak nastao pri porođaju zahvaljujući tom jednom zubiću - postao je *wakan*, izvor najvećeg dela njegove moći kada je on postao sveti čovek, vidovnjak i čarobnjak.

Nikada nisam sreo svog pradedu, ali čuo sam u pričama da su on i moja prababa doživeli duboku starost, i da su ih poštovala sva prirodna slobodna ljudska bića, da su bili veoma srećni, i naročito blagosloveni time da umru pre nego što je čitav svet kakav su poznavali dospao pod senku *Wasicuna*. I umrli su u veri da će jednog dana Hoka Ušteova vizija biti ispunjena i da će senka biti podignuta.

Vidim izraz na tvom licu. Znam da sumnjaš. Ali, nikada nemoj posumnjati da ja znam da je ova priča istinita, i znaj da nikada nisam posumnjao da će se vizija sa *hanblečeya* mog pradede jednog dana ostvariti. Sada možeš da uzmeš svoju mašinu i da ideš. Priča je završena. Kazano je ono što je moralo da se kaže.

Kažu da su poslednje reči mog pradede upućene mojoj prababi dok je umirala bile: "*Toksha ake čante ista wasinyanktin ktelo*. Videću te ponovo okom svog srca."

Ni u to ne sumnjam.

Zbogom, dakle. *Mitakuye oyasin*. Svi moji srodnici. Gotovo je.

FLEŠBEK

Kerol se probudila, ugledala svetlost jutra - pravog jutra, jutra u stvarnom vremenu - i morala je da se odupre porivu da otvori svoju poslednju dvadesetminutnu cevčicu flešbeka. Umesto toga, prevrnula se, navukla jastuk do polovine lica i pokušala da se priseti snova umesto da dopusti da je obuzme drhtavica stvarnog vremena. Nije delovalo. Pred spavanje prethodne noći flešnula je na tročasovno, drugo putovanje na Bermude sa Denijem, ali, posle toga, snovi su joj bili haotični i nepovezani. Kao i život.

Kerol oseti kako je nalet stvarnovremenske teskobe zapljuskuje kao hladan talas: nije imala pojma šta će doneti dan - smrt, ili opasnost za njenu porodicu, sramotu, bol - *nepredvidljivost*. Ona se uhvati za mišice i sklupča u čvrstu ljušturu. Nije pomagalo. Drhtanje se nastavljalo. Bila je nesvesno otvorila fioku noćnog stočića i zaista uzela svoju poslednju cevčicu u ruku pre nego što je primetila tri istisnute i prazne plastične bočice na podu kraj kreveta. Kerol ostavi dvadesetminutnu cevčicu na sto i pođe da odagna hladnu drhtavicu vrućim tušem, viknuvši Valu da ustane dok je puštala vodu. Videla je otvorena očeva vrata i znala je da je on već satima budan, kao i uvek, da je pre svanuća pojeo žitnu kašu i popio kafu, a onda otišao da čačka nešto po garaži pre nego što uđe da skuva svežu kafu za nju i ispeče tost za Vala.

Njen otac nikada nije koristio flešbek dok su ostali bili u kući. Ipak, Kerol je uvek nalazila cevčice među otpacima. Matori je koristio tri do šest sati dnevno. Uvek tri do šest sati, bilo je poznato Kerol, zbog istih petnaest minuta. Uvek u pokušaju da promeni nepromenjivo.

Uvek u pokušaju da umre.

Val je imao petnaest godina i bio je nesrećan. Tog jutra, dok je kunjao nad stolom, nosio je interaktivnu 'Jamato' majicu, crne farmerke i VR *Virtual Reality: virtuelna stvarnost*. (Prev.) tamne naočare podešene na nasumične slojeve. Nije progovarao dok je sipao mleko na žitne pahuljice i

gutao sok od pomorandže.

Njegov deda dođe iz garaže i zastade na vratima. Ime mu je bilo Robert, ali su ga žena i prijatelji oduvek zvali Bobi. Niko ga više nije tako zvao. Starac je imao onaj pomalo izgubljen, pomalo ljutiti izraz koji je poticao od starosti ili flešbeka, ili i od jednog i od drugog. Sada je obratio pažnju na svog unuka i nakašljao se, ali Val nije podigao pogled i Robert nije mogao da ustanovi da li je dečak podešen na sada i ovde, ili na VR treptaje iza svojih naočara.

"Danas je topao dan", reče Kerolin otac. On još nije bio napolju, ali većina dana u basenu Los Anđelesa bila je topla.

Val progunđa nešto i nastavi da zuri u pozadinu kutije sa žitnim pahuljicama.

Starac sebi nasu kafu i dođe do stola. "Juče je javljao program školskog savetnika. Rekao mi je da si prošle nedelje bio odsutan još tri dana."

To je dečaku privuklo pažnju. Glava mu se naglo podiže, on spusti naočare niz nos i reče: "Rekao si mami?"

"Skinu te naočare", odvrati starac. To nije bila molba.

Val skinu VR naočare, isključi telem-vezu, strpa ih u džep majice i sačeka.

"Ne, nisam joj rekao", odgovori konačno njegov deda. Trebalo bi, ali nisam. Još."

Val je čuo pretnju, ali nije rekao ništa.

"Ne postoji razlog da se tako mlad dečak kao ti zajebava sa flešbekom." Robertov glas bio je sluzav od starosti i krt od gneva.

Val zagunđa i odvrati pogled.

"Prokletstvo, ozbiljno to mislim!" odbrusi njegov deda.

"Pazi ko mi priča da ne koristim flešbek", primeti Val, glasom prepunim sarkazma.

Robert kroči napred zgrčenog lica i stisnutih pesnica, kao da namerava da udari dečaka. Val je zurio u njega i starac stade i pokuša da se smiri. Kada je njegov deda ponovo progovorio, glas mu je bio prisilno blag. "Ozbiljno to mislim, Vale. Previše si mlad da bi provodio vreme u ponovnom..."

Val kliznu sa stolice, zgrabi svoju sportsku torbu i cimnu vrata. "Šta ti znaš o mladosti?" dobaci mu on.

Njegov deda trepnu kao da je ošamaren. On otvori usta da nešto kaže, ali dok je stigao da smisli šta, dečaka već više nije bilo.

Kerol uđe i nasu sebi kafu. "Je li Val već pošao u školu?"

Robert je mogao samo da zuri u vrata i da zaklima glavom.

Robert spušta pogled, vidi sopstvene šake stisnute uz bok crne limuzine, i smesta zna gde je. Vručina je velika za novembar. Pogled mu prelazi sa prozora iznad na gomilu - na ovom delu ulice u širini od samo po dve osobe - a onda ponovo na prozore. Povremeno pogledava ka potiljku glave u otvorenom 'Linkolnu' ispred sebe. *Lanser danas izgleda opušteno*, misli on.

Može da čuje sopstvene misli kao radio podešen na udaljenu stanicu, sa jačinom jedva glasnijom od mrmljanja. Misli na otvorene prozore i na sporost automobilske povorke.

Robert skače sa praga automobila i lagano trči na svoje mesto blizu zadnjeg levog blatobrana Lanserovog plavog 'Linkolna', dok su mu oči i dalje na gomili i na prozorima iznad ulice. Trči opušteno i lako; njegovo tridestdvogodišnje telo u odličnoj je kondiciji. Posle dva bloka kraj će se promeniti - neće više biti visokih zgrada, biće više praznih placeva i radnjica, gomila više neće stajati poredana duž trase - i Robert zaostaje i stupa na prag pratećih kola broj jedan.

"Iscrpićeš se", dobacuje Bil Mekintajer sa svog mesta na pragu.

Robert se ceri drugom agentu i vidi sopstveni odraz na Bilovim naočarima. *Tako sam mlad*, misli Robert po hiljaditi put u tom trenutku, dok su mu ostale misli i dalje okrenute prozorima visokih zgrada koje nailaze. Čuje sebe kako misli o trasi dok prolaze ulične table: Glavna i Pijačna ulica.

Sidi sada! vrišti on nemo sam sebi. *Pusti to sad! Potrči tamo sada!*

On kipi od osujećenosti dok ignoriše unutrašnje krike. Njegove druge misli razmatraju

mogućnost da pritrči zadnjoj strani 'Linkolna', ali okolne niske zgrade i sve proređenija gomila ubeduju ga da ostane na pragu automobila.

Ne! Kreni! Bar se približi.

Robertova glava okreće se od gomile prema plavom 'Linkolnu'. Priprema se za prizor poznatog žbuna kestenjaste kose. Eno ga. Onda Lanser nestaje sa vidika, dok Robertov pogled nastavlja desno. Tu je otvoren prostor: neravna travnata površina sa nešto drveća.

Robert zna u sekund kada će sići sa praga, ali pokušava da napne telo kako bi skočio ranije. Ne deluje. Silazi, kao i uvek, u istom trenutku.

Treba mu samo nekoliko sekundi da dotrči do 'Linkolna'. Robertova pažnja skrenuta je udesno, dok grupica žena viče nešto što on nikada nije bio u stanju da razabere. Glen i ostali u kolima takođe okreću glave udesno. Četiri žene drže male 'Brauni' kamere i dovikuju putnicima u 'Linkolnu'. Tokom tri sekunda, njegov pogled ih procenjuje i otpisuje kao potencijalnu pretnju, ali Robert poznaje lice svake od tih žena intimnije nego što se seća lica svoje mrtve žene. Jednom, sredinom devedesetih, video je povijenu staricu kako prelazi ulicu u centru Los Anđelesa i smesta je prepoznao kao treću ženu s desna sa tog ivičnjaka trideset dve godine ranije.

Sad... popni se na prag 'Linkolna!' zapoveda on sebi.

Umesto toga, on pruža ruku, lupka po rezervnoj gumi 'Linkolna' kao u znak pozdrava, i zaostaje do sledećih kola. Tamo napred, motocikli i vodeća kola skreću desno sa Glavne u ulicu Hjuston. Plavi 'Linkoln' kabriolet prati ih nekoliko sekundi kasnije, usporivši još više nego vodeća kola kako bi skrenuo desno bez zanošenja četiri putnika pozadi. Robert stupa na prag pratećih kola.

Podigni pogled!

Bacivši pogled ulevo, Robert vidi da su se radnici sa železnice okupili na nadvožnjaku ispod kojeg će kola proći za koji tren. Psuje sebe i misli: *Traljavo, traljavo*. Sva tri automobila sada lagano skreću levo u Ulicu brestova. Robert se naginje u otvorena prateća kola i kaže: "Železnički most... ljudi." Na prednjem sedištu, njihov zapovednik, Emori Roberts, već ih je video i govori preko prenosnog radija. Robert maše policajcu u žutoj kišnoj kabanici koji stoji na nadvožnjaku, pokazujući mu da raščisti most. Policajac mu uzvraća mahanjem.

"Sranje", progundā Robert. *Kreni, sad!* zapoveda on samom sebi.

Plavi 'Linkoln' prolazi neposredno ispod Hercove oglasne table sa ugrađenim ogromnim satom. Tačno je 12:30.

"Nije loše", govori Bil Mekintajer. "Kasnimo samo nekoliko minuta. Sprovešćemo ga tamo za pet minuta."

Robert posmatra železnički nadvožnjak. Radnici su prilično odmaknuti od ivice. Pajkan u žutoj kabanici stoji između njih i ograde. Robert se malo opušta i baca pogled desno, ka velikoj zgradi od cigala kraj koje prolaze. Radnici na pauzi za ručak mašu sa stepenica i ivičnjaka.

Molim te... Isuse dragi, molim te... kreni sada.

Robert se osvrće ka nadvožnjaku. Policajac u kabanici maše, kao i radnici. Dva muškarca u dugim kišnim mantilima stoje na prilazu mostu, i ne mašu. *Detektivi u civilu ili Goldvoterovi ljudi*, misli Robert. Ispod tih misli, njegov um vrišti. *Sada! Potrči, sada!*

"Centarhalf zove Bazu. Pet minuta do odredišta." Emori Roberts se radiom javlja Tržnici.

Robert je umoran. Prethodne noći, u Fort Vortu, ostao je budan dugo posle ponoći, igrajući poker sa Glenom, Bilom i nekolicinom drugih. Današnja vrućina je pritiskajuća. On mrda desnom rukom kako bi odlepio natopljenu košulju od mišice i leđa. Robert čuje kako Džek Redi govori nešto sa druge strane pratećih kola i on pogleda preko, ka njemu. Ljudi tamo mašu i srećno kliču iza ivičnjaka. Trava je mnogo zelenija ovde nego u Vašingtonu.

Čuje se neki zvuk.

Kreni! Još ima vremena!

Hriste, čuje on sebe kako misli, *jedan od onih prokletih radnika ispalio je signalnu raketu.*

Robert gleda napred, vidi ružičastu žensku haljinu, vidi kako Lanser diže ruke, visoko izbačenih laktova, sa šakama oko sopstvenog vrata.

Robertova stopala udaraju o tle dok odjek prvog pucnja još odskakuje od zgrade do zgrade. On juri po vrelom asfaltu, dok mu srce lupa. Iza njega, prateća kola ubrzavaju, a onda moraju naglo da zakoče. Zapanjujuće, neverovatno, pored sve one procedure i obuke, vozač 'Linkolna' ispred usporio je velika kola. Čuje se novi zvuk. Jedan od pajkana sa spoljne strane spušta pogled ka sopstvenom motociklu, kao da mu je produvao auspuh.

Prošlo je manje od tri sekunda kada se Robert baca ka dršci prtljažnika 'Linkolna'.

Odjekuje treći pucanj.

Robert vidi i čuje udar. Lanserova glava sa zdravom kestenjastom kosom kao da se rastvara u izmaglicu ružičaste krvi i bele moždane mase. Parče Predsednikove lobanje, iznenađujuće ružičasto, poput unutrašnjosti lubenice, leti lučno kroz vazduh i pada na prtljažnik 'Linkolna', zadržavši se na ukrasnoj rezervnoj gumi.

Robertova leva ruka šćepala je metalnu dršku i levo stopalo mu je na papučici za stajanje kada 'Linkoln' konačno ubrzava. Stopalo mu klizi i on se vuče. Sada je spojen sa vozilom koje naglo ubrzava samo obamrlim prstima leve šake. Čuje sebe kako misli da će radije dopustiti da pogine od takve vuče nego pustiti tu dršku.

Sada nije važno, mislim se obraća sebi. Nije važno.

Neverovatno, ali žena u ružičastom puzi napolje na prtljažnik. Robert pomišlja da ona pokušava da dosegne do njega, da mu pomogne da se popne na kola, ali onda, uz ubod užasa, shvata da ona poseže za parčetom lobanje još uglavljenom na zadnjem delu prtljažnika. Uz nadljudski napor, on izmahuje desnom rukom napred i hvata njenu ispruženu ruku. Oči joj na tren postaju staklaste, ona zastaje... i pomaže mu da se privuče na prtljažnik zahuktalih kola.

Prekasno. Sve je prekasno.

Robert je gura niže na isprskani tapacirung, a onda je primorava da legne na pod otvorenih kola., opružajući se preko nje i druge prilike na zadnjem sedištu. Njegov prvi pogled potvrđuje ono što je znao u sekundu udara trećeg metka.

Kola jure sada, kada je prekasno. Motocikli čiste put, sirene im vrište.

Prekasno.

Robert jeca. Vetar mu tera suze iz očiju. Sve do bolnice Parklend, on jeca.

Kerolina 'Honda' jutros je samo do polovine napunjena, bilo zbog novog isključenja u toku noći, bilo zbog nekakvog problema sa akumulatorom automobila. Ponadala se i pomolila da je u pitanju isključenje. Nije mogla da sebi priušti novu popravku kola.

Bilo je taman dovoljno punjenja da stigne do posla i natrag.

Navođeni drum I-5 bio je krcat. Kao i uvek, Kerol je osetila poriv da skrene 'Hodom' u gotovo praznu traku za VIP-ovce [VIP \(Very Important People\)](#). [Doslovno: posebno važne \(ugledne, poznate\) osobe na visokim položajima, ili, naprosto, iz visokih društvenih krugova.](#) (Prev.) i da projezdi pored saobraćajne gužve. Samo je nekoliko 'Leksusa' ili 'Akura Omega' koristilo traku, sa šoferima stoičkih lica, i japanskim licima na zadnjim sedištim pognutim iznad papira ili prenosnih kompjutera. *Vredelo bi, pomisli ona, velikom brzinom preći makar milju ili dve, pre nego što mi saobraćajna patrola isključi struju i zaustavi me.*

Milela je napred santimetrima, kao i ostali učesnici u saobraćaju, i posmatrala kako joj merač punjenja uporno opada. Pretpostavljala je da je zastoj nastao zbog uobičajene popravke mosta ili kolovozne trake, ali kada je stigla do izlaza za autoput Santa Monika ugledala je kombi 'Nisan Volter' okružen vozilima drumske patrolne. Vozača su izvlačili napolje. Oči su mu bile otvorene i činilo se da diše, ali bio je mlitav i nije reagovao dok su ga ubacivali na zadnje sedišta patrolnih kola.

Flešbek, pomisli Kerol. Sve više i više, ljudi su ga koristili čak i kada bi se zaglavili u saobraćajnoj gužvi. Kao da ju je to podsetilo na priliku, ona otvori tašnu i podiže dvadesetminutnu bočicu. Da je njena 'Honda' bila sasvim puna, mogla je da stane kod svog prodavca na Bulevaru Vitijer pre odlaska na posao. Ovako, morala je da se pouzda u zalihu na poslu.

Kerol je zakasnila gotovo trideset minuta kada se parkirala u garaži ispod kompleksa

Građanskog centra, ali je i dalje bila prva od četiri sudske daktilografkinje koja je stigla. Isključila je motor, razmislila o tome da priključi kabl za napajanje uprkos ovdašnjoj višoj ceni, odlučila da pokuša da stigne kući na ono napona što je imala, otvorila vrata, a onda ih ponovo zatvorila.

Njeni šefovi bili su naviknuti da im daktilografkinje kasne. Verovatno ni njeni šefovi još nisu stigli. Niko više nije stizao na vreme. Verovatno je imala pola sata ili četrdeset pet minuta pre nego što iko pokuša sa bilo kakvim pravim poslom.

Kerol podiže dvadesetminutnu bočicu, usredsredi se na prizivanje tačno određenog sećanja, onako kako ju je Deni učio kada je prvi put upotrebila flešbek, i otvori poklopac. Oseti uobičajeni sladak miris, ostru aromu, a onda se obrete negde drugde.

Deni ulazi sa terase i grli je otpozadi dok ona prosipa sok za radnom površinom. Ruke mu klize ispod njene kućne haljine od baršuna. Bogata karipska svetlost navire kroz prozore i otvorena vrata njihovog bungalova.

"Hej, prosuću ovo zbog tebe", kaže Kerol i drži čašu sa sokom iznad radne površine.

"I hoću da prospeš", mrmlja Deni. Ljubi joj vrat.

Kerol mu se izvija u naručju. "Pročitala sam negde da muškarci grle žene u kuhinji kao samo još jedan oblik muške dominacije", kaže ona promuklim šapatom. "Kako bi proizveli Pavlovljevi efekat da bismo ostajale u kuhinji..."

"Zaveži", kaže on. Svlači joj haljinu dok je i dalje ljubi.

Kerol zatvara oči. Telo joj još pamti vođenje ljubavi od protekle noći. Denijeve ruke je sada obuhvataju spređa, odvezuju pojas njene kućne haljine, otvaraju je.

"Moraš da se sastaneš sa kupcima za trideset minuta", kaže Kerol tiho, očiju i dalje zatvorenih. Ona podiže ruku do njegovog obraza.

Deni joj ljubi grlo tačno tamo gde joj pulsira bilo. "To nam daje punih petnaest minuta", šapuće on, i dah mu je blag na njenoj puti.

U vrtlogu čula, Kerol se predaje sopstvenom predavanju.

Ispod visokog luka železničkog mosta, odmah ispod mesta gde su se betonski podupirači izvijali zajedno kao nosači neke gotske katedrale, Kojn je pružio Valu poluautomatski pištolj kalibra 32. Džin Di i Sali zviznuše i oglasiše se zvucima odobravanja.

"Ovo je alatka", reče Kojn. "Ostalo moraš ti da izvedeš."

"Ostalo ti da izvedeš", ponovi Džin Di kao odjek.

"Ovo je samo alatka, blesane", reče Sali.

"Samo napred. Pregledaj ga." Kojnove tamne oči bile su sjajne. Sva tri dečaka bili su belci, odeveni u iscepane majice i izlizane farmerke srednje klase. Njihove otrcane patike nisu bile ni dovoljno nove ni dovoljno skupe da pokažu kako su dečaci članovi neke od bandi iz geta.

Valove ruke samo su malo drhtale dok je njima prevrtao pištolj i povlačio klizni zatvarač. Metak je bio udobno smešten u ležište. Val pusti da zatvarač udari na svoje mesto i podiže zapeto oružje sa prstom na zaštitnom prstenu oroza.

"Nije važno ko", šapnu Kojn.

"Uopšte nije važno", zakikota se Sali.

"Bolje da ga ne poznaješ", složi se Džin Di.

"Ali, moraš da skenjaš kešu da bi uživ'o u flešu", dodade Kojn. "Moraš da odužiš svoje, puslice."

"Kad budeš odužio, svoje si odslužio", nasmeja se Sali.

Val pogleda drugove, a onda stavi pištolj za pojas i navuče majicu preko njega.

Džin Di mu pljesnu dlan podignut visoko i zalupa po Valovoj glavi. "Bolje proveriti da li je zakočen, srce. Neću da oduvaš sebi ono što ne treba pre nego što obaviš posao."

Pocrvenelog lica, Val izvuče pištolj, zakoči ga i zavuče natrag za pojas.

"Danas je *dan!*" vrisnu Sali ka nebu i poleđuške kliznu niz dugi betonski nasip. Odjek

njegovog povika odskoči od betonskih zidova i greda.

Pre nego što su skliznuli da mu se pridruže, Džin Di i Kojn pljesnuše Vala po leđima. "Kad sledeći put budeš flešovao, dečko, bićeš *Flešmen*."

Vrišteći dok su im se odjeci preklapali sa povicima u stvarnom vremenu, tri dečaka se spustiše niz klizavi nagib.

Robert je živeo sa svojom kćerkom, ali je takođe imao i tajnu adresu. Samo šest blokova od njihovog skromnog doma u predgrađu, u staroj površinskoj ulici koja se retko koristila posle Kraha Infrastrukture, nalazio se jevtin VR motel koji je opskrbljivao Nove Okije i ilegalne useljenike. Robert je tamo imao sobu. To je bilo blizu njegovog snabdevača flešbekom i iz nekog razloga, osećao je manje krivice ako se tamo vraćao u prošlost.

Osim toga, motel je priključio svoj telem za nostalgичne opcije kako bi zadovoljio svoje matore goste i kada je Robert koristio VR naočare - što je sada bilo retko - prizivao je svoju sobu u dekoru Ranih Šezdesetih. To mu je nekako pomagalo u prelasku.

Robert je upotrebio poslednje što je imao na kartici socijalnog osiguranja za desetak petnaestominutnih bočica po uobičajenoj ceni od po dolar za minut. Prodavale su se u svakom bloku između njegove kuće i VR svratišta. Robert je ubacio dva pakovanja od po šest bočica umotanih u zaštitnu foliju sa mehurićima i svojim staračkim hodom krenuo ka motelu.

Danas je uključio i naočare. Soba je bila elegantna, kao po zamisli dizajnera Holidej Ina iz 1960. Stočić za kafu u obliku bubrega stajao je ispod niskog skandinavskog ležaja; stajace lampe i plafonjere sipale su svetlost; slike dece sa srnećim očima na crnom somotu i Elvisove fotografije krasile su zidove. Primerici časopisa *Lajf* i *Saterdej Iving Post* stajali su, rašireni u lepezi, na stočiću za kafu. Panoramski prozor gledao je na park sa čeličnim i staklenim neboderima koji su se uzdizali iznad drveća. Ogromni automobili napravljeni u Detroitu videli su se na autoputu, i njihovi motori sa unutrašnjim sagorevanjem tutnjali su kao nostalgичna rika u pozadini. Sve je bilo novo, čisto i plastično. Samo je jak smrad trulih otpadaka izgleda bio u neskladu.

Robert frknu i skinu naočare. Soba je bila gola, od peščanih blokova, prazna osim kreveta na kojem je ležao i grubih žičanih naprava koje su zauzimale prostor tamo gde je trebalo da budu sto i ležaj. Nije bilo prozora. Smrad otpadaka uvlačio se kroz ventilator i ispod izguljenih vrata.

On vrati spravu na glavu i raskinu omotač sa mehurićima. Zagledan kroz prozor u 'Dodževe', 'Fordove' i 'Ševije' s kraja pedesetih koji su prolazili, on prizva ponovo vrući dan u Dalasu i vrelinu metala automobila pod rukama sve dok nije bio siguran da se ispaljuju prave memorijske sinapse.

Robert podiže petnaestominutnu bočicu do nosa i otvori poklopac.

Kerol je trebalo da zabeleži ispitivanje svedoka u kancelarijama okružnog tužioca u deset pre podne, ali pomoćnik okružnog tužioca, koji je trebalo da obavi ispitivanje svedoka, bio je u svom odeljku i flešovao na svoje omiljeno pecanje sve do deset i dvadeset; postarija svedokinja zakasnila je pola sata, iz kancelarije advokata odbrane nije se pojavio niko, video-tehničar imao je zakazan drugi sastanak u jedanaest, a bolničar koji je po zakonu morao da primeni flešbek na svedoku javio se da kaže kako se zaglavio u saobraćajnoj gužvi. Na kraju su svedokinju otpustili, a Kerol je odložila tastaturu svog data-zapisničara.

"Jebi ga", reče Dejl Frič, mladi pomoćnik okružnog tužioca, "matora verovatno ionako ne bi pristala da uzme flešbek. Čitava stvar je sjebana."

Kerol klimnu glavom. Svedok koji ne bi pristao da ga ispitaju neposredno posle flešbeka ili je lagao, ili je bio nekakav verski fanatik. Postarija crnkinja od koje su pokušali da dobiju svedočenje nije bila nikakav verski fanatik. Iako svedočenja pod flešbekom nisu imala zakonsku težinu, nijedna porota ne bi poverovala svedočenju kod kojeg bi svedok, pre samog svedočenja, odbio da ponovo proživi događaj. Svedočenja snimljena video- kamerom behu u krivičnim procesima gotovo zamenila svedočenja uživo.

"Ako je pozovem da svedoči uživo, znaće da laže", reče Dejl Frič kada su zastali kraj mašine

za kafu. "Fleš možda stvara naviku i škodi našoj produktivnosti, ali znamo da ne laže."

Kerol uze ponuđenu šoljicu kafe, nasu šećer i odvrati: "Ponekad laže."

Frič izvi obrve.

Kerol mu ispriča o očevim flešbekovima.

"Hriste, tvoj tata je bio u tajnoj službi kod Džona F. Kenedija? Super stvar."

Kerol otpi malo vrele kafe i odmahnu glavom. "Ne, nije bio. To je ono čudno. Agent koji je skočio na zadnji deo Kenedijevih kola pre pedeset godina zvao se Klint Hil. Imao je trideset i nešto kada je Predsednik ubijen. Moj tata utvrđivao je štetu kod slučajeva osiguranja sve dok se nije penzionisao. Bio je još u gimnaziji kada je Kenedi ubijen."

Dejl Frič se namršti. "Ali, flešbek ti omogućuje da proživiš samo sopstvena sećanja..."

Kerol steže šoljicu za kafu. "Aha. Osim ako nisi lud, ili imaš Alchajmerovu bolest. Ili oboje."

Pomoćnik okružnog tužioca klimnu glavom i oliza kašičicu za kafu. "Čuo sam kako šizofrenici imaju lažne flešbekove, ali..." On naglo podiže pogled. "Hej, uf... Kerol... izvini."

Kerol pokuša da se osmehne. "U redu je. Specijalisti Medipomoći ne smatraju da je Tata šizofrenik, ali nije reagovao na lečenje Alchajmerove bolesti..."

"Koliko je star?" upita Frič, bacivši pogled na sat.

"Samo što je napunio sedamdesetu", odgovori Kerol. "U svakom slučaju, oni ne znaju zbog čega ima te lažne flešbekove. Sve što mogu da učine jeste da ga posavetuju da ne uzima drogu."

Frič se osmehnu. "A da li on sluša njihov savet?"

Kerol baci praznu šoljicu. "Tata je ubeđen da je danas sve ovako usrano u zemlji zato što on nije dovoljno brzo stigao između Džona Kenedija i metka. On smatra da će, ako samo malo ranije stigne tamo, Kenedi preživeti dvadeset drugi novembar i da će se istorija naknadno preurediti."

Pomoćnik okružnog tužioca ustade i izravna kravatu. "Pa, u jednom je u pravu", reče on, bacivši sopstvenu šoljicu u kantu za reciklažu. "Zemlja jeste u usranom stanju."

Val je stajao preko puta svoje gimnazije i razmišljao da li da uđe i oduva g. Lera, svog učitelja istorije. Razlozi protiv toga bili su jasni: 1) škola je imala detektore metala na svim ulazima i unajmljene pajkane u hodnicima; 2) čak i kada bi uspeo da uđe i to uradi, uhvatili bi ga. Kakva bi zabava bila da flešuje na ubistvo, ako to mora da čini u ruskom gulagu? Val nikada nije živeo u doba kada višak američkih zatvorenika nije bio transportovan u Rusku republiku, tako da mu mogućnost da odsluži kaznu u sibirskom gulagu nije izgledala čudno. Jednom, kada je njegov deda pomenuo da nije uvek bilo tako, Val se posprdno nasmejao i rekao: "Sranje, šta smo ikada mogli da mislimo da Rusi imaju na prodaju osim zatvorskog prostora?" Njegov deda nije na to ništa odgovorio.

Sada je Val podesio 32-ojku za pojasom i udaljio se od škole, prema zoni za kupovinu, iznad Međudržavnog puta. Trik je bio u tome da odabere nekoga nasumce, da ga sredi, baci pištolj negde gde neće biti pronađen i da se izgubi što dalje od tog kraja. Gledaće ITV kada večernje vesti budu saopštile da je počinjeno još jedno besmisleno ubistvo za koje policija podozreva da je u vezi sa flešbekom.

Val podesi naočare tako da mu pruže nage projekcije u stvarnom vremenu svih žena koje bude video i ubrza prema zoni za kupovinu.

Kerol čeka da je pokupi momak iz gimnazije. Proverava svoju nakinđurenu Madona-bluzu kako bi bila sigurna da joj deluje sprej protiv znojenja, a onda staje na ugao, premešta se sa noge na nogu i posmatra saobraćaj. Primećuje Nedov gotovo nov 'Kamero' iz '93. kako proseca saobraćaj i zaustavlja se uz škripu, a onda se tiska sa Kati i ulazi na zadnje sedište.

Kao i uvek u ovom flešbeku, Kerol se čudi samoj sebi dok se ogleda u retrovizoru kako bi se uverila da joj je šminka u redu. Kosa joj je obrijana, ofarbana i izvučena u šiljke, ima tri lažna dijamanta u levom uhu, a zbog trepavica i šminke za oči izgleda kao jarko obojena karikatura. Uz šok što sebe vidi mladu i smelu, Kerol oseća energiju mladosti u sebi. Oseća lakoću u koraku, čvrstinu u dojčkama i mišićima, i entuzijazam svog duha. I više od toga - oseća skakanje

sopstvenih misli, podjednako različitih u svom energičnom optimizmu od svakodnevnog i neprekidnog njenog razmišljanja u budućoj sadašnjosti kao što je i njena pojava u ondašnjoj.

Kati čavrlja, ali Kerol isključuje brbljanje i samo upija lik svoje drugarice. Kati je nestala iz škole tokom završne godine, ubrzo posle toga nestala je i iz vidokruga, da bi nestala iz Kerolinih misli sve do jeseni '98, kada je od jedne prijateljice čula da je Kati poginula u saobraćajnoj nesreći negde u Kanadi. Kao i uvek, Kerol je osetila poplavu toplih osećanja prema staroj drugarici, istovremeno se prisativši kako je morala da se bori protiv beskorisnog poriva da upozori devojkicu da ne pođe sa svojim momkom u Vankuver. Umesto da je upozori, Kerol čuje sopstveni glas kako brblja o tome ko je kome napisao ceduljicu u učionici tog dana. Oseća da joj srce ubrzava, a koža crveni dok pažljivo izbegava da se obrati nepoznatom dečaku na sedištu suvozača.

Ned se uz urlik motora vratio u saobraćaj, presekao kombi 'Viladžer' i počeo da gotovo nasumično menja kolovozne trake. Sada se okreće i kaže: "Hej, Kerol, dušo, misliš li čitav dan da zanemaruješ mog drugara?"

Kerol diže bradu. "A misliš li ti da mi predstaviš svog drugara?"

Ned se oglašava nepristojnim zvukom. Po naletu isparenja, izgleda da je pio. "Kerol, ovaj ovde pastuv je Deni Rogalo. On je iz Zapadne gimnazije. Deni, upoznaj se sa Kerol Herns. Ona je Katina drugarica i poznaje naš fudbalski tim... ovaj, kako to da kažem? Intimno. Oh, sranje." Ned je primoran da naglo zakoči i promeni traku kako bi izbegao kamion koji najednom počeo da usporava.

Kerol poskakuje napred, pridržava se obema rukama za naslon sedišta novog dečaka, i gleda ga. Deni se okrenuo da joj se osmehne, bilo zbog predstavljanja, bilo zbog toga što je postuđen Nedovom vožnjom. Kerol čuje sebe kako misli da je dečak zgodan, sa osmehom poput Toma Kruza, kratkom atletskom frizuricom i dijamantnom mindušom. "Ćao, pastuve", čuje Kerol sebe kako izgovara.

"Ćao", kaže novi dečko, još okrenut na sedištu kako bi gledao u nju.

Kerol zna da je flešbek stigao tačno do polovine i da će sledeći veliki trenutak biti kada im se ruke budu slučajno dodirnule dok se budu vozili pokretnim stepenicama u tržnom centru.

"Centarhalf zove Bazu. Pet minuta do odredišta."

Robert baca pogled na prednje sedišta i vidi da Emori Roberts spušta radio i zapisuje nešto u beležnicu. Robert maše rukom kako bi odlepio znojem natopljenom košulju, a onda pogledava desno dok Džek Ridi govori nešto sa praga na suprotnoj strani kola.

Čuje se zvuk.

Kreni, proklet bio! Kreni! Imaš gotovo dva sekunda! Upotrebi ih!

On naglo vraća pogled ka železničkom nadvožnjaku i čuje sebe kako misli: *Hriste, jedan od onih prokletih radnika ispalio je signalnu raketu.*

Lanser gotovo komično diže ruke. Šake mu se dižu do grla tako da, otpozadi, ruke kao da mu se pružaju u pravoj liniji iz ramena i završavaju laktovima.

Robert oseća kako skače sa praga automobila. Konačno.

Trči iz petnih žila prema plavom 'Linkolnu'. U pratećim kolima iza sebe čuje graju. Robert mora da se koncentriše tokom više flešbekova da bi razaznao glas Emorija Robertsa kako naređuje Džeku Ridiju da se vrati na prag i glas Dejva Pauersa, Lanserovog prijatelja, koji se vozi u pratećim kolima tajne službe bez nekog naročitog razloga, kako uzvikuje: "Mislim da je Predsednik pogođen!"

Sada je sve neopažena buka u podlozi u stvarnom vremenu - stopljena sa odjecima pucnja i lepetom golubova - dok on juri iz sve snage ka zadnjem delu otvorenog 'Linkolna', očiju prikovanih za Lanserovu glavu kestenjaste kose.

Lanser počinje da pada napred.

'Linkoln' neobjašnjivo usporava.

Robert se baca ka dršci zadnjeg prtljažnika.

Odjekuje novi pucanj.

Lanserova glava eksplodira u mlazu ružičaste izmaglice.

"Prokletstvo", reče Robert. Plakao je. Jedan sekund nije znao gde se nalazi - dekor iz šezdesetih, saobraćaj iza prozora motela - ali onda podiže ruku da obriše suze, udari o VR komplet i seti se.

"Prokletstvo", šapnu on ponovo, strgnuivši komplet sa glave. Gotovo gola soba zaudarala je na đubre i plesan. Robert zalupa po krevetu i zajeca.

Val je prošao pored starih tržnica, sada zakovanih daskama i pretvorenih u zatvorski prostor, a onda se popeo uz drvene skele do tržnog centra na autoputu.

Zvali su ih tržni centri i bili su to jedini tržni centri koje je Val upoznao u svom kratkom životu, ali čak je i on znao da su oni zapravo jedva nešto više od čuvenih buvljih pijaca na izdignutim delovima Međudržavnog autoputa, napuštenog posle Velikog rata iz '08. Danas se četvrt milje ili više blistavo obojenog platna mreškalo i lepršalo na lahoru; cigana prodavaca bilo je u izobilju. Val se pridruži podnevnoj masi kupaca, odjednom shvativši zbog čega su ga Kojn i Džin Di podsticali da obavi svoje flešbek ubistvo ovde: mogao je da se stopi s masom za sekund, postojalo je mnoštvo stepeništa niz koja je mogao da pobegne, a lavirint razorenih betonskih ploča i potpornih greda na srušenom delu autoputa bio je savršeno mesto da se otarasi pištolja.

Val je hodao belom trakom između platnenih odeljaka, razgledao novu japansku i nemačku robu i pravio se da zagleda staro reciklisano rusko i američko sranje. Japanske VR i interaktivne stvarčice bile su super, mada je znao da su one generacijama iza teh-igračaka koje je jedan japanski ili nemački klinac mogao da kupi. Problem sa televizijom, naročito sa interaktivnom televizijom, bio je u tome što ti je pokazivao kako živi ona druga polovina sveta, ali ne i kako da ikada i sam dospješ tamo. Valova majka rekla je da je sa televizijom uvek bilo tako - da su, kada je ona bila mala, davno u srednjem veku, Afrikanci i Hispanosi u getu osećali isto što se tiče programa koji su prikazivali bogatstvo bele američke srednje klase. Vala je bolela briga kako je to bilo u vreme njegove majke; on je samo želeo nešto od novih japanskih teh-stvarčica.

Ali, ne danas. Danas je Val želeo samo da upotrebi 32-ojku, otarasi je se i izgubi odatle.

Kojn i Džin Di kleli su se da ne postoji ništa u vasioni poput flešovanja na trenutak kada si sredio nekoga. Sali se takođe kleo u to, ali Val nije verovao ničemu što je govorio visoki dečak. Sali je koristio krek, andeoski prah i turbomet kao i flešbek, a Val je osećao uobičajeni flešbekovski prezir prema nekome ko je koristio i stare droge. Opet, Val je mogao samo da posmatra kada su ostala trojica koristili tridesetminutnu bočicu kako bi ponovo proživeli ubistva koja su počinili. Lica bi im se opustila u onaj izraz idiotskih snevača koji su imali korisnici flešbeka, a onda bi klonuli i počeli da se trzaju, dok su im se oči kolutale REM- nasumično ispod spuštenih kapaka. Val je video da se Kojn zaista seksualno uzbuđuje dok se primiče delu flešbeka sa pucanjem. Džin Di je rekao da je, kada nekog skenjaš u flešbeku, to bolje nego u stvarnom vremenu, zato što osećaš sav onaj nalet adrenalina i fizičko ushićenje dok znaš - ti koji posmatraš iza svega znaš - da nećeš biti uhvaćen.

Val dodirnu pištolj preko labave majice i zapita se da li je baš tako. On nije uživao u flešbeku silovanja one španske devojkice, kao što Kojn beše rekao da će uživati: njeni krici i zadah njenog straha dok ju je Sali držao izazivali su mu svaki put mučninu, tako da mu je bilo muka *ispod* ponovo proživljavane mučnine. Zato je posle dva ili tri grupna flešbeka na taj događaj Val počeo da se priseća nečeg drugog - kao onomad, kada su on i Kojn sa sedam godina ukrali kutiju sa gotovinom matorog Vajmarta - umesto da ponovo proživljava silovanje.

Ali, Kojn je rekao da se ništa ne može meriti sa flešovanjem na trenutak kada si nekoga sredio. Ništa.

Tržni centar na otvorenom bio je pun kupaca na pauzi za ručak i onih koji su odsustvovali sa posla zbog flešbeka. Val već beše primetio da sve više i više ljudi prosto ne ide na posao; stvarno vreme smetalo im je u flešovanju. Pitao se da li je zbog toga đubre uvek tako visoko nagomilano

duž ivičnjaka, da li zato pošta sve ređe i ređe stiže i ništa više kao da ne može da se uradi osim kada su tu Japanci da nadgledaju posao.

Val sleže ramenima. U stvari, to i nije bilo važno. Sada je bilo važno da pronade nekoga da ga skenja, da baci pištolj i izgubi se odatle. Dok se od pretrpanih odeljaka gde se prodavala japanska i nemačka roba šetao dalje prema ruskim tezgama, osećao je kako mu srce ubrzava od same pomisli na ono što treba da se dogodi.

Sada je počeo da uviđa kako to treba obaviti. Ovaj deo tržnice blizu srušenog odeljka autoputa bio je manje pretrpan od glavnog dela, ali činilo se da još ima dovoljno gužve da Val može da pripuca i umakne a da ne bude mnogo zapažen. Primetio je uske prolaze između tezgi. Kada je ušao u jednu od tih uličica sa platnenim zidovima, video je kupce a da oni ili prodavci u priručnim šatorima nisu videli njega. Val izvuče mali automatik iz pojasa i spusti ruku opušteno niz bok. Sada se još samo postavljalo pitanje koga...

Žena u svojim šezdesetim godinama lunjala je od tezge do tezge, virila iznad naočara u izložene ruske rukotvorine i ikone. Val obliznu usne, pa ponovo spusti pištolj. Suviše je ličila na fotografije njegove bake.

Dva pедера sa VR navlakama šetala su ruku pod ruku, smejala se gruboj ruskoj robi i svaki smeh koristila da se zagrlje. Jedan muškarac je drugome zavukao šaku u bočni džep farmerki.

To je izgledalo dobro. Val podiže pištolj, ali onda ugleda pudle. Svaki tip vukao je po kućence na uzici. Nešto u pomisli na te pse, koji laju i skaču unaokolo pošto on skenja tipa, nije mu bilo simpatično. Val spusti pištolj iza leđa i nastavi da posmatra.

Stariji muškarac kretao se duž niza tezgi i pažljivo razgledao rusko đubre. Bio je ćelav i imao je staračke pege, nije nosio ni VR naočare ni komplet za glavu, ali nešto u šljampavoj staračkoj odeći i vodnjikavim staračkim očima podseti Vala na dedu.

Val podiže pištolj, otkoči ga i načini polukorak ispod zalepršale platnene nadstrešnice. *Pucaj, udalji se lagano, baci pištolj u betonski krš ispod, uzmi autobus J do kuće*, ponavljao je on Kojnova uputstva u glavi. Srce mu je tuklo gotovo bolno dok je podizao malu 32-ojku i nišanio niz kratku cev.

Odjeknu pucanj i starčeva glava trže se naviše. Svi su gledali niz prolaz ka mestu gde su otišli pederi i njihove pudlice. Starac se odmaknu od tezge i zagleda sa ostalima dok su vika i koraci postajali sve glasniji.

Val spusti pištolj dok su mu ruke drhtale i iskorači da pogleda.

Žena sede kose sa naočarima ležala je zgrčena na sredini prolaza za kupovinu iscrtanog belom prugom. Klinac od najviše dvanaest ili trinaest godina trčao je ka završetku izdignutog odeljka, dok mu je jakna lepršala. Jedan od pедера bio je kleknuo i vikao klincu da stane. Drugi peder pokazivao je značku gomili i vikao im da ne prilaze, dok je tip koji beše klekao stezao obema rukama tupu plastičnu cev. Val prepozna crno ispučenje iz stotina interaktivnih filmova: pištolj na igle 'Uzi-940'. Nije ni najmanje sumnjao da klovnovske VR navlake daju taktičke informacije i podatke o meti. Pajkan poslednji put viknu klincu da stane. Gotovo na krajnjem stepeništu, dečko se ni ne osvrnu. Dve pudlice napinjale su svoje kaiševe i histerično lajale.

Dečko konačno pogleda preko ramena baš kada je pajkan opalio. 'Uzi' načini šištav zvuk, veoma sličan ventilu gume kada sa njega sklizne aparat za merenje pritiska, a onda dečakova jakna kao da eksplodira u crni oblak kožnih froncli kada nekoliko stotina staklenih i čeličnih mikro-projektila pogodi u metu. Dečak pade i preturi se, udova razglavljenih poput krpene lutke, dok su mu sopstvena inercija i udar oblaka igala nosili telo ispod ograde od užadi, u pad sa izdignutog dela puta. Komadići kožne jakne još su se spuštali kao konfete kada je gomila jurnula napred pored pajkana pедера i histeričnih pudlica kako bi zijala u telo trideset stopa niže.

Val udahnu, zavuče 32-ojku za pojas, navuče majicu i lagano ode do drugog stepeništa. Noge su mu samo malčice drhtale.

Kerol je završila svoj flešbek sastanak sa Denijem i zatekla Dejla Friča kako čeka odmah ispred vrata njenog odeljka. Nije imala pojma koliko je dugo bio tamo. U proteklih nekoliko

godina, privatnost je postala imperativ i svako ko je koristio flešbek poštovao je potrebu drugih ljudi za vremenom i mestom zaštićenim od prekida. Sada je Kerol uzela ogledalce iz fioke stola da proveri šminku i brzo prošla četkom kroz kosu pre nego što je otvorila vrata.

Pomoćnik okružnog tužioca izgledao je kao da mu je neprijatno. "Kerol... ovaj... samo sam se pitao...ovaj... da li bi bila slobodna sutra za jedan specijalni projekt."

Ona podiže obrvu. Radila je sa Fričom na više svedočenja i bila sudski beležnik na mnoštvu suđenja gde se on pojavljivao, ali sve do njihovog razgovora o njenom ocu tog jutra mislila je da nisu jedno drugom rekli ništa lično. "Specijalni projekt?" ponovi ona, zapitavši se nije li to neka vrsta nabacivanja. Znala je da je pomoćnik okružnog tužioca oženjen, da ima dvoje male dece, i smatrala je da je njegova jedina strast ono o čemu je ponekad govorio: pecanje pastrmki.

Dejl baci pogled preko ramena, stupi u praznu sobu za sastanke i pozva je rukom unutra. Kerol sačeka da on zatvori vrata.

"Znaš da istražujem Hajakavino ubistvo?" upita je on tiho.

Kerol klimnu glavom. G. Hajakava je bio važan korporacijski savetnik u oblasti Los Anđelesa i svi su u Okružnom znali da je istraga - da upotrebi reč koju je okružni tužilac ispoljavao sklonost da preterano koristi - osetljiva.

"Pa", nastavi Dejl i začehlja rukom plavu kosu, "imam svedoka koji se kune da ubistvo nije bilo zbog pljačke, onako kako su to pajkani okarakterisali. Kune se da ima veze sa drogom."

"Veze sa drogom?" upita Kerol. "Misliš, sa kokom?"

Dejl zagriže donju usnu. "Sa flešbekom."

Kerol se umalo naglas ne nasmeja. "Sa flešbekom? Hajakava je mogao da nabavi flešbek na svakom ćošku u gradu. Kao i bilo ko drugi. Zašto bi ga ubili zbog flešbeka?"

Dejl Frič odmahnu glavom. "Ne, ubili su ga zato što je bio snabdevač, a neko se nije složio oko iznosa. Bar, tako se kune moj doušnik."

Kerol nije skrivala skepsu. "Dejl", reče ona, upotrebivši prvi put njegovo ime, "Japanci ne dozvoljavaju nikakvu upotrebu flešbeka. To tamo povlači smrtnu kaznu na licu mesta."

Pomoćnik okružnog tužioca klimnu glavom u znak slaganja. "Moj doušnik tvrdi da je Hajakava bio deo mreže za snabdevanje. On kaže da su Japanci razvili tu drogu i da..."

Kerol načini nepristojan zvuk. "Flešbek je prvi put sintetizovan u jednoj laboratoriji u Čikagu. Sećam se da sam čitala o tome pre nego što je dospelo na ulice."

"On kaže da su ga razvili Japanci i da nam ga utrapljuju već duže od jedne decenije", nastavi Frič. "Gledaj, Kerol, znam da zvuči ludo, ali treba mi dobar stenograf koji će znati da čuti o ovome sve dok ne utvrdim da je doušnik lud ili... U svakom slučaju, da li mogu sutra da te vidim?"

Kerol je oklevala samo sekund. "Naravski."

"Možeš li to da obaviš za vreme pauze za ručak? Treba da se sastanemo sa tim tipom u jednom kafeu na sasvim drugoj strani grada. Pakleno je paranoičan."

"Pa, ako već smatra da razotkriva neku džinovsku međunarodnu zaveru, mogu da shvatim zbog čega. Naravski, ionako pojedem nešto na brzaka. Naći ćemo se u tvojoj kancelariji u podne."

Dejl Frič je oklevao. "Da li bismo mogli napolju... recimo, na južnom ćošku garaže za parkiranje? Ne želim da bilo ko u kancelariji zna za ovo."

Kerol izvi obrve. "Čak ni g. Torazio?" Bert Torazio bio je okružni tužilac, sa političkim postavljenjem iza kojeg su stajali gradonačelnik i njegovi japanski savetnici. Niko, čak ni stenografkinje, nije smatrao da je Torazio kompetentan.

"*Pogotovo* ne Torazio", odgovori Frič napetim glasom. "Čitava ova istraga je nezvanična, Kerol. Ako Bert nešto nanjuši, Hizoner i svi oni japanski lovani iz centra grada ima da se obruše na mene kao muve na govno... izvini zbog izraza."

Kerol se osmehnu. "Biću na ćošku u podne."

Olakšanje i zahvalnost bili su приметni na dečaćkom licu pomoćnika okružnog tužioca. "Hvala, Kerol. Znaću to da cenim."

Kerol se osećala kao idiot što je pomislila da je ovaj prilaz bio nabacivanje. Svejedno, nijednom nije pomislila na Denija tokom čitave vožnje do kuće. Stigla je do svoje garaže sa brojčanikom punjenja na nuli.

Robert je primetio problem na Valovom licu čim se dečak vratio kući. Tinejdžer je često bio maničan, još češće depresivan, a neretko su mu je i pogled bio neusredsređen zbog dislokacije koju je izazivao flešbek; međutim, Robert nikada nije video dečaka tako zabrinutog kao te večeri. Val je ušao i zalupio vrata za sobom dok su on i Kerol podgrevali večeru u mikrotalasnoj, i popeo se pravo u svoju sobu. Tokom večere nije bilo razgovora - što nije bilo neuobičajeno - ali na Valovom licu nalazio se taj vlažni sjaj tokom čitavog obeda i oči su mu neprestano letele levo-desno kao da očekuje da zazvoni telefon. Televizor je bio uključen za vreme večere, što je bila njihova navika kojom su prikrivali nedostatak razgovora, i Robert je primetio da dečak pažljivo posmatra lokalne vesti, što je bilo više nego neuobičajeno - bilo je to bez presedana.

Robert vide da se dečak vrpolji na stolici, i da je zaista naglo podigao glavu kada je lokalna veštačka voditeljka počela da opisuje ubistvo u otvorenom tržišnom centru I-5.

"...žrtva je identifikovana kao gđa Dženifer Lopato, šezdeset četiri godine stara, iz Glendejla. Glasnogovornik L.A.P.D. *Los Angeles Police Department: Policija Los Anđelesa. (Prev.)* Heder Gonzales kaže da nikakav motiv nije ustanovljen za ovo ubistvo i da vlasti pretpostavljaju da je to samo još jedno od ubistava vezanih za flešbek. U ovom slučaju, međutim, pretpostavljenog ubicu uhvatila su na delu dva policajca van dužnosti koji su odgovorili smrtonosnom silom. CNN/LA nabavio je od L.A.P.D. zvanični video snimak pucnjave, načinjen kamerom na pištolju. Upozoravamo vas, video koji ćete videti je grafički..."

Robert je posmatrao kako Val posmatra traku. Koliko je Robert mogao da vidi, bacivši pogled na ekran, snimak nije bio nimalo drugačiji od noćnih klanica sa kamera na pištoljima koji su tih dana punili vesti. Ali, Val je izgledao skamenjen zbog prizora. Robert je posmatrao kako dečak zuri otvorenih ustiju dok klinac juri kroz gomilu, odbija da odgovori na povik policajca izvan kadra da stane, a onda biva raznesen u komadiće oblakom projektila. Njegov unuk samo je zatvorio usta, progutao knedlu i trenutak kasnije okrenuo se ponovo stolu, posle nevezanih vesti o odgovorima gledaoci-u-mreži iz L.A. na loše ratne vesti iz Kine.

Kerol kao da nije primetila sinovljevu reakciju. Njen pogled bio je okrenut ka unutra, kao i obično ovih dana.

Svi smo na flešbeku, čak i kad nismo na flešbeku, pomisli Robert. Oseti drhtavicu vrtoglavice, što mu se često događalo kada je razmišljao o iskustvima sa flešbekom, praćenu još gorom drhtavicom gnušanja prema samom sebi. I svojoj porodici. I Americi.

"Nešto nije u redu, tata?" upita Kerol, podigavši pogled sa svoje kafe. Oči su joj još imale taj kratkovidni, rastrojani izraz, ali takođe se i mrštila, zabrinuta.

"Ne", odgovori starac, podigavši ruku prema Valu, "samo sam..." On prekinu sam sebe. Dok je on bio izgubljen u sopstvenom sanjarenju, njegov unuk beše otišao od stola. Robert čak nije znao ni da li je otišao gore ili napolje. "Ništa", reče on svojoj kćerki, potapšavši joj nespretno ruku. "Sve je u redu."

Pre više godina zaštitili su kavezom pešački nadvožnjak kako bi sprečili ljude da bacaju teške predmete ili da se i sami survavaju dole, na dvanaest kolovoznih traka saobraćaja ka severu, a onda - kada su sredinom devedesetih pucnjave na autoputu poprimile razmere epidemije - prekrili su ga pleksiglasom koji je navodno zaustavljao metke. Ali, nije - o čemu su svedočile desetine rupa od metaka, kako ulaznih, tako i izlaznih, koje su izrešetale izvitoperenu plastiku čitavom dužinom tunela - ali strelci su zbog toga bili dovoljno ometeni u gađanju da su koristili druga snajperska gnezda iznad Međudržavnog puta. Do tada, naravno, najveći deo javnog mnjenja smatrao je da svako ko se vozi u neoklopljenim kolima zaslužuje metak u tintaru.

Otkad je Val rođen, međutim, udareni veterani iz azijskih i južnoameričkih plaćeničkih ratova počeli su da bacaju razorne i druge tipove bombi sa nadvožnjaka, i pešački mostovi iznova su bili

ograđeni kavezima i zapečaćeni, ovog puta sa zavarenim čeličnim vratima na oba kraja kako ljudi uopšte ne bi mogli da stupe na njih. Bande su eksplozivom probijali rupe u čeličnim pločama i koristile duge, mračne nadvožnjake kao sastajališta i sopstvene privatne salone za flešbek. Unutra je bilo veoma mračno i Val je morao da koristi VR naočare kao sredstvo za noćni vid da bi pronašao Kojna, Džina Dija i Salija među crnim obličjima koja su drhtala, klimala glavama, prodavala i kupovala.

Val izvuču 32-ojku iz pojasa i pruži im ga.

"Nisi mogao, a?" reče Kojn tiho, uzimajući pištolj. Pri Valovom pojačanom noćnom vidu, on je predstavljao figuru koja je zračila zeleno i držala pulsirajuću belu cev.

Val zausti da objasni o klintu i pajkanima pederima, ali ne reče ništa.

Sali načini zgađeni zvuk, ali zelena figura koja je predstavljala Kojna gurnu ga i ućutka. Kojn mu pruži pištolj natrag. "Zadrži ga, Vale, družo. Kao što reče ona južnjačka kurva, kako joj beše ime, u onom starom filmu: 'Sutra je novi dan'."

Val zatrepta. Neko je pripalio cigaretu dalje na mostu-tunelu i taj kraj buknu belim svetlom. Desetak glasova istog časa dreknu na tu priliku da ugasi jebeno svetlo.

"U međuvremenu", reče Džin Di, zagrlivši Vala, "nabavili smo malo prvoklasnog fleša..."

Val ponovo trepnu. "Fleš je prosto fleš, seratoru."

Sali ponovo frknu, a Kojn spusti ruku Valu na leđa. Val oseti kako ga dodir sa Kojnom i Džinom Dijem uvlači u sebe, poput omče oko prsa zbog koje mu je bilo teško da diše.

"Fleš je prosto fleš", šapnu Kojn, "ali ovaj fleš ima, kao, šta znam, nekakvo feromonsko uzbuđujuće sranje u sebi, tako da ako flešuješ na to da jebeš nekoga, kao onomad kad smo to utrpali onoj španskoj kurvi, svršiš jače nego prvi put."

Val klimnu glavom, iako nije shvatio. Fleš je bio fleš. Kako si mogao da iskusiš više nego što si iskusio prvi put? Osim toga, on nikada nije doživeo orgazam, osim kada se igrao sam sa sobom, a na to nije voleo da flešuje. Ali, klimnuo je glavom i pustio da ga Džin Di i Kojn povuku niže, gde se malo svetla prosipalo kroz jednu od pukotina u zacrnjenom pleksiglasu preko prljavog betona, blistavo poput tečnog metala.

Džin izvadi četiri jednosatne bočice. Val pokuša da smisli na šta da flešuje. Većina njegovih sećanja bila je bedna. Nikada to ne bi rekao ostalima, ali često - kada je govorio da flešuje na jebanje one male Španjolke - u stvari je ponovo proživljavao utakmicu Male lige koju je odigrao kad mu je bilo osam godina. To je bila prva i poslednja godina da je igrao, pošto je ustanovio da niko drugi ne smatra da je bezbol super. Koliko je Val znao, više niko nije ni igrao u Maloj ligi... nije bilo para. Jebeni Regandugovi. Slanje jebene vojske da vodi jebene japanske ratove umesto Japanaca nije bilo ni blizu dovoljno da otplati kamate na jebene japanske kredite.

Val nije razumeo ništa od toga. Znao je samo da je sve sranje. On posegnu za šezdesetminutnom bočicom kod Kojna, ali krupniji dečak ga privuče bliže i šapnu mu promuklo u uho: "Sutra ćemo, Val, družo moj, da pođemo sa tobom da ti pomognemo da se skenja neka keša, da dođeš do fleša..."

Val klimnu glavom, odmaknu se i podiže cevčicu do nosa. Utakmica Male lige nije mu došla kada je pokušao da je vizualizuje. Umesto toga, zatekao je sebe kako se priseća vremena kada je bio pravo malo govance - tri, možda dve godine - i kada ga je majka držala u krilu da mu čita. Mislio je da je to bilo pre nego što je počela da uzima fleš. Zaspao joj je u krilu, ali ne toliko da joj ne čuje reči dok je ona čitala, lagano i neprekidno.

Sa osećajem da je najveći idiot i seronja na svetu, Val zadrža tu uspomenu i otvori poklopac bočice sa flešbekom.

Robert nije voleo interaktivnu televiziju, ali kada je Kerol bila u krevetu, i kada je on bio siguran da je Val otišao, prizvao je CNN/LA i pristupio personi veštačke voditeljke. Privlačno evroazijsko lice mu se osmehnu. "Da, g. Herns?"

"Ubistvo u večerašnjim vestima", reče on osorno. Nije voleo da razgovara sa generisanim personama.

Voditeljka se još šire osmehnu. "Koji segment, g. HERNs? Vesti se emituju svakog sata i..."

"Sedam uveče", reče Robert i prisili sebe da se malo opusti. "Molim te", reče on samom sebi; osećao se kao budala.

Voditeljka pred njim se ozari. "Je li to ubistvo g. Kolfaksa, g. Mendeza, g. Ruzvelta, g. Keteringa, bebe Ričardson, gđe Dozois, neidentifikovanog Haićanina, g. Inga, gđe Lopato..."

"Lopato", reče Robert. "Ubistvo gđe Lopato."

"Da", reče voditeljka i nestade u okviru dok je video uvodnik za reportažu ispunjavao ekran. "Želite li originalnu naraciju?"

"Ne."

"Pojačanu naraciju?"

"Ne. Nikakav zvuk."

"U stvarnom vremenu ili usporeno?"

Robert je oklevao. "Usporeni snimak, molim."

Kamera na pištolju poče da snima. CNN/LA logotip bio je superponiran u donjem desnom uglu kadra. Robert je posmatrao grubo montiranu hrpu slika: najpre žrtvu, ženu nekoliko godina mlađu od njega, kako leži u lokvi sopstvene krvi, sa naočarima u blizini, a onda se kamera na pištolju zanela i podigla; ljudi koji su se usporeno tiskali pokazivali su ka telu, a zatim ka prilici koja je trčala. Kamera je zumirala priliku i podaci o meti ispunili su desnu kolonu slike. Robert shvati da vidi ono što su pajkani videli kroz svoje telem-priključke. Bilo je očito da dečak u bekstvu nije imao više od dvanaest ili trinaest godina.

Tada svetlo za potvrdu vatre bljesnu u desnoj koloni i oblak projektila, lako vidljiv u krajnje usporenom kretanju, raširi se kao oreol od ledenih kristala sve dok gotovo nije zaklonio dete u trku.

Dečakova jakna eksplodira u koronu kožnih dronjaka.

Potiljak dečakove glave rasu se u usporenom prskanju kose. lobanje i mozga.

Parče lobanje na poklopcu prtljažnika, pomisli Robert i oseti da klizi iz stvarnog vremena. Ali, odmah prisili sebe da se vrati.

Dečak je posrnuo, potiljak mu je nestao, projektili su mu bili vidljivi u iskolačenim očima i izbočenom licu; posrnuo, skliznuo ispod ograde od užeta i nestao. Slika kamere na pištolju zamrzla se i izbledela. CNN/LA logotip proširio se sve dok nije ispunio kadar, i upozorenje na kršenje autorskih prava bljesnu na ekranu. Sekund kasnije, voditeljka se vratila, da strpljivo sačeka.

"Pusti ponovo", naloži Robert. Glas mu je bio stegnut.

Ovog puta, zamrznuo je sliku posle samo pet sekundi, pošto je sočivo kamere na pištolju napustilo žrtvu, ali pre nego što je uhvatilo dečaka u bekstvu. "Krenite... zaustavite opet", reče Robert.

Zamrznuti tablo prikazivao je troje odraslih koji nešto pokazuju. Jednoj ženi usta su bila otvorena u poviku ili krik. Ono što je zanimalo Roberta bila je senka u senci, u prolazu između dva šatora.

"Zumiraj tamo... ne, navije... tu. Malo levo. Stani. Dobro. Možeš li sada to da pojačaš?"

"Naravno, g. HERNs", začu se simulovani glas voditeljke.

Dok su pikseli počinjali da se preuređuju u nešto što je ličilo na ljudsku figuru, izoštravajući belu mrlju u prepoznatljivo lice, Robert pomisli: *Isuse, da su samo imali ovo 1963, umesto Zapruderovog filma...*

A onda sve takve misli umakoše kada se slika uobličila.

"Želite li dodatno uvećanje?" upita meki glas. "Moraćete da platite dodatnu interaktivnu cenu."

"Ne", odgovori Robert. "Samo zadrži to jedan minut." Naravno, gledao je u lice svog unuka. Val je držao pištolj sa vertikalno podignutom cevi, samo nekoliko santimetara od sopstvenog lica. Dečakov izraz užasa i opčinjenosti pomalo je podsećao na izraz njegovog dede.

Robert začu kuckanje kombinacije brave na zadnjim vratima i zvonce jevtinog sistema

obezbeđenja kao potvrdu. Val uđe kroz kuhinju.

"Isključi", reče Robert, i ekran smesta postade crn.

Val je legao oko dva ujutro, ali pritisak i napetost proteklog dana nisu mu dopuštali da zaspi. Pronašao je dve dvadesetminutne bočice i flešovao na prvu od njih.

Četiri mu je godine, rođendan mu je. Tata još živi sa njima. Nalaze se u stanu nedaleko od Lankeršim projekata rekonstrukcije i Valov drug od preko puta hodnika, petogodišnji Semjuel, večera sa njima zato što je u pitanju poseban dan.

Val se nalazi na visokoj drvenoj stolici koju je mama kupila u radnji sa nefarbanim nameštajem i specijalno za njega ukrasila naslikanim životinjama, čim je prerastao svoju stolicu za hranjenje. Iako mu je četiri godine, on voli visoku stolicu koja mu omogućuje da gleda preko stola, oči u oči sa tatom. Sada su po stolu razbacani ostaci njegove specijalne večere... korice rol-viršli, komadi crvenog 'Džel-O', poneki čips... ali tatin tanjir je čist, njegova stolica prazna.

Vrata se otvaraju i unutra ulaze dekica i bakica. Val je pogođen, kao i uvek tokom ovog proživljavanja, ne samo činjenicom da mu je baka živa i neizmoždena rakom, već i time kako živ i mlad izgleda njegov deda, iako je ovaj fleš jedva nešto više od decenije u prošlosti. *Vreme stvarno zasere ljude*, pomisli on, i to ne prvi put.

"Srećan rođendan, maleni", kaže najednom njegov deda, i kuštra mu kosu. Baba se saginje da ga poljubi i njega zapahnjuje miris svežih ljubičica. Dok oseća sreću i želju mlađeg sebe da dođe do poklona, Val koji posmatra zna da se u zadnjem delu dedinog plakara, gde starac čuva nekoliko njenih haljina, još zadržalo malo tog mirisa. Pita se da li njegov deda ikada prinosi haljine licu da bi se prisetio tog mirisa. Ponekad, kada starac krene u svoj flešbek motel, Val to čini.

Val posmatra kako se njegove bucaste ruke igraju zezalicama za žurke i sluša kako se Semjuel kikoće. U to vreme jedva primećen, ali za Vala sada isuviše jasna, odvija se užurbani kuhinjski razgovor čije deliće hvata...

"Obećao je da će večeras biti kod kuće", govori njegova mama. "Obećao je."

"Da mi svejedno iznesemo tortu", kaže njegova baka, glasom umirujućim kao upamćeni dodir teksture.

"Za sinovljev rođendan..." Robertov glas težak je od gneva.

"Da iznesemo mi tortu!" kaže baka vedro.

Val i Semjuel zastaju u igri kada se svetla gase. Najednom svet obasjava bogatije, dublje svetlo dok njegova majka unosi tortu sa četiri svećice. Svi pevaju 'Srećan ti rođendan'.

Val je dovoljno star da shvati da će se, ako pomisli želju, dune i uspešno pogasi sve svećice, ta želja i obistinuti. Njegova majka to nije rekla, ali on podozreva da će, ne pogasi li ih sve iz prvog pokušaja, ta želja propasti.

On ih gasi. Semjuel, dekica, bakica i mama kliču. I samo što su svi počeli da seku tortu za njega, vrata se otvaraju i tata upada u sobu, rumenog lica, u uzlepršalom sakou. Nosi velikog punjenog medveda sa crvenom trakom oko vrata.

Mali Val ne gleda u poklon. Baca pogled na mamino lice, i čak i petnaestogodišnji Val koji posmatra deli sa njim strah od onoga što tamo može da zatekne.

U redu je. Mamina reakcija nije bes, već olakšanje. Oči joj blistaju dok oni ponovo pale svećice.

Tata ga ljubi, podiže i grli mamu, i njih troje grle se tako iznad neurednog stola, dok bakica i dekica ponovo pevaju 'Srećan ti rođendan', kao da je ovog puta izistinski; Semjuel se koprca da dođe do igračaka kako bi se njima poigrao, tatina ruka snažna je oko njega, a suze na maminom licu su u redu zato što je ona srećna, svi su srećni, i mali Val zna da se želje zaista obistinjuju; on prislanja obraz uz tatin vrat i oseća tamo slatku mešavinu losiona posle brijanja i spoljnog vazduha, a dekica govori...

Val je izašao iz dvadesetminutnog proživljavanja u smrad zagnojenog đubreta i zvuk sirena. Vatra iz ručnog oružja štekala je negde u komšiluku. Policijski helikopteri tutnjali su iznad i

njihovi reflektori probadali su tamu belinom i ulivali se kroz njegov prozor kao bela farba.

Val se okrenu na drugu stranu i navuče jastuk na glavu, pokušavajući da ne misli ni o čemu, pokušavajući da se priseti flešbeka i ugradi ga u san.

Lice mu udari o nešto tvrdo i hladno. Pištolj.

Val se uspravi uz nalet mučnine, uze na trenutak napunjeni poluautomatik, a onda ga strpa ispod dušeka kraj časopisa *Penthaus*. Srce mu je tuklo. On izvuče drugu dvadesetminutnu bočicu iz džepa farmerki na podu i otvori poklopac - gotovo prebrzo - morao je da požuri da se koncentriše na sliku tako da *temprolin* može da pristupi odgovarajućim neuronima, da stimuliše prave sinapse.

Četiri mu je godine, i danas mu je rođendan. Semjuel više, njegova majka priprema tortu u kuhinji, a sto je u neredu od polupojedenih rol-viršli, 'Džel-O' i čipsa od krompira.

Oglašava se zvonce i dekica i bakica upadaju unutra...

Kerol gleda kako Deni izlazi iz plave vode i trči prema njoj po beloj peščanoj plaži. Zgodan je, vitak, pocrneo posle pet dana na suncu, i kezi joj se. Baca se na peškir kraj nje i Kerol oseća da joj se srce nadima od ljubavi i sreće. Ona ga hvata za vlažne prste. "Deni, reci mi da ćemo uvek voleti jedno drugo."

"Uvek ćemo voleti jedno drugo", kaže on brzo, samo što ovog puta, zaključana u sebi, pozornija Kerol primećuje brzi pogled koji joj on upućuje ispod dugih trepavica, pogled koji je mogao biti procenjivački ili malo podrugljiv.

U to vreme, Kerol oseća samo sreću. Okreće se na leđa i pušta da je žestoko sunce Bermuda oboji vrelinom. Deni je rekao da su oni izuzeti od briga zbog ozonskog omotača i raka kože na ovom letovanju i Kerol se srećno saglasila. Ona spušta prste Deniju na krsta i oseća kako se tamo suše kapi morske vode. Vragolasto, samo malčice posesivno, ona prelazi vrhovima prstiju ispod lastiša na pozadini njegovih kupaćih gaćica. Podnožje njegove kičme i gornji delovi butina veoma su hladni.

Oseća kako se on meškolji i malo pomera na peškiru. "Hoćeš da se popnemo u sobu?" šapuće on. Plaža je gotovo prazna i Kerol zamišlja kako bi izgledalo da vode ljubav baš tu, na suncu.

"Odmah ćemo", kaže ona.

Zajahavši plimu sopstvenih čula, stvarnovremenska Kerol shvata jednostavnu činjenicu: muškarci imaju sklonost da flešuju na sopstvene omiljene seksualne doživljaje - Kerol to zna po njihovim razgovorima - dok većina žena putuje natrag da ponovo iskusi vreme kada su bliskost i sreća bili na vrhuncu. To ne znači da ona izbegava seksualne doživljaje - za koji tren, ona i Deni popeće se u svoju sobu i sledećih trideset minuta biće dovoljno strasni da bi svako odabrao da ih ponovo proživi - ali trenuci koji nju dozivaju natrag kroz vreme jesu trenuci poput ovog, kada ona oseća da je apsolutno voljena, kada je njen osećaj bliskosti gotovo opipljiv, poput karipskog sunca iznad njene glave.

Kerol okreće glavu i podiže ruku do lica, tobože da bi zaklonila žestoko sunce, ali zapravo da bi ugrabila pogled na Denijevo lice tako blizu njenom. Oči su mu zatvorene. Vodeno biserje blista mu na trepavicama. Malo se osmehuje.

Gad je sa sobom poneo bočicu flešbeka na ovo putovanje. Pokazaće mi je poslednje večeri, objasniti kako deluje, predložiti da flešujemo na svoje prve seksualne susrete - sa nekim drugim! Poslednju noć pretvorio je u neku vrstu dvostrukog ménage-à-trois.

Kerol pokušava da priguši te misli i svoj stvarnovremenski bes dok tadašnja Kerol trlja oči prstima, tobože da bi uklonila pesak, ali zapravo da bi obrisala suze radosnice.

Policajac u žutoj kabanici maše automobilskoj povorci, a Robert želi da ga otpuste. Srećom, pajkan stoji između ograde i radnika, tako da niko ne može ništa da baci. Robert pogledava desno, ka ljudima koji ručaju na stepenicama zgrade od cigala smeštene tačno tamo gde put skreće ulevo oko travnatog trga prema železničkom nadvožnjaku. Oni mašu. Robert tamo ne vidi

ništa sumnjivo i ponovo baca pogled ka železničkom mostu koji im se približava.

Kreni! Sada! Siđi i kreni!

On ostaje na levom pragu pratećih kola. Veoma je vruće.

"Centarhalf zove Bazu", saopštava radiom sa prednjeg sedišta njihov zapovednik, Emori Roberts. "Pet minuta do odredišta."

Robert zamišlja odredište, ogromnu robnu kuću gde Lanser treba da govori pred više stotina tekstaških poslovnih ljudi. Stvarnovremenski Robert oseća sopstveni zamor na vrućini.

Zanemari to. Kreni, sada!

Oštar zvuk šalje golubove u bezglavi let iznad trga.

Hriste, jedan od onih prokletih radnika ispalio je signalnu raketu. On vrišti iznad tih misli, pokušava da natera sebe da prepozna pretnju. Sve te godine obuke i iskustva sjebane zbog dva sekunda neshvatanja. Ali, tek kada ponovo pogleda napred i vidi kako se Lanserove ruke dižu u očiglednom gestu žrtve pogođene hicem, mladi agent daje se u pokret.

Sprint preko jaza koji razdvaja dva vozila nije mogao biti brži. Robert poseže za metalnom drškom baš kada treći pucanj pogađa Predsednika.

Isuse. Udar je za delić sekund pre nego što začujem zvuk. To nikada ranije nisam primetio.

Kenedijeva glava raznesena je u izmaglicu ružičaste krvi i bele mase.

Robert grabi metalnu dršku i naskače na papučicu baš kada teški 'Linkoln' uz riku jurne napred. Robertovo stopalo klizi sa papučice i kabriolet koji ubrzava napola ga vuče.

Prekasno. Još dva sekunda. Sekund i po. Ali, nikada to neću premostiti.

Žena u ružičastom puzi napolje na prtljažnik u histeričnom pokušaju da povрати natrag deo Lanserove lobanje, tako da niko ne može da vidi ono što je ona upravo videla.

U sebi, Robert bezuspešno pokušava da zatvori oči, tako da ne mora da vidi sledeći trenutak ili dva užasa.

Val je izašao i nestao pre doručka. Za kafom, Kerol je ustanovila da, za promenu, stvarno razgovara s ocem.

"Danas imaš savetovanje, zar ne, tata?"

Robert progundā nešto.

"Ići ćeš, zar ne?" Kerol je čula pokroviteljski ton u sopstvenom glasu, ali nije mogla ništa da učini u vezi s tim. *Kada to, upita se ona, postanemo roditelji svojim roditeljima?*

Kada postanu dovoljno senilni, neurotični ili bespomoćni da nam ništa drugo ne preostane, dođe joj misao kao odgovor.

"Zar sam ijedno propustio?" odvrati njen otac, pomalo nabusitim glasom.

"Ne znam", reče Kerol i baci pogled na sat.

Robert načini nepristojan zvuk. "Znala bi ti. Taj prokleti program za terapiju zvao bi te, ostavljao poruke i zvao te i dalje sve dok ne stupi lično sa tobom u vezu. Baš kao i školski program za izostanke..." Starac naglo učuta.

Kerol podiže pogled. "Zar Val ponovo beži iz škole?"

Njen otac oklevao je jedan sekund, a onda sleže ramenima. "Zar je važno? Škole nisu bile mnogo bolje od obora još otkad sam ja bio dete..."

"Prokletstvo", prodahta Kerol. Ona obrisa šoljicu za kafu i tresnu je u mašinu za posuđe. "Popričaću večeras sa njim."

"Zauzeta si danas?" upita njen otac, kao da jedva čeka da promeni temu.

"Hmmm", promrmlja Kerol, navlačeći ogrtač. *Svedočenje kod Dejla Friča na pauzi za ručak,* pomisli ona i preseče se. Gotovo da je zaboravila na to posle sinoćnjih flešbekova. Možda će, posle sastanka sa njim i njegovim ludim doušnikom za vreme ručka, nabaviti još malo flešbeka u afričkom delu grada, pre nego što se vrati na posao. Ostala joj je još samo jedna tridesetminutna cevčica.

'Honda' je bila napunjena samo do četvrtine. Dovoljno da je dovede do posla, ali nije postojao način da se vrati kući a da ne plati skuplje u Građanskom centru. A to će značiti i skuplji rad na

poslu.

"Jebeš ga", reče ona i šutnu ulubljeni bok devet godina stare gomile krša. *Sjajan način da započneš dan.*

Već je skretala na navođeni drum pre nego što se setila da nije ocu rekla doviđenja.

"Ovi tuneli su super", reče Kojn. "Dugo se voziš autobusom dovde, ali definitivno su super. Kako kažeš da si ronašao ulaz?"

"Mama mi ga je pokazala pre nekoliko godina, kada je počela da radi u Građanskom centru", odgovori Val. "Ovde je obično bila samo gomila tržnica i sranja. Ovuda su vodili i zatvorenike pre nego što su sve zatvorili, posle Velikog rata."

Sali i Džin Di izgledali su impresionirano i malčice nervozno. Njihovi koraci odjekivali su u vlažnim hodnicima. Nije bilo svetla, ali njihove VR naočare pojačavale su i najslabije svetlucanje iz ventilacionih rešetki.

"I kažeš da ovo ide skroz od mesta gde ti matora radi u Građanskom centru do parka Pueblo sa druge strane Jedan-Nula- Jedan?" upita Kojn.

"Aha." Stali su kraj daskama zakovane fasade neke prodavnice da pripale cigarete i otpiju u krug iz boce vina. Šibice su buknule kao plamene eksplozije pod VR pojačanjem.

"Mislim da bi trebalo da središ nekog Japanca", reče Kojn.

Val naglo diže glavu. "Japanca?"

Kojn, Sali i Džin Di cerili su se. "Od Japanca napraviš govanca", zapevuši Sali.

Val je gledao samo Kojna. "Zašto Japanca?"

Viši dečak sleže ramenima. "Bilo bi super."

"Japanci su ljudi što se njihove bezbednosti tiče", primeti Val. "K'o da seru telohranitelje."

Kojn se isceri. "Tim pre. Svi možemo da te gledamo, Val, družo moj. Svi možemo da flešujemo na to."

Val oseti kako mu srce udara. "Ne, ozbiljno kažem", reče on, u nadi da mu glas ne zvuči tako drhtavo i molećivo kao što se on osećao. "Mama kaže da su japanski savetnici koji dođu da posete gradonačelnika ili okružnog tužioca manijaci po pitanju obezbeđenja. Uvek putuju unaokolo sa telohraniteljima. Ona kaže da zaustave sav saobraćaj blizu Građanskog centra kada Kasai, Morozumi ili Harada dođu u posetu, zato što..." Val prekinu, ali tek pošto je shvatio da je rekao previše. Mnogo više nego previše.

Kojn se nagnu bliže. Pojačanje mu je od suvonjavog lica načinilo buktanje svetlosti i senku. "Zato što onda niko ne može da priđe, zar ne, Val, družo moj?" On mahnu ka tunelu. "Ali mi bismo mogli da pridemo, zar ne?"

"Niko ne zna kada gradonačelnik i njegovi pitomi Japanci dolaze u posetu", odvrati Val, i začu onaj cvilež u sopstvenom glasu, koji je toliko mrzeo. "Stvarno. Kunem se."

"Zar ne zna tvoja matora?" upita Džin Di. Glas mu odjeknu u tami. "Ona je krupna zverka tamo, zar ne?"

Val stisnu pesnicu, ali ga Kojn zgrabi. "Ona ne zna", odgovori Val. "Nikad. Zaista."

"Hej, ne uzbuđuj se, Vale, družo moj", reče Kojn i potapša ga po ruci. "Verujemo mi tebi. U redu je. Imamo čitavo vreme sveta pred sobom, luče. Ne žuri nam se." Kojnovo lice izgledalo je demonski na pojačanom svetlu. "Svi smo ovde drugari, a? A ovo je opako mesto. Naša klupska kućica, bez onog đubreta i bandi, znaš?" On potapša Valovu ruku poslednji put i osmehnu se ostalima. "Japanac bi bio super, ali nije važno ko će da ispadne leš, važno je da ti ulepša fleš. Jesam li u pravu ili jesam?"

Seli su i počeli da puše u tami.

Kerol je nabavila tri flašice flešbeka od jednog službenika u kancelariji okružnog tužioca da joj pomognu da pregura dan i provela je jutro beležeći svedočenja u građanskim parnicama za nekoliko advokata koji su tu koristili kancelarije. Uvek je volela da beleži svedočenja za privatne firme, zato što je to značilo i ekstra novac od prodaje primeraka prepisa. Nekoliko drugih

stenografkinja bilo je odsutno - što je bila uobičajena pojava - ali saznala je da je jedna od njih, žena po imenu Sali Karter, koju Kerol nije naročito dobro poznavala, ostala kod kuće zato što je upravo dobila vest da joj je muž poginuo u borbama blizu Hong Konga. Bilo je tu uobičajenog gundanja i mrljanja da Amerika ne treba da vodi ratove za Japan ili kineske gospodare rata, ali na kraju je svako priznao da je zemlji potreban novac i da postoji vrlo malo roba osim američke vojne tehnologije i toplih tela koje bi Japan ili EZ kupili.

Odsustvo Sali Karter značilo je ujedno i više posla i prodaje svedočenja za Kerol.

U jedanaest pre podne, pogledala je u fioku stola, spremna da mazne kolačić iz kese sa ručkom, shvatila da danas nije spakovala ručak, a onda se setila razloga. Osmehnula se na pomisao o svom zavereničkom sastanku sa pomoćnikom okružnog tužioca.

U jedanaest i petnaest pre podne, pozvao ju je Deni.

Telefon je očito bio slabo osvetljeni javni telefon u nekoj kafani, i kvalitet videa bio je loš. Deni je bio jedva nešto više od blede mrlje u senkama. Ali, bila je to poznata mrlja. A ni glas mu se ne beše promenio.

"Kerol", reče on, "sjajno izgledaš, malena. Stvarno sjajno."

Kerol ne reče ništa. Nije mogla da progovori. Prošlo je osam i po godina otkad je poslednji put videla Denija ili razgovarala s njim.

"Svejedno", reče on, progovorivši brzo da popuni njenu tišinu, "došao sam na nekoliko dana u Los Anđeles... Sada živim u Čikagu, znaš... i samo sam mislio... hoću reći, nadao sam se... hoću reći, prokletstvo, Kerol, hoćeš li, molim te, danas da ručaš sa mnom? Molim te? To mi je veoma važno."

Ne, pomisli Kerol. Apsolutno ne. Ne možeš tek tako da ostaviš Vala i mene, bez pisma, bez objašnjenja, bez izdržavanja deteta, a onda da me zovneš osam godina kasnije i kažeš mi da hoćeš da ručamo zajedno. Apsolutno ne. Ne.

"Da", čula je sebe kako kaže, sa osećanjem da je na jednom od svojih flešbekova, čak se i zapitavši ne flešuje li *zaista* na ovo iz neke tužne budućnosti. "Gde? Kada?"

Deni joj reče za mesto. Bio je to bar u centru u kojem su prvi put jeli kada su se doselili u Los Anđeles pre petnaest godina, i tamo su obično izlazili na pauze za ručak da bi bili zajedno. "Recimo... za dvadeset minuta?"

Kerol je znala da će joj 'Honda' zaribati ako je uzme, pa će ostati nasukana u usranom delu grada. Moraće da uzme autobus. "Dvadeset minuta", reče ona.

Bledi mehur koji je predstavljao Denija klimnu glavom. Pomislila je da je videla osmeh.

Kerol spusti slušalicu, ali zadrža prst na dugmetu neko vreme, kao da ga miluje. Onda požuri da popravi šminku i spusti se do autobusa.

"Centarhalf zove Bazu. Pet minuta do odredišta."

O, jebeš ga. Jebeš ga, neka ide do đavola. Robert je zgađen. Posle godina provedenih u ovome, zna šta se neće dogoditi. To je kao samokažnjavanje bez klimaksa.

Drži oči zatvorene... ili bar to pokušava. Čovek ne može da isključi vizualizaciju flešbeka bez ogromnog napora volje. Ljudi viču i mašu na zelenoj travi s njegove leve strane.

Robert pokušava da umakne, da se vrati u drugo vreme, drugo sećanje... ali kada jednom počne, flešbek epizodi se ne može umaći. Oni klize ka železničkom nadvožnjaku.

Čuje se zvuk. Golubovi se daju u bezglavi let u kanjonu iznad trga.

Ne vredi. Prazno. Beskorisno.

Tri sekunda kasnije, on skače sa pratećih kola i sprintuje prema plavom 'Linkolnu'.

Beskorisno. Nikakvo ispoljavanje volje ne može da ga natera da se brže pokrene. Vreme i sećanje su nepromenjivi.

To čak i nije moje sećanje. Ja sam lud. Kej, nedostaješ mi.

Drugi pucanj. On se baca ka papučici i metalnoj dršci. Treći pucanj.

Robert pokušava da ne vidi, ali slika eksplozije Predsednikove glave ne može se poreći.

Dvadeset godina kasnije, pedeset procenata ispitanih Amerikanaca pamtilo je da je ovo

gledalo uživo na televiziji. To nikada nije bilo na televiziji. Prošlo je gotovo dve godine dok cenzurisani delovi Zapruderovog filma nisu bili objavljeni... a i tada samo u časopisu Lajf. Pre flešbeka, sećanja su lagala... preuređivali smo ih po volji. Sranje, Kenedi je izabran sa samo četrdeset i nešto procenata glasova, ali deset godina posle njegove smrti, sedamdeset dva procenta ispitanika izjavilo je da je glasalo za njega.

Pamćenje laže.

On gura Predsednikovu ženu natrag u vozilo, primećuje bezumlje u njenim raširenim očima, ali shvata žurnost u njenoj jedinoj želji da uzme natrag komadić lobanje. Da sve iznova ispravi.

Pronaći ću Vala. Postarati se da ne učini nešto glupo.

On gura ženu natrag niz sedište i čuva njeno i Lanserovo telo sve do bolnice Parklend. Beznadežnost ga preplavljuje kao plima.

Val i njegovi drugovi posmatrali su navođeni drum I-5 sa svog mesta na krovu zgrade napuštene posle Velikog rata. Val je držao 32-jku obema rukama, oslonjenim na ivicu krova. Saobraćaj je klizio nemo, izuzev naleta guma po vlažnom asfaltu. Proteklog sata padala je kiša.

"Mogao bih da sačekam da naiđe neki 'Leksus' i da ga oduvam", reče Val.

Kojn ga pogleda zgađeno. "Tim pištoljčićem? Do trake za VIP-ovce ima trideset metara. Ne bi uspeo čak ni da pogodiš jebena kola, a kamoli Japanca na zadnjem sedištu. Ako na zadnjem sedištu uopšte *ima* Japanca."

"Osim toga", dodade Džin Di, "njihova kola imaju najbolje oklope koji postoje. Ni jebena šestica ne bi probila neku od njihovih jebelih šoferšajbni."

"Aha", promumla Sali.

"Čak ni jebeni pištolj sa iglicama ne bi odavde audio japanskom 'Leksusu'", reče Džin Di.

Val spusti pištolj. "Mislio sam da je najbolje ako... ako flešuješ na nešto što si nasumice uradio."

Zglavcima svoje pesnice Kojn protrlja Valovu kratku kosu. "To je *bilo* najbolje, Vale, družu moj. Sada je prava stvar Japanac."

Val sede natrag, ostavivši 32-jku na ispustu. Voda se skupljala u lokvama na utonulom asfaltnom krovu. "Ali, to bi moglo da potraje danima... nedeljama..."

Kojn se isceri, skinu pištolj sa ispusta i ponudi ga Valu. "Hej, vremena imamo, zar ne, ljudi moji?"

Sali i Džin Di se oglesiše neodređenim zvucima.

Val je oklevao jedan sekund, a onda uze pištolj. Počelo je ponovo da pada, i dečaci požuriše u zaklon. Val nije video da ga deda posmatra s druge strane ulice. Kada su nekoliko minuta kasnije napustili zgradu, niko od dečaka nije primetio starca koji ih je sledio prema reci.

Dok je Kerol stigla do bara u San Hulanu, počela je da pada kiša. Utrčala je unutra, sa novinama iznad glave, i ostala da za trenutak stoji, žmirkajući u tami. Kada joj je prišao dežmekasti muškarac, ona bukvalno načini korak unazad pre nego što ga je prepoznala.

"Deni."

On je uze za ruke i spusti mokre novine na sto. "Kerol. Hriste, dobro izgledaš." On je nespretno zagrlí.

Ona nije mogla da kaže to isto za svog bivšeg muža. Deni se bio ugojio - najmanje četrdesetak kilograma - i njegove crte lica i poznato telo izgledali su izgubljeno u višku sala. Bio mu je nestao i dobar deo plave kose, i lobanja mu je bila istačkana mrkim pegama kao kod njenog oca. Koža mu je bila žućkasta, oči tamne i utonule iznad teških podočnjaka, i tiho je šištalo. Ono što beše pripisala lošem osvetljenju i slabom kvalitetu videa bile su zapravo senke i izobličenja na samom Deniju.

"Imam naš stari separe", reče on. Ne puštajući joj ruke, on je povede u ugao blizu zadnjeg dela. Nije se sećala da su imali poseban separe ovde, i nikada nije ponovo proživljavala sećanje na to.

Čaša skoča nalazila se na stolu. Po tome kako je Deni mirisao kada ju je poljubio, bio je popio više od jedne.

Sedeli su i gledali se preko stola. Nekoliko trenutaka, niko nije progovarao. Bar je u ovo doba dana bio gotovo prazan, ali barmen i muškarac u iskrzanom kišnom mantilu blizu ulaza svađali su se sa veštačkim sportskim komentatorom na starom HDTV-u iznad linije boca. Kerol spusti pogled i shvati da Deni još drži obe njene ruke u svojoj. Osećala se čudno, kao pod anestezijom, kao da joj nervi u rukama nisu prenosili nikakve taktilne informacije.

"E, Isuse, Kerol", reče Deni najzad, "stvarno izgledaš sjajno. Stvarno."

Kerol klimnu glavom i sačeka.

Deni proguta poslednji gutljaj skoča, mahnu barmenu da dođe i dopuni, mahnu ka Kerol i shvati blago odmahivanje njene glave kao ne. Tek pošto je puna čaša viskija bila isporučena, progovorio je ponovo. Bujica reči zapljusnu Kerol, oslobodivši je bilo kakve potrebe da progovara.

"Pa, Bože, Kerol, tu sam na... pa, na nekoj vrsti službenog puta, u stvari... i shvatio sam, ovaj, zapitao se... Radi li ona još u Palati pravde?... Kad ono ti tamo, na spisku opcija persone koja odgovara na pozive. U svakom slučaju, mislio sam... znaš, zašto ne? I tako... Hriste, jesam li ti rekao koliko sjajno izgledaš? U stvari, prava si lepotica. Taman posla da kažem da nisi oduvek obarala s nogu. Uvek sam mislio da obaraš s nogu. Ali, hej, ti to znaš.

U svakom slučaju, verovatno želiš da znaš šta nameravam, a? Prošlo je, kol'ko? Četiri ili pet godina od kada... u svakom slučaju, sada sam u Čikagu. Ne više kod Koldvelove banke. Prodavao sam neko vreme luksuzne električne uređaje, ali... znaš... tržište za to je stvarno otišlo u materinu. Izvukao sam se tačno na vreme. I, gde sam ono stao? U Čikagu sam... bavim se savetovanjem pomoću dubokih obrazaca... mislio sam da bi te možda interesovalo to da sam se upustio u nekakvo savetovanje."

Deni se nasmeja. Bio je to čudnovato sastrugan zvuk, i dva muškarca u prednjem delu bara osvrnuše se, a onda nastaviše da se svađaju sa veštačkim komentatorom. Deni joj dodirnu prste, podiže joj ponovo ruke kao da su one par rukavica koje je zaboravio da ima, pa ih spusti na izgrebani sto. Otpi malo pića.

"I tako, u svakom slučaju, to savetovanje pomoću dubokih obrazaca... čula si za to? Nisi? Isuse, mislio sam da je svako u Kaliforniji čuo... u svakom slučaju, ima jedan briljantan tip u Čikagu, on je doktor... znaš, doktorirao je na terapeutskoj upotrebi flešbeka... i on ima neku vrstu, znaš, to se zove ašram. Ljudi koji moraju da srede ozbiljne stvari, kao, žive tamo i daju mu priloge... pa, u stvari, to je i malo više od priloga, pošto obuhvata i opšte punomoćje... Ali, važno je da to nije jedna od onih stvari gde se flešuje jednom nedeljno. Mi tamo živimo, i savetovanje... savetovanje pomoću dubokih obrazaca, tako se to zove... savetovanje nam dođe kao neka vrsta posla. To traje po čitav dan..."

"Korišćenje flešbeka", ubaci se Kerol.

Deni se isceri kao da mu je strašno lagnulo i kao da je impresioniran dubinom njenog razumevanja. "Tako je. Tačno. Savršeno. Verovatno znaš sve o tome... postoji milion centara za savetovanje pomoću dubokih obrazaca i ovde, u sunčanoj Kaliforniji. Ali, aha, savetujemo sa tim osam do deset sati dnevno... pod strogim nadzorom dr Singa, naravno. Ili savetnika- terapeuta koje je on postavio. Nije to kao, znaš, ono kako sam ja koristio to dok smo bili zajedno..." On protrlja obraze i Kerol začu struganje njegovog dlana po čekinjama. "Znam da sam se tada zajebavao s tim, Kerol. Hoću reći, sada jedva da uopšte flešujem na tinejdžerski seks. Prosto... znaš... to prosto nije važno kada se ima u vidu sveukupno terapeutsko iskustvo, znaš?"

Kerol ukloni pramen vlažne kose sa čela. "A šta je važno?" upita ona.

"Šta?" Deni beše dovršio skoč i sada je pokušavao da skrene barmenu pažnju na sebe. "Izvini, mače. Šta?"

"Šta je važno, Deni?"

On sačeka na novu čašu, pa se osmehnu gotovo blaženo. "Ovde imam priliku za pravi proboj, mače. Sam dr Sing kaže da sam stigao do tačke gde mogu da preokrenem stvari. Ali..."

Kerol je dobro poznavala taj ton. Nije rekla ništa.

Deni joj ponovo uze ruke i protrlja ih kao da su hladne. *Njegove* su ruke bile hladne.

"Ali, treba mi malo pomoći..." započe on.

"Novca", reče Kerol.

Deni joj ispusti ruke i stisnu pesnicu. Kerol primeti koliko mu ruka izgleda bucmasto, bledo i slabo, kao da je mišiće u njoj zamenilo salo. *Ili krem punjenje*, pomisli ona. *Kao kod onih bavarskih krem-krofni koje je jeo.*

"Nije samo novac", zastruga on na nju. "*Pomoć*. Spreman sam da načinim korak prema totalnoj reintegraciji, a dr Sing kaže da..."

"Totalna integracija?" upita Kerol. To je zvučalo kao neki novi softverski telem-paket koji je Val želeo da kupi za svoje VR naočare.

Denijev osmeh bio je snishodljiv. "Aha. Potpuno prizivanje. Kompletna reintegracija ovog proteklog života sa znanjem duše koje sam stekao za vreme koje sam proveo u ašramu. To ti je kao... znaš... retropodešavanje starih kola koja sagorevaju benzin na električna ili metanska. Postoje ljudi u ašramu koji su stvarno došli u fazu da mogu da reintegrišu svoje *prošle* živote, ali... Isuse, znaš... osećam da ću imati sreće što mi je ovo dopalo šaka." On se ponovo hrapavo nasmeja.

Kerol klimnu glavom. "Treba ti novac za flešbek koji koristiš u toj... terapiji", reče ona. "Koliko? Koliko traje ponovno proživljavanje?" Glas bi joj odao gotovo potpun nedostatak radoznalosti da je Deni zaista obratio pažnju.

"Pa", reče on, uzbuđen, pomislivši očito da ima šanse, "potpuna reintegracija je... znaš... *potpuna*. Već sam likvidirao ono što sam imao... stan u Lejkšoru, Krajzler elektriku, ono akcija što mi je Voli ostavio... ali, treba mi mnogo više da..." On prekinu kada vide izraz na njenom licu. "Hej, Kerol, to nije, kao, stvar sa jednokratnim plaćanjem. To je kao... znaš... hipoteka ili otplata za kola. U stvari, uopšte i nije mnogo kada pogledaš da se rasteže na period o kojem pričamo i..."

"Govoriš o tome da ponovo flešuješ čitav svoj život?" upita Kerol.

"Pa... znaš... ono što mislim je... aha."

"Potpuna reintegracija", ponovi Kerol. "Ti imaš četrdeset četiri godine, Deni, a nameravaš da flešuješ čitav svoj život."

On se uspravi na stolici, isturivši bradu u onome što je Kerol upamtila kao njegovu ratobornu pozu. Pošto je bio onako bled, gojazan i mekan, prizor je bio pomalo patetičan.

"Lako je podsmevati se nekome ko je voljan da bude ranjiv", reče on. "Pokušavam da ispravim svoj život, Kerol."

Kerol se tiho nasmeja. "Deni, imaćeš *osamdeset osam* godina kada završiš sa flešbekom."

On se nagnu napred kao da hoće da joj poveri tajnu. Glas mu je bio vlažan i intiman. "Kerol, ovo je samo jedan život na točku. Najvažnije u svemu jeste gde smo kada ga *okončamo*."

Kerol ustade. "Nema sumnje gde ćeš ti biti, Deni. Bićeš u bankrotu." Ona se udalji.

"Hej..." viknu Deni, ne ustavši. "Zaboravio sam da pitam... kako je Val?"

Kerol iziđe na kišu, ali nije mogla da se seti gde je autobuska stanica, pa je krenula naslepo, peške, prema Građanskom centru.

Val i njegovi drugovi tumarali su među podupiračima čeličnog vijadukta pedeset stopa iznad betonskog rečnog korita, kada se Kojn iznenada uspravi, zgrabi Vala za rame i reče: "Bingo!"

Val umalo ne izgubi ravnotežu i bi primoran da se uhvati za gredu, pa upita drhtavo: "Jebote, koji ti je?"

"Zar ti naočare nisu priključene na vesti?" dobaci mu Kojn, klimajući glavom i kezeći se na nešto u VR.

"Vesti?" upita Val. "Zajebavaš li ti mene?"

Kojn skinu naočare. "Ne zajebavam ja tebe, Vale, družo moj. Upravo su nam isporučili Japanca."

Val pretrnu.

"Isporučili Japanca, isporučili Japanca", zapevuši Sali.

"Šta se dešava?" upita Džin Di, budeći se iz desetminutnog fleša. Po ispučenju ispod farmerki Džina Dija, Val je pretpostavljao da je njegov drug ponovo flešovao na silovanje one male Španjolke.

"Velika vest", isceri se Kojn. "Velika frka u Građanskom centru. Gradonačelnik je krenuo tamo sa svojim drugarom Japancem, savetnikom Morozumijem."

"Građanski centar", ponovi Val. "Tamo mi radi mama."

Kojn klimnu glavom. "Poći ćemo onim tunelskim kompleksom koji si nam pokazao sa Prve ulice. Obavi stvar tamo, na onom trgu za VIP-ovce, u ulici Templ. Brišemo kroz tunel do parka Pueblo, a onda sa *didi mau* autobusom. Jebeni pištolj ostavi u jebenom tunelu."

"Neće upaliti", reče Val, pretražujući svoj um kako bi pronašao razloge zbog kojih ne bi moglo.

Kojn sleže ramenima. "Možda i neće. Ali, biće prvoklasna stvar pokušati."

"Neće upaliti", reče Val, ponavljajući tu frazu kao mantru dok je sledio ostale.

Robert se godinama nije osećao tako živim kao dok je pratio dečake do autobusa-guseničara i uvlačio se u odeljak iza njih. Korak mu je bio lakši, vid jasniji, i osećao se kao da je počistio paučinu u glavi. Stajao je na prednjem kraju drugog odeljka autobusa i posmatrao kroz harmonika-vrata Valov odeljak kako bi bio siguran da neće propustiti stanicu na kojoj će dečaci sići.

Robert se zapitao nije li terapijska persona bila u pravu, i nije li njegova opsesija flešbekom rezultat osećaja neuspeha što nije zaštitio svoju ženu od njenog konačnog napada raka. "Svesni ste", rekao mu je program, "da i više od pedeset godina posle smrti predsednika Kenedija postoje hiljade ljudi opsednutih teorijama o zaveri koje nikada nisu dokazane."

"Ja ne verujem u zaveru", promrmlja Robert.

Bradata persona se osmehnu na ITV zidu. "Ne, ali ustrajavate u ovoj fantaziji o zaštiti."

Robert je usrdno pokušavao da se ne razbesni. Nije rekao ništa.

"Vaša žena je umrla... pre koliko godina je to bilo?" upitao je savetnik.

Robert je znao da program to zna. "Šest", odgovorio je.

"A koliko vremena je prošlo otkad je zemlja bila toliko obuzeta pedesetom godišnjicom tog atentata?"

Robert zaista oseti bes zbog proste očiglednosti ovakvog ispitivanja. Ali, obećao je Kerol i radniku Medipomoći da će se podvrći savetovanju. "Pre pet godina."

"A opsednutost flešbekom..."

"Oko pet godina", uzdahnu Robert. On baci pogled na sat. "Isteklo mi je vreme."

Bradata persona - Robert je mislio da je to veštačka persona, nikada nije bio siguran - pokazala zube kroz bradu. "Bobi", reče on, "to je moj tekst."

Dečaci siđoše sa autobusa kod ruševina stare Federalne Zgrade i Robert krenu za njima.

Sve vreme tokom povratka u Građanski centar po kiši, Kerol je gledala oko sebe novoootvorenim očima. Gledala je preko tri metra visoke hrpe đubreta u kesama, napuštene fasade radnji, nepopravljena oštećenja iz Velikog rata od pre više godina, slogane na posprdnom japanskom koji namamljuje kupce za jevtinu japansku rekreativnu elektroniku, sigurnosne kamere, jevtine električne automobile nanizane duž ivičnjaka sa sigurnosnim holoima koji zlokobno pulsiraju, ljude koji žure sivih lica i skrenutih pogleda kao na video snimcima kojih se sećala iz vremena kada je bila mala, iz Istočne Evrope i Rusije... Sve se to uklapalo u Denijevo debelo, beskarakterno lice i sobom opsednuto cviljenje.

Uzeću Vala i tatu i preseliću se u Kanadu, pomisli ona. To nije bio trenutni hir. Bila je to najснаžnija rešenost koju je osetila za više godina. *Ili u Meksiko. Negde gde polovina stanovništva nije u svakom datom trenutku otkaćena zbog flešbeka.*

Kerol podiže lice prema kiši. *Ima da prestanem da koristim to sranje. Da nateram i Vala i tatu da prestanu.*

Ona pokušava da se seti kako je zemlja izgledala kada je ona bila veoma mala i gledala dobrodušno, dedasto lice predsednika Regana na staromodnom televizoru. *Doveo si nas do večitog bankrota, dedasti seratoru. Deca mog deteta neće biti u stanju da otplate dug. Zbog čega... zbog pobede u hladnom ratu i stvaranja Ruske republike, kako bi ona mogla da nam konkuriše u kupovini japanskih i EZ proizvoda? Mi ne možemo da ih priuštimo. A postali smo previše glupi ili previše lenji da ih sami pravimo.*

Prvi put, Kerol shvati zbog čega je flešbek razlog za smaknuće u Japanu... u državi gde šezdeset godina pre toga nije bilo smrtne kazne. Prvi put, ona shvati da jedna kultura ili nacija zaista mora da odluči hoće li gledati napred ili dopustiti sebi da legne i sanja dok ne umre.

Potpuna reintegracija. Majko Božja.

Kerol je hodala duže od jednog sata kada je shvatila da je kiša prestala, ali da su njeni obrazi i dalje vlažni. Šokirala se kada je skrenula iza ugla blizu Građanskog centra i kada su je zaustavili agenti obezbeđenja. Pokazala je svoju značku na dva mesta, pretresli su je, onjušili, a onda je prišla severnom ulazu, gde se nalazila gradonačelnikova limuzina i nekoliko oklopljenih 'Leksusa' unutar kordona policijskih motocikala.

Već se bila popela, i već su je proverila još dva čoveka iz obezbeđenja, kada je jedna od sekretarica dojurila do nje, teškog lica oblivenog suzama. "Kerol, jesi li čula? Strašno. Jadni Dejl."

Kerol joj se ote, uđe u svoj odeljak i uključi telefon na video vesti. Trenutak kasnije, bilten je bio ponovljen. Pomoćnik okružnog tužioca za Los Anđeles, Dejl Frič, japanski građanin po imenu Hiroši Nakamura, i još pet ljudi, ubijeno je u jednom kafeu u centru grada, Bio je tu uobičajeni montirani video sa mesta zločina. Kerol se sruči na stolicu.

Svetlo za hitne poruke na njenom telefonu žmirkalo je. Otupela, Kerol isključi vesti i pusti poruku.

"Kerol", reče Dejl Frič, čiji je dečački lik samo malo bio izobličen na lošem javnom video telefonu, "žao mi je što smo se mimoišli, ali, u redu je. Hiroši je govorio slobodnije zato što sam bio samo ja. Kerol... *verujem mu*. Mislim da nam Japanci uvaljuju ovo još od kraja devedesetih. Mislim da tu ima nešto veće i od skandala sa EZ podmićivanjem, veće od Votergejta... sranje, ma veće i od Velikog rata. Hiroši ima diskove, papire, memorandume, spiskove za podmićivanje..." Frič se osvrnu. "Slušaj, Kerol, moram da se vratim kod njega. Slušaj, ne dolazim popodne. Možeš li ti da poneseš svoj data- zapisničar i da se nađemo u... uh... recimo, LAX Holidej Inu... u pola šest? Vredeće, obećavam ti. O-kej. Ovaj... nemoj nikome ništa da pričaš o ovome, O-kej? Vidimo se u pola šest. *Ciao*."

Kerol je sedela jedan minut zagledana u svoj telefon, a onda je snimila poruku na novi disk, ubacila ga u džep, i uključila kanal sa vestima. Živi izveštač stajao je ispred restorana odakle su iznosili tela na kolicima sa nosilima. "...policija zna samo da je pomoćnik okružnog tužioca Frič bio u restoranu nezvanično, kada su tri muškarca sa crnim skijaškim maskama ušla i otvorila vatru nečim što je jedan svedok opisao kao, citiram, 'vojničke pištolje sa iglama kakve prikazuju u filmovima'. Pomoćnik okružnog tužioca Frič i ostali pali su na mestu mrtvi. Japanska ambasada nema nikakav komentar u vezi identiteta čoveka sa Fričom, ali izvor CNN/LA vesti blizak ambasadi obaveštava nas da je japanski državljanin bio izvesni Hiroši Nakamura, prestupnik za kojim traga Policijska prefektura Tokija. Izvori unutar L.A.P.D. spekulišu da se Nakamura možda sastao sa pomoćnikom okružnog tužioca Los Anđelesa Fričom kako bi se nagodio sa pravosudnim organima Los Anđelesa u zamenu za obećanje da neće biti izručen. Isti ovi izvori obaveštavaju CNN/LA da napad nosi sve oznake Jakuzi ubistva. Jakuzi, kao što možda već znate, najopasnija je zločinačka organizacija i sve veći problem u novom..."

"Kerol", reče glas iza nje. "Da li bi ušla načas u moju kancelariju?" Tamo je stajao Bert Torazio sa nekoliko ljudi iz obezbeđenja u civilu.

Gradonačelnik i njegov savetnik, g. Morozumi, sedeli su u kožnim foteljama preko puta stola

okružnog tužioca. Kerol klimnu glavom, mada joj ih niko nije predstavio.

"Bert", reče gradonačelnik, "hoćeš li me povesti u Dejlovu kancelariju? Hteo bih da izjavim saučešće njegovom osoblju."

Svi izađoše osim Kerol, dva Japanca iz obezbeđenja, i Morozumija. Savetnik je bio besprekoran u Sartorijevom odelu, sa sivom kravatom i savršeno oblikovanom sedom kosom. Skromni ručni hronometar Svemirske agencije Nipon, koji mora da je koštao najmanje trideset hiljada dolara, bio je njegov jedini ustupak ekstravaganciji. G. Morozumi klimnu glavom, i ljudi iz obezbeđenja izađoše.

"Vratili ste se sa pauze za ručak tri minuta prerano, gđo Rogalo", reče savetnik. "Disk, molim."

Kerol je oklevala samo trenutak pre nego što mu je pružila CD.

Morozumi se blago osmehnu dok je stavljao srebrni disk u džep sakoa. "Naravno, znali smo da je g. Frič pozvao nekoga, ali zastareli gradski uređaji za komunikaciju uspeali su da otkriju koga tek pre nekoliko sekundi." Morozumi ustade i ode do gumenog drveta blizu prozora. "G. Torazio bi trebalo bolje da se brine za svoje biljke", promrmlja savetnik gotovo samom sebi.

"Zašto?" reče Kerol. *Zašto ste ubili Dejla? Zašto ste čitavoj naciji davali drogu dvadeset godina?*

G. Morozumi podiže lice i sunce mu zablista na okruglim naočarima. On dodirnu list gumenog drveta. "Nebriga za žive stvari poverene nekome na brigu znak je aljkavosti", reče on.

"Šta će sada biti?" upita Kerol. Kada Morozumi nije odgovorio, ona dodade: "Sa mnom."

Mali muškarac obrisa prašinu prstima sa drugog lista, a onda protrlja vrhove prstiju, čisteći ih. "Vi živite sa svojim detetom, Valentinom, i ocem koji trenutno pohađa savetovanje. Vaš bivši muž, Denijel, još je živ i... kako verujem... u poseti je vašem lepom gradu dok sada razgovaramo."

Kerol oseti kako joj se nešto nalik na hladne prste sklapa oko srca i grla.

"Da odgovorim na vaše pitanje", nastavi g. Morozumi. "Pretpostavljam da ćete nastaviti ovde i u Građanskom centru da obavljate dobro svoj posao i da će g. Torazio biti zadovoljan vašim radom. S vremena na vreme ću i ja, možda, imati priliku da procaskam s vama o daljem zdravlju i dobrobiti vaše porodice."

Kerol ne reče ništa. Bila se usredsredila se na to da ostane na nogama i da se ne zanese.

G. Morozumi izvuče papirnu maramicu iz kutije na stolu Berta Torazija, obrisa svoje prljave prste i ispusti maramicu na mapu okružnog tužioca. Kao na dati znak, gradonačelnik, okružni tužilac i ljudi iz obezbeđenja uđoše ponovo kroz vrata. Torazio pogleda Kerol, a onda upitno izvi obrve.

G. Morozumi skrenu pogled kao da Torazio ima ostatke hrane na gornjoj usni. "Bilo je to izvrsno ćaskanje, i vreme je da se vratimo poslu", reče g. Morozumi. On izađe sa vitkim ljudima iz obezbeđenja. Gradonačelnik se rukova sa Toraziom, klimnu glavom prema Kerol i požuri da sustigne procesiju.

Kerol i okružni tužilac zurili su jedno u drugo pun minut pre nego što se ona okrenula na peti i vratila u svoj odeljak. Kabinet za odlaganje dosijea bio je prazan, a bili su joj zamenili i telefon i kompjuter. Kerol sede i zagleda se u karikaturu koju je pre četiri godine bila zalepila na mat staklo svog odeljka. Na njoj je bila reporterka iz sudnice koja je furiozno kucala dok su svedok i advokat vrištali jedan na drugog, sudija udarala čekićem, optuženi stajao i drao se na svedoka, dok se advokat optuženog drao na njega, a dva porotnika urlala jedan na drugog na rubu fizičkog obračuna. Žena iza reporterke iz sudnice govorila je prijateljici: "Dobro ona piše, ali zapleti joj nisu mnogo uverljivi."

Podzemna tržnica završavala se ventilacionom rešetkom između uređenog zemljišta i Građanskog centra. Koju beše poneo pajser. Dečaci su se našli iza malene grupe novinara načičkane video kamerama i paraboličnim mikrofonima. Lokalni izveštači izvikivali su pitanja gradonačelniku i njegovom japanskom savetniku dok su ovi silazili niz stepenice prema limuzini koja je radila u leri. Val se nalazio dvadeset stopa od VIP-ovaca. Ventilaciona rešetka bila je

otvorena i čekala šest ili sedam metara iza njega. Ljudi iz obezbeđenja nisu se osvrtni na prethodno pretresenu grupu predstavnika štampe, usredsredivši se na posmatranje zgrada i gomile zadržane sa druge strane maloig trga.

"Uradi to", reče Kojn. "Sad."

Val izvuče pištolj i nape ga.

Gradonačelnik beše zastao onoliko koliko mu je bilo potrebno da odgovori na doviknuto pitanje, a onda mahnu nekome na vratima Građanskog centra. Poštujući protokol, g. Morozumi sačekao je kraj otvorenih vrata limuzine da gradonačelnik završi.

Val podiže pištolj. Japančeva glava bila je udaljena manje od pet metara. Cev pištolja ličila je samo na još jedno sočivo istureno prema grupici VIP-ovaca. Val nije bio svestan da se Kojn, Sali i Džin Di iskradaju i nestaju niz otvorenu rešetku.

Robert umalo nije uspeo da se izvuče iz otvora. Pomislio je da mu je sva snaga nestala kada je ustao, tarući rđu i uvelo lišće sa pantalona, ali tada je ugledao Vala, ugledao pištolj, video da je bliže meti nego svom unuku, i tada Robert smesta potrča napred, bez razmišljanja, bez trenutka oklevanja.

Val povuče obarač. Ništa se ne dogodi. On trepnu, pa otkoči pištolj. Samo što je ponovo podigao pištolj, jedan kameraman blizu njega viknu: "Hej!"

Robert je trčao iz sve snage prema limuzini. Da bi se njegovo telo našlo između Vala i gradonačelnika, moraće da skoči preko desne zadnje strane prtljažnika. On učini tako, zaboravivši na godine, zaboravivši na artritis, zaboravivši na sve osim na imperativ da bude tamo pre nego što dečak ponovo povuče obarač.

Val u poslednjem sekundu ugleda svog dedu, nesposoban da poveruje, dok se starac bacao preko prtljažnika limuzine, odskakao od njega i dočekivao se na noge između gradonačelnika i g. Morozumija. Ljudi iz obezbeđenja skočiše na g. Morozumija i gurnuše ga dole. Gradonačelnik ostade da stoji sam, ustiju još otvorenih da odgovori na pitanje.

Uspeo sam! pomisli Robert, znajući da se nalazi između Vala i gradonačelnika, znajući da će svaki metak namenjen drugom čoveku morati da prođe kroz njega. *Ovog puta sam...*

Dva japanska agenta obezbeđenja čučnuše, ispružiše oružje i zapucaše u Roberta sa udaljenosti od pet metara. U gotovo istom trenutku, treći čovek iz obezbeđenja zasu vatrom iz automatskog oružja galeriju za štampu. Val i tri kamermana padoše pogošeni.

Gradonačelnika i g. Morozumija gurnuše u limuzinu i odvezoše ih pre nego što je gomila stigla uopšte i da počne da vrišti. Ni gradonačelnik ni njegov savetnik nisu bili povređeni.

Valovo telo odneli su u policijsku mrtvačnicu, ali Kerol su dopustili da poseti oca.

"Neće znati da ste tu", reče lekar. Glas mu je bio nezainteresovan. "Neurološko oštećenje je preveliko. Ima malo moždane aktivnosti, ali ona je vrlo ograničena. Plašim se da je u pitanju samo to koliko će sistem za održavanje života moći da deluje. Nekoliko sati, možda. U najboljem slučaju, nekoliko dana."

Kerol klimnu glavom i sede u stolicu kraj kreveta. Nije mu dotakla ruku. Soba je bila osvetljena samo elektronskim monitorima.

Soba je osvetljena samo svetlucanjem medicinskih monitora. Posetioci misle da Robert ne može da čuje šta govore, ali on to može.

"Već je neko vreme u ovakvom stanju", kaže bolničarka Predsednikovoj kćerki i njenom sinu koji su mu došli u posetu.

"Moj otac želi za njega samo najbolju brigu", kaže Lanserova kćerka. Bila je izrasla u prelepu ženu. Sin joj ima tri ili četiri godine i nasledio je dedin zdravi žbun kestenjaste kose. Dečacić uzima Robertove prste u svoje male ruke. Ne plaši ga bolnička soba, infuzija, niti medicinski monitori. Već je ranije bio ovde.

Lanserova kćerka seda kraj njegovog kreveta kao toliko puta ranije. *Ne plačite zbog mene*, misli Robert. *Nisam nesrećan.*

Kerol sedi kraj očevog kreveta do tri ujutro, kada tehničari ulaze da isključe mašine i da odnesu njegovo telo.

Posle njihovog odlaska, ona ostaje da sedi u mračnoj sobi. Oči su joj otvorene, ali ona ne vidi. Nešto kasnije, osmehuje se, vadi tridesetminutnu cevčicu, podiže je gotovo sa strahopoštovanjem do nosa i otvara poklopac.

VELIKI LJUBAVNIK

Urednikov Prolog (Ričard Edvard Harison III)

Ovaj tajni ratni dnevnik pesnika Džejsma Edvina Rukija 'otkriven' je u Imperijalnom ratnom muzeju u Londonu, septembra 1988. U stvari, dnevnik je bio ispravno unet i zaveden u katalog kao jedan od nekoliko hiljada dnevnika iz Velikog rata pronađenih ili poklonjenih Muzeju gotovo sedamdeset godina ranije, ali ova sveščica bila je pogrešno svrstana uz birokratske otpatke, koji su malo zanimali naučnike u čitavom ili gotovo čitavom razdoblju decenija koje su u međuvremenu prošle. Kada je, međutim, jednom 'otkriven', reakcija koju je potom izazvao kod naučnika mogla bi se opisati kao ništa manje nego senzacionalna.

U međuvremenu je van svake sumnje ustanovljeno da je to zaista spis Džejsma Edvina Rukija. Potvrđeno je da se radi o njegovom rukopisu. Pesme, većina u najranijim radnim verzijama, identifikovane su kao kompletne verzije nekoliko čuvenijih naslova iz *Rovovskih pesama* Džejsma Edvina Rukija, u izdanju, 1921, Faber and Faber Ltd., u Londonu. I zaista, iako dnevnik nije potpisan i premda je bio tek jedan od više stotina gotovo identičnih jevtinih dnevnika pronađenih u poljskim previjalištima, pogrebnim centrima ili na samom bojištu, mnogi pasusi u ovom dnevniku 'potpisani' su Rukijevim žurno nacrtanim simbolom koji je postao tako čuven na koricama Faberovog izdanja *Rovovskih pesama* iz 1936.

Ali, čak i kada više nije bilo mesta nikakvoj sumnji u pogledu autentičnosti ovog dnevnika, bila je ostala uzbunjena neverica. Razlozi su za to bili su raznoliki i duboki.

Najpre, dnevnik sa Some Džejsma Edvina Rukija iz Velikog rata već je bio pronađen i objavljen (*Memoari pešadijskog oficira: Dnevnik sa Some Džejsma Edvina Rukija*, u izdanju Džordža Foknera i Sinova, 1924) i mada je on sadržao izvesne uznemirujuće slike iz rovovskog ratovanja, ton je bio umereniji i često ispunjen suvim humorom, što je bilo toliko tipično za ofocirske dnevnike iz tog doba. Istini za volju, najveći deo komentara iz Rukijevog objavljenog dnevnika sa Some predstavljale su sažete operativne beleške sa malo ličnih zapažanja koje bi zanimale bilo koga osim najposvećenijeg izučavaoca književnosti ili vojnog istoričara.

U svakom slučaju, tamo nije bilo ničeg sličnog šokantnom materijalu prisutnom u ovom skorije otkrivenom dnevniku.

Zatim, trebalo je imati u vidu zakonska prava na Rukijevu zaostavštinu, i morali su se konsultovati preživeli pripadnici Rukijeve porodice. Urednik želi da zahvali gđi Elinor Marš iz Tanbridž Velsa zbog njenog ljubaznog odobrenja da stranice koje slede budu štampane.

Konačno, bio je tu i faktor same sadržine. Reputacija Džejsma Edvina Rukija, kako kao čoveka, tako i kao pesnika, izgledala je pouzdana najvećim delom ovog veka. I mada poštenu naučni pristup zahteva puno obelodanjivanje, drastična promena reputacije istorijske figure u tolikoj meri ključne za britanski ponos i britansku književnu tradiciju nije lak poduhvat. Otud je to, prvo izdanje tajnog dnevnika Džejsma Edvina Rukija sa Some, kasnilo nekoliko godina, koliko zbog zabrinutosti ovog urednika zbog učinka što bi ga on mogao imati na imidž i književnu zaostavštinu slavnog 'rovovskog pesnika', toliko i zbog ozbiljnog i produženog napora neophodnog da se verifikuju svi aspekti autentičnosti dnevnika.

Ali, posle verifikacije autentičnosti dnevnika i pažljive procene učinka koji će takva otkrovenja imati na sećanje na jednog od najboljih pesnika ovog veka, obaveza poštenog naučnog pristupa primorava ovog urednika da objavi ovaj dnevnik bez izmena ili skraćivanja.

Sam dnevnik pretrpeo je vlaženje, izvesna oštećenja zbog strašnog ratnog okruženja koje opisuje, i neumitno raspadanje posle nekoliko decenija uskladištenja pod nimalo optimalnim

uslovima u Imperijalnom ratnom muzeju. Šta više, nekoliko stranica nedostaje i možda ih je iscepao sam autor. Mnogi pasusi su precrtani ili označeni za izbacivanje. Neki od njih kasnije su rekonstruisani pomoću različitih tehnika sa rendgenskim zracima; ostali, pak, izgleda da su zauvek izgubljeni.

Pošto nas mnogo godina i kulturnih razlika sada deli od tih strašnih meseci kraj reke Some 1916, ubacio sam nekoliko uredničkih napomena radi razjašnjenja. Tamo gde je tekst nečitak ili dvosmislen, zabeležio sam sopstvenu rekonstrukciju reči ili fraza zasnovanu na najboljim pretpostavkama. Delove pesama u dnevniku obeležio sam fusnotama.

Osim tih nekoliko uredničkih upadica, reči i impresije u potpunosti pripadaju dvadesetosmogodišnjem poručniku Džejsmu Edvinu Rukiju, iz bivše čete C, br. 4237, 13. (S) bataljona Streljačke brigade.

REH

Kembridž

Decembar 1992.

Subota, 8. jul, 8:15 ujutro

Pošto sam boravio ovde kao posmatrač nedelju dana pre velikog juriša i 'snalazio se' kroz beskrajni lavirint rovova, sinoć sam određen da povedem čitavu Streljačku brigadu iz rezervnih rovova na grebenu Tara-Usna do našeg dela fronta, kod La Boasela. Prihvatio sam to dostojanstveno, uprkos činjenici da su se linije duž ovog odseka fronta bile dramatično promenile u protekloj nedelji. Pošto je pao i sam La Boasel, on se sada nalazi iza linije fronta, dok delovi neprijateljskih rovova koje smo minirali i digli u nebesa sa tako žestokim praskom ujutro, 1. jula, sada postoje samo kao džinovski krater sa desne strane naše nove prednje linije. (Dok ovo pišem, krater upravo postaje masovna grobnica za naše drugove iz 34. divizije, koje sam posmatrao kako izlaze iz rovova tako hrabro i tako jalovo pre samo sedam dana. Njihova tela su napolju, na ničijoj zemlji, još od jutra kada je izveden napad, i samo je jutrošnje uspešno napredovanje tokom kojeg je La Boasl konačno pao dozvolilo našim trupama da dođu do žice gde većina tela leži još od prošle subote.)

Stigli smo posle deset prošle noći, po pljuskui, i, bez sna ili pravog obroka, dobili zadatak da pokopamo mrtve pre nego što grane sunce. Pukovnik je objasnio oficirima da ekipe za sahranjivanje tokom dana gađaju snajperima, pa zato moramo da počnemo sa poslom po noći. Ostali oficiri i ja sazvali smo podoficire, svako iz svoje čete, i preneli im objašnjenje. Podoficiri nisu ništa objasnili ljudima, ali su ih podigli iz njihovih blatnjavih niša i udubljenja, ispod kapavih masnih šatorskih krila, i od ponoćnog kuvanja da krenu na jezivi posao.

Rovovi su pravi košmar za snalaženje, čak i po danu, zbunjujući pacovski lavirint čak i pre žurnog napredovanja i dodavanja novih rovova u protekla dva dana, a prošle noći, po kiši, lavirint je ljudima bio gotovo nemoguć za snalaženje. Poveo sam grupe za sahranjivanje duž niza starih nemačkih rovova, sve vreme u nadi da neću sasvim napustiti naš odsek i natrpati na aktivne švapske linije. Nisam imao mnogo toga da radim, osim da uputim ljude da izvlače leševe u kaki uniformama iz umotane, još uspravne žice. Naravno, bilo je još tela u bezbrojnim kraterima od granata, ali odlučio sam da njih ostavim na miru po mraku i kiši. I živ čovek bi se mogao udaviti u nekom od tih kratera. Mrtvima se ionako ne žuri da ih napuste.

Čitav front zaudara na smrt i raspadanje, i smrad mi je već natopio novu uniformu. Nikada ne napušta čoveka, i čovek kao da se nikada sasvim ne navikne na njega, ako je verovati mojim drugarima iz 34-te koji se ovde nalaze još otkako su zamenili Francuze. Naravno, bilo je još gore između kratera ispunjenih leševima i žice načičkane telima tamo gde je još koliko juče bila ničija zemlja.

Naše grupe za sahranjivanje kretale su se napred krajnje obazrivo, pod pucketavom svetlošću signalnih 'Veri' raketa i neprestanim bljescima artiljerije nalik na sevanje munja. Ni nemački ni naši topovi nisu odustajali od dvoboja iz dnevne bitke (izgubili smo trinaest ljudi samim

prelaskom one jedne milje od grebena Tara-Usna do isturenih rovovskih saobraćajnica iza fronta) i kakvu god prednost imali nad snajperima u mraku, činilo se da je ona svakako bila poništena učinkom težeg noćnog granatiranja.

Na žici je bilo na stotine tela samo u našem malom odseku linije, i ja sam naložio podoficirima da ljudima kažu da se usredsrede na njih, i da, kao što sam već rekao, zanemare ona u rupama od granata i ranijim nemačkim rovovima. Prirodno, tamo je bilo na stotine nemačkih tela kao i britanskih mrtvaca, ali druga dva poručnika i ja zaključili smo da bi njih bilo lakše razvrstavati po danu.

Procedura je bila prilično direktna. Svaka ekipa sastojala se od ljudi koji su svlačili tela svojih drugova sa žice, ostavljajući tamo često komade leša, od drugih koji su skupljali identifikacione pločice, od onih sa nosilima koji su svaki leš prebacivali do kratera, i najzad, od grupe ljudi koji su prikupljali puške i drugu upotrebljivu opremu. Kod kratera, tela su se prosto preturala unutra, bez prigodne molitve ili oprostaja. Pri crvenoj svetlosti raketa posmatrao sam kako se nekoliko tih mrtvaca - neke od njih sam možda sreo ili upoznao tokom svog pripadanja 34. diviziji - kotrlja blago, gotovo komično, niz blatnjavu padinu po kiši i mraku. U tom trenutku, niko se nije trudio da prepozna pojedince. Njihove identifikacione pločice kasnije će se pregledati i napisace se i poslati odgovarajuća pisma.

Tela se kotrljaju veoma sporo, obično tonu u kreč i lepljivo blato pre nego što stignu do otrovnog zelenog jezera gasa i raspadanja na dnu kratera. Jednom, dok sam posmatrao, granata je pogodila rub kratera gde je ekipa od šest ljudi podizala leševe sa nosila i komadi donedavno brzih i odnedavno mrtvih poleteli su zajedno u spirali iznad gladnog ždrele jame. Dvojici ranjenih pomogli su da se vrate do poljskog previjališta - ne znam da li su oni koji su im pomagali ikada *pronašli* poljsko previjalište - dok je ostatak unakažene ekipe za sahranjivanje (ili bar onoliko koliko je moglo da se pronađe od njih) prosto gurnut u krater zajedno sa telima koja su oni pre samo nekoliko trenutaka nosili.

Naređeno nam je da zauzmemo isturene rovove, ali to su ujedno bile i masovne grobnice.

I uz zvek ašova, plitki se rov produbljuje.
Mesto beše trulo od mrtvih; nezgrapne zelene noge
S visokim čizmama, prućene i ukopane duž prokopa
I trupla, ničice, u žitkom blatu,
U kaljuzi kao poluprazni džakovi;
I gole gnjecave zadnjice, pramenovi kose,
Naduvene, usirene glave snivale su u lepljivom mulju (1)

Ali, moram da napišem šta me je nateralo da započnem ovaj novi i lični dnevnik.

Znam da ću umreti ovde, kod Some. Siguran sam u to.

I sada znam da sam kukavica.

Tokom nekoliko proteklih meseci obuke u Oksi-le-Šatou, ili na konaku pre toga u Haneskampu, posumnjao sam da moje nervozne sklonosti i poetska usmerenja ukazuju na nedostatak hrabrosti. Međutim, rekao sam sebi da sam jednostavno novajlija, da su to samo uobičajeni mali strahovi jednog novog nižeg oficira koji se prilagođava svom prvom izlaganju frontu.

Ali sada znam da nije tako.

Kukavica sam. Želim da živim i ništa - ni kralj, ni otadžbina, čak ni spas doma i porodice i zapadne civilizacije od porobljivačkog Huna - ne izgleda mi vredno umiranja.

Približavala se zora i ja sam poslao poslednju ekipu za sahranjivanje - narednika Džoveta, kaplara Njujija, Bobija Vuda, Frenka Bela i nekoliko drugih momaka koji su radili kod V. H. Smita u Notingemu i koji su se prijavili zajedno - dok sam ja pokušao da kroz niz rovovskih saobraćajnica pronađem put natrag do glavnog štaba bataljona. Svako putovanje kroz te isprepletane linije krivudavih rana u vlažnoj zemlji može da iziskuje apsurdnu količinu vremena -

prošle nedelje sam se izgubio pokušavajući da pronađem glavni štab 34. divizije, i proveo sam gotovo čitav sat u prelasku nekoliko stotina metara - ali jutros sam se kompletno, potpuno, neopozivo i nepobitno izgubio. Sam. Konačno, kada sam shvatio da je sistem rovova kroz koji sam prolazio dublji od bilo kog britanskog rova koji sam ikad video, da su znaci kod raskrsnica - previše nejasni da bi se dešifrovali na svetlosti 'Veri' raketa bez paljenja plamena na mom rovovskom upaljaču, što nisam nameravao da uradim - svejedno vidljivo ispisani *Franktur* pismom, i da leševi između kojih sam se provlačio imaju više čizme i oštrije limene šešire od poštenih britanskih mrtvaca, zaključio sam da sam natrapao na deo nemačkih rovova koji su - iskreno sam se nadao - tek nedavno osvojeni, tako da u njima još nisu bili raspoređeni ljudi kako bi ih branili od protivnapada.

Seo sam da sačekam svetlost dana.

Prošlo je nekoliko minuta pre nego što sam shvatio da neko sedi pravo preko puta mene na kiši, i njegovo blede lice kao da me je prilično intenzivno proučavalo.

Priznajem da sam se silovito trgao i posegnuo za pištoljem pre nego što sam shvatio da je to samo još jedan leš. Bio je bez šlema, i nisam mogao da razaznam boju tkanine uniforme - sve uniforme ionako kao da su sačinjene od blata - ali izbačene noge kao da su bile obuvane u čizme pre na švapski način nego u Blajti kožu. [Britanski 'Tomiji' duž Some u to vreme često su Englesku i engleske stvari nazivali Blajti. \(Prev.\)](#)

Dok sam sedeo tamo i čekao da zora pruži svoje ružičaste vrške prstiju, ili da se crna kiša makar pretvori u sivo rominjanje, proučavao sam čoveka - ono što je bilo čovek do pre samo nekoliko sati ili dana - pri crvenoj svetlosti raketa i narandžastom i magnezijumski belom pulsiranju eksplodirajućih granata. Mislim da je kiša malo popustila, ili sam se ja navikao na nju. Ostavio sam svoj kofer [Neki oficiri nosili su svoju opremu za spavanje u nekoj vrsti torbe. \(Prev.\)](#) i šatorsko krilo tamo gde je brigada došla na liniju, tako da sam se samo jedno skupio uz prednji zid rova dok se činilo da je mom prijatelju udobno dok se naslanjao na parados [Zadnji zid rova, za razliku od prednjeg, parapeta. \(Prev.\)](#) i zadovoljio se time da pustim da mi kiša kaplje sa limenog šešira u natopljeno krilo.

Pacovi su se pozabavili mojim prijateljem. To nije bilo nimalo iznenađujuće, pošto je većina leševa koje smo videli ovog dugog dana i još duže noći imala kao tiho društvo po pacova ili dva. Narednik Džovet, koji je proveo više vremena u isturenim rovovima nego iko od nas, objasnio je da se određeni broj džinovskih glodara bukvalno na smrt preždere mesom naših drugova. U prvim danima na liniji, objasnio je, ljudi to shvataju lično i bajonetima probadaju usporena, prežderana stvorenja, pa ih izbacuju na ničiju zemlju. Ipak, veoma brzo, kaže on, čovek nauči kako da se ne osvrće ni na živog, a nekmoli mrtvog pacova.

Večeras, međutim, nije bilo mrtvih pacova. Bar ja nisam mogao da vidim nijednog na kiši i u blatu. Počeo sam da donosim zaključke o sudbini svog prijatelja. Činilo se da je gotovo srastao sa zidom rova, kao da ga je u njega zabila velika sila eksplozije granate ili bačene Milsove bombe. Ali, videlo se da su mu odeća i udovi netaknuti, tako da je ta pretpostavka izgledala malo verovatna. Pre će biti da je bio pogođen, da je klonuo uz zid rova, i da su jedan ili više dana kiše natrpali blata oko njega u nekoj vrsti vertikalne sahrane. Ruke su mu bile vidljive i veoma bele. Činilo se da mu odeća izvanredno pristaje, bolje nego što je ijedan intendant ikada odenuo ijednog živog nemačkog pešadinca - ili britanskog, kad smo već kod toga - ali ta krojačka preciznost bila je rezultat gasova od kojih se telo beše toliko nadulo da su elastična vlažna vuna i koža gotovo zaškripali u protestu.

Video sam to već ranije, tu varljivu zaobljenost mrtvih.

Fatalna rana mog prijatelja izgledala je sasvim vidljiva i - za mene - najužasnjia moguća.

Pacovi i lešinarske ptice bili su mu, naravno, uzeli oči, ali očni kapci izgledali su netaknuto sve do trepavica i on kao da je zurio u mene tim crnim ovalnim jamama. A bilo je tu i treće oko, tačno u središtu njegovog bledog čela. Povremeno, kada bi 'Veri' rakete zapucketale pri kraju svog životnog veka provedenog u spuštanju, jedno ili više od ta tri oka kao da mi je namigivalo i treptalo u nekoj vrsti nekromantijskog zavereništva, kao da kaže - *I ti ćeš ubrzo upoznati ovu*

nepomičnost.

Jedna 'Li Enfield' puška poput one koju su nosili ljudi u mojoj Streljačkoj brigadi i koja gotovo sigurno beše nanela tu vidljivu ranu mom prijatelju, ne ostavlja dramatičnu ulaznu rupu. Obično su Nemci, žrtve pogodaka iz puške, kraj kojih smo prolazili na putevima, imali samo uredan, plavkast otvor bez krvi, veličine oka, ili manji, na onoj strani koja je bila okrenuta prema našim strelcima. Naravno, oni su - kao i moj prijatelj ovde - mogli da imaju izlaznu rupu dovoljno veliku da se unutra stavi pesnica, dovoljno veliku da se kroz nju prospe čitav sadržaj lobanje u širokoj lepezi mozga i krvi, ali te detalje milostivo je skrivao zid rova sa kojim se činilo da on toliko želi da sraste.

Priznajem ovde da je ova jedna, jednostavna rana izazvala u meni užas zato što sam oduvek osećao nenormalan strah od udarca u lice. Kada su se drugi dečaci pesničili u školi, ja sam uzmicao od sukoba. Ne, govorio sam sebi, zato što se plašim bola - smatram da se sa bolom nosim podjednako dobro kao bilo koji drugi dečak ili čovek - već upravo zato što me je od same pomisli na to da stisnuta pesnica *dolazi prema mojim očima i licu* obuzimala mučnina zbog odvratnosti i užasa.

A sada ovo. Metak iz jedne od naših pušaka, ili - još verovatnije, iz nemačkog 'Mauzera' - juri brzinom od gotovo pola milje u sekundi, i stiže dvostruko brže od zvuka samog pucnja.

Pravo čoveku u lice. U oči. Oštar metal koji leti pravo ka očima - 'najdražem od svih čula'. Sama ta misao je neizdrživa.

Posmatrao sam svog prijatelja i konačno nekako odvojio pogled od njegovog netremičnog, trostrukog zeva.

Verujem da je bio mlad, Svakako mlađi od mojih dvadeset osam godina. Kroz blato, nazirala se plava kosa. Pacovi mu, iznenađujuće, behu ostavili meso lica na miru, i zadovoljili se samo time da mu oderu nekoliko dugih traka oko jagodica i vilice. Pri svetlosti raketa, izgledale kao puke ogrebotine noktiju, dok mu je voda kapala sa nosa, čela i snažne brade.

Ono što me je fasciniralo bili su njegovi zubi. Same usne možda su mu nekada bile pune, senzualne čak, ali posle jednog ili više dana na julskom suncu smežurale su se i povukle sa zuba i desni tako da sam čak i pri slaboj svetlosti mogao da vidim belu i ružičastu izbočinu. Zubi su bili isuviše savršeni i istureni, kao da je moj prijatelj pokušavao da ispljune neku konačnu izjavu, makar samo i epitet za nepravdu što je tako banalno tu umro.

Dok sam sedeo i zurio, privikavajući se na njegovo prisustvo tamo, i moje prisustvo *ovde* - ovde, u teatru gotovo sigurne smrti gde parčići oštrog metala lete čoveku u oči brže nego što on to može da uoči ili izbegne - shvatio sam da se ti zubi, ta vilica, pomeraju.

Isprva sam mislio da je to varka treperave svetlosti, jer, iako granatiranje beše malo posustalo, još raketa je buktalo i spuštalo se dok su i švapske i britanske linije očekivale da se pred zoru, na ničijoj zmlji, pojave patrole.

Nije to bila svetlost. Nagnuo sam se napred i isturio lice na jedva metar od lica mog prijatelja.

Vilica se pomerala. Čuo sam kako se sasušene i smežurane tetive istežu i pucaju.

Veliki beli zubi - proteze, shvatio sam sada, jer iako je lice bilo mlado, zubi su svakako bili veštački - počеше da se razdvajaju. Čitavo lice počе da se migolji, kao da moj prijatelj pokušava da se odvoji od blatnjavog zida rova i da se nagne kako bi mi se, otvorenim ustima, u poljupcu, pridružio u središtu jame.

Nisam mogao da se pomerim. Nisam mogao da dišem, čak ni kada su se beli zubi još više otvorili i kada me je oslobođeni gas snažno zapahnuo uz glasno šištanje, zadahom unutrašnjeg raspadanja gorim od senf-gasa ili fosgena. Vilica je žvakala. Grlo se uvijalo kao da se moj mrtvi prijatelj upinje protiv svih okova Hada da još jednom, poslednji put nešto izusti, da mi možda da jedno konačno upozorenje.

Tada proteze ispadoše, preturiše se i zacvokotaše po upalim, blatnjavim prsima, grlo i vilica se izviše poslednji put, usta se otvoriše širom u čisto crni, šišteći oval, a onda se još više rastegnuše u nekakvom obscenom simulakrumu porođaja... i jedan masni crni pacov - ogroman, glatkog tela dugog poput lasičjeg, očiju crnih i arogantnih - probi se između smežuranih usana i istrulelih

desni.

Nisam se ni pomerio kada je pacov, u svom sporom bekstvu, pretrčao preko mene. Bio je dobro nahranjen i nije mu se žurilo.

Nisam se pomerao izvesno vreme pošto je pacov otišao, već sam sedeo i zurio u prsa i trbuh svog prijatelja, pitajući se jesam li i tamo primetio drugo kretanje.

Ja - moj rod, moji drugovi i ja - doveli smo do strašne trudnoće ovog mladog čoveka.

Ko će, zapitao sam se, meni doneti ovaj dar?

Nisam se pomerao sve dok se sunce nije zaista dobro diglo i dok me tri čoveka iz čete B, 13. voda, nisu pronašli dok su tragali za suvenirima. Ovaj rov i nije bio pravi vezni rov, već samo utvrđeno produženje utonulog puta koji su Nemci branili. Bio je izvan naših linija, ali daleko iza novih nemačkih položaja i donekle zaštićen niskim grebenom. Momci iz čete B odveli su me natrag.

Vratio sam se u glavni štab bataljona, proverio da li su ljudi iz moje čete konačili u svojim grubim zemunicama, a onda se odsutno pridružio dvojici iz moje brigade, izvesnom strelcu Monktonu i kaplaru Hojlsu, dok su kovali svoj jutarnji čaj.

Pre nekoliko minuta, baš kada sam dovršio prvi deo ovog zapisa, naišao je pukovnik sa jednim oficijom iz Štaba. Štabni kapetan se popeo na stepenik za gađanje, zvirnuo - oh-tako-oprezno - iznad parapeta prema staroj ničijoj zemlji gde su moji ljudi čitave noći skidali tela sa žice, ugledao stotine na suncu pocrnelih britanskih leševa koji su još ležali tamo, i rekao pukovniku Pretor-Piniju: "Blagi Bože, nisam znao da koristimo kolonijalne trupe!"

Pukovnik nije rekao ništa. Konačno su otišli. "Blagi Bože", promrmljao je Monkton kaplaru, "zar taj gad nikad ranije nije video mrtvacu?"

Udaljio sam se od vojnika pre nego što bi dužnost od mene zahtevala da ih zvanično čujem i ukorim. Tada sam počeo da se smejem. Bio sam u stanju da prestanem tek pre nekoliko sekundi. Moje suze od smeha umrljale su nekoliko redova na ovoj strani.

Tek je devet ujutro. Tako počinje naš prvi dan na liniji.

Nedelja, 9. jul

Nisam spavao od četvrtka. Kapetan kaže da je Streljačka brigada odabrana da povede kada budemo izašli iz rovova - verovatno sutra.

Pukovnik je došao da me priupita za veliki juriš od prvog jula. Poslao me je da posetim svog prijatelja Zigfrida [Zigfrid Sasun. \(Prev.\)](#) u četi A i da posmatram napad kako bih kasnije mogao da ga opišem njemu, pukovniku, ali ja nisam bio u stanju da pronađem ni Zigfrida ni Roberta.

[Grejvsa, možda? Džejms Edvin Ruki poznao je pre rata oba ova pesnika. \(Prev.\)](#) Ja *jesam* naišao na jednog drugog prijatelja, Edmunda Dada, i on mi je dozvolio da sa drugim oficirima posmatram sa njihovog položaja u rezervi. Dad i njegovi drugovi u Kraljevskim velškim strelcima imali su sjajan pogled na napredovanje 21. divizije i na napad Mančesterskih drugara.

Pukovnik Pretor-Pini naišao je danas rano popodne, zvirnuo u ogledalo iznad našeg parapeta - koji je sada vibrirao dok su neprijateljske 5,9-ke padale blizu nas - i rekao: "Pa, Džimi. Šta si to video prošle nedelje?"

U protekloj nedelji postao sam ubeđen da matori nikada to neće upitati. Sada, kada je do našeg velikog juriša ostalo manje od dvadeset sati, uvideo sam da mu je bilo potrebno da zna. "Od čega želite da počnem, ser?"

Pukovnik mi ponudi cigaretu iz zlatne tabakere, kucnu svojom o kutiju, upali nam obe rovovskim upaljačem i odgovori: "Od baraža. Počnite od baraža. Hoću reći, čuli smo ga u Albertu, naravno..." On začuta. Naše bombardovanje nemačkih linija trajalo je sedam dana. U rovovima su govorili da su se topovi čuli i u Blajtiju. Svi su, od ser [Daglasa Hejg, vrhovni zapovednik britanskih trupa. \(Prev.\)](#) pa naniže, govorili da će posle takvog bombardovanja veliki juriš biti prava šetnja. Većina momaka koje sam poznao u 34-oj brinula se hoće li na vreme stići do nemačkih rovova da pronađu najbolje suvenire.

"Bio je to pravi prizor za gledanje, ser", rekoah ja.

"Da, da, ali *učinak*", reče pukovnik. Glas mu je još bio blag - retko sam čuo pukovnika da diže glas - ali u njemu je bilo više emocija nego što sam čuo ranije. Gledao sam kako uzima trunku duvana sa jezika dok se pribirao. "Kakav je bio učinak po žicu, Džimi?"

"Zanemarljiv, ser. Žica je na najvećem broju mesta ostala neprobijena. Mančesterci su morali da se zgomilaju na ono malo mesta gde su bile rupe u nemačkoj žici. Većina ih je tada pala."

Pukovnik je klimao glavom. Čuo je izveštaje o žrtvama tokom protekle nedelje. Četrdeset hiljada naših najboljih ljudi palo je tog dana pre doručka. "Znači, granatiranje je imalo malo učinka na njihovu žicu?"

"Gotovo nimalo, ser."

"Koliko su brzo nemački snajperi i mitraljezi otvorili vatru?"

"Smesta, ser. Ljude su pogađali čim bi promolili glave iznad parapeta novog rova."

Pukovnik je nastavio da klima glavom, ali mogao sam da vidim da su ti pokreti automatski. Mislio je na nešto drugo. "A ljudi, Džimi? Kako su se Mančesterci pokazali?"

"Briljantno", rekoh ja. Bila je to ujedno i apsolutna istina i najveća laž koju sam ikada izrekao. Mančesterci su pokazali istinsku hrabrost - hodajući uspravno u mitraljesku vatru, kao da su na paradi. Kao da idu u pozorište. Ali, da li je briljantno kada neko odlazi kao jagnje na klanje? Naš bataljon je pokopao hiljade tih briljantnih momaka u protekla dvadeset četiri sata.

"Dobro", zaključio pukovnik Pretor-Pini, odsutno me potapšavši po ramenu. "Dobro. Znam da će naši momci biti podjednako sjajni i ujutro."

Bila je to prva potvrda koju sam čuo da je juriš definitivno određen za sutra ujutro. Oduvek sam mrzeo ponedeljke.

Pošto je pukovnik otišao, šljapkajući po rovu i ćaskajući sa momcima duž stepenika za otvaranje vatre, spustio sam pogled na ruku kojom sam držao upaljenu cigaretu. Tresla se kao da je oduzeta.

Ponedeljak, 10. jul, 4:45 ujutro

Večeras ponovo nije bilo sna. Određen sam za noćnu patrolu. Apsolutno traćenje vremena, tri sata puzanja po ničijoj zemlji sa desetericom mojih ljudi. Svi su bili prestravljeni kao i ja, samo što je njima bilo dopušteno da to pokažu. Nismo prikupili nikakve informacije. Nismo nikoga zarobili. Ali, nismo imali ni žrtava. Imali smo sreće što smo našli put natrag kroz pustoš.

NOĆNA PATROLA

(Prim. urednika: Ovde je nekoliko redova precrtano).

...i posvuda mrtvi.

Samo su mrtvi uvek bili tu - tu

Kao gnusan, mučan smrad truleži;

Šuštava strnjika i mlada trava,

Lokve mulja - mrtvaci su posvuda smrdeli,

Oporo i oštro; dok su nadnosila se tela

I dok smo prolazili smrdela su: a onda se stapala

U onaj neodređeni zadah, sveprisutan

Što zarazi i zemlju i vazduh. (2)

(Prim. urednika: Ovde je grubo istrgnuta stranica, tako da su samo dve reči ostale na iskrzanom ostatku - 'čisti užas...' Stihovi na sledećoj strani izgleda da su zasebna pesma).

Videli smo samo uz svetlost raketa

Po takvoj stazi, i takvom svetlu, deved'set jardi

Puzali smo potrbuške, dok ne spazismo

Umesto gromuljičavih mrtvacu pred nama,

Kočeve i krstače nemačke žice.
 Ležali smo u skloništu poslednjeg mrtvaca,
 I sami kao mrtvi, čuli zvek njihovih ašova
 Gde okreće zemlju, onda malo govora i smeha.
 Stražar je opalio, mitraljez bljunuo;
 Ispalili su raketu iznad nas, i kad je pala
 I ugasila se u lokvama ničije zemlje,
 Okrenusmo se i otpuzasmo kraj zapamćenih mrtvih:
 Kraj njega i njega, zatim njega i njega...
 Pa kroz žicu kući, po svoj rum. (3)

Ponedjeljak, 10. jul, 8:05 ujutro

Divno jutro. Znam da ću umreti i izgleda mi kao fina ironija to što ću umreti u ovako savršenom danu.

Po noći, tokom patrole, sve je bilo blato, mulj i kal. A onda, letnji osvit. Para se diže iz rovova i rupa od granata dok žestoko letnje sunce napada lokve ustajale vode. Ovde, u isturenom rovu, nemački leševi i dalje su tu i ja mogu da vidim kako para struji ka nebu sa natopljenih vunelih uniformi na nekoliko tela. Kao duše koje beže ka nebesima iz...

...iz Pakla? Izgleda tako banalno napisati to. Ne zvuči kao pakao. Mogu da čujem ševu iz pravca La Boasela.

Pukovnik Pretor-Pini i kapetan Smit iz čete D stigli su pre nekoliko sekundi, i pukovnik je rekao tiho: "Idemo preko u 8:45. Podesite satove."

Učinio sam to, skinuvši očev srebrni sat i podesivši ga pažljivo da odgovara pukovnikovom i kapetanovom. Sada je 8:22. Na očevom satu bilo je 8:18 kada sam ga podesio na 8:21. Izgubio sam tri minuta života običnim podešavanjem sata.

Obuzima me neobična smirenost.

Začudo, proteklih sat i nešto nije bilo bombardovanja. Tišina je zaglušujuća. Čuo sam da je pukovnik Pretor-Pini rekao majoru ser Fosteru Kanlifu da je bombardovanje prestalo deset minuta ranije prvog jula, zbog pogrešne komunikacije sa momcima iz artiljerije. Pitam se da li je slična greška napravljena i ovog jutra.

Sa svog položaja kod periskopa - to je, u stvari, samo ogledalo postavljeno na motku iznad parapeta - mogu da vidim šumarak nekoliko stotina metara ispred rovova. Desno od šumarka - to su mahom rascepljena debla, ali ostalo je i nekoliko celih stabala - leži još jedna grupica razorenih trupaca i ostaci sela Kontalmezon. Naši momci iz 23. divizije isterali su sinoć švabe iz tog sela i sada je na našem bataljonu da ih istera iz njihovih rovova. Voleo bih da smo više saznali u noćasnjoj patroli.

Najbliži Nemci su samo oko stotinu i pedeset metara ispred nas. Čovek bi mogao da šutne fudbalsku loptu do njih. (Moj prijatelj iz 2. velških strelaca, Edi Dad, rekao mi je da su neki momci *zaišta* šutnuli fudbalsku loptu pre nego što su i sami pošli tog jutra velikog juriša. Bio je to drugarski bataljon fudbalera i južnoafričkih ragbista koji su se prijavili zajedno. Edi je rekao da se od voda koji je brojao četrdeset ljudi vratio samo jedan...)

8:30. Narednik Lejni s moje leve strane i Kros sa desne idu duž linije i upozoravaju ljude da se ne gomilaju. "Ako se zgomilate, poskidaće vas k'o zečeve", govori narednik Lejni. Njegove reči su neobično smirujuće.

Naravno da će nas poskidati kao zečeve. Sećam se da sam, kao dete od nekih šest godina, gledao kako moj otac guli zeca. Jedan zarez i cimanje, i krzno se svuklo kao kaput nekog gosta, dok su ga samo lepljive niti tanke, gumaste materije spajale sa bledim, plavim mesom.

8:32. Šta će jedan pesnik ovde? Šta će bilo ko od nas ovde? Rekao bih nešto što bi nadahnulo ljude, ali usta su mi toliko suva da sumnjam da uopšte mogu da govorim.

8:38. Na stotine bajoneta. Blistaju na jarkom suncu. Narednik Kros oštro govori ljudima da drže bajonete ispod linije parapeta. Kao da Nemci ne znaju da dolazimo. Gde je kog đavola

bombardovanje koje nam je pukovnik obećao?

8:40. Znam šta bi moglo da me spase. Litanija života. Stvari koje volim na način na koji samo jedna živa osoba može da voli, a jedan pesnik da iskaže...

... bele šoljice, čiste i blistave
 ... vlažne krovove pod svetlošću lampi
 ... krckavu koricu svežeg hleba i hranu sa mnogo ukusa
 ... ugodan miris prijateljskih prstiju
 ... živu kosu, sjajnu i slobodnu
 ... neostrašćenu lepotu velike mašine

8:42. Isuse Hriste. Oh, Isuse. Ne volim Boga, ali volim život. Svežu prijatnost čaršava.

Prozirne kapi kiše u svežem cveću. Grubi poljubac čistih prekrivača. Hriste, izgubiti sve to?

8:43. Žene. Volim žene. Čisti ženski miris pudera i talka. Njihovu bledu kožu i blede bradavice na svetlosti sveća. Njihovu nežnost, čvrstinu i mošusni miris strašne ovlaženosti...

8:44. Misliću na žene. Zatvoriću oči i misliti na litaniju ženstvenosti, na miris i dodir ženskog života. Na sve stvari žive i vitalne u (Prim. urednika: Ovaj red je nedovršen).

8:45. Duž linije čuju se pištaljke. Pokušaću da dunem u svoju. Narednici guraju ljude gore i napolje. Drugi podoficiri vode. Krećemo za... (Prim. urednika: Nečitko) ... nije fer.

Litanija ženske životne sile. Muza štiti.

Zbogom.

(Prim. urednika: Dobro je poznato da se drugi rovovski dnevnik Dž. E. R.-a ovde završava.

Ili, radije, završava se sledećom sažetom beleškom:

10-7-16, 8:15 ujutro. Pukovnik prolazi poslednji put među nama i ja pripremam svoje ljude da krenu preko. Naši veliki topovi i dalje ćute. Možda štab ne želi da pokvari iznenađenje koje smo pripremili za Nemce. Našalio sam se sa narednikom Krosom da se nadam da Švabe spremaju doručak, jer umirem od gladi. Momci su se od srca nasmejali.

Može se zapaziti da su pesme ovde viđene u grubom obliku često pogrešno datirane. Često se navodi da je *Noćna patrola* rezultat Dž. E. R.-ovog opisa noćne patrola koja se vratila 30. juna, dok je on posmatrao 2. velške strelce. Deo stihova koji počinje sa 'I uz zvek ašova...' obično se pripisuje prethodnom Božiću, kada je 13. streljačka brigada bila udobno smeštena u Haneskampu i kada je poručnik Ruki dobio svoj prvi pogrebnički zadatak. Proizilazi da je ono što se na drugim mestima opisuje kao '...aktivna imaginacija briljantnog mladog pesnika okrenuta prema uočenim užasima fronta' jednostavna reportaža, pre nego poetska imaginacija.

Najzad, segment koji govori o stvarnom iskustvu u noćnoj patroli - 'Videli smo samo uz svetlost raketa' - ne može se naći ni u jednom izdanju *Rovovskih pesama*. Očigledno je, bar ovome bibliografu, da je Dž. E. R. radio na dužoj, konačnijoj verziji *Noćne patrola* i da bi je i realizovao da se nisu umešale okolnosti).

Petak, 14. jul

Gospa večeras nije sa mnom. Bila je tu ranije, ali lekari su digli buku, i ona se nije vratila. Osećam njen miris.

Brikers, do mene, onaj sa pola lica koji je uspevao da stenje u svakom satu kada sam bio svestan, umro je pre nekoliko minuta. Grgotanje i ropac bili su očigledni.

Gospa je tada bila tu. Sada nije. Molim se za njen povratak.

Subota, 15. jul, 9:30 ujutro

Danas više znam o tome gde se nalazim. Prepoznajem tutnjavu topova. Sestra Pola Marija, ljubaznija od dve kaluđerice koje nas neguju, kaže mi da se priprema novi veliki juriš. Od same pomisli na to koža mi se ježi.

Verujem da je moja gospa noćas bila tu - sećam se njenog dodira - ali sve ostalo iz proteklih nekoliko dana predstavlja čudnu, nejasnu mrlju ispunjenu bolom. Kada sam juče prvi put postao

svestan sebe i svoje okoline, na mom noćnom stočiću bila su dva predmeta koje sam doneo sa ničije zemlje; očev sat, koji je stao u 10:08, i tajni dnevnik u kojem sam črkao neposredno pre nego što smo krenuli preko. Izgleda da sam te dve stvari nosio u rukama tokom napada. Kada sam, konačno, dva dana kasnije stigao u stanicu za previjanje, sat sam još čvrsto stezao u ruci, a dnevnik mi je nekako bio premešten u džep bluze - gotovo jedinog komada odeće koji je na meni ostao čitav.

Da opišem gde sam. Nalazim se u isturenoj bolnici MKKA (Prim. urednika: Medicinski korpus Kraljevske armije). odmah izvan Alberta. Pošto se to selo nalazi samo dve milje od fronta, ovo mesto je neka vrsta postaje između grubih stanica za previjanje i poljskih hirurških bolnica bližih frontu i pravih bolničkih baza mnogo dalje u pozadini. (Mnoge su u samoj Engleskoj.) Ova 'bolnica' sastoji se od tri okrečene sobe u nečemu što je moglo da bude deo ovdašnjeg manastira. Sa svog prozora mogu da vidim Zlatnu devicu. (Prim. urednika: U centru Alberta bila je velika crkva, a na njenom tornju nalazila se pozlaćena statua Device Marije koja je držala bebu Isusa iznad glave. Statua je bila pogođena nemačkom granatom 1915. i od tada je stajala pod pravim uglom u odnosu na toranj. Dnevnici Sasuna, Grejvsa, Mejsfilda i stotinu manje poznatih imena pominju marširanje na front ispod tog bizarnog putokaza. Na obe strane fronta nikla je legenda da će se, bude li Devica pala, rat završiti. Nemačke trupe dodale su na kraju da će, ako statua zaista padne, Nemačka biti pobednik. Francuski inženjeri su onda brzo osigurali viseću Madonu i bebu čeličnim sajlama, i ona je ostala u tom položaju sve dok Nemci, 1918, nisu ponovo zauzeli Albert i počeli da koriste zvonik kao osmatračnicu, pa je tada britanska topovska vatra srušila i zvonik i Devicu).

Albert gotovo da su sasvim napustili civili, ali on nekako uspeva da postoji ovde, tako blizu borbama. Deo naše artiljerije nalazi se *iza* sela. Trupe prolaze u oba smera danju i noću, i spavanje je gotovo nemoguće zbog bata njihovih koraka, kloparanja konjskih kopita i psovki ljudi koji cimaju velike topove kroz blato. Svi moji bolnički drugovi ovde oficiri su, i kako sam razabrao iz reči sestre Pole Marije, ovo mesto namenjeno je samo onima isuviše ozbiljno ranjenim da bi putovali ka Amijenu i kući, ili onima ranjenim tako lako da će se ubrzo vratiti na front. Sebe smatram nesrećno svrstanim u ovu drugu kategoriju.

U mom odeljenju ima oko desetak ljudi, nekolicina su oficiri iz Streljačke brigade. Većina ih umire. Jedan momak, kapetan, izgubio je u eksploziji obe noge i zadah gangrene neprestano ispunjava odeljenje. Jedan drugi, poručnik poput mene, prostreljen je kroz mozak i neprekidno priča, udvarajući se jednoj kaluđerici kao da mu je ona ljubavnica. Jedan stariji čovek, major, svakog dana se vraća u hirurški šator da mu odseku još po malo noge. I on širi oko sebe smrad gangrene i smrti, ali nikada se ne žali, već samo leži na krevetu i zuri nepomično u tavanicu.

Sestra Pola Marija mi kaže da pukovnika Pretor-Pinija posebno neguju u poljskoj bolnici u komšiluku, jer je i dalje previše teško ranjen da bi ga železničkom prugom poslali u bolnicu. Rekla je i da su mu levu ruku samlela mitraljeska zrna. To sam znao. Video sam kada se dogodilo.

Gotovo svi oficiri u našem bataljonu poginuli su, uključujući i sva četiri četna komandira. Video sam kako umiru. Većina komandira drugih vodova takođe je pobijena. Koliko razumem, poručnik Ficgibon je preživio, kao i ja, ali je ranjen toliko teško da su ga smesta poslali u Blajti. Većina naših narednika je pokošena - uključujući i Krosa i Monktona - ali ima nade da su neki i preživeli. Posle bitke uvek dođe do velike zbrke.

Izgleda da sam ja jedini 'lako ranjen' u odeljenju, i da patim od nečega što mi je opisano kao 'kontuziona paraliza' i od upale pluća posle dve noći ležanja u rupi od granate. Upala pluća je gnjavaža, naročito kada svakog dana dođu da mi dreniraju pluća iglom velikom bukvalno kao pumpa za bicikl - drže me na mestu dok mu zabadaju iglu kroz leđa - ali još gori od toga je strašan bol zbog konačnog povratka osećaja u moje obamrle noge. Kao da su spavale četiri ili pet dana, i od žmaraca koji me probadaju zbog njihovog buđenja hoću da izludim.

Mladi oficir bez nogu upravo je umro. Prvo su mu stavili paravan oko kreveta, a onda su došli ljudi sa nosilima da uklone njegovo telo. Onako pokriveno, obličje pod čebetom izgledalo je

premalo za nekoga ko je nekada bio čovek.

Poručnik prostreljene lobanje i dalje doziva svoju bolničarku/kaluđericu/ljubavnicu glasom koji postaje sve mahnitiji. Pretpostavljam da neće preživeti noć.

Mislim o ovom mestu kao o predvorju pakla. Očigledno je neka druga pismena duša imala slične misli, jer blizu prozora kroz koji mogu da vidim Zlatnu devicu ugljenom su ispisane reči: *PER ME SI VA NE LA CITTA DOLENTE, PER ME SI VA NE L'ETTERNO DOLORE, PER ME SI VA TRA LA PERDUTA GENTE*. Sestra Pola Marija kaže mi da su kaluđerice to ostavile zato što im je oficir koji je to naškrabao rekao da je to pesma koja govori o pažnji i blagosti ovog mesta. Očito da kaluđerice niti znaju italijanski, niti poznaju Dantea.

Citat je iz *Pakla*, naravno, i glasi: **KROZ MENE VODI PUT U GRAD PATNJE, KROZ MENE VODI PUT U VEČITI BOL, KROZ MENE VODI PUT KOJI PROLAZI MEĐU IZGUBLJENIMA.**

Lekari dolaze sa svojom prokletom iglom. Pisaću kasnije.

Subota, 15. jul, gotovo ponoć

Topovi su veoma glasni. Mogu da vidim Devicu i Dete osvetljene otpozadi topovskim bljeskovima dok svetlost neprekidnog bombardovanja pada preko okrečenih podnih dasaka poput treptaja iz nekog nevidljivog kamina.

Jedina druga osoba u odeljenju koja izgleda da je budna jeste žrtva gasa fosgena koja leži preko puta mene. Zvuci koje on ispušta užasni su. Pokušavam da ga ne gledam, ali svakih nekoliko sekundi ukradem po koji pogled.

...bele mu oči kolutaju na licu,
 Na opuštenom licu, đavoljem, bolesnom od greha;
 Da ste mogli čuti, u svakom gaju kako
 Krv mu grolji iz zapenjenih pluća,
 Op scena k'o rak, gorka kao gnoj
 Gnusnih, neizlečivih čireva na jezicima nedužnih... (5)

Svaki dah koji jadnik uzima plaćen je strašnom cenom bola i napora. Ne mogu da zamislim da će doživeti jutro, ili čak i deset sledećih tako strašnih udisaja... ali prebrojao sam deset još dok sam čekao da ovo napišem. Možda će biti osuđen na to da živi do jutra, ili čak i duže, iako mi nije jasno zbog čega se takav bol može naneti ijednom živom biću. Prema ovome Hristova takozvana agonija na krstu izgleda kao prava sitnica.

Nisam u stanju da spavam zato što čekam gospinu posetu. Tragovi njenog parfema od ljubičica ostali su mi na ručnom zglobu i rukavu pižame i ja ih prinosim licu kada zadah gangrene postane preterano težak.

Bio sam siguran da će se večeras vratiti.

Mislim da ću pisati o napadu dok čekam. Možda, ako o tome budem pisao, neću ponovo o tome sanjati.

Krenuli smo preko u 8:45. Znao sam da je pred nama na pojedinim mestima linija Švaba bila udaljena oko trećinu milje, ali naš cilj bio je deo neprijateljskih rovova samo nekoliko stotina metara ispred nas. Ubedio sam sebe da je to definitivno prednost za naše momke, a onda se uskobeljao uz zid rova i izišao.

Moj prvi utisak posle napuštanja rova bila je nekakva lakoća u glavi zbog mogućnosti da hodam iznad zemlje. A onda sam pomislio, lakoumno: *Ovde gore ima pčela*. Vazduh je bio posve ispunjen zvukom *zzzp-zzzp*, baš kao u vreme kada sam bio dečak i kada sam uznemirio veliku košnicu pčela u vrtu g. Olknata. Kada sam video da pramenovi prašine poskakuju ispred mene i sa strane, shvatio sam da taj zvuk prave, ni manje ni više, nego meci. Tada sam gotovo stao, toliko je strašan bio moj strah da će me metak u čeličnoj košuljici pogoditi pravo u lice, ali sam zažmurio sve dok mi oči nisu bile gotovo zatvorene, nagnuo se malo napred, i prisilio sebe da krenem napred sa momcima.

Duž čitave linije, naši ljudi kretali su napred u tu ubilačku vatru - najpre oficiri i podoficiri, zatim strelci sa bajonetima nataknutim na puške, a onda posade mitraljeza 'Luis' sa nosačima municije koji su se rvali sa teretom. Primetio sam da svako tamo napolju - uključujući i mene - hoda u neprijateljsku vatru nekako pognuto i dijagonalno, kao da hodamo protiv jakog vetra ili kiše. Narednici su nastavili da viču na pripadnike svojih vodova da se drže dalje jedan od drugog i da se ne gomilaju. Dok sam posmatrao kroz stisnute kapke, ljudi počеше da padaju.

U stvari, bilo je to neobično. Ljudi su prosto padali, gotovo nonšalantno, kao deca koja se igraju rata. Mislio sam najpre da je to delimično čisto foliranje - ljudi nesposobni da ostanu uspravni zbog straha - ali tamo gde su padali nije bilo više zaklona i, još dok sam gledao, novi meci udarali su im o tela i terali ih da se jedva primetno trzaju. Zvuk metaka koji udaraju u meso bio je gotovo isti kao zvuk *pat-tud* metaka koji udaraju u vreće s peskom koji smo svi čuli iz rovova. A posvuda je vazduh i dalje bio pun zujanja - *zzzp-zzzp*.

Moj strah u tom trenutku bio je toliko užasan da je sve što sam mogao da učinim bilo da ostanem uspravan i u ravnoteži dok sam napredovao, koračajući oprezno preko rupa od granata i trulih leševa. Zemlja je skakala ispred i iza mene. Nekako, moj um ostao je potpuno izdvojen.

Krenuo sam sa desetak ili više momaka iz svog voda, ali oni su jedan po jedan otpadali. Zaustavio sam se kraj jednog koji je ležao ničice i upitao: "Jesi li povređen?"

"Šta koji kurac misliš da radim ovde dole, prokleta uštogljena budalo?" viknuo je nepristojni momak na mene. "Berem jebene krasuljke?" Tada mitraljeski metak pogodi tačno u centar njegovog šlema, on povrati mozak, a ja krenuh dalje.

Konačno preostao samo jedan čovek kojeg sam otprilike prepoznao kao kaplara Vudloka iz jedanaestog voda i ja. Bili smo manje od pedeset metara od neprijateljske žice kada kaplar Vudlok poče da se smeje. "Isuse Hriste, ser!" viknu on, lakomisleno kao školski đak. "Isuse Hriste, ser, mislim da smo nas dvojica jedini koji će proći kroz ovu prokletu žicu!" On se zakikota. "Isuse Hriste, ser..." započe ponovo, baš kada mu nekoliko metaka iskida kaki uniformu iznad prsa u tamnocrvene fronce. On pade postrance u plitki krater, a ja stavih svesku u džep košulje, proverih sat i krenuh dalje.

Postojao je samo jedan procep ispred nas, i osmi vod, koji nas je pretekao, krenuo je ka njemu. Pomislio sam da pomalo liče na jagnjad koja pune žleb što vodi u klanicu. Nemački mitraljezi otvorili su vatru sa pedeset stopa udaljenosti i svaki pripadnik voda srušio se u krvavoj hrpi.

Oči su mi se gotovo zatvorile. Pomislio sam na žene koje sam poznao i zaveo. Predstavio sam sebi njihovu kožu, njihove usne, boju njihovih očiju, i njihov slatki miris. Zamislio sam njihov dodir.

Počese da padaju granate. Komadi kaplara Vudloka izbiše u erupciji iz njegove rupe, pomešani sa delovima leševa koji su tamo bili još od velikog juriša izvedenog prvog jula. Kaplarova glava, sa šlemom još čvrsto nasadenim i remenom za bradu zategnutim, pade mi pred noge i otkotrlja se.

Rupa u žici ispred mene bila je zagušena do visine od tri tela leševima ljudi iz osmog voda, pa sam skrenuo levo i pošao prema delu ničije zemlje gde sam mogao da vidim ljude iz Streljačke brigade kako još stoje, još napreduju. Znao sam po mapama da je negde ispred mene takozvana 'krečna jama', mali kamenolom koji neprijatelj beše utvrdio.

U tom trenutku pogledao sam desno da vidim šta je sa 25. divizijom koja je trebalo da nas podrži s boka. Tamo nije bilo nikoga. Pogledao sam daleko levo, da vidim šta je sa 23. divizijom koja je trebalo da napada s naše leve strane. Polje je bilo prazno. Okrenuo sam se, dok mi je *zzzp-zzzp* zujalo kraj ušiju, da vidim jesu li 13. strelci izašli u drugom talasu, kao što je planirano. Nije bilo nikakvog drugog tala0sa.

"Dole, čoveče!" To je pukovnik Pretor-Pini čučao u rupi od granate. Sidoh kraj njega.

"Džimi", prodakta on. "Ne verujem da možemo..." Jedan kurir ulete u rupu i tutnu pukovniku poruku u šake.

"Napad otkazan, ser", prodakta dečko.

Pukovnik je s nevericom zurio u poruku. "To objašnjava nedostatak bombardovanja. I zašto

23. i 25. nisu izašle." On zgužva poruku. "Otkazan je? Džimi, pre nego što smo se mi otisnuli. Samo nisu stigli do nas na vreme." On se pridiže iznad prednjeg ruba rupe. Oko nas je padalo još 5,9-ki i granata velike brzine.

"Džimi", reče on, "momci iz trinaestog voda već su uspeali da uđu u švapske rovove. Neko mora da ode napred i da im kaže..."

"Ja ću, ser!" ponudi se mladi kurir.

Pukovnik Pretor-Pini klimnu glavom i dečko iskoči iz rupe sa brzinom i hrabrošću onih veoma mladih, koji znaju da su besmrtni. Mitraljez ga je zahvatio posle manje od desetak metara i gotovo prepolovio.

Pukovnik me pogleda. "Pa, Džimi, šta da se radi." Iskobeljasmo se iz rova i krenusmo napred zajedno, nagnuti prema buci kao da se suprotstavljamo jakom vetru.

Neki ljudi još su bili živi u rupama od granata. Mnogi su se bili otarasili rančeva i pušaka i sklopčali se u male kugle straha. Video sam da pukovnik gleda levo, a tamo su u jednoj rupi bila sva četiri naša četna komandira i nekoliko njihovih ađutanata, koji su čučali i pokazivali na različite strane.

"Raziđite se, budale proklete!" doviknu im pukovnik Pretor-Pini, a onda eksplozija ispuni čitav krater prašinom i šrapnelom. Kada se dim razišao, od ljudi behu ostali samo parčići.

Umalo nismo stigli do dela utvrđenog druma blizu krečne jame, kada se pukovnik obrnu i teško pade. Čučnuo sam na tren kraj njega. Dve istovetne kosti njegove podlaktice jasno su se videle kroz raskidano meso. Usne su mu uobličavale reči, ali ja sam bio potpuno gluv za njih. Znao sam da mi je ovo jedina prilika da preživim; da uzmem pukovnika i da ga odnesem natrag do rovova. Možda, čak, i da dobijem medalju.

Začikljivši još žešće, okrenuo sam se i krenuo ka neprijateljskim rovovima.

Ne sećam se da sam stigao do nemačkih linija, niti da sam uskočio u njihove rovove, ali jasno se sećam nemačkog narednika koji je izašao iza ugla i viknuo nešto na mene. Nisam siguran ko se od nas više prepao. Sećam se da sam pomislio: *Taj čovek nosi vuneni šinjel... u julu! Mora da je lud.* A onda dežmekasti narednik prestade da viče i poče da petlja oko puške koja mu je - neobjašnjivo u takvom kontekstu - visila o ramenu.

Jedan od naših momaka pao je tu, licem u blato, i njegova 'Li Enfield' ležala mu je tik izvan dohvata ispružene ruke. Bez razmišljanja, podigao sam tešku pušku i krenuo brzo napred, pustivši da mi očev sat visi o lančiću koji sam dvaput umotao oko ručnog zgloba negde između kratera gde je pukovnik pao i ovog mesta.

Nemac je taman podigao oružje u zgib ramena kada sam mu ja zario bajonet ispod garda u prsa, odmah ispod grudne kosti. Bajonet je bio dugačak oko pola metra. Kliznuo je u debelu vunu njegovog šinjela i nestao sa vidika tako lako da se činilo da smo on i ja zaverenici u nekoj amaterskoj mađioničarskoj tački. Osetio sam kako izoštreni čelični vrh udara u blato rova iza narednika.

Čovek me je upitno pogledao, podigao malčice svoju pušku kako bi mogao da vidi mesto gde je moj bajonet nestao u vlažnoj vuni iznad njegovog trbuha, a onda tiho uzdahnuo i naslonio se na zid rova. Mogao sam da osetim vibriranje koje je dopiralo sa mesta gde mu je moj čelik presekao kičmu. Narednik otvori usta kao da hoće nešto da kaže, ali se umesto toga osmehnu. Kada se većom težinom naslonio na zid rova, ispustio sam pušku kao da mi je iznenada postala vrela u rukama. Njen kundak usadio se u blato i zadržao leš gotovo uspravno, tako da su puška i njegove dve raširene noge sačinjavale neku vrstu tronošca, dok su mu mrtve ruke još ukločeno stezale pušku. Šinjel mu je visio u prevojima kao pokrov.

Okrenuo sam se i krenuo niz rov da pronađem 13. vod i kažem im da je napad otkazan.

Ono gadno desilo se pri povratku.

Pronašao sam ostatke Streljačke brigade koji su se borili u zauzetim rovovima, nesvesni da je napad otkazan, ili da je od samog početka bio greška. Nemci su ojačali i ulegnuti put i linije blizu krečne jame, tako da je to mesto bilo pravo zmijski splet betonskih vatrenih položaja, mitraljeskih

gnezda, zemunica dubokih i desetak metara, i lavirinta dasaka za zaklon i tunela. Naši momci očistili su ih iz dugog dela ove linije i držali su se pred neorganizovanim protivnapadima.

Rovovska borba je užasna i u najboljim uslovima, a u ovoj jazbini, sa desetkovanim bataljonom i sa malo municije, bila je više nego užasna. Do ranog popodneva, Streljačka brigada upotrebila je sve svoje Milsove bombe i ostala na opasno malim zalihama metaka za puške i preostala dva mitraljeza 'Luis'. Sve telefonske linije prenete preko ničije zemlje po cenu tolikih života, bile su gotovo smesta presečene granatiranjem, i pokušaji da se komunicira sa našim rovovima putem reflektorskog semafora ili zastavica privlačilo je, bez izuzetka, vatru na signalizatora.

Porazgovarao sam sa jedinim oficirom kojeg sam bio u stanju da pronađem, sa kapetanom Reverom, a onda smo odlučili da pokušamo da se vratimo čim se malo smrkne.

Pravi sumrak nije se spuštao u ovom delu Francuske sve do gotovo deset sati, i čim smo pomislili da je dovoljno mračno da krenemo natrag ne privlačeći pažnju Švaba, kapetan Rever naredio je ljudima da izađu iz rovova za čije su zauzimanje i odbranu tokom čitavog tog dugog, vrelog dana prolili toliko krvi. Polazili su u grupama od po trojice ili četvorice i nestajali u senkama ničije zemlje. Nemački mitraljesci izgleda da su se sažalili na nas. Ili su možda bili iscrpljeni kao i mi.

Rukovao sam se sa kapetanom Reverom i vraćao se i sam preko, kada je otvorena baražna vatra. Po zvuku sam smesta znao da su to osamnaestice, i da nas to naši rođeni topovi gađaju.

Žestoko i strašno bombardovanje koje nam je bilo obećano za napad tog jutra nije nikada stiglo... sve do sada. Čitavo polje ničije zemlje koje nas je razdvajalo od naših isturenih linija - u tom trenutku oko hiljadu metara - najednom je bljunulo u erupciji neprobojnog zida plamena i šrapnela. Još jednom sam zažmurio i naginjao se napred kao da je sama atmosfera ispunjena metalom. Ovog puta komadi su vrištali praveći zvuk nalik na *vvviiiit...* a završni suglasnik bio bi pridodat kada bi se šrapnel zario u nešto. Mnoge eksplozije imale su vazdušni udar, čega smo se svi najdublje plašili, pošto tada obično najpre biva pogođena glava, i ništa osim zemunice sa čvrstim krovom nije pružalo nikakav zaklon od toga.

Iza nas, nemački mitraljesci otvorili su vatru. Švabe su očigledno već bile izvršile protivnapad i ponovo zauzele rovove koje smo mi upravo napustili. Nije se moglo napred. Nije se moglo nazad. Došlo mi je da se zakikoćem kao kaplar Vudlok u svojim poslednjim sekundima.

Po onome što sam čuo juče i danas, mislim da je 13. streljačka brigada negde u to vreme prestala da postoji kao borbena jedinica. Pomislivši da to Nemci vrše protivnapad iz Kontalmezona, naša sopstvena artiljerija iseckala nas je u froncle.

Što se mene tiče, shvatio sam da besciljno trčim od jedne rupe do druge, saginjem se pred većim eksplozijama u blizini, trčim kroz zemlju i dim kada mi se učini da su eksplozije nešto dalje. Shvatio sam da još čvrsto držim očev sat u levoj ruci.

To bezumlje nije moglo da potraje večno, pa i nije. U jednom trenutku trčao sam prema onome što sam smatrao prijateljskim položajima nekoliko stotina metara dalje, a sledećeg sam osetio iza sebe veliki udar i bukvalno sam poleteo, sa pogledom na bojište kao sa velike visine. U tom trenu pomislio sam da sam poginuo i da mi je duša umakla iz tela.

Onda sam pao i smandrljao se u duboki krater od granate, i noge su mi pljusnule u lokvu smrdljivog zelenila na dnu. Bio sam neko vreme u nesvesti, i kada sam se probudio bilo je sasvim mračno, a bombardovanje se nastavljalo. Nisam ni sumnjao da će me druga granata svakog trenu pronaći, ali u tim trenucima više mi nije bilo ni važno.

Udar mi je iskidao pantalone tako da sam bio praktično nag od struka naniže, i nisam osećao noge tamo gde su nestajale u ustajaloj vodi. Bluza mi je takođe bila u dronjcima, iako mi je košulja spreda preživela. Šlem mi je bio nestao. Osećao sam malo bola iznad velike obamrlosti koja mi se širila sa leđa niz noge, ali, bio sam siguran da mora da me je pogodio neki smrtonosni komad metala zariven još u tim trenucima u moje obamrlo meso. Ruke su mi bile umrljane i crne kao i ostali delovi mog tela, ali činilo se da su netaknute i - posle nekoliko momenata kolebanja između svesnog i nesvesnog stanja - upotrebio sam ih da pokušam da se izvučem iz vode.

To nije bila dobra zamisao. Vrh glave mi je bio samo nekoliko santimetara ispod ruba strmog kratera od granate, i čim sam se uzdigao iznad *ad hoc* parapeta, unaokolo su zašišitali meci i šrapneli. Odustao sam od borbe protiv blata i kliznuo ponovo dole, tako da su mi noge, sve do butina, ponovo nestale ispod tamne vode.

Još jedan ili dvojica delili su sa mnom tu rupu. Kažem jedan ili dvojica zato što do današnjeg dana ne znam da li je na drugoj strani lokve široke dva metra ležalo jedno telo, ili dva. Donja polovina torza ležala je u blatu, nožni prsti gotovo su dodirivali rub kratera. Vidljivi deo kičmene moždine zasijao bi svaki put kada bi se spustila raketa ili kada bi eksplozija obasjala prizor. Uvijači od tkanine i čizme bile su sasvim sigurno britanske i pomislio bih da to donja polovina mog rođenog tela leži tamo, da nisam već ranije video svoje gole noge.

Gornja polovina glave nekog momka virila je iz vode, lica okrenutog ka meni. Uspeo je da zadrži šlem, i činilo se da je remen čvrsto zakačen. Oči su mu bile otvorene i kao da su zurile u mene sa krajnjom napetošću. Pretpostavio bih da je to neki mudar momak koji leži kao mrtav, i čeka da bombardovanje posustane pre nego što izleti napolje da ponovo pokuša, da nije bilo činjenice da su mu se i usta i nozdrve nalazile pod vodom. Nije bilo mehurića. Nije treptao dok su se minuti stapali u sate.

Sa neupotrebljivim nogama, bez mogućnosti da procenim rane dok je opšta obamrlost ustrajavala, a bombardovanje se nastavljalo, ležao sam na leđima u blatu rupe i čekaao da umrem dok je baražna vatra i dalje trajala. Kada se bude završila, i ako je budem preživeo, Nemci će poslati patrole da poslednje od nas dokrajče bajonetima.

Priznajem da sam ležao tamo i pokušavao da mislim filofske misli, ali najviše što sam mogao bilo je da se prisećam lica i imena svih devojak sa kojima sam spavao. To i nije bio tako neprijatan način da se provede vreme.

A onda su iz sve snage počela da me bole leđa i grudi. Pripremio sam se za tu eventualnost ponevši propisane četiri tablete morfijuma koje su bile dopuštene svakom oficiru. Sada sam posegnuo za džepom pantalona, u kojem sam ih držao.

Nisam imao pantalone. Tamo su bile samo prnje i posekotine.

Potapšao sam se po džepu košulje, u uzaludnoj nadi da sam u nastupu rastrojenosti tamo stavio morfijum, ali sve što sam našao bio je ovaj dnevnik, patrljak olovke i moja srebrna pištaljka.

Bol se kotrljao kao otrovni gas. Prihvatio bih u tom trenutku otrovni gas sa *dobrodošlicom*, samo da mi okonča bol. Kao što sam već priznao na ovim stranicama, nisam hrabar.

Bilo je negde posle ponoći i pred zoru, dok sam se koprcio u blatu, prikovan pogledom svog mrtvog druga, kada je došla *ona*.

Gospa. Ona koju čekam ove noći.

Ali, možda je škripa mog penkala ili moj uspravni položaj sprečavaju da me poseti. Odložiću dnevnik za drugi put i sačekati u tami između bljeskova velikih topova.

Post-skriptum: žrtva gasa preko puta više ne diše.

Nedelja, 15. jul, 9:00 ujutro

Gospa nije došla. Ili se bar ne sećam da je bila tu. Ne mogu da izrazim dubinu svog razočaranja.

Kaluđerica - ona osorna, ne sestra Pola Marija - objašnjava pomahnitale zvuke naših topova tako što kaže da se bije strašna bitka za Visoku šumu. Većina žrtava koje neprekidno donose, kaže ona, pripada 33. diviziji, naročito Brigadi crkvenih momaka. Kaže da su rane strašnije od svega što je do danas videla.

Došao sam do spoznaje da će ova praksa ispunjavanja Kičenerove kvote regrutacijom Drugarskih bataljona požnjeti užasan vihor jada i da je to sa stanovišta regrutacije svakako bila velika zamisao, ali će zbog nje čitava sela, crkve, vatrogasne brigade i profesije u kojima bi učestvovao krem naše generacije biti zbrisane u jednom jedinom popodnevu. (Prim. urednika: Čak i sada, malo je njih koji su propustili ili zaboravili sliku lorda Kičenera koji pokazuje sa

plakata i nedvosmisleno tvrdi: 'Potreban si svojoj zemlji'. Ono, međutim, što su savremeni čitaoci možda zaboravili, jeste da Kičener nije uveo vojnu obavezu kako bi popunio bojne redove sve do januara 1916. Tako su Džejms Edvin Ruki i oko dva i po miliona drugih ljudi u kaki uniformama bili dobrovoljci. Rukijevo mišljenje o 'Drugarskim bataljonima', gde su prijatelji i poznanici mogli da se prijave *en masse* ispostavilo se kao savršeno tačno. Najveći udarac koji je Velikoj Britaniji nanela klanica iz Prvog svetskog rata nije bio samo broj mrtvih, već strašan fokus takvog gubitka u pojedinim sredinama izazvan uništenjem 'drugara'. Drugarski bataljoni, koji su imali preko pet stotina žrtava - jedan bataljon sastojao se od hiljadu ljudi - kod Some su obuhvatali Akringtonske drugare, Lidske drugare, Kembridžski bataljon, Bataljon javnih škola, 1. bredfordske drugare, bataljon Brigade glazgovskih momaka, i dobrovoljce Kompanije Daun. A to je bilo samo u jednom danu, 1. jula).

Lekari i bolničarke ušli su pre izvesnog vremena da mi zabodu iglu kroz leđa u pluća. Zvuk koji ona proizvodi dok izvlači tečnost ne da se opisati, ali me prilično podseća na cirkuskog slona kojeg sam jednom gledao kako usisava poslednju kofu vode. Cirkus je prolazio kroz Veld u Kentu tog olistalog leta, i, tako mi Boga, voleo bih da sam sada tamo.

Doktor je zaboravio nekoliko papira koje je umorno spustio, i ja sam ukrao jedan od formulara kako bih ga pročitao. Bio je to izveštaj sa autopsije. Budan sam još od pre sedam - zvona u oštećenom zvoniku ispod nagnute Zlatne device zaista veoma dobro rade i nekako su nametljivija od neprekidne tutnjave i rike topova - i borio sam se sa pesmom koju sam prošle noći započeo o žrtvi gasa čije disanje kao da i dalje čujem, uprkos njenom najkonačnijem mogućem odsustvu.

Izveštaj sa autopsije, kao poezija, deluje efektivnije od mojih škrabotina. Reprodukovaću ga od reči do reči:

Slučaj četiri: starost 39
 Godina,
 Žrtva gasa 4. jula 1916.
 Primljen u priručnu stanicu za ranjene
 Istog dana.
 Umro oko deset dana kasnije.
 Mrka pigmentacija prisutna na velikim površinama
 Tela. Beli prsten
 Kože
 Gde je bio ručni sat.
 Tragovi površinskih opekotina na licu i
 Skrotumu.
 Larinks zapušen. Traheje potpuno
 Prekrivene žutom membranom. Bronhije
 Sadrže gasa u izobilju. Pluća prilično
 Voluminozna.
 Desno krilo pokazuje ekstenzivni kolaps kod baze.
 Jetra puna krvi
 I masna.
 Stomak pokazao brojna
 Submukusna krvarenja. Moždana supstanca
 Neuobičajeno vlažna
 I prepuna krvi. (6)

Merde. Poezija ne služi kao poezija u ovom novom dobu. A ne-poezija ne može da se maskira kao upotrebljivi stihovi. Možda je poezija mrtva. Možda je i zaslužila da umre. Možda to zaslužuju i pesnici.

Zvona su prestala. Možda je onih pet-šest vernih civila koji još žive u Albertu prizvano na misu. Topovi ne posustaju ni za sekund. Žalim Brigadu crkvenih momaka. Za ono što će oni primiti, neka oni od nas koji nisu tamo budu zahvalni.

Gotovo je došlo vreme da pišem o gospi. Oklevao sam da to činim zato što će svako ko bude pronašao ili pročitao moj dnevnik pomisliti da sam lud.

Nisam lud.

A ovaj će dnevnik biti uništen... *Mora* biti uništen. To je mesto na kojem jedan pesnik beleži gole misli koje drugi moraju da poriču da su ih uopšte i imali, ali poezija je mrtva, uskoro ću biti i ja, i odbijam da ostavim ove misli tamo gde će ih nezvane oči pronaći.

A opet, moram da pišem o tome ili ću poludeti.

Napali smo 10-og, istog dana oko deset uveče gledali uništenje svoje Streljačke brigade, i čitave te noći ja sam ležao u rupi od granate, u poludelirijumu od bola zbog nogu koje nisu htele da me slušaju, napola van sebe od žeđi i straha. Priznajem da sam pio zeleni mulj iz tog kratera sa leševima. Te druge noći pio bih i sopstvenu mokraću. Gotovo je sigurno da jesam.

Ne mogu da zaboravim zvuk. Započeo je te prve noći i nije u potpunosti zamro u vreme kada sam ispuzao iz tog pakla, uveče 12-og.

Zvuk je bio neprekidan, a opet, uzdizao se i spuštao kao precizno komponovano valjanje vetrom bacanih talasa ili šuštanje miliona listova u jesenje veče u Kentu. Samo što u tom zvuku nije bilo ničeg uspavljujućeg ili meditativnog: bio je to zvuk hiljadu zuba koji grebu stotine škriļčanih blokova; bio je to zvuk škripe slomljenih noktiju; bilo je to šištanje i grgotanje, krvavo struganje dahtanja žrtava gasa koje se uzalud bore za još jedan dah pun sluzi.

Bio je to zvuk stotina naših ranjenih momaka na ničijoj zemlji.

Priznajem da sam i ja doprineo tom horu. Moje stenjanje i neartikulisani povici kao da su dopirali odnekud izvan mene i povremeno sam slušao kako se pridružuju opštem bolnom poviku sa osećanjem koje je pre bilo posramljenost nego užas.

Povremeno, iznad tupih eksplozija, tutnjave topova i štektanja mitraljeza, začuo bi se pokoji usamljeni pucanj iz puške, jasan kao udarac kresiva. A onda bi jedan glas iz hora bio ućutkan. Ali mi ostali pevali smo i dalje.

Čitavog tog drugog dana - u utorak, 11-og - ležao sam između parčića žice i kostiju. U jednom trenutku uspeo sam da se izvučem naviše i postrance, tako da mi neosetljive noge budu izvan vode; govorio sam sebi da se plašim da će istruliti, ali moj pravi strah bio je da će me nešto zgrabiti ispod površine zelenog đubreta. Mrtav vojnik i dalje je zurio u mene, i samo su mu tamne jame očiju i beonjače nalik na jaja bile vidljive iznad nivoa vode i ispod senke šlema. Te oči su se vidljivo povlačile dok sam gledao, tonule u lobanju kao da uzmiču od pogleda na mene. Prethodne noći, čak i pri nestalnoj svetlosti raketa i eksplozija, tamne zenice i dužice bile su mu vidljive, ali drugog dana oči su mu bile bele od mehuraste mase muvljih jaja.

Plave muve bile su povremeno toliko guste da sam mislio da je to oblak Valkira koji se spustio na nas. Ali, bile su to samo muve. Njihovo zujanje podsećalo me je na metke; zujanje metaka iznad podsećalo me je na muve. Odustao sam od pokušaja da oteram muve sa lica i mrdao sam se samo kada bi mi sa usana umilele u otvorena usta.

Stalna podloga stenjanja posustala je malo pred sumrak te druge večeri, ali kada se smrklo ponovo se pojačala, kao da su se mrtvi pridružili samrtnicima u našoj pesmi. Pokušao sam da se izvučem kada je postalo sasvim mračno, ruke su mi grabile kamenje, laktovi kopali po blatu, ali čim mi je glava provirila iznad ruba rupe od granate, mitraljezi su otvorili vatru. Podjednak broj zrna tragača došao je i sa britanskih položaja kao i sa nemačkih. Naši momci očito su bili nervozni i uplašeni od protivnapada.

Jedan od tih metaka odneo mi je u znak upozorenja komadić levog uha. Drugi mi je probio iscepanu tkaninu košulje između levih rebara i unutrašnje strane ruke. Odustao sam od pomisli da prepuzim dve stotine metara kroz sve to i skliznuo natrag u svoju ustajalu grobnicu. Vojnik kao

da mi je pozeleo dobrodošlicu belim migom. Pacovi su u mraku vukli donju polovinu torza, pa se činilo da noge slabašno pokušavaju da izvedu neki plesni korak.

Osećaj mi se dovoljno vratio u ruke da sam mogao da gađam glodare kamenjem. Nisu se ni osvrnuli. Ali, više sam voleo i to, nego da budem u žiži njihovog interesovanja.

Dremao sam u polusvesnom stanju u kojem je režanje velikih topova tkalo tkivo mojih snova. Odjednom, negde pred zoru, probudio sam se. Gospa je bila došla.

Sada izgleda bezumno priznati da sam se malo iznenadio. Pričalo se o tome da bolničarke dolaze čak do položaja na frontu, ali to je bila samo fantazija iz kasarni. U svakom slučaju, znao sam da ovo nije bolničarka. Nije se smandrljala niti skliznula niz strmi zid kratera; jednog trenutka jednostavno je bila *tu*. Probudio me je dodir njene ruke na obrazu.

Njeno opisivanje, čak i sada, posle nekoliko njenih poseta, izgleda pomalo svetogrдно. Ali, možda, ako učinim to makar sa najmanjim delićem poštovanja koje osećam prema njoj, to neće nauditi izgledima da mi i ubuduće dolazi.

Bela je. Ne onako obično engleski bela, kao da joj nedostaje sunca, već bela sa zračenjem finog komada karara mermera. Crte lica kao da joj obasjava svetlost, klasične su, ali ne i rafinovane do one tačke koju sada smatramo idealom ženske lepote. Nos joj je dug i prav, brada jaka, oči široko smeštene i sasvim tamne. Kosa joj nije uređena u današnjem stilu: kada sam poslednji put bio u Parizu i Londonu, dame su šišale kosu kraće, nisko na čelu i skupljenu pozadi, tako da im prekriva samo deo ušiju, i često sa uvojem ili punđom nazad. Gospina kosa nekako je stegnuta češljevima sa strane, ali i dalje visi slobodno, pre kao kod neke dame iz generacije moje majke, kada se pripremala za krevet.

Kada mi je dodirnula obraz, pokušao sam da progovorim, da je upozorim na strašnu opasnost ovde, na ničijoj zemlji, ali gospa mi je samo dotakla napukle usne prstom i odmahнула glavom kao da hoće da me učutka.

Primetio sam tupo da nosi haljinu potpuno neprikladnu za jednu bolničarku u našem okruženju; nosila je materijal koji je izgledao meko i svilenkasto kao *crêpe de Chine* skrojen u stilu negde između haljine i spavačice. Ali, to nije bio donji veš, niti spavačica. Gospina odeća savršeno je pristajala njenom čvrstom licu i punoj figuri. Osećao sam se kao da je Penelopa došla po mene da me vodi kući posle mojih lutanja.

Tada sam zatvorio oči, i u polusnu još sam bio sa njom. Više nismo bili na bojištu, već na terasi neke fine kuće, na mesečini. Drveće i miris letnje noći bili su mi poznati; pomislio sam da je to možda Kent. Gospa me je čekala za stolom od kovanog gvožđa ispod senice. Prišao sam i seo preko puta nje, primetivši da više ne nosi meku haljinu već normalniju odeću, dvodelnu, od pamuka boje breskve, dolamicu stegnutu u struku, čiji su se široki rukavi završavali nabranim manžetama, i suknu dugu do nožnog članka. Njena kestenjasta kosa - jasno sam mogao da joj vidim boju na mesečini - bila je pridignuta na konvencionalniji način i delimično pokrivena slamnatim šešikom sa čupavim perjem i blago zakrivljenim obodom.

Između nas, na srebrnom poslužavniku, nalazio se čaj. Kada je pokušala da mi sipa čaj, pružio sam ruku da je dodirnem. Ona se odmaknula, ali sa osmehom.

"Ovo je halucinacija", primetio sam ja.

"Zaista tako misliš?" odvrtila je ona tiho. Njen glas uzbuđivao me je koliko i njene oči.

"Da", nastavio sam. "Umirem u nekoj..." Zastao sam pre nego što sam rekao 'prokletoj rupi od granate'. Možda sam halucinirao pred smrt, ali to nije bio razlog da zaboravim na manire pred jednom damom. "...u nekoj banalnoj rupi od granate u Francuskoj", nastavih ja. "A sve ovo..." Mahnuo sam rukom prema seniku, prema vrtovima iz kojih je dopirao julski miris hibiskusa, i imanju koje se nejasno videlo na mesečini. "Sve je ovo obmana mog umirućeg mozga."

"Zaista tako misliš?" upita ona ponovo. I uze moju ruku u svoje. Nije imala rukavice.

Reč 'galvanizovan' suviše je neaktivna da bi opisala moju reakciju na njen dodir. Kao da nikada, sve do tog trenutka, nisam imao kontakt sa ženskom kožom. Kao da sam ponovo bio zamuckujući dečak umesto iskusan ženskaroš, kakav bejah sebi dopustio da postanem posle vremena provedenog u Kembridžu.

Tada pokušah da progovorim, da kažem da sam siguran da ništa od ovoga nije stvarno, ali oblaci otkriše mesec koji dodirnu blagu oblinu puti vidljive iznad njenog *décolletage*, i reči mi zapeše u grlu.

"Mislim da je ovo sasvim stvarno", šapnu ona. Vrh njenog prsta pratio je oval mog dlana okrenutog naviše. "Ali, moraćeš da se vratiš svojim prijateljima pre nego što se ponovo budemo sreli."

"Prijateljima?" šapnuh ja, posramljen što su mi usne tako suve i napukle. U tom trenutku nisam mogao da se setim ni imena niti lica ijednog od svojih prijatelja. Svi moji ratni drugovi bili su prašina. Manje od prašine. Samo je gospa čvrsto držala moju pažnju.

Ona mi se osmehnu. Nije to bio usiljeni osmeh tolikih londonskih dama koje sam poznao, niti koketni osmeh tolikog broja francuskih curica, a svakako ne surovi osmeh izvesnih udovica i dobrostojećih supruga koje sam imao čast da poznajem. Bio je to sasvim prijatan osmeh, ali otežan ironijom i izvesnim izazovom.

"Da li želiš da me ponovo vidiš?" upita ona. Na mesečini, trepavice su joj blistale.

"O, da", rekoah ja, ni ne pomislivši koliko naivno to zvuči. Nije me ni bilo briga.

Ona mi poslednji put potapša ruku. "Razgovaraćemo ponovo kada se budeš vratio tamo gde moraš otići."

"Gde to moram otići?" upitah ja. Noge su mi ponovo bile u ustajalom mulju. Ruke su mi se trzale u nervoznim grčevima. Očev sat, sa lančićem omotan oko mog pocrnelog ručnog zgloba, blistao je na mesečini.

"Natrag", šapnu ona. Sada je nosila onu laku haljinu. Zabrinuo sam se zbog toga. Imala je toliko nabora. Vaši su se kotile svuda po nama, ovde na frontu, a naročito duž šavova naših uniformi i u naborima kiltova Škotlandčana. Moja uniforma bila je nova - nekada - kupljena u specijalnoj oficirskoj prodavnici u Amijenu pre samo nedelju dana, ali već sam bio vašljiv.

Ne, pomisao na gospu sa vašima bila je apsurdna. Shvatio sam da me ona dodiruje. Njeni prsti bili su na mojoj goljoj nozi, peli su mi se uz golu butinu. Vojnik u vodi posmatrao je dok su mu se bele oči migoljile na mesečini.

"Vrati se natrag", šapnu ona, nagnuvši se bliže. Mirisala je na ljubičice i malčice na jasmin. Njeni nokti blago su mi zagrebali unutrašnju stranu butine, više opitno nego zadirkujuće. "Onda ćemo se ponovo sresti."

Tada počeh da govorim, ali gospa pogleda levo, kao da je neko zove, a onda se uzdiže iznad ruba kratera nekako blaže nego da je prosto hodala. Onda samo ponovo ostao sam sa licem koje je zijalo, sa donjim delom torza, pacovima koji su ga cimali, i oblakom muva.

Ispuzao sam iz rupe od granate neposredno pred zoru, pripucali su na mene čim se sunce pojavilo, ležao sam ničice još jedan dugi julski dan, i konačno počeo da se vučem prema britanskim položajima kada se spustio sumrak u sredu, 12-og. Gotovo da je ponovo došla zora kada me je neko upozorio povikom. Čuo sam zvuk zatvarača puške.

Pozvali su me iz mraka da krenem napred kako bi me prepoznali ili da kažem lozinku. Nisam mogao da učinim ništa od toga, ležeći onako iscrpljen i krvav od namotaja sopstvene žice. *Osetio* sam usta cevi kako u mraku ciljaju u mene i mogao sam da osetim koncentraciju nevidljivog stražara dok se pripremao da zapuca na zvuk mog kreketa.

Poslednjom snagom, tada samo mogao da zastružem svoje ime i jedinicu, možda dirljivo 'Bože, čuvaj Kralja', ali ništa od toga, pretpostavljam, ne bi se razumelo kroz moje ispucale usne i spečeno grlo. I tako, neobjašnjivo, apsurdno, ja zapevah. Melodija je malo podsećala na 'Evo nas, idemo u krug oko dudovog žbuna':

Iz Živanši-le-Nobla briši ti u trku,
Briši ti u trku,
Briši ti u trku,
Jer cure će te tamo uvaliti u frku
Pa iz Živanši-le-Nobla briši ti u trku.

Cure iz Lekonta uvaliće te u bedu
 Uvaliće te u bedu,
 Uvaliće te u bedu.
 Iz ustiju im smrdi, jer luk stalno jedu,
 Cure iz Lekonta uvaliće te u bedu. (7)

Spustio sam lice u blato i sačekao.

"Slatki mali Isuse", začu se stražarev glas. "Pa to je neko iz Streljačke brigade. Izvucite ga ovamo, momci."

Prekrili su moju polugolotinju ćebetom, odneli me natrag kroz rovovske saobraćajnice i ostavili me na mestu za koje su mislili da je poljsko previjalište iza položaja.

Zvona su ponovo zazvonila, da proslave kraj prethodne mise, ili da privuku ljude na sledeću. Kako god bilo, ne mogu da se koncentrišem. Neki gonič mazgi psuje svoju zapregu odmah iza prozora dok pokušavaju da izvuku kola iz blata, a čitava brigada čeka.

Ne mogu da se koncentrišem. Boli me. Pisaću kasnije.

Ponedeljak, 17. jul, 2:00 ujutro

Prošle noći probudio me je gospin miris, ali u odeljenju se nije nalazio niko osim oni osuđenih na propast, umirućih, i mene. Siguran sam da je bila ovde pre samo nekoliko sekundi.

Jutros je duga igla izvukla samo naprstak fluida. Bio sam u stanju da se uz pomoć dva štapa otetoram do poljskog klozeta, i sestra Pola Marija kaže mi da će me za dan ili dva proglasiti izlečenim, kako bi napravili mesta za teže ranjene momke. Nekoliko mojih ranijih drugova iz odeljenja umrlo je - majora su pronašli jutros kako i u smrti ukočeno zuri u tavanicu, baš kao i u poslednjim danima života - a novim momci izgleda da su iz 33. divizije. Kao što sam pomislio kada sam čuo za borbe preko vikenda, Brigada crkvenih drugara izgleda da je pretrpela istu sudbinu kao i naša brigada.

Sestra mi kaže da je pukovnik Pretor-Pini konačno otpremljen natrag u Bolničku bazu. Ima nade da će preživeti. Narednik Raulends navratio je da me vidi juče po podne. Raulends je bio dobar čovek, ali naredili su mu da se vrati ovamo, u Albert, neposredno pred napad 10. jula kako bi služio pri štabu kao sanitetski narednik. Ogorčen je što je propustio predstavu, ali prekomanda mu je gotovo sigurno spasla život.

Raulends mi je rekao da je, kada su vršili prozivku brigade 12. jula, više od tri stotine imena imalo kraj sebe slovo 'N'. (Prim. urednika: 'N' je bila skraćenica za 'nestao'). Naravno, niko u štabu nije znao da li su ti ljudi mrtvi, mrtvi i sahranjeni, mrtvi i još nesahranjeni, mrtvi i razneseni u atome, zarobljeni, ranjeni, ranjeni i evakuisani, ranjeni i leže na ničijoj zemlji, u poljskim previjalištima, ili su ve vraćeni u bolnice. Prema Raulendsu, nikoga u štabu nije mnogo ni zanimalo da sazna. I tako je narednik lično iskoristio najveći deo prošle nedelje da bi biciklom obišao svaku poljsku bolnicu i previjalište da bi se raspitao za momke iz naše Streljačke brigade. U petak je doneo vlastiti spisak pukovniku, ovamo, u veliko previjalište, i Pretor-Pini je otvoreno zaplakao, što je gotovo nezamislivo. Prema Raulendsu, sve što je pukovnik mogao da kaže, iznova i iznova, bilo je: "Šta su mi to uradili sa bataljonom. Šta su mi to uradili sa bataljonom."

Raulends me ne bi pronašao u previjalištu da me je potražio prošle srede. Momci koji su me našli na frontu imali su motocikl sa bočnim kolicima i vratili su me gotovo sve do Alberta, da bi me ostavili tamo gde su bili sigurni da se nalazi previjalište. Tu se nalazio ogroman šator sa ranjenicima na nosilima, nekoliko radnika kretalo s pod svetlima na suprotnoj strani, i nizovi pretrpanih nosila i prekrivenih ranjenika ležali su u dvorištu izvan šatora. Bila je topla noć; zvezde su bile jasne. Stražar i njegov prijatelj podigli su me iz kolica, pronašli mi prazno nosilo, navukli mi ćebe do brade, poželeli mi sreću i vratili se svojim dužnostima na položaju.

Onako između svesti i nesvesti, bio sam toliko veseo što sam živ i izvan ničije zemlje, da sam tek posle sat ili dva primetio da niko ne dolazi da me obiđe. Nijedan lekar. Nijedna bolničarka. Čak ni neki regrut koji meri temperaturu ili iznosi *triage*.

Takođe sam primetio tišinu. Prvi put za tri dana, hor ranjenika nije mi parao živce i razum. Ova grupa nije se uopšte oglašavala.

Bila je to, naravno, stanica za sahranjivanje, a ne previjalište, i činilo se da su regruti zaduženi za sahranjivanje završili posao za to veče baš kada su me drugovi sa fronta ostavili njihovoj blagoj milosti. Ležao sam napolju, sam, sa plemenitim mrtvacima. Noge mi nisu funkcionisale, ali mogao sam da sednem i da se obazrem. Mnoga tela nisu bila prekrivena ćebadima. Svetlost zvezda blistala je na izloženim kostima i još otvorenim očima. Čak sam i prepoznao nekoliko momaka iz 13. voda.

Vikanje nije pomagalo, pošto su mi pluća već bila toliko zakrčena da sam mogao samo šuplje da se nakašljem. Legao sam natrag, siguran da će neko naići. S vremena na vreme, drumom su prolazili konji ili automobili udaljeni manje od desetak metara, ali mala uzvisina razdvajala je redove mrtvih od prolaza, a moj dahtavi kašalj ionako niko ne bi čuo.

Razmislio sam o tome da otpuzim i potražim pomoć, ali sada, tri i po dana posle poslednjeg obroka - a onog jutra, pred napad, malo sam doručkovao, ne samo zbog nervoze, već i zbog vojničkog straha od stomaćnih i crevnih rana posle jela - u gornjem delu tela nije mi ostalo nimalo snage. Bio sam sasvim siguran da ću pre jutra umreti od žeđi ili rana.

Pred samu zoru pala je kiša. Probudila me je blaga izmaglica i ja sam zabacio glavu, otvorio usta i progutao koliko sam mogao. Nije bilo dovoljno. Pokušao sam da sklopim šake kako bih uhvatio blagoslovenu vlagu, ali ruke su mi se previše tresle da bi me poslušale. Znajući da će blaga kiša ubrzo prestati, ludački sam se zagledao okolo po mraku kako bih pokušao da pronađem neki sud u koji bih nahvatao vode i spasao sebi život - odbačenu porciju, konzervu, šlem, bilo šta. Nije bilo ničega. Onda primetih da se u naborima uniformi nepokrivenih leševa u blizini prikuplja voda. Priznajem da sam otpuzao tamo gde sam mogao i poliptao te minijaturne lokve vode pre nego što su se upile ili isparile. Sećam se da sam koristio jezik kao mačka pored tacne sa kremom dok sam pio vodu iz hladnog udubljenja grla nekog mladića. Tada me nije bilo sramota, a nije me ni sada. Bogovi su me bili napustili i ja sam im prkosio i tražio da urade najgore što mogu. Preživeću uprkos sudajama.

A onda je došla *ona*.

Hodala je između redova nemih obličja, koračajući lako. Nisam znao da li je bosa ili u lakim papučama. Haljina joj je bila ista kao i prethodne noći - laka, ali ne i prozračna, puna pre-rafaelitskih draperija koje su se preuređivale na svetlosti zvezda. Tada sam legao natrag na svoja nosila i privukao svoje grubo ćebe, zaboravivši na žeđ. Plašio sam se da po mraku traga za mnom, i još više strahovao da to ne čini.

Nisam se pravio da ne znam ko ona može da bude, ko mora da bude. Nije bilo važno. Njena kosa, kada se nagnula iznad mene, razvila se oko nas kao zavesa. Miris njenog vrata podsećao je malo na ljubičice, imao je u sebi trag jasmína, i u potpunosti zračio ženskom toplinom.

Želeo sam da kažem ne, da su mi usne napukle i usirene, da zadah mora da mi je užegao, ali ona mi dodirnu usta hladnim prstom kako bi me učutkala. Sekund kasnije, smesti svoje usne tamo gde joj je bio prst. Poljubac joj je bio i čvrst i blag, beskrajan i prekratak. Zvezde kao da su se zavrtele u mojoj vrtoglavici. Kada se odmakla, mogao sam da kroz tkaninu osetim blagi oblik njene leve dojke.

"Čekaj", zastrugah ja, ali ona je već uzmicala, podižući rub haljine tako da ne dodirne savijene prste ili izdignuta lica ostalih koji su ležali tu, u vlazi.

"Čekaj", šapnuh ponovo, ali san je već dolazio. Drhteći, znajući da bih u tom trenutku krenuo za njom da sam imao dovoljno snage i vremena, uspeh da privučem ćebe još više, dok sam tonuo u san bez snova, kao u onih mrtvih oko mene.

Utorak, 18. jul, 3:30 popodne

Strašan dan. Spremaju se da me otpuste, ali loša noć puna groznice i kašlja zadržala me je u krevetu još jedan, poslednji dan. Noge osećam kao da su mi prišivene i kao da ne pripadaju meni, ali sada mogu da stanem na njih uz pomoć samo jednog štapa.

Ponovo sposoban da služim u Kičenerovoj armiji.

Danas su vesti tako loše da mogu samo da se nasmejem tom bogu ironije koji vlada vasionom. Pošto je Streljačka brigada bila svedena na pola snage, i manje, znao sam da je sa njom kao borbenom jedinicom svršeno. Bar za neko vreme. To je značilo da ću, kada se vratim u svoj bataljon, dobiti neku 'udobnu' dužnost na tihom delu fronta... ili, verovatnije, u rezervi iza fronta. Narednik Raulends juče je rekao da je video naređenje da se bataljon danas pošalje u Bresl, a zatim na srazmerno laku dužnost blizu Kalone. Rekao je da tamo konače po kućama i da je to udaljeno od borbi i od Some.

Već sam počeo da mislim da ću možda doživeti da vidim Božić. Danas su mi stigli papiri o prekomandi.

Prijavio sam se za prekomandu *prošlog* Božića, kada je brigada bila u Haneskampu i kada sam se osećao ostavljen po strani i bio prilično neraspoložen. Nikada se nisam naročito dobro slagao sa običnim ljudima, a ostali oficiri u brigadi nisu mi ličili na džentlemene. Obratio sam se pukovniku i ispunio obrazac za prekomandu u 34. diviziju, najviše u nadi da ću se naći u društvu sa Dikijem, Džonom, Zigfridom (Prim. urednika: Zigfrid Sasun), ili nekim od ostalih momaka koje sam poznao u Kembridžu. Pukovnik mi je rekao koliko je malo verovatno da će bilo kakva slična prekomanda biti odobrena, ali ja sam papire prosledio, nisam dobio nikakav odgovor, pa sam i zaboravio na to. Danas otkrivam da *jesam* prekomandovan - u 1. bataljon 1. streljačke brigade 14. divizije.

Divno. Jebeno, proketo divno. Tokom svog kratkog boravka u ovoj jebenoj armiji bio sam u tri divizije: Streljačka brigada obučavana je kao deo 37-me, rečeno nam je, kada smo došli na položaje pre manje od dve nedelje (manje od dve nedelje?), da smo pridodati 34-oj, a sada treba da se spakujem i odem u prokletu jebenu 14-tu. Ne znam nikoga u 14-oj. Još gore: narednik Raulends mi kaže da se 14-ta premešta *na* položaj na vatrenoj liniji, dok ga, istovremeno, moja stara brigada napušta.

Da nisam izgubio svoj pištolj na ničijoj zemlji, strpao bih ga u usta i povukao prokleti jebeni oroz.

Sreda, 19. jul, 7:00 uveče

Ranije sam izišao, da posmatram kako Streljačka brigada maršira iz Alberta. Divno veče. Vazduh je bio stvarno svež i oštar, kao da se približava jesen uprkos činjenici da je leto u punom jeku. Bilo je u vazduhu tek malo naznake prašine, kordita i smrada tela u raspadanju. Zlatna devica i njeno dete hvatali su svetlost dok je bataljon marširao ispod njih.

Nisam prepoznao mnoga lica. Stotine novih ljudi bilo je ubačeno u stroj ovde u Albertu, tako da bataljon može malčice i da *liči* na bataljon. Ona lica koja sam prepoznao izgledala su godinama starija nego kada sam ih poslednji put video, pre devet dana. Pre čitave večnosti. Stajao sam na brdu ispred ovdašnjeg starog manastira i mahao, ali mnogi momci koje sam poznao iz stare brigade zurili su pravo napred, ne primećujući ništa. Mnogi su plakali. Pošto su odmarširali izvan vidokruga, ušao sam unutra, očekujući da zaspim, ili možda da napišem pismo sestri, ali ovde je bila delegacija važnih dama iz Blajtija pa smo svi morali da se što je moguće bolje ponašamo. Kaluđerice su stavile paravane oko momaka u najgorem stanju - oko nove žrtve gasa, crkvenog momka koji beše izgubio obe noge, desnu ruku i najmanje jedno oko, i još oko dvojice ili trojice - tako da našim posetiocima to ne zasmeta. Naprosto mi nije bilo do razgovora s njima, pa sam se pravio da spavam. Jedna od njih prokomentarisala je drugoj koliko sam zgodan momak. Osorna sestra rekla je da je sa mnom sve u redu i da ću se ubrzo vratiti na front. Dama iz Blajtija, neka babuskera kose podignute u punđu kakvu su nosile Gibsonove cure - provirio sam kroz spuštene kapke - primetila je da je baš divno što se vraćam da još jednom prođem kroz sve to.

Voleo bih nju da nateram da još jednom prođe kroz to.

U SLAVU ŽENA

Volite nas kada smo heroji, i dođemo kući

S ranom na pristojnom mestu, zadobijenom na frontu
 Obožavate strasno ordenje; verujući
 Da viteštvo iskupljuje svu ratnu sramotu.
 Pravite nam granate. I slušate s ushićenjem
 Priče o kalu i opasnosti, uz jezu.
 Podvige nam daleke veličate s kićenjem,
 Oplakujete uz lovor kada mrtve nas dovezu.
 Ne verujete da Britanske trupe 'uzmiču' sa bojišta
 Kad ih užas pakla hitne dole iz visina,
 Da po leševima groznim gaze - od krvi slepo jato.
 O nemačka majko što sanjaš kraj ognjišta,
 Dok čarape pleteš i šalješ za sina
 Lice mu još dublje guraju u blato. (8)

Ne verujem da će *ona* večeras doći. Tako mi Boga, voleo bih da dođe.
 Opet, ne smatram da me je napustila. Sastaćemo se veoma brzo.
 Sad spavati. Moja poslednja noć u bolnici. Možda čak i moja poslednja noć u čistoj posteljini.

Subota, 22. jul

Pogrešio sam što se posteljine tiče. Spavao sam u posteljini - mada ne u tako čistoj kao u bolnici - svake noći od povratka u Amijen gde sam se pridružio svojoj novoj Streljačkoj brigadi u 14. diviziji.

Granate su padale kao kiša po Albertu, kada sam u četvrtak odlazio. Nemačke 5,9-ke preuređivale su krš u centru varoši i padale opasno blizu velike poljske bolnice i manastirske bolnice gde sam se oporavljao. Pretpostavljam da izgledam prilično romantično sa svojim hramanjem, štapom i ispijenim izrazom lica u kontrastu sa novom uniformom; svakako je salutiranje novih trupa koje polaze ka frontu bilo odsečnije i više ispunjeno poštovanjem nego što to bjah navikao. Takođe sam počeo da puštam brkove. Primećujem sede dlačice tamo gde ih nije bilo pre dve nedelje.

Amijen je nekih dvadesetak kilometara iza položaja, ali mogao bi isto biti i hiljadu i po. Ovde je pravi svet: knjižara koju vodi izvesna Madam Karpantje, čija kćerka flertuje sa oficirima, restorani sa imenima poput Rue du Corps Nu sans Tête, la Cathedrale, Žozefinin Ostriga Bar, predivni Godber i jedan koji se prosto zove 'Oficirska menza' gde je pravo leglo nižih oficira; da ne pominjem druga čuda Amijena, poput berbernice u Rue des Trois Calloux gde čovek može, posle šišanja, brijanja i obreda sa vrelin peškirima, da dobije i *friction d'eau de quinine* od koje skalp pecka još satima posle toga.

To je surov predah. Četrnaesta kreće na položaj u ponedeljak, i ovo podsećanje na to kako izgleda ljudski život čini front još neizdržljivijim.

Imao sam paklene muke da pronađem 14-tu - Amijen je pun smeštenih trupa koje dolaze i odlaze i predgrađa varoši izgledaju kao da je hiljadu cirkusa podiglo šatre - ali ja sam se konačno javio arogantnom pukovniku koji mi se nimalo nije dopao, a zatim izvesnom kapetanu Braunu koji izgleda sasvim prijatan momak. Braun mi je predstavio vodne narednike i objasnio da se 1. brigada upravo dopunjuje do punog sastava zahvaljujući 'pozajmicama' koje je davala aktivnijim jedinicama. Počinjem da sagledavam čitav ovaj rat kao jednu džinovsku igru muzičkih stolica, gde onaj ko izgubi gine zbog toga što se u pogrešno vreme našao na pogrešnom mestu kada je muzika prestala.

Mislim na gospu svake noći, ali znam da me ona ovde neće posetiti. Pomisao da je vidim još jednom jedina je privlačna stvar u kretanju ka severoistoku, još jednom ka frontu.

Nedelja, 23. jul, podne

Javljeno je da su australijske i novozelandske trupe napale Pozijer negde iza ponoći. Kapetan

Braun kaže da će, uprkos uobičajenim ružičastim izveštajima iz štaba i patriotskom brbljanju novinara, rezultat verovatno ispasti gotovo isti kao i sa 34-om 1. jula i mojom Streljačkom brigadom 10-og; to jest, hiljade mrtvih u blatu ni zbog čega.

Sutra krećemo za Albert, a onda na položaj.

Druga velika današnja vest odnosi se na smrt general-majora Inguvil-Vilijamsa, komandanta 34. divizije. Sećam se da su mi Diki i Zigfrid rekli da ga ljudi zovu Mastiljavi Bil. Izgleda da ga je juče ubila eksplozija granate dok je tragao za suvenirima u šumi Mamec. Svi oficiri tmurni su zbog gubitka, ali čuo sam kako kaplar Kuper kaže regrutima da mu 'tako brate i treba kad je napustio svoju ušuškane zemunicu da bi njuškao za suvenirima tamo gde mi ostali moramo da vodimo prokleti rat'. U svakom slučaju, došlo je do pravog komešanja iza položaja kako bi se pronašla četiri odgovarajuća crna konja da vuku kola za municiju koja će preneti njegovo telo duž linije. Kapetan Braun kaže da je odgovarajuća zaprega pronađena u Bateriji C 152. brigade.

Pretpostavljam da su te stvari važne.

Napred, ljudi, marširajte samo
 Da s pesmom smrti u oči pogledamo.
 Radošću svojom zemlju sad zasejte
 Pa budite radosni, i tako spavajte
 Posvetite radost prvoj zemlje žrtvi,
 I budite veseli, i budite mrtvi. (9)

Četiri hiljade ljudi iz naše brigade maršira sutra na front. Pretpostavljam da neće biti crnih konja da odvezu kući hiljade koji se ovamo neće u maršu vratiti.

Utorak, 25. jul, 10:00 uveče

Zlatna devica i njeno dete visili su iznad druma dok smo juče marširali natrag kroz Albert, i oblak prašine naše brigade digao je neku vrstu narandžastog oreola oko Madone i Deteta. Naš put na front nije bio sasvim isti kao kada sam ja posetio 34-tu zbog velikog juriša 1-og, ili kada je Streljačka brigada izašla na položaj da izgine kao brigada 10-og. Naša brigada promarširala je kroz Frikur, ali umesto da krenemo putem prema Pozijeru ili Kontalmezonu, otišli smo Kobasičastom dolinom ka desnoj strani La Boasela i stigli do novih položaja ispred Pozijera ne izlažući preterano ljud neprijateljskoj vatri. Nemci znaju da ogroman broj ljudi koristi Kobasičastu dolinu, ali tamo nemaju direktnu vatru, tako da smo se nadali da će nam jedina brigada biti poneka 5,9-ka koja će slepo pasti u znak dobrodošlice.

Upotrebili su gas. Pretpostavljam da bih i ja, da sam na mestu Švaba, isto tako odabrao gas. On nam otežava stvari bez mnogo truda sa švapske strane. Juče je to bio samo suzavac, ali u dovoljnim količinama da smo svi morali da navučemo naočari ili gas-maske. Prizor je bio krajnje apsurdan - bukvalno hiljade kamiona, autobusa, kurira na biciklima i motociklima, dugi nizovi ambulantnih kola, artiljerijska kola sa municijom, konjske zaprege, čak i odred konjice - sve to pomešano sa hiljadama ljudi koji marširaju u oblaku bele prašine što se dizala trista metara u vazduh i mešala sa suzavcem u toliko gustu smesu da je dolina bila apsolutno natopljena. Neki vozači kamiona i kola nisu imali maske - očigledno ih nisu smatrali borcima, pa im ih nisu ni izdali - i njihova slika dok su pokušavali da voze svoja vozila ili teraju zaprege konja dok im suze teku niz lica, a sluz im bukvalno kaplje sa brada, bila je više nego apsurdna.

Broj mrtvih konja poređanih kraj puteva u Kobasičastoj dolini apsolutno je zaprepašujuć. Kao da je neko odlučio da poploča zemljište oko puteva trulim konjskim mesom. Nije neuobičajeno videti ostatke dva ili tri konja pomešane tako da čovek ne može da razazna koja prosuta utroba pripada kom truplu. I posvuda skramom prevučene, izbuljene oči, toliko prekornije, mislim, od pogleda mrtvih ljudi. Muve su svuda, naravno, kao i smrad. Mnogi od nas koji su ovuda već prolazili kupili su u Amijenu parfem kako bi prikriili smrad raspadanja koji nam se taloži u koži i uniformama, ali proporcija je takva da to ne može da deluje. Bolje je ignorisati

to. U međuvremenu, zastoj saobraćaja, povike vozača, jecanje i cmizdrenje ljudi i konja uhvaćenih bez maski, prigušene psovke narednika - sve smo to čuli sa udaljenosti kroz svoje nezgrapne maske.

Jedan stari vozač kamiona sa kojim sam razgovarao dok je brigada čekala jedan sat da zastoj pred nama popusti, rekao mi je da ne verujem nezgrapnoj masi liskuna i platna sa onom nezgodnom cevi za nos koju nam je vojska izdala. Kroz tu skalameriju, upitao sam ga šta on koristi. Izgledalo je to kao stara krpa, ali činilo se da obavlja posao.

"Popišam se na jednu svoju čarapu", rekao je on. Pružio mi je to da vidim da se ne šali. "Deluje bolje nego ta prokleta žabolika navlaka za glavu iz koje vi virite. Hoćete da probate?"

Jedva sam se uzdržao.

Anzaci (Prim. urednika: Australijske i novozelandske trupe) su juče napravili najveću saobraćajnu gužvu kako prema frontu, tako i sa njega. Očigledno se njihov napad, koji je započeo negde posle jedan ujutro, još nastavlja u krvavim fazama. Bar su idioti u štabu naučili da ljude ne šalju preko po svetlosti dana. Ipak, izgleda da je tama malo pomogla Škotima i Anzacima koji su se borili za Pozijer i za šumarke oko njega: ambulatna kola su puna, a desetak centara za sahranjivanje radi prekovremeno odmah iza rovova.

Izgleda da mi je suđeno da se upuštam u ratovanje uvek kao zapovednik grupa za sahranjivanje. Dok 14-ta bude čekala kao rezerva iza Australijanaca, prvi nam je zadatak da zaposlimo svoje momke sahranjivanjem Australijanaca. To je prljav posao, ali bar se tela nisu nalazila na žici nedelju i više dana.

Granatiranje je veoma žestoko. Bio sam zadovoljan što sam ustanovio da su naši rovovi pre samo nekoliko dana bili na frontu, pa su zemunice duboke, a prostorije dobro pripremljene. Delim zemunicu koja mora da je dvadeset stopa ispod nivoa tla sa još dvojicom poručnika, koji se zovu Malkolm i Sudbridž. Kapetan Braun je samo malo dalje niz rov, i njegova zemunica još je dublja od naše.

Imamo tu krevete, police, truli komad šatorskog platna kako unutra ne bi prodirali svetlost i gas, pa čak i sto za kojim možemo da sedimo i igramo karte. Čitavo mesto osvetljavaju dve zaštićene lampe i učinak je prilično ugodan. Mnogo je svežije nego onaj kotao letnje prašine i vreline iznad.

Pre sat ili dva, poručnik Malkolm predložio je da poravnamo tle ispod stola, što se učinilo kao dobra zamisao, pošto je ploča stajala malo ukrivo. Mladi Malkolm i Sudbridž prionuli su sa voljom na posao, iskopavajući ilovaču kako bi načinili lepo ravno parče ispod svake noge, kada najednom Malkolm zagreba poslednji sloj kreča iznad neke trule plave krpe. "Izgleda da je neki žabarski vojnik [Francuzi, u engleskom žargonu. \(Prev.\)](#) izgubio koporan", reče Malkolm naivno, ne prestavši da kopa.

Zadah ispuni zemunicu sekund pre nego što su se pokazali ostaci šake i ruke.

Otišao sam u šetnju, da popušim lulu i popričam sa kapetanom Braunom. Kada sam se nešto kasnije vratio, zemlja je bila nabačena natrag i momci su igrali karte na stolu koji je stajao ukrivo.

Odabrao sam gornji ležaj zbog glupe pretpostavke da će pacovima tu gore biti teže da me dosegnu - mrzim i samu pomisao na to da mi ti ogromni, ljigavi gadovi puze po licu u mraku - ali pre nekoliko minuta primetio sam kako drveno ojačanje iznad mene kao da malo treperi, kao da se površina drveta pomera. Podigao sam fenjer do drveta i ustanovio da je ono bukvalno preplavljeno vašima. Pola sata pošto sam ugasio svetiljku, mogao sam da osetim kako mi padaju po prsima i obrazima. Pošto nisam mogao da zaspim, izišao sam ovamo na stepenik za otvaranje vatre kako bih ovo zapisao pod svetlošću bombardovanja.

Gospa nije došla. Rekao bih da je ovo mesto nije vredno, ali znam da to nije razlog. Ipak, imam vere da ću je ponovo videti.

Iako smo u rezervnim rovovima, još smo nadomak direktnog pogleda i hitaca sa nemačkih položaja ispred Pozijera. Meci sve vreme udaraju o vreće sa peskom iznad moje glave.

Mogu da osetim kako vaši traže tople prevoje i nabore moje gotovo nove uniforme. Znam iz iskustva da ću nekoliko dana pokušavati da ih pronađem i zgnječim, a onda odustati i živeti sa

neprestanim puzanjem po svom mesu.

Sada je vreme da se vratim na svoj ležaj i odspavam. Za tri sata imam prvi inspekcijski obilazak voda u rovovima.

Petak, 28. jul, 8:00 ujutro

Pukovnik me je juče pozvao natrag u svoju pomno uređenu zemunicu i zahtevao da zna zašto sam zatražio prekomandu u 14. diviziju. Priznao sam da nisam - da sam želeo da se priključim 34-oj, kako bih bio sa nekim školskim drugovima. Pukovnik, dispeptički, bleđi čovečuljak, tresnuo je snopom listova pelira i promrmljao kletvu. Izgleda da je štab nanjušio zajeb - na mojim papirima je, na kraju krajeva, *trebalo* da piše 34-ta - i sada su svi dobili nervozu stomaka zbog greške nekog čate.

"Pa, šta kog đavola predlažete da uradimo po ovom pitanju, O'Rurki?" zareža pukovnik, uprkos činjenici da je moje ime sasvim jasno bilo otkucano na raznim formularima pred njim.

Nisam znao šta da kažem. Činilo mi se nezamislivim da je usred čitave ove klanice - moji ljudi su sahranjivali Australijance, Škote i Novozelandske čitave sedmice - nekoga uopšte briga za jednog mlađeg poručnika premeštenog u pogrešnu diviziju.

"Ne možemo vas poslati u 34-tu", promumla pukovnik. "Oni o vama nemaju nikakvih papira, i zauzeti su popunjavanjem redova. A mi nikako ne možemo da vas zadržimo ovde kad nam već štab šalje rakete."

Klimnuo sam glavom i pozeleo da se čitava stvar zaboravi. Počeo sam da se upoznajem sa drugim nižim oficirima - naročito sa Malkolmom i Sudbridžom - a postao sam i pravi prijatelj sa kapetanom Braunom i nekolicinom narednika.

"Evo, potpišite ovde", reče pukovnik i preko izubijanog stola gurnu papire ka meni.

Pogledao sam formulare. "Zahtev da me ponovo prekomanduju u Streljačku brigadu, ser?" upitah ja. Već mi se činilo da je prošla čitava večnost otkad sam video ono malo preživelih iz svoje stare brigade kako marširaju iz Alberta.

Pukovnik se vrati važnijim papirima. "Da, da", reče on, mahnuvši mi preko ramena da potpišem. "Ostaćete ovde dok ne budemo u stanju da pronađemo zamenu, ali to ne bi trebalo da potraje duže od nedelju-dve. Da vas lepo pošaljemo gde pripadate, a, O'Rurki?"

"Poručnik *Ruki*, ser", rekoah ja, ali mali homunkulus požutelih zuba nije više obraćao pažnju na mene. Potpisao sam papire i otišao.

Tek sada, nekoliko sati kasnije, pomišljam na to šta ovo može da znači. Juče sam dobio poruku od narednika Raulendsa, i on je u svojoj belešci pomenuo da su rezervni rovovi kraj Kalone sasvim udobni, baš kao što su se preživeli iz brigade i nadali. Svi su samo želeli da odsede tamo do kraja rata. Ako mi dođe prekomanda...

To je put ka ludilu. Isuviše verujem u Boga ironije da bih poverovao da bilo šta tako jednostavno kao nova prekomanda može da me spase.

9:00 uveče, istog dana

Vrela, lepljiva noć. Nebo iznad ničije zemlje boje je kuvanih limuna. Svi se ovde kreću polako, besciljno zbog vrućine, gotovo sa željom da se vrate teške kiše koje su nas mučile čitavog leta ovde, duž Some. Čak su i zemunice previše zagušljive, pa ljudi spavaju na smenu sasvim odeveni, opruženi na daskama, sa vrećom peska umesto jastuka. Na sreću po nas, izgleda da su i nemački snajperi previše oslabljeni da bi obavljali svoj posao sa mnogo entuzijazma.

Priča se da su Australijanci ponovo pokušali da zauzmu vetrenjaču koja je predstavljala isturenu tačku blizu Pozijera. Sve što vidimo su stotine i stotine ranjenika koji pokušavaju da se vrate do previjališta. Neki su na nosilima. Nekima pomažu drugovi. Ostali se teturaju sami sve dok im neko ne pomogne ili se jednostavno ne sruše u jedan od rovova ili na sporedni drum.

Ovog popodneva vraćao sam se sa narednikom Akrojdrom i dva redova sa zadatka dole u Kobasičastoj dolini, kada sam slučajno pogledao niz britanskih leševa koji su ležali duž staze. Oko mi je zastalo tamo zbog toga što su sva sedmorica ljudi imali kiltove. To nije bilo

iznenađujuće, jer je Kraljevska škotska brigada iz 51. divizije dve nedelje trpela teške gubitke. Ova tela bila su prekrivena ciradama, i za svako stopalo bila je prikačena žuta kartica, što je značilo da će se ekipa za sahranjivanje vratiti kasnije, ali ja sam primetio da je jedna cirada gurnuta u stranu. Čovek ispod nje imao je riđu kosu i izgledao je kao oficir. Krupna mačka čučala je na čovekovim kariranim prsima i sasvim zadovoljno jela njegovo lice.

Stao sam i viknuo, ali se mačka nije ni osvrnula na mene. Jedan od redova bacio je kamen. Udario je u telo, ali mačka nije ni podigla pogled. Klimnuo sam glavom naredniku Akrojdu koji je naredio dvojici ljudi da oteraju mačku.

Rezultat je bio veoma iznenađujući. Mačka se nije udostojila da podigne lice sa svog obroka sve dok se dva čoveka nisu sasvim približila. A onda, kada su oni povikali i zamlatarali rukama, prežderana zver skočila je na njih, uz frktanje i grebanje kandžama. Irski redov - mislim da se zvao O'Branagan - sagnuo se da otera mačku, i sada se zateturio unazad sa krvavim tragovima kandži na licu.

Mačka je utrčala u podrum brvnare srušene granatiranjem, i redov je zastao. Skinuo je pušku sa ramena i držao ju je u propisnom stavu za odbranu od napada bajonetom.

"O, prokletstvo", promrmljao je narednik, i on i ja krenusmo napred i sidosmo u podrum. Bilo je očigledno da će se mačka, ako nešto ne uradimo sa njom, vratiti svom obroku čim mi odemo.

Podrum je bio masa srušenog kamenja, ugljenisanih greda i senkovitih udubljenja. Morali smo da napredujemo kroz katakombe u nekoj vrsti polučučnja. Ono malo svetla što se probijalo kroz podupirače, grede i ugljenisane daske poda iznad, bilo je zaista vrlo slabo. Narednik je od uplašenog redova pozajmio pušku; ja sam pomislio da izvučem pištolj iz futrole, ali zadovoljio sam se time da držim štap malo uzdignutiji. Čitava stvar postala je smešna.

Pomeranje razlabavljenog kamenja u najdubljim delovima strmog podruma natera mene i narednika da se okrenemo. Ispod podruma nalazila se neka vrsta nižeg podruma. U tom trenutku sam bio spreman da dam zlatnik za baterijsku lampu. Plašim se da sam oklevao za tren predugo na ulazu u taj niži krug tame sličan grobnici, jer narednik reče srčanim glasom: "Evo, ser, pustite mene prvog. Oduvek sam sjajno video u mraku."

Pustio sam da se snažni podoficir provuče kraj mene i čučnuo da vidim ono što se dalo videti. Imao sam pred očima neodređenu sliku kako on bajonetom probada to avetno čudovište, i nešto u pomisli na sečivo koje klizi u meko krzno prizva u meni sećanje na mokru vunu i natera me na malo mučnine.

Odjednom začuh kako narednik šapuće: "Majko Hristova", i on stade na sredini šest kamenih stepenika koji su vodili u dublji podrum. Tada izvukoh pištolj i stupih dole da stanem kraj njega.

Trebalo je malo da mi se oči priviknu na veoma mutno svetlo. Tu su bila tri ljudska tela, možda četiri. Bila su tu dovoljno dugo, a podrum je bio dovoljno hladan da zadah ne bude mnogo gori od neprestanog i sveprisutnog mirisa raspadanja tako blizu frontu. Sada sam mogao da vidim po komadima trule odeće i preostaloj plavoj kosi da je majka izgleda tu sišla sa dva mala deteta i novorođenčetom, kako bi izbegli granatiranje. Ali granatiranje ih je pronašlo. To, ili otrovni gas.

Ali, nisu ljudski ostaci naterali narednika da se ukopa u mestu, a mene da stegnem štap i pištolj obnovljenom snagom. Pet mačića - mada su bili preveliki, predebeli da bi se nazvali mačićima - podiglo je lica sa onoga što su grickali. Nalazili su se u *unutrašnjosti* majke i krupnijeg deteta. Od bebe nije ostalo ništa osim požutelog lica i belih kostiju.

Narednik tada uzviknu i jurnu napred sa puškom i bajonetom. Mačići se raštrkaše - leđa leševa očito su bila šuplja kao i prednje strane - i pre nego što je mogao da stigne do bilo kojeg od njih, životinje su bile u hrpi pocrnelog drveta gde nismo mogli da ih pratimo.

Slučajno sam pogledao u isprepletane grede iznad nas, i dva krupnija oka posmatrala su nas odozgo sa nečim što mi se učinilo kao demonsko interesovanje. U tom trenu mačka i mačići zamjaukaše - ili ja to sebi sada kažem - i zvuk je narastao sve dok narednik i ja nismo bili sposobni samo da stojimo i okrećemo glave, ne verujući u intenzitet buke.

Čuo sam već ovaj hor. Na ničijoj zemlji. I bio sam njegov deo.

"Hodi", rekoh naredniku. Vratili smo se na površinu i ostali da čuvamo ruševine dok se

O'Branagan nije vratio sa dve platnene torbe pune Milsovih bombi, tri vinske flaše, i kanisterom benzina koji sam mu naredio da pribavi ili ukrade.

Bombe su podigle ogromnu koprenu prašine i kamenih opiljaka. Narednik i ja postarali smo se da ubacimo makar po jednu bombu u svako udubljenje koje smo mogli tamo da pronađemo. O'Branagan je napunio flaše, upotrebili smo komade stare košulje iz ranca drugog redova kao fitilje, a onda smo svaki zapalili mojim rovovskim upaljačem. Eksplozije su bile dovoljno impresivne, ali je vatra bila još impresivnija. Primetio sam da je narednik zadržao redovljevu pušku i da je pažljivo posmatrao dok su ruševine gorele, a već pocrnelo drvo padalo u tinjajuću rupu.

Ništa nije izašlo ni pre ni posle vatre.

Vod iz 6. Viktorija brigade šipčio je prema frontu kada smo mi završili sa svojim poslom, i primetio sam njihove čudne poglede.

Pre samo nekoliko minuta prošao sam tuda ponovo biciklom po sumraku da prenesem poruku u štab, kada sam bacio pogled ka dimu koji se još dizao. Cirada je bila nedirnuta na Škotovom telu, baš kao i kada smo je vratili na mesto. Ipak, učinilo mi se da je platno na licu malo previsoko, i da se blago pomera.

Rekao sam sebi da je to varka svetlosti, i nastavio da okrećem pedale.

Utorak, 1. avgust, 2:30 ujutro

Pišem ovo na stepeniku za otvaranje vatre ispred zemunice kapetana Brauna. Bombardovanje je dovoljno jako da mogu da vidim stranicu toliko da pomeram olovku.

Shvatio sam da je Smrt ljubomorni prosac.

Mislim na žene koje čekaju kod kuće - majke, sestre, ljubavnice, supruge - i na prikladan način na koji govore o nama - o mrtvima i osuđenima na smrt. Arogantne su i uobražene kada misle da mogu da zadrže sećanje na nas kao pepeo i kosti u urni.

Ovde nam se proždire čak i pamćenje.

Kad ugledaš milione mrtvacu bez usana

Što ti po snovima gaze u bledim bataljonima...

Tada, dok zagledaš gomilu, ako

Ugledaš lice koje volela si nekad.

Avet je to. Niko nema lice koje znala si tako.

Velikan je smrt, i sve mu pripada za svakad. (10)

(Prim. urednika: Ovde je, u poslednjem stihu, Ruki precrtao reč 'joj' i zamenio je sa 'mu', što znamo iz objavljene pesme).

Bože Svemogućí, volim život. Čak je i ovo gnusno mesto, gde su stabla raštrkani patrljci, i gde ništa ne raste osim kratera, čak su i prizori, mirisi, zvuci i uzbuđenja ovog mesta bolji od nepromenljivog ništavila Velike tame.

Koliko god da volim prirodu, muziku, vežbanje, jahanje sa psima, prolećna jutra, jesenje večeri - koliko god da volim te stvari i prizivam ih u misli kada pomislim na život - žene volim još više.

Imao sam samo petnaest godina kada sam svoju petnaestogodišnju rođaku iz drugog kolena poveo u šetnju dole u Vildu, do tamošnje farme hmelja sa neobičnim nizom peći za sušenje hmelja sa belim dimnjacima. Dvadeset visokih peći za sušenje hmelja uzdizalo se iznad ambara kao zamišljeni Alpi iznad podjednako zamišljenih alpskih planinskih koliba, a vrhovi peći bili su obojeni u belo kao vrh šprica za šlag kojim je g. Lids u pekari ispisivao torte za proslave.

Zvala se Evelin, ta moja rođaka iz drugog kolena, i sasvim nevino smo šetali do ruba šume blizu farme hmelja. Tamošnja staza malo je korišćena, ali je njome povratak bio brži do naše kuće iznad Vilda. Sećam se toplote tog dana, poprilično nalik na nedavne tople dane ovde, na Somi, ali ujedno i nimalo sličnog njima. Vazduh je tog dana bio nepomičan, ali prošaran lišćem i

živ od skakutanja insekata u visokoj travi, ptica u višim spratovima šume, i grebanje veverica i nevidljive divljači iza živica i u njima.

Evelin je ponela dva kolača i mi smo seli da ih pojedemo na skrovitom mestu blizu rečice koja je bila gotovo izgubljena u niskom rastinju. Poslednji put kada sam video rođaku, bila je odevena u rukom vezeni kimono ogrtač koji je tada bio tako moderan za decu; danas je na sebi imala devojačku verziju Gibsonovog kostima: dugu suknju, bluzu sa bledoplavim prugama i duge manžete iste boje kao i pruge, kravatu boje limuna, i slamnati šešir. Kosa joj je bila skupljena kraj podnožja vrata, trepavice su joj bile duge, bluza skupljena oko tananog struka, obrazi prilično ružičasti - sve u svemu, izgledala je veoma odraslo.

Kako su tog dana stvari započele među nama, ne mogu tačno da se setim. Igrom. Kako su se, međutim, stvari nastavile pošto su započele, prisećam se apsolutno. Njena bluza imala je manje dugmadi od većine ženskih stvari, ali daleko previše za moje strpljenje i nespretne prste. A onda je jednostavno spala. Nosila je tanke podsuknje koje nisu proizvodile nikakav zvuk kada bi se pomerile. Njena haljina bila je komotna, osim tamo gde su je uzice skupljale ispod blage obline njenih tek propupelih dojki. Tamo se činilo da su sunce i senka delovi tkiva njene kože.

Sećam se kako smo se isprva nežno ljubili, kako kratko, a onda kako žurno. Gaćice su joj dopirale do butina, ali posle skidanja lastiša na vrhu, bile su komotne i nisu se opirale istraživanju moje ruke. A nekako, neobjašnjivo, čudesno, nije ni Evelin.

Ta misterija - tako topla, malo vlažna i sve vlažnija kako se istraživanje nastavljalo, šokantna ljudskost paperjastih dlačica, to neverovatno, zaprepašujuće *odsustvo* - ta misterija deo je onoga na šta sam mislio dok sam prelazio preko ničije zemlje prošlog meseca, žmirkajući pred mecima.

Gospa mi je došla večeras, dok sam spavao. Dok su narednici Malkolm i Sudbridž spavali na manje od jednog metra od mene, i dok je njihovo hrkanje ispunjavalo zemunicu.

Osetio sam kako se njene dojke stiskaju o mene pre nego što sam se u potpunosti i probudio, i priznajem da sam se prilično silovito trgao, pomislivši: *pacov*. Tada sam osetio njen miris i obraz toliko blizu mom. Otvorio sam oči, bez ijednog zvuka.

Stajala je kraj ležaja, nagnuta napred tako da joj je gornji deo tela delimično dodirivao moju ruku. Lice joj je bilo toplo uz moj vrat. Napolju je padala jaka kiša i u zemunici je bilo sveže, ali ja sam mogao da osetim njenu toplinu gde god da me je dodirivala.

Ona nije bila nikakav fantom. Mogao sam da vidim kako joj se svetlost koja je treperila kroz poluotvoreno šatorsko krilo poigrava na trepavicama. Mogao sam da osetim težinu njene desne dojke uz svoju golu podlakticu. Dah joj je bio sladak.

Poljubila me je. Leva ruka joj je skliznula između raskopčanih dugmadi moje potkošulje. Setio sam se Evelin i svih devojaka posle nje. Uvek, osim nekoliko puta kada su u pitanju bile profesionalke, ja sam bio taj koji je zavodio. Ja sam bio taj koji je prvi uvlačio prste između pamuka, muslina ili vune.

Ali, ne ove noći. Video sam kako se osmehuje dok su joj dugi, mršavi prsti klizili niz moju grubu potkošulju i dodirivali mi ućkur pidžame. Mora da je osetila moje uzbuđenje. Kao da se ponovo osmehnula, a onda spustila lice do mog grla i poljubila mi bilo.

Kada se odmakla, ja sam je sledio, skliznuvši sa ležaja što sam tiše mogao. Iz nekog razloga, prešao sam rukom preko ležaja, pronašao ovaj dnevnik tamo gde sam ga ugurao, i poneo ga sa sobom. Kao da je ova sveščica sadržala dokaz o vezi između gospe i mene.

Malkolm je hrkao na donjem ležaju. Lice mu je bilo samo nekoliko santimetara od providne gospine haljine kada me je ona probudila. Bio sam iznenađen što ga njen miris nije probudio. Sudbridž je spavao na manjem ležaju s druge strane zemunice, lica okrenutog prema zidu koji se znojio. Nije se ni promeškoltio.

Moja gospa raskrilila je šatorsko krilo i popela se daščanim stepenicama. Nije bila nikakav duh. Šatorsko krilo se pomerilo na dodir njenih prstiju, baš kao i ja. Narandžasto sevanje vreline protivbombardovanja bacalo je njenu senku po daskama. Sledio sam je gore i napolje.

Ona je bila senka tu, napolju, u rovu; zatim manje od senke. Bio sam zauzet navlačenjem čizama, i kada sam podigao pogled, stopila se sa ostalim senkama u blizini mesta gde rov skreće

desno, tako da ovamo ne mogu da dopru šrapneli od granate koja tamo padne.

"Čekaj!" rekoh glasno. U tom trenutku začuh udaljeni prasak lansirane *granatenwerfer* i bacih se dole kada je nekoliko 'ananasa' eksplodiralo neposredno iznad rovova, zasuvši čitavu liniju usijanim šrapnelima. Negde neko viknu kada sam ja krenuo ka senkama gde je gospa upravo prošla. Mora da sam izgledao apsurdno u grubom donjem delu pamučne pižame, potkošulji i čizmama, sa dnevnikom stisnutim uz prsa kao talismanom. Zaboravio sam svoj štap i malo sam hramao.

Upravo tada začuh zvuk hiljadu puta strašnji od praska *granatenwerfer* - zvuk podbačaja nekoliko naših 18- funtarki čije su granate počele da padaju na naše položaje sa onim zviždukom i naletom vazduha koji čoveku saopštavaju da ogromni komad metala i eksploziva dolazi *ovamo*. Ponovo se bacih ničice u blato, ovog puta ni sekund prerano. Buka me zagluši. Tle kao da posegnu naviše i tresnu me u grudi tako da sam na sekund mislio da su Švabe prokopale tunele ispod nas i aktivirale ogromnu minu. Sa onom zapanjujućom jasnoćom vizuelne slike u trenutku krize, mogao sam da zamislim kako se čitav odsek rova na ovoj strani položaja diže u mehurovima stotinu metara u vazduh, onako kako je eksplozija digla položaje naspram nas 1-og ujutro.

Blato i drvo popadaše svuda unaokolo. Ljudi zapsovaše. Iskobeljah se i krenuh natrag prema zemunici.

Granata od devet inča iz naše 18-funtarke direktno je pogodila našu zemunicu. Narednik Mak i nekoliko drugih već su požurili da započnu otkopavanje, ali jedan pogled na strašnu konkavnost kratera saopštio mi je sve što sam morao da znam. Narednik i njegovi ljudi, međutim, nastavili su da kopaju, sve dok nisu došli do cepki naših ležajeva i stola, i do nekoliko komada i parčića Malkolma i Sudbridža. Tada su prestali, i prosto natrpali nekoliko ašova blata natrag u jamu. To nije bila sahrana, ali poslužiće do jutra.

Kapetan Braun bio je veoma ljubazan; dao mi je dobar cug svog viskija, pozajmio mi opremu, bluzu i pantalone dok ne budem mogao da zadužim nove, i insistirao da spavam na gornjem ležaju u njegovoj zemunici. Bio sam zahvalan, ali više volim da sedim ovde dok ne svane.

Vazduh pomalo miriše na ljubičice.

Petak, 4. avgust, 11:00 pre podne

Granatiranje je postalo gotovo neizdržljivo. I dalje traje bitka za predgrađa Gilmona - bitka u kojoj od naše 14. divizije još nije zatraženo da učestvuje, hvala onom bogu kojem za to treba zahvaliti - ali artiljerijska razmena vatre uključuje sve nas. Ona sada traje već četiri dana i noći, i svima su živci zategnuti do pucanja dok sedimo šćućureni u svojim zemunicama kada nismo na dužnosti, ili se držimo za krečnu zemlju i vreće s peskom u rovovima, kada jesmo.

Zanimljivo je kako se uho nauči da raspoznaje precizan potpis nastupajuće smrti. Čak i iznad stalne kakofonije, čovek može da čuje pojedinačnu vatru iz nemačkih topova. Njihovi mali poljski topovi proizvode 'prasak' donekle nalik na dobar udarac po loptici za golf. Njihove granate stižu uz vrisak zloduha. Srednji topovi zvuče kao da neko cepa *Tajms* po dužini, dok dolazak njihovih granata zvuči prilično nalik na teško natovarena seoska kola koja tutnje nizbrdo, uz škripu kočnica. Ispaljivanje njihovih teških topova može da se oseti na bubnim opnama i u sinusima, kao kad ti neko priđe i tresne te sa strane po glavi, dok granata stiže uz dubok zvižduk preko neba, prilično sličan vozu koji se čuje iz daljine, sve dok vam nalet i tutnjava lokomotive ne zaurlaju neoposredno u dnevnoj sobi.

Mina rovovskog minobacača dečja je igra u poređenju sa topovima težeg kalibra, ali verujem da je se svi najviše plašimo. Ima toliko tih prokletih stvari, i ispaljuju ih tako brzo. Jedan minobacač može da na nas izbaci dvadeset dve mine u minutu, u svakom datom trenutku po osam u vazduhu, a eksplozije - iako minorne u poređenju sa njihovim 5,9-kama ili većim topovima - toliko su česte i toliko dobro naciljane da se osećamo kao da nas prati neka zlomislena inteligencija, za razliku od nezainteresovanije zlodejnosti teške artiljerije.

Juče je jedna nemačka mina iz minobacača uz zvižduk pala na naš položaj dok sam ja sedeo i

ćaskao sa tri čoveka na osmatračkom mestu. Svi smo se sagnuli i šćućurili, znajući po zvuku da je namenjena nama i da nam nema bekstva. Ta prokleta stvar, dok pada, proizvodi *vuf-vuf* zvuk, a ova je zvučala kao besan pas koji juri ka nama sa neba.

I jeste bila namenjena nama. Mina je udarila na manje od pet metara od mesta gde smo čučali, srušila pozamašan deo paradosa, i dokotrljala nam se gotovo do nogu. Bila je veličine rezervoar za naftu od dva galona i iz nje je curila žuta pasta koja je mirisala na marcipan. Bila je ćorak. Da je prsnula pri udaru onako kako je trebalo, udarna sila osetila bi se milju unaokolo, a od nas trojice ne bi ostalo ništa osim nešto malo dronjaka i kože od cipela u zadimljenom krateru veličine salona moje majke u Kentu.

Poslednja četiri dana šalju nam minobacačke granate na svaka tri metra položaja, u intervalima od po deset minuta. Možemo da čujemo njihovog artiljerijskog zapovednika kako zviždi u pištaljku pre svakog pucnja. A sve to povrh haubica koje nam po čitav dan i noć prave krateru veličine bazena za plivanje duž vatrene linije. To ume da dosadi.

Svi se na neki način povlačimo u sebe. Ja obično sednem i zurim u knjigu koju stežem pobelelim prstima: danas je to bila nova knjiga stihova momka zbog kojeg smo i Zigfrid i ja bili toliko uzbuđeni - Eliota. Nisam pročitao ni reč, niti okrenuo stranicu. Neki ljudi neprestano psuju i dodaju svoju preplašenu litaniju neverovatnom naletu buke. Ostali se tresu, neki jedva primetno, drugi gotovo nekontrolisano. Niko ih zbog toga ništa manje ne uvažava.

Prašina i atomizovani krečnjak i kordit prekrivaju sve za vreme ovakvog bombardovanja. Kada se krećemo unaokolo, to činimo belih očiju iskolačenih na prljavim licima. Mi oficiri stojimo oko stola i zabadamo u zamašćene mape prljavim prstima i crnim noktima. Zapanjen sam što vaši kod nas i dalje pronalaze dom, iako smo ovako ogavni.

Čuo sam nekog Koknija kako peva deo poskočice dok je stajao na stepeniku za otvaranje vatre sinoć negde oko sutona, za vreme trenutnog prekida eksplozija. Bilo je to prilično fino.

Eva nije hvatala autobus,
Niti je svet stvoren u jednom danu,
Al' je skoro čitav u vreći sa peskom
I slepljen za nas, topovsku hranu. (11)

Svake noći čekam gospu, ali nisam je video od noći kada su Malkolm i Sudbridž razneti u paramparčad. Kapetan Braun bio je veoma ljubazan što me je pustio u svoju zemunicu, ali sutra uveče ću se preseliti u manje uzvišene odaje sa dva nova niža oficira koji su se upravo pojavili. Izgledaju kao deca.

Nema ni reči o mojoj prekomandi u 13. bataljon. Počinjem da upoznajem ljude u ovoj Streljačkoj brigadi i da mislim kako mi sudbina leži ovde. Koliko god ograničeni i prosti bili ovi momci kao pojedinci, njihov zajednički napor i dobrodušnost u ovim okolnostima teraju čoveka da oseća prema njima nešto slično ljubavi. Svaka smrt je uvreda. Mislim da će ih možda ubrzo pozvati da krenu preko i to rasipanje života užasava me na najličniji mogući način.

Iz nekog razloga, na pamet mi pada Marvel dok gledam kako momci iz mog voda jedu svoje porcije žilave govedine dok bombardovanje besni:

Moja je ljubav retka po rođenju
Kao neki predmet uzvišen i čudan;
Očaj je doprineo njenom oplodjenju
U nemogućem. (12)

Utorak, 8. avgust, 4:00 popodne

Pedeset peta divizija krenula je preko u novom pokušaju da zauzme Gilmon. Priča se da su i Francuzi istovremeno napali s njihovog desnog boka. Lepo je znati da su Francuzi još u ratu.

Kapetan Braun se pre izvesnog vremena vratio iz štaba sa veću da su se Francuzi ukopali u

mestu zbog uzdužne vatre, a da su naši momci iz 55-te sasečeni na froncle nemačkim protivbombardovanjem. Po njegovim rečima, nekoliko naših momaka stiglo je do neprijateljskih rovova, zaposelo jedan njihov deo, da bi ih zatim do poslednjeg pokosila mitraljeska vatra sa farme Voterlot, stanice Gilmon i iz rovova ispred sela. Čitavo popodne razbijeni ostaci 55-te i grupa za podršku poput 5-te Kraljevske liverpulske provlačili su se kroz naše rezervne rovove, pokušavajući da pronađu svoje oficire ili da stignu do previjališta. Pomažemo im kad možemo.

Teška izmaglica visila je iznad brda i polja čitavog dana i mešala se sa dimom i prašinom strašnog bombardovanja. Braun kaže da su dva naša bataljona na kraju masakrirala jedan drugi u izmaglici i zbrci ovog popodneva.

Svi mi u 1-oj streljačkoj brigadi očekujemo da nas sutra bace u mašinu za mlevenje mesa, ali priča se da su rezervni bataljoni odabrani za žrtvovanje. Strašno je osećati olakšanje što će umreti neko drugi.

Sreda, 9. avgust, ponoć

Večeras je došla.

Ovog popodneva izvršio sam inspekciju nogu - naš MO (Prim. urednika: Medicinski oficir) poginuo je juče od snajpera - i čin obilaska linije i inspekcije golih i smrdljivih nogu ljudi naterao me je na pomalo hristovsko raspoloženje. Pošto je bombardovanje malo posustalo, ostao sam u isturenim rovovima posle obilaska vodnih stražarskih mesta u devet uveče. Noć je vedra, sveža za promenu, a zvezde iznad rova veoma su sjajne. Mora da sam zaspao na dasci dok sam pušio lulu i meditirao u jednoj od zaklonjenih niša među vrećama sa peskom.

Probudio me je miris ljubičica i dodir njene ruke. Bili smo na istoj terasi gde me je ranije dovela na čaj. Bio je purpurni sumrak. Gospodarska kuća iza nas bila je osvetljena svećama, sveće su bile i u zaštićenim lampama postavljenim oko popločane terase, i mogao sam da čujem kako psi tiho laju iz štenara iza ambara. Gospa je nosila bledu večernju haljinu sa nakindurenom bluzicom boje mesa preko niskog *décolletage* s odgovarajućim rukavima dugim samo do ispod lakta. Suknja joj je bila uska na kukovima, visokog struka, opasana steznjakom suptilno optočenim draguljima. Glava joj je bila gola osim malih, draguljima ukrašenih češljeva koji su joj držali kosu pozadi. Dugi vrat joj je hvatao svetlost lampe.

Povela me je u trepezariju gde je sto bio postavljen za dvoje. Porcelan i srebrnina podsetili su me malo na one koji su pripadali mojoj tetki, ali salvete su bile stilske, bledoplave. Sto je bio postavljen samo za dvoje. Glavno jelo već je bilo posluženo - korniška kokoška pod staklom, sa salatam od potočarke. Vatra je gorela u mermernom kaminu, ali činilo se da tako i treba jer se napolju u vazduhu osećala jesen.

Uхватili smo se za ruke, i ja sam je otpratio do njenog mesta. Suknja joj je meko zašuštala kada sam joj primakao stolicu. Kada sam seo, uštinuo sam labavu kožu na nadlanici pod stolom. Osetio sam bol od toga, ali ta uverljivost samo me je naterala na osmeh.

"Veruješ da sanjaš?" upita gospa uz blag osmeh. Glas joj je bio dubok kao što sam ga i zamišljao, ali nisam mogao da zamislim učinak koji će imati po mene. Bilo je to kao da mi vršci njenih prstiju ponovo dodiruju kožu.

"Zaboravio sam da ti govoriš", rekoh ja glupavo.

Osmeh joj postade više izražen. "Naravno da govorim. Zar bi želeo da sam nema?"

"Ni najmanje", zamucah ja. "Prosto..."

"Prosto nisi siguran u pravila", reče ona tiho, i napuni nam čaše vinom iz boce postavljene blizu njenog mesta.

"Postoje pravila?" upitah ja.

"Ne. Samo mogućnosti." Glas joj je bio jedva čujniji od šapata. Vatra je pucketala i mogao sam da čujem vetar u drveću napolju. "Jesi li gladan?" upita ona.

Pogledao sam kokošku, svetlost sveća na finom srebru, vino u blistavom kristalu i savršeno svežu, zelenu salatu. Nisam okusio takav obrok mesecima. "Ne, nisam gladan", rekoh iskreno.

"Dobro", reče ona, i sada joj se nestašnost jasno čula u glasu. Gospa ustade, ja je uzeh za

hladne prste i ona me povede iz trpezarije kroz ukrašeni salon, iz salona u predvorje, uz široko stepenište, duž odmorišta oivičenog tamnim portretima, i u prostoriju koju sam smesta prepoznao kao njenu spavaću sobu. I tamo je gorela vatra, i treperava svetlost padala je na razdvojenu čipku kreveta sa baldahinom. Široka vrata otvarala su se ka balkonu i zvezde su se videle iznad drveća.

Ona se okrenu ka meni i pridiže lice. "Molim te, poljubi me."

Sa osećajem da treba da imam scenario, da umesto svetlosti vatre tu pre treba da se nalaze svetla na podu pozornice, stupih napred i poljubih je. Sve moje misli o pozorištu smesta se raspršiše. Usne su joj bile tople i vlažne, a kada su se malo otvorile pod pritiskom mojih, osetio sam prijatnu vrtoglavicu, kao da pod više nije čvrst. Mogao sam da osetim kako joj se ruka i šaka pomeraju sve dok mi njeni savršeni vršci prstiju nisu dodirnuli vrat pozadi, odmah iznad kragne.

Kada se poljubac konačno završio, mogao sam samo da stojim tamo, uhvaćen u naletu strasti kakvu nikada nisam upoznao. U nekom trenutku, tokom našeg zagrljaja, moje ruke su je okružile. Mogao sam da osetim toplinu njenih golih leđa kroz čipku njene bluze. Ona podiže prste sa mog vrata, stavi ruku iza sebe i rasplete kosu.

"Hodi", šapnu ona i kroči prema krevetu sa visokim baldahinom. Obe njene male šake bile su oko moje jedne, krupne.

Oklevao sam samo najkraći mogući trenutak, ali ona se okrenula, dok me je još držala za ruku. Jedna obrva malčice joj se podigla, upitno.

"Čak i ako si Smrt", rekoh ja, promuklim glasom, "može biti da će vredeti."

Osmeh joj je bio jedva primetan na mekom svetlu i u senkama. "Misliš za mene da sam Smrt? Zašto ne tvoja Muza? Zašto ne Memnozina?"

"Ti bi mogla da budeš Smrt", rekoh ja, "a da mi i dalje budeš Muza."

Nastade trenutak tišine remećene samo pucketanjem gorućih trupaca i ponovljenim šuštanjem vetra u krošnjama. Ona podiže prst i krenu njime po komplikovanoj šari na mojoj širokoj nadlanici. "Zar je to važno?" upita ona.

Nisam odgovorio. Kada je ponovo kročila prema krevetu, sledio sam je. Stala je da ponovo pridigne lice prema mom kada je vetar u drveću postao zvižduk voza, zvižduk voza narastao u nalet lokomotive, i ja sam tada padao sa daske i prekrivao lice rukama pri eksploziji rovovske minobacačke granate ni desetak metara od mesta gde sam spavao. Petorica ljudi koje sam obišao pre manje od dvadeset minuta bili su razneseni u paramparčad. Vreli šrapneli zadobovali su mi po šlemu i komadi crvenog mesa ukasili su vreće s peskom moje niše kao odresci spremljeni za pse u štenari.

Subota, 12. avgust, 6:30 uveče

Vraćao sam se biciklom po utonulom putu između Pozijera i Alberta danas popodne, sa porukom od pukovnika za štab, kada sam se zaustavio za nešto što je obećavalo malo komedije.

Jedan naš osmatrački balon visio je kao debela kobasica, što je i bio, kada je neprijateljski monoplan stigao zujeći iznad položaja. Pomislio sam da pronađem neku zgodnu rupu od granate da se u njoj šćućurim, ali mašina koja je zujala kao insekt izgledala je nezainteresovana za pronalaženje mete za bombardovanje; poletela je pravo prema balonu. Obično je zabavno posmatrati naše momke gore, kada se pojavi neprijateljska mašina. Oni ne čekaju napad, već smesta iskaču padobranima na bezbedno. Ne mogu da kažem da ih krivim zbog toga - baloni eksplodiraju tako žestoko da sumnjam da bih i ja odabrao da sačekam kako bih video bljeskanje neprijateljskih mitraljeza.

Oba posmatrača iskočila su baš kada se nemački avion okrenuo prema njima i ja sam sa zadovoljstvom klimnuo glavom kada sam video da su im se padobrani odmah otvorili. Avion je prošao samo jednom, mitraljezi su mu zaštekali kraće od tri sekunda, i balon je učinio ono što sve hidrogenske mete učine kada ih izbuši vrelo olovo - eksplodirao je u džinovsku masu zapaljenog gasa i gumiranih dronjaka. Korpa od pruća ispod njega planula je kao trud.

Na nesreću, vetra gotovo da uopšte nije bilo, pa su posmatrači, umesto da odlebdje prema Albertu ili našoj pozadini, nastavili da se spuštaju direktno ispod balona, dok su im se padobrani

okretali u sporim spiralama poput semena sa prodrmanog maslačka. Zapaljeni gas zahvatio je prvog čoveka već otprilike sedamdesetak metara iznad tla, i jasno sam ga čuo kako vrišti kada mu se najpre zapalio padobran, a zatim i odeća.

Drugi čovek očajnički je cimao užad koja su ga spajala sa svilenim kišobranom, i za trenutak sam bio siguran da je izbegao sudbinu svog prijatelja. Zatumbana masa pruća, čeličnog kabla, gume u plamenu i zapaljenog gasa, promašila ga je za pet metara - dovoljno da ga oprlji, ali nedovoljno da mu zapali padobran ili ga povuče dole. Tada ugledah masu užadi i kablova koja se kao kod Meduze vukla za centralnom masom. To je šibalo unaokolo poput bičeva nekog umirućeg stvorenja, i samo je zla sreća prouzrokovala da jedan od tih kablova sukne oko užadi padobrana, cimne njega i čoveka u stranu užasnim trzajem, i povuče ga dole.

Kišobran se nije sasvim sklopio, i osmatrač je mogao da preživi da ga kabl nije povukao u plamenu masu ostataka na tlu. Ovako, ja i još nekoliko drugih kurira u prolazu pritrčali smo rubu velike lomače, ali nije bilo nikakve mogućnosti da jurnemo u pomoć jednom momku. Plamen mora da je prekrrio prostor prečnika tridesetak metara. Bio je u stanju da ustane, pretrči nekoliko koraka, padne u plamen, ustane, ponovo potrči i ponovo padne. To se ponovilo četiri ili pet puta pre nego što je ostao da leži. Mislim da su čak i momci pozadi, u rovovima, mogli da mu čuju krike sa udaljenosti od pet kilometara.

Predao sam poruku štabu, naišao tamo na momka kojeg sam poznavao iz koledža, i prihavtio viski i sodu koje mi je ponudio, pre nego što sam se vratio biciklom ka frontu.

Ponedeljak, 14. avgust, 7:45 uveče

Danas je bilo svakojakih loših znamenja.

Posle dve nedelje sunčanog, vrelog avgustovskog vremena, nebesa su se otvorila. Lilo je kao iz kabla. Kao da žele da odgovore na protivbaražu grmljavine i munja, veliki topovi na obe strane povukli su se u relativnu tišinu sa samo po nekom povremenom salvom da bismo i mi i Nemci sačuvali obraz. Ovo nije kiša, ovo je potop.

Posle jednog sata, sve daske bile su pod vodom. Posle tri sata, vreće s peskom počele su da klize na pojedinim mestima dok su se čitavi zidovi rovova pretvarali u veoma vlažno zemljište na kakvom se gaji kafa. Rupe od granata postale su jezera sa zelenom skramom očvrsllog otrovnog gasa koja je oticala u potočićima u rečice i pritoke. Tela su posvuda bila izbacivana i potapana, i gde god da se krene, nailazilo se na zelene šake i splepljene pramenove kose izdignute iznad blata kao da se oglasila truba Drugog dolaska.

Kapetan Braun i narednik Akrojđ kažu mi da je reka Ankr preplavila obale i da plavi dolinu iza nas. Ispred nas, selo Tipval je pod vodom, kao i nemački rovovi. To zaključujemo zato što momci koji se vraćaju iz borbe kod Tipvalske šume kažu da voda koju Nemci ispumpavaju iz svojih udobnih rovova teče nizbrdo do nesigurnog položaja naših momaka među razorenim stablima. Priča se da su Australijanci zauzeli vetrenjaču koja im je toliko dugo izmicala, ali Anzaci su toliko iscrpljeni da oni koji su preživeli mogu samo da leže u blatu dok im mrtvi i oni na umoru trpe od potopa.

Drugo loše znamenje bilo je kada su nam jutros rano naredili da odemo u pozadinske konake na 'odmor i oporavak'. Do podneva smo odmarširali natrag u privremeni logor između Pozijera i Alberta i sušili smo se u šatorima umesto u zemunicama koje prokišnavaju. To bi izgledalo kao dobra vest, ali pošto mi do sada nismo bili direktno umešani u bilo kakve borbe, 'odmor i oporavak' morao je da padne pod kategoriju pripreme za naš juriš ka ciljevima koji su izmakli tolikim našim mrtvim i istrulelim prethodnicima.

Poslednje loše znamenje bio je obrok u četiti sata, kada je ljudima podeljen vruć paprikaš, sveže pečen hleb, vruć, a ne mlak čaj, i pomorandže i lešnici. Pomorandže i lešnici bili su ono zbog čega smo svi pretrnuli. Delikatese nam serviraju samo kada nas goje za klanje. Pre bih uzeo dnevno rovovsko sledovanje žilave govedine i pasulja, čak i sa uobičajenim rojem muva, umesto ovog konačnog obroka.

Nije mi ponovo dolazila otkad sam poslednji put pisao o njoj. Mislim da večerasa hoće, iako

delim šator sa mladim poručnicima Džulijanom i Radisonom, kojeg ostali zovu Radi. Kiša dobuje pesnicama po platnu. Sve curi. Jedino što možemo da radimo jeste da pojedemo svoj fini obrok, popušimo svoje nove cigarete i zavučemo se pod svoju novu ćebad, lišenu vaši.

Utorak, 15. avgust. 1:20 popodne

Prošle noći me nije posetila, kao ni jutros, kada sam bio sam. Možda izgleda ludo što je želim, ali tako je. I znam zbog čega.

Sada je zvanično. Kapetan Braun se jutros vratio iz štaba, obešenog nosa. Idemo preko u petak, 18-og.

Braun je pokušao da to prikaže u najboljoj svetlosti, objasnivši svim nižim oficirima da će 33. divizija imati počasni zadatak proboja - da obezbedi zemljište između Delvilske šume i Visoke šume, dok istovremeno bude obezbeđivala i samu Visoku šumu. Sve što naša brigada mora da uradi, kaže Braun, jeste da napadne na desnom krilu 33-će, levo od Delvilske šume, i da obezbedi deo neprijateljskog fronta poznat kao Rov voćnjaka. Naš pokušaj biće deo opšteg napada koji će se protezati od Gilmona do Tipvalskog grebena, a kapetan Braun veli da mastiljari u štabu ne mogu da vide kako može da nam se dogodi da ovog puta ne osvojimo Visoku i Delvilsku šumu.

Ovaj petak, 18. avgust, biće pedeseti dan ove bitke.

Pre izvesnog vremena, sam u svom šatoru, izvukao sam revolver, proverio da li je pun, i ozbiljno razmislio o tome da se ubijem. Morao bi to da bude smrtonosni hitac, pošto se svaki pokušaj samoranjavanja kažnjava smaknućem.

Dođe mi da se nasmejem zbog te ironije.

Sreda, 16. avgust, 2:30 popodne

Kasno jutros, brigadir-general Šut lično - zapovednik čitave brigade - pojavio se sa pompeznim pukovnikom i pratnjom od nekoliko ađutanata iz štaba sa crvenim širitima. Ljudi su se okupili na kiši, tri čete u kvadratu sa jednom otvorenom stranom. Dato je naređenje za na mestu voljno, i bili smo tu, nekoliko hiljada ljudi u šatorskim krilima sa kojih je curilo i natopljenim kaki kapama (limene šešire nismo stavljali ovako daleko iza položaja), sve oči bile su uperene u generala Šuta koji se raskoračio na svom visokom vranom konju u centru našeg kvadrata. Konj je bio nervozan, morao je da se zauzdava, i činilo se da general to obavlja bez ikakvog razmišljanja.

"Pa, mislim da... da... hm, izgleda da mi je obaveza... što će reći, svi vi momci treba da znate da je akcija protiv neprijatelja... pa, neumitna, da kažem?" General pročisti grlo, priteže uzde nervoznom vrancu, i pridiže se. "Ne sumnjam da će se svako od vas do poslednjeg ponašati, znate, hrabro. I održati čast ove divizije, koja se zaogrнула, pa, slavom, posle bitke za Mons."

U tom trenutku, konj se okrenuo kao da polazi, i mi smo pomislili da je predavanje završeno, ali general je zauzdao neposlušnu životinju, gotovo se uspravio u uzengijama i došao do suštine svog govora. "I još jedna stvar, momci", rekao je, dok mu se glas uzdizao. "Pre dva dana sam posetio vaše rovove i bio sam, pa, *užasnut*. Prosto *užasnut*. Sanitarna rešenja bila su daleko od zadovoljavajućih. Higijena je bila labava, kao i disciplina. Eto, video sam čak kako tu i tamo leži *ljudski izmet*. Svi znate za propise o zakopavanju sopstvenog izmeta. Moram da vam kažem da to neću trpeti - *prosto neću to da trpim!* Čujete? Znam da ste odnedavno pod izvesnom artiljerijskom gnjavažom, ali to nije razlog da se ponašate kao životinje. Čujete? Posle ovog napada, ako ustanovim da neko ne održava svoj deo rova čistim i dezinfekcionisanim, u skladu sa preciznim propisima, protiv tog čoveka ili tih ljudi ima da *podignem optužnicu!* A tu mislim i na oficire, kao i na niže činove."

Dok smo svi stajali zabezeknuti na sve jačoj kiši, general Šut je okrenuo konja poslednji put u krug i gotovo odgalopirao nazad, sa svitom ađutanata i aides-de-camp koji su trčali ka svojim automobilima ne bi li ga sustigli.

Nismo još završili. Komandovali su nam mirno i naterali nas da stojimo tamo još četrdeset minuta, dok nas je najpre pukovnik izribao uz obilno prskanje pljuvačke, ponavljajući sentimente

svog komandanta o ljudskom izmetu koji se zatekne kako leži unaokolo, a onda - kada je pukovnik otišao - potpukovnik nam je održao strogo predavanje o tome kako će se najstrožije vojne kazne primeniti na svakog tronju koji bude zastajkivao za vreme napada. Onda je potpukovnik pročitao beskrajn spisak imena - imena ljudi smaknutih zbog takvih prestupa, sa sve datumima njihovog kukavičluka, činom i jedinicom, i, konačno, datumom i satom njihovog pogubljenja. Bilo je to zaista deprimirajuće, i kada smo se vratili u šatore koji su prokišnjavali, mislili smo više na plutajuća govna i streljačke vodove nego na to da se zaognemo slavom za Blajti ili kralja.

Isti dan, 9:00 uveče

Možda sam pronašao način da se izvučem iz ovog rata mudrije, ili bar sigurnije, nego da pucam u sebe.

Pošto sam uneo taj poslednji zapis, sedeo sam u svom šatoru i pisao pesmu. Pošto sam je napisao na tabaku za pisanje umesto u ovom dnevniku, poručnik Radison - Radi - očito je naišao kasnije na nju i pokazao je nekim momcima. Bio sam besan, naravno, ali već je bilo prekasno. Pesma je do sada obišla logor više puta i čuo sam smeh sa stotinu mesta. Čak mi javljaju da su i strogi stari podoficiri oduševljeni, a mnogi obični vojnici počeli su da je pevaju kao koračnicu.

Za sada, samo nekoliko drugih oficira zna da sam ja mozak koji stoji iza ove napada rečima, ali ako to otkrije pukovnik ili bilo ko viši po činu, ne sumnjam da će moje ime biti na spisku sledeći put kada ljudi budu morali da čuju za smaknuća. Kapetan Braun zna, ali on me je samo ogorčeno pogledao i nije rekao ništa. Podozrevam da je u potaji uživao u pesmi.

Evo je.

Ode general u inspekciju rova
 Pa zatim jadan užasnuto dreknu,
 "Neću da komandujem takvom divizijom
 Gde zatičem govno veliko k'o veknu."
 Ali niko pažnju obratio nije
 Na to što general beše ljut,
 Jer govno nije ništa kad se uporedi
 S faktom da tu beše lično Šut.
 A neki odgovorni kritičari
 Dodaše brzo, sa visine
 Da mu većinu savetnika štapskih
 Sve sama govna i govanca čine.
 Jer govno se može pogoditi lako
 Papirom se može ukloniti s puta
 Al' niko zbog govana žalio ne bi
 Da neko smakne tog brabonjka, Šuta. (13)

Četvrtak, 17. avgust, 4:00 popodne

Odmarširala je brigada natrag u rezervne rovove do podneva, a onda napred, u isturene rovove koje je do jutros držala desetakovana 55-ta. Sve vreme tokom marširanja ovamo po kiši, čuo sam delove novog brigadnog 'marša'. Ali, pevanje je zamrlo kada smo ponovo zauzeli svoje stare rovove, a zatim krenuli napred ka isturenom položaju nasuprot Rovova voćnjaka.

Voleo bih sada da napišem kako osećam fatalizam zbog svega ovoga, da sam kroz sve ovo već jednom prošao i da ništa ne može da me uplaši posle onoga što sam video; međutim, istina je da sam prestravljen više nego ikad ranije. Pomisao na umiranje je kao velika praznina koja se otvara u meni. Dok marširamo ovamo, gledam kako poljski miš beži sa puta u dolini i mislim: *Hoće li taj miš biti živ za četrdeset osam sati kada ja budem mrtav?* Pomisao - ne, verovatnoća - da ću biti osuđen na večiti ne-vid, ne-sluh, ne-dodir, dok druge stvari nastavljaju da žive i osećaju

vasionu gotovo je nepodnošljiva.

U proteklom satu pokušavao sam da čitam *Povratak domoroča*. Ne želim da umrem a da ne dovršim ovu knjigu.

Ljudi prikupljaju gotovinu koja će se razdeliti među onima koji prežive napad. Njihova osećanja vredna su divljenja - *Ako već umrem, bolje da ovaj novac pripadne nekom drugaru ili sapatniku nego da truli u blatu ničije zemlje ili da ga pokupi neki Hun u potrazi za suvenirima*. Ako gubici budu tako gadni kao što j slučaj s mojim 13-tim bataljonom, 34-tom brigadom, Brigadom crkvenih momaka iz 33-će, 51-om ili 55-om koja je još u nemim rovovima, sa licima okrenutim ka kiši, na poljima iza nas... pa, sutra uveče u ovo doba biće ovde nekoliko prilično bogatih momaka.

Religiozni momci u vodu prisustvovali su pre nepun sat službi pričesti. Oltar su bila dva nosila gde je krv ranjenih bila vidljiva na uflekanom platnu ispod pehara u kojem je bila Krv Našeg Spasitelja. Zavidim ljudima koji su u tome pronašli utehu.

Ovaj istureni rov dubok je samo dva metra, jedva dovoljno dubok da nam se ne vide limeni šeširi. Pre jedan sat, mlađi kaplar iz čete D izvirio je na delić sekunde i metak ga je pogodio u uho i zderao mu lice. Svi smo svesni toga da ćemo, ako izložimo bilo koji deo tela makar na tren, privući metak.

A sutra ćemo ustati tu gore, na ovim vrećama s peskom, i krenuti ka neprijatelju? To nikako ne izgleda normalno.

Kapetan Braun govorio je o baražnoj vatri, i o tome kako će momci iz artiljerije pokušati ovog puta sa drugačijim pristupom - da šalje 'zavesu' preko ničije zemlje ispred nas. Sam Bog zna da su pokušali sve ostalo. Za Australijance, naši oficiri koji su zapovedali 17-funtarkama primenili su stari recept dvadesetčetvoročasovne baraže, zatim krešenda... pa su onda sačekali deset minuta da Nemci pohrle iz svojih zemunica i ojačanih bunkera... a onda ponovo nastavili, u pokušaju da ih uhvate na otvorenom.

Ne znamo koliko je učinka imao taj mudri plan - Australijanci koji su u hiljadama otišli da zauzmu te rovove većinom se nisu vratili.

Kapetan Braun je prilično optimističan što se tiče dolaska naše brigade do cilja i njegovog zauzimanja. Povremeno želim da dreknem na njega da ofanziva ne vredi ni koliko plutajuće govno koje toliko vređa generala Šuta. Čemu služi još stotinak metara izbombardovanih rovova ako to košta stotinu hiljada života... ili tri stotine hiljada... ili milion? Opšte je poznato da general ser Daglas Hejg naziva smrt hiljada ljudi 'uobičajenim gubicima' i da je rečeno da će pola miliona žrtava pre završetka bitke biti 'sasvim prihvatljivo'.

Prihvatljivo za koga, pitam se? Ne za mene. Moj život je sve što imam. Mislio sam da ću u poodmaklom dobu od dvadeset osam godina biti manje zabrinut zbog gubitka života. Umesto toga, čuvam do ovog trenutka svaki sekund iskustva kao svete i mrzim one koji bi mi oduzeli šansu da vidim novi osvit, pojedem novi obrok ili dovršim *Povratak domoroča*.

Ruka mi se toliko trese da jedva mogu da pročitam ovo što pišem. Šta će ljudi pomisliti ujutro ako poručnik ne bude mogao da prikupi dovoljno hrabrosti da ih povede preko? Koga je briga šta će ljudi misliti, ako kukavičluk može da mi pribavi makar još jedan minut života i daha.

Mene je briga. Kakav god bio bizaran razlog za to, briga me je. Možda je samo strah da će drugovi loše misliti o nama ono što svakoga od nas tera preko.

Vreme je za večeru sa čajem. Žilava govedina i glavica luka za ljude večeras. Dani pomorandži i lešnika prošli su. To je večeras omiljeni obrok za muve - a sutra? Mnogi od nas biće obrok za muve.

Petak, 18. avgust, 3:15 ujutro

Večeras je bila ovde. Pišem ovo pod svetlošću raketa 'Veri'. Čitava brigada je u ovim rovovima i veoma je pretrpano. Ljudi spavaju leđima oslonjeni o vreće s peskom, sa nogama na daskama ili u vodi ispod njih, dubokoj tridesetak santimetara. Ljudi čuče na lestvicama za otvaranje vatre, pokušavaju da spavaju, ili se prave da spavaju. Ja sam bio jedan od ovih potonjih sve dok gospa nije došla.

Periskop iznad rova ovde je zakošeno ogledalo na dršci od metle. Gledao sam u to dokono - ponekad može da se vidi bljesak velikih topova pre nego što stigne zvuk - kada je najednom površina ogledala odražavala samo njeno lice i lepršavu haljinu. Tada sam ustao, gotovo provirivši šlemom iznad parapeta, i posegnuo bih za ogledalom - i gotovo sigurno bio pogođen, jer su snajperi večeras skinuli već dvojicu neopreznih iz našeg voda - da umesto toga ona nije posegnula za mnom.

A onda se našosmo u skrovištu njenog kreveta.

Imala je samo blago providnu haljinu u kojoj sam je prvi put video. Moja odeća bila je skinuta i ležala je, uredno savijena, na stolici odmah ispred zavesa. Više nije bila skorena blatom, niti vašljiva. Kao ni ja. Kosa mi je još bila malo mokra, kao posle kupanja.

Podigla je malo prekrivače kako bih mogao da skliznem u tu omotnicu koja me je pozivala. Jesenji vazduh postao je svežiji i sada je zanjihao zavese kreveta sa senzualnom malaksalošću. Svetlost kamina i jedne jedine sveće prolazila je kroz čipku kao kroz filter i padala meko na damast i svilu. Ležali smo na jastucima, ona i ja, i istraživali jedno drugome lice pri zamaskiranom svetlu.

Kada mi je dodirnula obraz, uzeo sam je za ručni zglob i čvrsto stegao.

"Plašiš se", upita ona, ili reče, iako joj tamne oči nisu bile upitne. Nisam čuo povišenu modulaciju.

Nisam odgovorio.

Trenutak kasnije, ona reče: "Ali, poznaješ me."

Ćutao sam još jedan tren. "Da", rekoh konačno. "Poznajem te."

U salonu moje majke nalazilo se ogledalo u kojem sam, sa nemim, narcisovskim intenzitetom, hiljadu i više puta izučavao sopstveno lice. A sećam se i drugih detalja iz majčinog salona: voskom premazani parket, poluprazna činija mleka za mačku ispod stola sa nogama na produživanje, vaza sa svežim cvećem koje su sluge svakodnevno menjale... ili svake noći, možda bi trebalo tako da kažem, jer sam ja kao veoma mali mislio da je nevidljivo pojavljivanje tih cvetova u sezoni magično, sasvim kao dolazak Božić-Bate, samo brže i pouzdanije.

Sećam se Herndonove fotografije slike Dž. F. Votsa - 'Ljubav i Smrt' - sa atraktivnom aveti ženstvene Smrti, sa prevojima haljine izrađenim u punoj pre-rafaelitskoj slavi, lica spuštenog i okrenutog tako da sam, kada sam bio veoma mlad, mislio da ona ili nema glavu, ili ima tamu umesto lobanje... divna Smrt sa desnom rukom podignutom iznad jeruvimskog dečaka čija je delimično skrivena desna ruka takođe bila podignuta, kao da joj dodiruje lice, ili možda pokušava, uzalud, da je zadrži dalje od sebe. Fotografija slike visila je direktno nasuprot ogledala koje je za mene bilo toliko opčinjavajuće, tako da sam svaki put kada sam izučavao svoje mlado pesničko lice - jer bio sam siguran čak i u sedmoj ili osmoj godini da moram postati pesnik - ova slika Ljubavi i Smrti bila mi je vidljiva iznad desnog ramena, i položaj Smrti bio je izokrenut tako da se naginje levo umesto da se naginje desno iznad mladog Erosa, pa se činilo kao da se obličje na slici okrenulo samo od sebe.

"Da", rekoh ja ponovo prelepoj ženi u čijem sam krevetu sada ležao, "poznajem te."

Ona se osmehnu još jednom i ovog puta činilo se da tamo ima manje podrugljivosti, a više zadovoljstva. Pustio sam joj ručni zglob, ali umesto da mi pomiluje obraz, gospa je zavukla svoju bledu ruku ispod posteljine. Trgao sam se jedva primetno kada su mi njeni prsti dotakli bok i kada ih je ostavila tamo nepomične, neposredno iznad izbočine mog kuka, kao kada neko ne želi da prepadne životinju koja možda žudi, a možda i ne, da dopusti da bude mažena.

Oči joj, primetio sam, nisu bile sasvim crne, već samo tamnosmeđe, i dužicu joj je okruživala beskrajno tanka traka zelenog koja je nekako doprinosila tamošnjem sjaju.

Ona mi lagano kliznu rukom preko kosti kuka i niz butinu, izvivši malo prste tako da mi kožu dodiruju njihove jagodice, a ne nokti. Priznajem da se nežna put duž moje butine, dok su joj prsti klizili naniže, nabrala kao krzno neke šumske životinje. Nikada nijedna žena nije bila tako smela prema meni, i ponašala se kao da moje telo pripada njoj i služi joj za igranje. Kada mi je prstima obuhvatila ukrućeni ud, zatvorio sam oči.

Petak, 18. avgust, 5:45 ujutro

Zora okončava ovu naizgled beskrajnu noć. Rutina preuzima stvar. Pre doručka, svaka četa odlaže šatorske rančeve i slaže ćebad u svežnjeve od po dvanaest.

U tome ima nečeg ohrabrujućeg. Svaki čovek smatra da u rutini postoji nešto bezbedno, da Smrt mora da sačeka dok mi ne dovršimo armijske zadatke.

Kuvari su se potrudili da skuvaju svežu kafu i čaj, iako je voda često loša. Ponekad moraju da zahvataju vodu kantama iz rupa od granata. Kažu da prokuvavanjem ubijaju klice koje se kote u smrdljivim leševima, ali ako su se kuvari prevarili u računu i zahvatili zelenu skramu na površini preostalu od zadržanog otrovnog gasa, kuvanje vode samo oslobađa i reaktivira mehurove smrtonosnog gasa. Obično bismo se brinuli zbog toga u isturenim rovovima, ali sada, kada je bilo preostalo samo nekoliko sati pre nego što krenemo preko, takva trbobolja bila bi dobrodošao izgovor da se vratimo u bolnicu.

Takođe su pokušali sa dobrim britanskim doručkom - kobasicama, zapečenim pasuljem, čak i skuvanim paradajzom i jajima za neke oficire - ali malo nas koristi tu priliku. Pomisao na probijeni želudac ili creva, na metal i prljavu tkaninu provučene kroz trbuh pun takve hrane, većinu nas i dalje ostavlja bez apetita. Ostali ne mogu da jedu od straha.

Znamo da će naredba da se krene preko danas doći kasnije nego obično - kapetan Braun je mislio sredinom popodneva - i čekanje je za mene još gore nego prošli put. U prošlom jurišu, bar smo krenuli, bili pobijeni i gotovo uništeni do devet ujutro.

10:10 ujutro

Nisam pomenuo jutrošnju baražu, ali ona je potpuno bezumna. Naši položaji malo su viši u odnosu na nemačke, samo nekoliko stotina metara ispred nas, i takva topografija nalaže da naši topovi spuste nišanske sprave toliko oštro da je vazduh iznad nas ispunjen granatama koje bukvalno lete nekoliko santimetara iznad naših parapeta. Pre pola sata, dogodilo se ono neizbežno, i jednom momku iz čete C razneto je glava. Efekat po one zgurane u tom delu rova bio je prilično užasan, jer su krv i moždana masa natopili desetine njih, a dvojicu su odneli u pozadinu sa ranama od šrapnela od komadića leteće lobanje.

Narednici sada idu unaokolo sa bocom ruma i daju momcima po kašiku, a često i sami potegnu. Primećujem da je crveno lice narednika Akrojda primetno sve crvenije.

12:30 popodne

U proteklih petnaest minuta došlo je do čudne diverzije.

Najpre su topovi učitali na obe strane, kao da su naši i nemački artiljerci izašli zajedno na ručak. Najpre su ljudi postali više napeti, umesto da bude obrnuto, verujući da zastoj u baraži znači da predstoji napad, ali kapetan Braun poslao je niže oficire duž rova da saopšte ljudima da je napad određen za tri popodne. Svi smo se opustili. Neki momci su pristavili čaj, dok su se drugi predali gladi i podgrejali malo svoje žilave govedine.

Da bi malo doprinela osećanju olakšanja od baraže i straha zbog nesigurnosti u vreme polaska preko, kiša koja nas je gnjavila protekla četiri dana konačno je popustila. Iako se sunce nije pojavilo, oblaci se *jesu* uzdigli sa mesta gde su tako sumorno nisko ležali, u čvrstu, ali mnogo svetliju tavanicu nekih hiljadu i još nekoliko stotina metara iznad rovova.

A onda su se pojavili avioni.

Isprva je to bilo samo zujanje u neuobičajenoj tišini, a onda su se dve tačkice oslobodile oblaka nekoliko milja zapadno, i ubrzo smo mogli da razaznamo i same mašine, iako zbog svoje kratkovidosti nisam uopšte mogao da očekujem da razlikujem prijateljsku od neprijateljske. Ljudi ih, međutim, jesu razlikovali, i kada je ono što sam ja video kao manji od dva zujeća krsta brzo okružio u poziciju iza većeg, vojnici duž čitavog našeg dela rova zaklicali su.

Sledećih desetak minuta kao da smo posmatrali predstavu nekog vazdušnog lutkarskog pozorišta - dok su se dve mašine obrtale, kružile, ponirale i uspinjale se u tavanicu oblaka i iza nje. Snajperska i mučna miraljeska vatra prestale su kada su se obe strane oko ničije zemlje

uživele u spektakl. Prvi put posle više nedelja, front je toliko utihnuo da se mogla čuti ptičja pesma sa reke iza nas ili kašalj ljudi sa mnogo metara udaljenosti. A onda se začu jedva čujno štektanje mitraljeza u samim avionima - samo povremeno, kada bi jedan stekao prednost nad drugim - a i onda tako kratko, da smo se svi mi dole, na zemlji - *ispod* zemlje - osećali kao rasipnici zbog neprestanog i beskrajnog utroška municije.

A onda, baš kada je vazдушna priredba zapretila da počne da se ponavlja i postane dosadna, jedna od mašina - veća - planu i poče da pada u spirali i sve manjim i manjim krugovima, sve dok nije nestala iza nemačkih rovova u pravcu Gilmona. Trenutak kasnije, veliki stub crnog dima podiže se u nebo i naši momci triput zaklicaše 'ura' uz toliko mnoštvo zvižduka i povika, da sam pomislio da sedim na sedištima za radničku klasu i posmatram fudbalsku utakmicu.

Proslava je bila prerana. Trenutak kasnije, manja mašina koja je kružila - britanska ili francuska, pretpostavio sam, mada nisam mogao da razaznam oznake - najednom izbaci trag dima.

"Pi', zapalijo se. Vi'te proklete plamenove?" reče mlađi kaplar kraj mene.

Nisam mogao da vidim plamenove, ali mogao sam da *čujem* pućkanje avionskog motora dok su zamirali poslednji ostaci klicanja na našoj liniji. Mašina je očito bila isuviše visoko da se bezbedno vrati na zemlju pre nego što plamenovi progutaju pilota - ili možda jednostavno nije imala gde da se spusti na naših hiljadu i po kvadratnih metara kratera ovde, duž fronta - jer umesto da počne da se spušta, avion kao da je počeo da pokušava da se uspinje postrance u nekoliko nezgrapnih grčevitih pokreta, kao da je izbezumljeni pilot pokušavao da plamenove zadrži dalje od svog tela. Mora da nije delovalo: trenutak kasnije, čak sam i ja mogao da vidim plamenove i tanku liniju dima koji se vukao iza pućkavog raspela.

Ljudi duž linije rova vikali su i kukali nekoliko sekundi pre nego što sam bio u stanju da razaberem razlog za njihove tužbalice. Tada sam i sam video ono što oni već behu ugledali: pilot je iskočio iz mašine neposredno ispod tavanice od oblaka. Čak i tolika neznalica što se tiče vazдушnih mašina i ratovanja poput mene, znala je da piloti ne nose padobrane sa sobom kao naši osmatrači u balonima, mada ne znamo da li je ta štedljivost zbog nedostatka prostora u letećoj mašini ili funkcija njihovog vazдушnog viteškog kodeksa. U svakom slučaju, iako sam znao da je figura u poniranju osuđena na propast zbog nedostatka nekoliko metara svile, nadao sam se tokom čitavog tog pada da je taj momak možda izuzetak i da će se krug beline otvoriti u poslednjem trenu i blago spustiti ratnika u naručje drugova koji ga očekuju.

Ali, nije. Pao je na ničiju zemlju nekoliko stotina metara istočno od našeg položaja, dovoljno blizu da vidimo kako mlatara rukama i nogama u potrazi za osloncem u vazduhu; dovoljno blizu da vidimo čak i beli šal koji ga je pratio kao rep obrušenog dečjeg zmaja. Kada je udario, duž rovova je nastala duga tišina. Ja sam jednom podigao pogled, očekujući da vidim zapaljeni avion u padu podjednako brzom kao i pad njegovog pilota, ali mašina je - sada u punom plamenom cvatu kao Apolonove kočije - nastavila da leti sve dok nije zašla među oblake, postala jezivi sjaj kroz belu tavanicu, a onda u potpunosti nestala, da se nikada više ne pojavi.

Trenutak kasnije, nemački topovi otvoriše vatru kao da je razredni starešina dunuo u pištaljku, okončavši naš mali odmor. Trenutak posle toga, ponovo započe baraža.

Prošlo je 1 popodne. Idemo preko u 3:00.

2:10 popodne

Nisam zaspao. Nisam sklopio oči.

Ali, u jednom trenutku bio sam tu, u blatnjavim rovovima, pod atmosferom vrištećeg metala, a sledećeg trena bio sam *tamo* - kraj svoje gospe među čistim čaršavima, dok je sveži vazduh nabirao zastore balkona i zavesu kreveta.

I dalje me je dodirivala. A ja sam i dalje odgovarao na njene dodire.

Osorno, odgurnuo sam njenu ruku sa svog uda, zbacio prekrivače i seo u sve hladnijem vazduhu, leđima okrenut prema njoj.

Više sam osetio kako se pomera prema meni nego što sam to video, osetio sam udubljenje u

perini dok je ležala oslonjena o lakat iza mene. "Ne želiš me?" Glas joj je najtiši mogući šapat.

Prisilio sam sebe na ironičan osmeh. Moja čista uniforma još je ležala presavijena preko stolice 'Empajer', ali nisam mogao da vidim ispupčenje tabakere u džepu moje košulje. Pomoglo bi mi u tom trenutku da sam popužio cigaretu. "Svi muškarci moraju da te žele", odgovorih ja, i glas mi je bio grub i napukao, ni blizu šapatu.

"Mene ne interesuju svi muškarci", primeti ona. Mogao sam da osetim toplinu njenog daha na mojim golim leđima. "Mene interesuješ samo ti."

Ta izjava trebalo je da me natera da zadrhtim, ali je umesto toga povećala moju uspaljenost. *Jesam* je želeo... više nego što sam želeo bilo koju ženu ili stvar. Nisam rekao ništa.

Ona mi spusti ispruženu ruku na leđa. Mogao sam da osetim konture njenog dlana i svakog vitkog prsta kao izvore toplote. Napolju, vetar je zaduvalao kao prethodnica oluje.

"Lezi makar kraj mene", reče ona, podigavši se tako da joj usne budu uz moj vrat. "Lezi kraj mene i zagrej me."

Uspeo sam da se ironično zasmejem. "Da te zagrejem kako bih ja večno ostao hladan? Ili ćeš me ti zagrejati tako što ćeš iznad nas navući prekrivač od zemlje?"

Ona se odmaknu. "Nisi fer", reče.

Tada se okrenuh da je pogledam, znajući još dok sam to činio da jedan takav pogled može da mi zapečati sudbinu... iako bih ja bio Euridika, a ona Orfej.

Nijedno od nas nije nestalo. Bila je prelepa na svetlosti sveće. Kosa joj je padala slobodno, haljina joj je bila pomerena u stranu tako da sam mogao da vidim kremastu kožu iznad jednog elegantnog ramena, a leva dojka joj se ocrtavala kroz tanku tkaninu naspram sjaja iza nje. Iako mi je dah zastao u grlu, rekao sam: "Kako čovek da bude fer ili ne prema jednoj metafori?"

Ona se tada osmehnu. "Smatraš me metaforom?" Njena desna ruka dodirnu mi obraz.

"Smatram te zavodnicom", odvratih ja kroz stegnuto grlo.

Smeh joj je bio blag, prijatan, bez poruge. "Onda nisi u pravu. Ja nisam zavodnica." Prsti joj kliznuše po mojim usnama. "Ti si taj koji žudi da zavede mene; ti si taj koji mi se udvarao još od rođenja. Uvek je tako." Njeno lice se primaknu bliže i mi se poljubismo pre nego što sam mogao da progovorim.

Napolju, oluja stiže iznenada uz nalet hladnog vazduha, tresak otvaranja vrata terase, i beskrajno kotrljanje grmljavine.

"Dobri Hriste", prodahta mlađi kaplar šćućuren kraj mene na stepeniku za otvaranje vatre, "ta jebena baraža je jebeno preblizu da budem jebeno miran."

2:35 popodne

Narednik i ja prošli smo rovovima maločas, proveravajući poslednji put da li je oprema kod ljudi u borbenom stanju. Momci obično nose ruksake s leve strane, ali ih u pripremi za bitku pomere na leđa, ispod lopatice. Ispod ruksaka, njihovi prostirači moraju da budu čvrsto umotani. Cilj nam je da osvojimo i *zauzmemo* Rovove voćnjaka i pakujemo se kao da nema nikakve sumnje da će cilj i biti postignut. Delimični spisak opreme ljudi obuhvata:

- Oruđe za ukopavanje
- Kanap za čišćenje puške
- Pušku sa pričvršćenim bajonetom
- Pertle za čizme
- Štitnik za kičmu
- Gas masku
- Konzervu masti
- Nepropusno šatorsko krilo
- Četkicu za sapunjanje
- Brijač i kutiju
- Veliku torbu

Domaćicu
 Peškir
 Bocu za vodu
 Bocu ulja
 Sto pedeset metaka za pušku
 Beležnicu
 Četkicu za zube
 Džemper
 Vuneni šal
 Nož, viljušku, kašiku
 Češalj
 Sapun
 Čarape (tri para)
 Košulju
 Manjerku

Pored toga, svaki čovek sada nosi još po sto osamdeset metaka za pušku u posebnom redeniku preko ramena i po Milsovu bombu od pet funti u svakom džepu bluze. Mnogi nose i dodatne kanistere za mitraljez 'Luis'. Ostali dodatni tereti uključuju signalne rakete 'Veri', sekače za žicu na svakog desetog, periskope, signalne lampe, žicu za telefonske veze i dodatnu vodu zbog vrućine. Narednik stalno zahteva da mu ljudi pokažu napunjene boce za vodu sa desne strane i bele platnene torbe sa dodatnim porcijama hrane. Moj mračni zadatak je da podsetim ljude da im je prvi zavoj zašiven u donji desni peš tunike, i da im pokažem kako da upotrebe jod na rani pre nego što na nju stave privremeni zavoj. Momci gledaju u mene - u moje kredasto, ispijeno lice i štap - i slušaju, verujući da imam više iskustva nego što je to zaista slučaj.

Nije ni čudo, sa tim tonama izlišnih otpadaka, da posle svake bitke ničija zemlja izgleda kao džinovska deponija zavojja, iscepane hartije, toalet-papira, ostavljenog oružja, upotrebljenih čaura i parčića ljudi koji su sve to odneli tamo.

Nešto ranije danas, ljudi su dobili po kašičicu ruma da bi se ohrabрили za vreme dugog čekanja; sada je narednik krenuo u obilazak sa sledovanjem ruma za napad: jedna šezdesetčetvrtina galona po čoveku, pažljivo odmerena u limenoj čašici. Lagodne pošalice uz jutrošnje sledovanje ne mogu da se mere sa sadašnjim trenutkom - ljudi prihvataju svoj dar u tišini, kao da primaju pričest.

2:48

Baraža se pojačava, ako je tako nešto uopšte moguće. Kapetan Braun je upravo naišao i podsetio nas da će oficiri voditi napad svake čete. Ranije, neki su ostajali pozadi sve dok svi ljudi ne izađu iz rovova, ali ovog puta će se vojna policija pobrinuti da ne bude zaostalih. Ista ta policija će pratiti napad, koristeći, ako se ukaže potreba, i bajonete protiv zabušanata.

Kapetan Braun me je potapšao po ramenu i rekao: "Džimi, ispićemo po pintu naiskap kada se ovo završi. Vidimo se u Rovovima voćnjaka." A onda je krenuo da ohrabri ljude vicevima i tapšanjem po leđima.

2:56

Obamrlost. Toliko sam uplašen da sam obamro kao kada sam bio u šoku od udara granate prilikom poslednjeg napada. Samo se molim da me noge ponesu iz rova na zemljište za ubijanje. Poneću štap.

2:58

Ne mogu da čujem baražu od tutnjave svog srca. Vidim kako se usta ljudi pomeraju u povcima, ali ne čujem ništa - možda sam smrtno ogleveo (*sic*).

Iz nekog razloga, prisećam se dela jedne Bajronove pesme

Uveli su vetrovi u vazduhu mrtvom,
I propali oblaci; Tami nije trebala
Pomoć od njih - Ona beše Vasiona. (14)

Očev sat mi veli da je tek 2:59, ali baraža se pomerila od nas i pištaljke zvižde duž

(Prim. urednika: Sledećih nekoliko stranica u dnevniku Džejmisa Edvina Rukija nedostaje i izgleda da je istrgnuto. Postoji fragment jedne stranice i tu su sledeći stihovi naškrabani olovkom:

Ko su ovi? Zašto sede tu u suton?
Zbog čega se njišu, te seni čistilišta?
Obešeni jezici iz čeljusti što srećno bale,
Ogolivši zube iskežene poput gadnih zuba lobanje? Udar
za udarom
bola - ali kakva je to spora panika,
Izdubila im ponore oko izjedenih duplji?
A s kose im i kroz dlanove šaka
Jad davi. Sigurno smo propali
Usnuli, pa hodamo paklom; al' ko su ti pakleni? (15)

Dnevnik se nastavlja posle nekoliko stranica usred rečenice, bez datuma ili vremena zapisa).

ništa od ovoga nema nikakvog smisla, pa ću pokušati ponovo... i tako...

Pištaljke zvižde. Guram dnevnik u džep, grabim štap kao mač, i penjem se uz merdevine. Merdevine. Gore. Nedeljama, pokazivanje i najmanjeg dela glave iznad parapeta značil metak snajpera kroz mozak. Smrt, trenutnu, neizbežnu. Sada nam naređuju da se popnemo tamo gore. Iznad.

Penjem se. Ljudi se guraju kao prestravljena stoka gurnuta u prevelikom broju kroz žleb iznad koga čeka kasapski krvnik. Bajoneti ispod onemogućavaju uzmak niz merdevine kada se jednom započne sa penjanjem. Blato na donovima čizama čoveka ispred mene - kapetana Brauna. On viče. Baraža se nije završila, ali se kreće po ničijoj zemlji kao zavesa.

Stojim na rubu našeg rova, gore, na suncu, i još sam živ - čudesno! Energija me prožima kao električna struja. Ovde gore, i živ! Mašem ljudima štapom da izađu. Onda se okrećem da ih povedem napred...

...okrećem se da ih povedem napred...

I pogođen sam pravo među oči.

Stopala izleću poda mnom, osećam kako mi krv prska sa razbijenog čela, veliki teret kao da se spušta sa neba da bi se sručio na mene, i osećam kako mi se telo pretura unazad, preko ivice u rov, a onda dole, letim slepo u sopstveni grob uz veliko cepanje dasaka i pljuskanje mulja.

Crnilo u minutima ili sekundima. Onda otvaram oči očekujući gospu, ali umesto toga kroz crvenu koprenu vidim delove posivelog neba. Brišem krv sa očiju, sedam. Neki veliki bik od čoveka sa crvenim licem - narednik Mekej iz čete B - pomaže mi da ustanem, izvlači me ispod mrtvog tereta koji kao da se prilepio uz mene. Vidim opružene bele šake, krvlju natopljenu kaki uniformu, i na trenutak mislim da mi to narednik izvlači dušu iz uništenog tela kao da je božja babica.

"Prokletstvo, nije imao sreće", govori podoficir crvenog lica. "Ipak, da li ste dobro, ser? Mislim da ste samo ogreban i po tikvi, ser."

Odmahujem glavom i pokušavam da se usredsredim na ono što narednik govori. Ljudi jure pored nas, penju se uz merdevine. Bio sam u nesvesti samo nekoliko sekundi, ako sam bio i

toliko.

"...još jednom probate, ser?" govori Mekej, i napola me pridržava uspravno dok vučemo noge prema merdevinama kroz gomilu preplašenih ljudi. "Pažljivo, ser", kaže on i vuče me u stranu. "Bolje da ne stanete džentlmenu na lice."

Spuštam pogled. Gotovo pod mojom čizmom leži kapetan Braun. Mitraljeski meci proštepali su mu krvavi niz od prepona do čela, razbivši mu usput zube i Adamovu jabučicu. Shvatam obamrlo da me je to rub šlema kapetana Brauna dohvatio između očiju pre nekoliko sekundi; težina njegovog gotovo raščerečenog tela odbačenog na mene srušila me je u rov.

"Ajmo gore, ser", kaže narednik, i obraća mi se tonom kojim bi se obratio detetu dok mi pomaže da se popnem uz merdevine.

Ne, vrištim u mislima, došlo je do neke greške. Ja sam se tamo već popeo. Niko to ne bi trebalo da radi dvaput.

"Hvala, naredniče", kažem drhtavim glasom. Ponovo brišem krv sa očiju.

Neverovatno, narednik pronalazi moj štap tamo gde je pao blizu žice i pruža mi ga. Meci nam njište kraj ušiju. Baraža je sada nekih stotinak metara od nas, ali neprijateljske 5,9-ke padaju po nama na sve strane. Vidim ljude iz svoje čete - četa C - samo dvadesetak metara napred, kako napreduju sa puškama na gotovs, glava spuštenih kao da hodaju po jakoj kiši. Četa B, Mekejevi momci, sada izlaze iz rovova, po dva voda jedan uz drugi na svakih dve stotine metara, i koračaju raspoređeni baš kao što piše u 'Pešadijskom priručniku'.

"Hvala, naredniče", kažem ponovo dok se otresam, iako je uniforma više natopljena blatom i vodom nego prašinom. Pravim jedan korak, zanosim se, podupirem se štapom i polazim prema neprijateljskim položajima.

Ničija zemlja odurna je baš kao što je pamtim. Neke rupe od granata još se dime i smrde na kordit, dok druge podsećaju na drvene mesečeve kratere sa ustajalim lokvama i skramom od otrovnog gasa. Tela i komadi tela leže posvuda ovde između žice. Posvuda su prljavi otpaci; primećujem kako čista, dobro podmazana puška leži ostavljena i pomišljam da je podignem, kada primećujem da se za nju još drže stisnuta šaka i otkinuta podlaktica.

Okrećem se da viknem naredniku Mekeju, ali niz eksplozija skriva njega i ostatak voda od pogleda. Ispred mene, četa C je zauzela zaklon u malom ulegnuću terena i leži u gotovo savršenom borbenom poretku. Iza njih, četa D nastavlja prema neprijateljskoj žici. Teturam se tridesetak koraka do blatnjavog prevoja u tlu i bacam se kraj mlađeg kaplara koji drži pognutu glavu. Mitraljez štepa zemlju samo nekoliko santimetara od moje glave. Tek sada primećujem da sam izgubio šlem kada sam se preturio natrag u rov.

Posle nekoliko trenutaka čiste zahvalnosti što sam još živ, vidim da, dok naša baraža nastavlja da se kreće napred prema neprijateljskim položajima, nemačka protivbaraža diže u vazduh ostatke između blatnjavog ulegnuća u kom ležimo i naše žice. I sve je bliža. Bez želje da izgledam kao neka nepodnošljiva oficircina, ali takođe i bez želje da četa C izgine tamo gde je zauzela zaklon ili da previše zaostane za napadom čete D, ustajem usred pčelinjeg zujanja metaka i hodam napred-nazad po udaljenoj strani ulegnuća, terajući momke na noge mahanjem štapa pošto niko ne može da mi čuje glas.

Niko od ljudi ne pomera ni mišić. Priznajem da sam osetio trenutni nalet nekarakterističnog besa zbog ove opšte neposlušnosti, ali on prolazi kada shvatam da bih i ja, da nisam stekao te proklete čvarke nižeg oficira zahvaljujući koledžu i društvenom statusu, ležao tamo sa drugim momcima u nadi da će prokleti poručnik umuknuti, leći ili poginuti.

Padam u nisku jarugu kraj mlađeg kaplara i počinjem da ga vučem na noge, u nadi da će naš primer postideti druge ljude i naterati ih na pokret. Kaplar mi se gotovo raspada u rukama.

Mrtav je, naravno. Svi su oni mrtvi, leže tamo u svojim propisnim borbenim linijama, sa licima uz kundake pušaka, i rukama prebačenim preko lica kao da su zamrznuti u nekom trenutnom trzaju. Proveravam još dva čoveka - redova po imenu Dunham i malog polagača cevi bantam građe po imenu Benet - i po ranama vidim da ih je šrapnel oborio kao lišće sa drveta. Možda je to bila naša sopstvena baraža, ili možda prvi srećni protivudari nemačke protivvatre,

ali tuča šrapnela pokosila je ove ljude u hodu.

Hramljući, koristeći sada štap kao potporu pre nego kao nadahnuće, poskakujem napred, ispred neprijateljske baraže.

Neposredno pre nego što stignem do neprijateljske žice, upadam u zadimljenu rupu od granate gde se narednik Akrojd prepire sa Radijem - mojim cimerom iz zemunice, mladim poručnikom Radisonom. Glasovi su im nečujni, ali mogu da vidim kako im pljuvačka leti iz otvorenih ustiju na belim licima. Treba mi jedan trenutak da razumem izvor njihove nesaglasnosti, ali onda shvatam. Obojici su trbusi rasporeni kao da je to učinjeno kasapskim nožem i oni kleče tamo, u blatu boje žuči, creva prosutih u zajedničku, zadimljenu hrpu. Obojica pokušavaju da se ponovo popune, poput školskih dečaka posramljenih što su zatečeni sa košuljama izvučenim iz pantalona, i obojica se svađaju sa sve manje snage oko toga kome pripada koji komad sivobelog creva.

Svađa se okončava dok posmatram širom otvorenim očima; najpre Radi prestaje da viče i lagano se naginje ulevo, dok mu oči kolutaju tako da se vide samo beonjače, konačno pada u sopstvenu utrobu, a onda se narednik Akrojd povija unapred sa gotovo baletskom gracioznošću, njegove ruke koje prave pokrete prikupljanja usporavaju, usporavaju, sve dok se svaki pokret tamo ne zaustavi poput poslednjih, umornih pokreta istrošene mašine. Počinjem da se kobeljam napolje, preko ruba kratera, natrag u čistoću mitraljeske vatre, ali ne pre nego što vidim kako se narednik Akrojd meškolji i okreće beskrvno lice prema meni, dok mu beskrvne usne izgovaraju reči koje, na sreću, ne mogu da čujem.

Jadni ostatak čete D probio je neprijateljsku žicu i zauzeo deo isturenog rova dugog pedesetak metara. Još dvaput me obara granatiranje, jednom letim pravo na žicu, što je bolno, ali konačno se izbavljam i prebacujem niz blatnjavi parapet u nemačke rovove drugi put u životu.

Mesnati narednik i redov mršav kao žica obrću se ka meni u čučnju, kao da su spremni da me probodu bajonetom.

"Na mestu voljno, ljudi", uspevam da kažem. Rođeni glas mi zvuči strano i ne mogu da zamislim da uopšte mogu da ga čuju. I neprijateljska i prijateljska baraža stopile su se u vrtlog metala i plamena koji zasipa ovu milju linije rova.

Ali narednik spušta redovljevu pušku 'Li Enfield', uklanja sopstveni bajonet i naginje se bliže. "Dobri Hriste Svemogućí, ser. Teško ste ranjeni. Lezite, ser."

Na trenutak siguran sam da je u pravu i da umirem, da sam možda već mrtav, ali onda spuštam pogled na sebe i primoran sam da protrljam usne blatnjavim zglavcima kako se ne bih zasmejao ili zajecao. Lice moje tunike potpuno je natopljeno krvlju kapetana Brauna. Na ramenima mi je skorena moždana masa. A krv mi i dalje curi iz duboke posekotine na čelu gde me je udario kapetanov šlem. Lice mi je skoreno od usirene krvi. Shvatam da ovim iscrpljenim i od granatiranja potresenim ljudima mora da izgledam kao kombinacija nekog crvenokošca i demona iz pakla. Shvativši da nema vremena za ironiju, naginjem se napred i kažem: "Molim vas stanje, naredniče."

Stari podoficir se nekako uspravlja gotovo u stav mirno. Više mu čitam sa usana nego što mu čujem glas. Čak i u smradu kordita i rova, osećam mu rum u dahu. "Osigurali smo ovaj komad rova, ser", raportira on. "Mi i još otpril'ke deset momaka iz voda poručnika Hola. Švaba stalno vrši protivnapade, ser, al' mi im samo vraćamo one bombe na štapu što su lake za vraćanje, ser."

Kao da želi da ilustruje ovaj deo oštroumlja, nemačka ručna bomba sa ručicom za bacanje stiže uz šištanje i upada u rov na manje od tri metra od nas. Redov mršav kao žica smireno spušta pušku, podiže bombu i baca je natrag preko grudobrana prekrivenog vrećama sa peskom. Eksplozija sledi za manje od sekunda.

"Podešene su na prokleti' osam sekundi, ser", raportira narednik sa prezirom u glasu. "Fric ne voli da i' drži duže od dva sekunda. Vremena na pretek, ser."

Klimam glavom i obazirem se. Ovo nije Rov voćnjaka. Nalazimo se na izvesnoj udaljenosti od svog cilja, možda čak i stotinu metara. Ako je suditi po izgledu utvrđenog vatrenog položaja žurno natrpanog vrećama, zauzeli smo neku vrstu isturenog osmatračkog rova; ali pošto je povezan sa Švabinom glavnom linijom, on ga očigledno želi natrag. Kao da bi da demonstrira

istinitost mojih pretpostavki, iza ugla čuje se vika i pola tuceta preživelih iz čete D upada natrag u ovaj mali odeljak rova, uz pucanje i bacanje Milsovih bombi. Pribijam se uz paradosa dok ručne bombe poskakuju i upadaju, da bi istog časa bile vraćene natrag. Neprijateljske 5,9-ke eksplodiraju na ničijoj zemlji nekoliko metara iza nas; 'prijateljske' 18-funtarke podižu zemljište i komade leševa desetak metara ispred nas. Narednik i ja zarivamo lica u blatnjave vreće s peskom i čekamo da busenje i šrapneli popadaju.

Dižem lice i vičem na narednika. "Gde je poručnik Hol?"

Zapahnjuju me isparenja ruma. "Pao je tamo pozadi, ser. Blizu mesta gde se četa C krije. Zašto koji moj ne izađu da nas podrže onako kako im je rečeno? Ser?"

Odmahujem rukom, umesto da mu odgovorim na to pitanje. "Držaćemo ovaj deo rova dok nas ne odmene ili nam ne naredi da se povučemo", vičem. Sva petorica sada su okupljena oko mene. Dvojica su pala pre samo nekoliko sekundi, od ručne bombe koja je imala kraći fitilj nego što su redov i njegov prijatelj mislili.

Gledam im lica. Shvataju da je moje naređenje smrtna presuda. Ne pokazuju nimalo gneva. Dvojica odlaze do ugla gde rov kreće u cik-cak s naše desne strane i počinju da pucaju. Dvojica drugih kreću ka uglu s naše leve strane. Narednik počinje da skida redenike sa mrtvog redova i drugog čoveka koji su upravo poginuli. "Municija neće potrajati do mraka", kaže on.

Želim sada da kažem nešto inspirativno - "Izdržaćemo", možda, ili "Potrajaće dok ne stigne četa A" - ali samo klimam glavom i idem duž rova, zamahujući štapom i povremeno njime izbacujući ručnu bombu. Umesto da popusti, baraža je sve surovija pošto se obe strane usredsređuju na ovaj odsek plitkih rovova. Kada podižem glavu da pogledam natrag, jedan od dvojice koji nam čuvaju levi bok koprca se na zemlji i drži krvavu masu tamo gde su mu do pre samo nekoliko sekundi bile prepone. Njegov drug užasnuto zuri. S naše desne strane, čujem povike na nemačkom... *nemačkom!*... a mlađi kaplar na uglu ispaljuje tamo sedam metaka, brzo, jedan za drugim. Izgleda kao da se moli, ali kada mu priđem bliže, čujem litaniju koja mu silazi sa suvih usana - "Dao bi' sada jebeno levo mudo za jebeni mitraljez 'Luis'... dao bi' sada jebeno levo mudo za jebeni mitraljez 'Luis'..." Ispaljuje još tri metka i ponovo puni.

Tapšem ga po ramenu i vraćam se ka levom krilu, upola očekujući da ljudi u sivom izlete preko paradosa ili oko ugla i probodu me bajonetom pre nego što stignem do narednika. Zamahujem štapom i tiho zviždućem. Veoma sam srećan.

Mermerni stub ograde pod mojom rukom bio je hladan. Nosio sam samo svilenu odoru koj mi je tiho šuštalala uz kožu. Vetar je nastavio da raste, da njiše krošnje u mraku kao dreka koji se kreće po nemirnoj vodi.

"Hodi u krevet", reče ona tiho iz sobe iza mene.

Osvrnuh se ka krevetnim zavesama zanjihanim vetrom i svetlucavoj vatri. "Samo trenutak", rekoh ja, i dalje sa željom da imam cigaretu.

Ona nije čekala. Čuo sam šuštanje njene duge haljine i ona stade kraj mene, uz ogradu. Svetlost zvezda ocrtavala joj je oblinu obraza i blago osvetljavala raspletenu kosu. Oči su joj izgledale blage i vlažne. Spustila je ruku na moju i mogao sam da osetim toplinu njenih prstiju, za razliku od hladnoće mermera ispod mog dlana.

"Nije fer", rekoh ja najzad.

"Šta, ljubavi moja?"

Nisam se okrenuo da je pogledam. "Nije fer što koristiš čin ljubavi kako bi krala ljude od života."

Pomislio sam da gotovo mogu da čujem porugu u njenoj tišini, ali kada sam se konačno okrenuo da je pogledam, na njenom snuždenom licu nije bilo nikakve poruge. Prsti su joj drhtali na mojoj nadlanici. "Kako neko može da krade time što daje?" upita ona.

Izvukavši ruku, pogledao sam ka tamnoj šumi. "Sofistika", promrmljao sam.

"Šta drugo čovek može da očekuje od jedne... metafore?" Šapat joj se jedva čuo iznad daleke grmljavine.

Okrenuh se brzo i zgrabih je za grlo. Vrat joj je bio tako tanak da mi je stao u jednu šaku.

Pritisnuh tamo i osetih kako joj disanje iznenada prestaje. Krhko tkanje ležalo je odmah ispod kože između mog uprtog palca i kažiprsta. Oči joj se raširiše samo nekoliko santimtara od mojih.

"Da li bi volela da okusiš smrt?" šapnuh joj u lice.

Gospa se nije borila, iako sam mogao da osetim njeno slabljenje, pošto ni dah ni krv nisu proticali iznad mog čvrstog stiska. Ruke su joj ostale opružene niz bokove. Mislim da bih joj, samo da je podigla ruku da me ogrebe ili udari, slomio tada vrat kao upotrebljenu šibicu. Njen pogled nije me napuštao.

"Može li Smrt da umre?" prodahtao sam u njeno malo uho, a onda se ponovo odmaknuo da joj osmotrim lice. Zbog svetlosti zvezda i nedostatka krvi izgledalo je bledo kao porcelan. Njene tamne oči kao da su na moje pitanje odgovarale pitanjem.

"Prokletstvo", opsovah sebe i spustih ruku. Nije podigla svoje male šake do grla, ali mogao sam da čujem kako teško diše i da vidim crvene tragove koje su moji prsti tamo ostavili. Iza nas, vetar je zamro isto tako iznenadno kao što je i zaduvao.

"Prokletstvo", rekoh ponovo i poljubih je.

Usne su joj bile vlažne i otvorene, i mogao sam da osetim kako zajednička predaja protiče zbog našeg kontakta. Bilo je to razveseljujuće, poput trenutka kada se baciš u prazan prostor pre nezgrapne intervencije gravitacije. Njeni prsti se tada konačno podigoše, i preseliše se, uz oklevanje i blago drhtanje, na moj potiljak. Njeno telo stisnu se uz moje, tako da sam kroz tanke slojeve svile koji su bili jedino što nas je razdvajalo, mogao da joj osetim butine i meko ispučenje trbuha uz sebe.

Naš poljubac se okončao baš kada sam počeo da osećam vrtoglavicu. Ona povuče glavu unazad, kao da takođe pokušava da dođe do vazduha ili ravnoteže. Nisam joj dao vremena ni za jedno, ni za drugo. Uzevši je u naručje, sa haljinom toliko spuštenom na levoj dojci da sam mogao tamo da vidim bledu bradavicu iznad čipkastog ruba, uneo sam je sa balkona u spavaću sobu.

Gasne granate proizvode drugačiji zvuk od eksplozivnih, neku vrstu dvostrukog kašlja, pomalo kao kada glupi trgovac glasno čisti grlo kako bi ga primetili.

"Gas!" vrišti narednik i mi kopamo po platnenim torbicama kako bismo izvukli maske. Ja navlačim svoju i petljam oko nezgodnih kaiševa. Stvar je nezgrapna i nesavršena, skarabudžena skalamerija od armijskog materijala za košulju, debelih prozorčića za oči od liskuna, i cevi za nos u kojoj se nalazi natrijum tiosulfat. Neće da se zategne kako treba i ja mahnitom cimam kaiševe kako bih zatvorio procepe. Jednog dana će izumeti pravu gas-masku, ali, u međuvremenu, meni život zavisi od ove apsurdne sprave.

Narednik i ja virimo unaokolo, pokušavajući da ustanovimo da li je gas vidljiv. Nemci su nedavno koristili obilate količine suzavca, ali taj gas je samo gnjavaža i čovek može da primeti bele oblake pre nego što se razidu. U prošlih godinu dana, mnogo su se više koristili ubilački gasovi hlorin i fosgen. U bolnici, video sam rezultate nemačkih eksperimenata na bojištu sa mešavinom etilena u rastvoru od natrijum hlorida - takozvani senf gas. U proteklim nedeljama punili su tim raznim gasovima granate umesto da ih ispuštaju iz kanistera.

Učinak, makar po pola tuceta nas koji smo još bili živi u isturenom rovu, mogao se opisati kao komičan. Narednik i ja virimo okolo kao preplašeni žapci. Ostala četiri momka spustili su puške i počeli da kopaju po torbicama u potrazi za maskama. Ako Nemci sada požele rov, sve što treba da urade jeste da uplešu unutra i zauzmu ga.

Ne primećujem vidljivi gas. Fosgen. Gotovo sigurno fosgen.

Hlorin je dovoljno gadan - hiljadu delova u milion u vazduhu znači smrt. Gas uništava bronhijalne cevčice i alveole u plućima tako da čovek ne može da apsorbuje kiseonik; čovek se onda bukvalno davi u vodi koju njegova rođena pluća stvaraju. Naša brigada pokopala je nekoliko žrtava hlorina, i koža tih ljudi bila je bez izuzetka svetloplava, ruke su im bile raširene od strave, a izbuljene oči govorile su sve.

Fosgen je gori. Dvadeset puta smrtonosniji od hlorina, nevidljiv, mnogo teži za pronalaženje.

Čovek može da namiriše hlorin mnogo pre nego što doza postane smrtonosna, ali fosgen, čak i u smrtonosnim količinama, jedva da miriše, i to na ubudalo seno. Ipak, obavlja posao. Kada sam bio u bolnici, jedan jadnik koji je samo onjušio fosgen, povraćao je po četiri pinte gustog, žutog fluida iz pluća *svakog sata* nekih četrdeset osam sati, sve dok se milostivo nije udavio u sopstvenim izlučevinama.

Ne znam mnogo o tom novom senf gasu, ali kapetan Braun je rekao da stvara plikove i opekotine, oslepljuje, da od njega trule mukozne membrane, da traži i napada genitalije, i prodire pravo do kosti. Rekao je i da su naši momci koji ga prave oduševljeni što se prvi simptomi pojavljuju tek više sati posle izlaganja. Vojnici neće znati jesu li osuđeni na propast ili ne. Sećam se izveštaja o autopsiji koji sam pokušao da smestim u stihove. Očigledno su ga Nemci usavršili pre nas. Fric se uvek dobro snalazio sa hemijom.

Narednik sada nešto više, ali čak i nagnut toliko da mi platnena maska dodiruje njegovu, ne mogu da ga razumem. Ali, gledam tamo gde pokazuje.

Jedan od naših momaka ne može da pronađe masku. Njegovo lice bez maske i samo je postalo zgrčena maska. Mogu jasno da čujem *njegove* krike.

"Osećam mu miris! Prokletstvo, osećam mu miris!" On baca torbicu, ostavlja pušku i vere se uz parapet prema ničijoj zemlji.

Vrištim na njega, teram ga da se popiša na čarapu. Narednik pokušava da ga uhvati. Drugi redov pokušava da zgrabi uvijače svog prijatelja dok zateže kaiševe sopstvene maske. Nove granate kašlju u blizini. Sve je komična farsa.

Odbegli redov prelazi samo nekih desetak metara pre nego što ga nemački mitraljez odbacuje u stranu, kao čunj za kuglanje. Zaboravio je da ovde postoje i običniji načini da se umre.

Ostala četvorica u rovu podižu oružje i pripremaju se da odbiju novi protivnapad. Podižem pušku mrtvog redova, povlačim zatvarač kako bih bio siguran da je čaura u ležištu, i pridružujem se ostalima na basamku za otvaranje vatre koji smo podigli pomoću vreća s peskom na zadnjoj strani rova. Toliko se znojim u ovoj nezgrapnoj platnenoj vreći od maske da mi se prozorčići od liskuna za oči, i u najboljim uslovima jedva upotrebljivi, magle iznutra. Štipaljka u gas-masci sprečava me da udišem kroz nos, tako da samo gutanjem ono malo vazduha što prodire kroz platno i filter mogu jedva da dođem do kiseonika potrebnog da preživim. Zamišljam da mogu da osetim miris ubudalog sena. Praktično sam slep.

"Eno!" čuje se narednikov vrisak kroz filter i masku. "Dolaze!"

Nešto se kreće, neodređena obličja vide se kroz mat prozorčice. Bajoneti, možda. Nemački bajoneti. Ručne bombe sa ručicama upadaju i šište u našem rovu, ali previše smo zauzeti da bismo se njima bavili. Dahćem na usta i ispaljujem nekoliko hitaca u senke u napadu.

Velika privlačnost i velika opasnost strasti jeste što je to nešto izvan čoveka, snažan vetar niotkuda pred kojim šuma svakodnevnih misli i ponašanja ne može da opstane.

Bila je divna, moja gospa. Preneo sam je sam balkona u spavaću sobu, preko vatrom osvetljenog parketa, osetivši pre nego ugledavši persijski ćilim pod golim nogama u sekundu pre nego što ću raširiti krevetne zavese i nežno spustiti tu ženu, *svoju* ženu, tamo na visoki dušek. Kosa joj je potekla preko moje podlaktice, gde je ona i ostala, i dalje pod njom. Bledoružičasti krugovi njenih bradavica videli su joj se kroz tanku tkaninu.

Vreme za suptilnosti je prošlo. Svukao sam svoj svileni kućni ogrtač, zgrabio njenu tanku haljinu za čipkasti okovratnik i rastrgao je spreda. Ona je podigla ruke iznad glave na jastuk i odraz svetlosti vatre obojio joj je niže obline dojki toplim tonovima. Noge su joj bile duge i glatke, trbuh malo ispupčen, trougao tame ispod imao je vrh tamo gde su joj se spajale zasenčene butine.

Dočekala me je raširenih ruku kada sam se opružio preko nje. Mora da je osetila moj ukrućeni ud uz butinu, jer, prožeo ju je neki blagi drhtaj i ona je zatvorila oči. Da bih je primirio, zavukao sam prste u njenu kosu, poljubio joj očne kapke i legao preko nje kao prekrivač. Kada smo se poljubili, raširila je noge preda mnom i kliznula noktima niz moja leđa. Mogao sam da osetim

kako joj se toplina otvara pred glavićem mog uda, i zastao sam na sekund kako bih uživao u tom najkraćem mogućem trenu kada smo nas dvoje bili na rubu toga da postanemo jedno.

Naš poljubac kao da se nastavljao i tamo gde je svest prestajala, otvorila je usta preda mnom, jezici su nam se sreli u žurnoj svađi, i ja sam kliznuo napred u svoju gospu.

Narednik gine neposredno pre mraka.

Odbili smo dva napada, boreći se u svojim grubim gas-maskama, dok se u vazduhu kovitlao nevidljivi fosgen, a zatim - pre drugog napada - i oblaci suzavca nalik na paru. Nemci su neodređena obličja kroz maglu spolja i maglu unutar naših debelih sočiva od liskuna. Pucamo u obličja, i neka od njih padaju. Bacam pogled na leš koji se još trza odmah iza krivine našeg rova i vidim da nemačke maske nisu mnogo savršenije od naših. Ovaj čovek pogođen je kroz prozorčić i krv mu curi sa zašiljene njuške cevi maske. Kao da sam ubio demona.

Bilo nas je petorica, računajući i ranjenog redova, narednika i mene. A onda, pošto je u prvom napadu eksplodiralo nekoliko bombi sa ručicama, ostajemo samo narednik i ja. Prikupljamo poslednju municiju sa svojih mrtvih drugova, tapšemo ih po džepovima u potrazi za Milsovim bombama ili mecima. Priljubivši maske, tako da možemo da se čujemo, narednik i ja zaključujemo da ne možemo da držimo čitav deo rova tako da samo nas dvojica čuvamo prilaze. Povlačimo se desno, gde rov krivuda ka glavnim nemačkim linijama. Po blatu su razbacana u sivo odevena tela čitavom dužinom sledećeg odeljka rova. Pacovi su se već bacili na hranjenje.

Narednik oslanja pušku u nišu u zidu rova kako bi pokrio ovaj prilaz dok ja gomilam druge vreće s peskom kako bih napravio grubi grudobran. Svako ko bude obilazio oko suprotnog ugla moraće da prođe čitavom dužinom našeg napuštenog rova meni na vidiku.

Onda suzavac i dim kuljaju oko nas. Suze mi teku iz očiju, ne mogu da dišem, ali tako je već proteklih pola sata ispod maske, pa ne znam da li ona negde propušta. Zurim niz nišan svoje puške 'Li Enfield' i čekam da prvi naiđu iza ugla. Leđima uz moja, narednik zuri u svoj deo rova.

Dolaze odozgo, u skoku sa paradosa i uz grlene uzvike. Sa onog dalekog mesta na koje sam otišao, mirno primećujem koliko su im duže sare čizama od onih za koje zadužuju naš momke.

Ubijam dvojicu. Jedan baca ručnu bombu na nas i beži. Narednik šutira šišteću bombu oko ugla rova, a ja pucam odbeglom Nemcu u leđa. On ipak nastavlja da puži. Ponovo pucam u njega i ne osećam ništa.

Još dvojica nam uskaču u rov, gotovo direktno iznad naših glava. Pucam jednome u lice i puška mi se zaglavljuje; zatvarač neće da izbaci čuru. Preživeli Nemačkinac više nešto kroz svoju masku i zauzima stav za napad bajonetom. Bez dovoljno vremena da se okrene i puca, narednik pomera pušku u defanzivnu dijagonalu i stupa između Nemca i mene.

Nemačkinac zabada, narednik nespretno skreće oštricu i zabada i sam. Obojica pogađaju. Nemčev tanki bajonet zario se naredniku u grlo odmah ispod mesta gde mu je pritegnuta gas-masku. Desetak santimetara narednikove oštrice usađeno je u Nemčev trbuh. Dva čoveka padaju na kolena, još spojena čelikom. Svaki izvlači bajonet iz onog drugog jednim, koreografisanim pokretom. Dok gledam i dahćem, gotovo onesvešćen od nedostatka kiseonika, dva obličja isturaju svoje puške sa bajonetima jedno na drugo iako su na kolenima. Nijedan nema snage da probije drugome bilo šta više od kože. Ispuštaju puške i padaju zajedno, u istom sekundu.

Ignorišući pretnju uskakanja drugih Nemaca odozgo, ispuštam pušku i okrećem narednika na bok, skidam mu masku. Usta su mu razjapljena i gotovo puna krvi, okrugla kao krater od granate. Oči su mu razrogačene. Nikada mu nisam saznao ime.

Nemačkinac je još živ, uvija se od bola. Pridižem ga uz prednji zid rova, skidam mu masku i proučavam lice.

To je običan čovek: tamne čekinje, smeđe oči, kosa slepljena od znoja, i posekotina od brijanja na vratu. Brekće i traži vodu - bar tu nemačku reč znam - i ja mu prinoseći bocu sa vodom do usana. Guta, počinje da govori, najednom se grči, i umire bez ijedne nove reči.

Ostavivši svoju pušku u blatu, podižem narednikovu, brišem krv sa kundaka koliko mogu, proveravam kako bih bio siguran da je magacin pun, i spuštam se uz svoje srušene vreće s

peskom. U nemačkim rovovima čuju se pištaljke i pretpostavljam da se spremaju za nov napad.

Tada granate počinju da padaju smrtonosno precizno, urušavajući zidove rova, dižući u eksplozijama delove tela u vazduh, zasipajući rov vrištećim šrapnelom. Poznajem zvuk tih topova. To su britanske 18-funtarke. Nema odmene. Štab je zaključio da britanske trupe nisu dospele ovako daleko. Baraža je ponovo počela.

Pokreti su nam tečni, nauljeni strašću i znojem. Njena me toplota okružuje i proždire.

Smrt me nije uzela kada sam je prvi put dodirnuo, u stanju sam da pomislim kroz rastuću plimu senzacija. Ni kada sam je poljubio. Ni kada sam ušao u nju.

Kotrljamo se među prekrivačima, ne dopuštamo niti jednom da izgubimo taj najintimniji kontakt jedno s drugim, njene noge su oko mene, butine me stežu. Kada je iznad mene, dojke joj vise kao voće koje moram da uberem, bradavice se vide kao uzdiglo seme između mojih prstiju. Njena kosa je zavesa oko nas.

Mora da će to biti kada dosegneмо krajnju ekstazu. Takozvanu 'malu smrt', koja ovog puta neće biti baš tako mala. Nije me briga. Kotrljam se sa njom sve dok ne spadnemo sa kreveta i ja sam na njoj, na persijskom ćilimu usred zgužvane i isprepletane posteljine, svetlost iz kamina pokazuje mi da je njeno lice zgrčeno u istoj strasti koju osećam i ja.

Mi - ja - sada se krećemo brže, izvan svake misli, daleko od mogućnosti da prestanemo, izvan mogućnosti povratka, daleko od svega osim proždiranja strasti koje pojačava naš ritam u ovaj klizavi krešendo.

Sreda, 23. avgust, u neko doba popodne

Pre deset minuta, zabili su mi iglu kroz leđa i izvukli mi pintu tečnosti iz pluća. Još nisu sigurni da li je to verovatno fatalna upala pluća izazvana gasom koji sam udisao, ili samo povratak upale pluća koju sam ranije preležao.

Bar se količina tečnosti ne povećava. Ako se već davim, davim se polako.

Rana na desnoj nozi više me brine. Sasekli su meso oko rane, ali smrad gangrene ispunjava odeljenje i neprestano njuškam sopstvene zavoje kako bih video da li i sam doprinosim zadahu.

"Sami ste prokleta krivi", rekao je odsečno dr Babington tokom svog današnjeg obilaska pošto je igla izvukla tečnost, "jer se borite po tako plodnim njivama."

Nisam progovorio otkad sam dospeo na ovo mesto, ali doktor je shvatio moje ćutanje kao pitanje. "To je zbog francuskih njiva", nastavio je, "najbolje nađubrenim u svetu, kao da ne znate. Da, tone i tone balege. I ljudski izmet, zar ne znate? Vi, momci, prvo zaprljate uniforme time. Onda parče metala poput ovog prođe kroz meso i ugura sa sobom svu tu *merde* natopljenu tkaninu. Sama rana nije ništa... ništa." On pucnu prstima. "Ali, sepsa... ah, pa... znaćemo za nekoliko dana." A onda je nastavio kroz odeljenje.

U ovoj platnenoj poljskoj bolnici nema prozora, ali zamolio sam jednu od premorenih bolničarki i ona je rekla, da, Madona i Dete još su nagnuti iznad ulice u Albertu u dolini ispod nas. Mala bolnica u kojoj sam prošli put bio nestala je, uništena granatiranjem. Ustanovio sam da se brinem za sudbinu ljubazne kaluđerice koja mi je tamo pomagala.

Četvrtak, 24. avgust, 9:00 ujutro

Jutros su me rano probudili, ali umesto da mi posluže retku kašu koje dobijamo za doručak, bolno su me smestili u nekakva kolica na točkovima i izgurali u dvorište između šatora. Padala je kiša, ali ostavili su nas tamo - mene i još dva oficira koje sam prepoznao iz Streljačke brigade 1-og bataljona. Ta dva čoveka bila su ranjena teže nego ja. Jednome je lice bilo čvrsto umotano u gazu, ali videlo se da mu veliki deo ili čitava donja vilica nedostaje. Drugi nije imao vidljivih rana, ali nije mogao da sedi uspravno u invalidskoj stolici od pruća. Glava mu se ljuljala kao da nije pričvršćena za njegov bleđi vrat.

Ostavili su nas tamo na kiši deset ili petnaest minuta, kada su pukovnik i nekoliko adutanata izišli iz susednog šatora gde je bila oficirska menza. Bio je to pukovnik koji se obratio brigadi sa generalom Šutom.

O, ne, pomislio sam ja. Ne želim orden. Samo me, molim vas, otkotrljajte sa kiše.

Pukovnik je govorio samo minut. Nije bilo nikakvog ordenja.

"Očekujem, momci, da svi već znate", započeo je svojim harou razvlačenjem toliko sličnim izgovoru generala Šuta, "da sam prokleta razočaran u vas. Prokleta razočaran." On lupnu jahačkim bičem po butini u brižljivo ispeglanim pantalonama. "Važno je da vi, momci, da... ah... razumete... da ste izneverili. Eto, to ste učinili. Prosto, izneverili ste." Obrnuo se kao da namerava da ode, ali se onda ponovo okrenuo, iznenadivši ađutante koji su se takođe obrnuli kao da su zgađeni zbog nas trojice, na našim kolicima i invalidskim stolicama.

"Još jedna stvar", reče pukovnik. "Treba da znate da je vaš bataljon jedini iz brigade koji nije uspeo... jedini! I neću da čujem nikakve pritužbe o činjenici da 33-ća divizija nije krenula napred s vašeg desnog krila... čujete li? Neću dozvoliti da se to koristi kao izgovor. Neuspeh 33-će je sramota 33-će. Neuspeh 1-og bataljona je naša sramota. A vi ste, momci, za to odgovorni. A ja sam... pa... prokleta razočaran."

I on i sitne ribe za njim nestadoše ponovo u oficirskom šatoru. Osetio sam miris nekog kolača ili peciva iz peći. Nas trojica ostali smo da sedimo ili ležimo na kiši još desetak minuta, bez reči, dok se neko nije setio da nas unese natrag u odeljenje.

Kasnije, ona leži u zaštitničkom zagrljaju moje ruke dok posmatramo kako svetlost vatre gasne u žar.

"Da li bi voleo da čuješ jedan pasus iz ličnog dnevnika Matorog Šilje" šapuće ona.

Prenuo sam se iz prijatnog sanjarenja. "Šta? Čijeg?"

"Generala ser Dagleasa Hejga", kaže ona i osmehuje se. "Nisi ti jedini koji piše lični dnevnik."

Poigravam se pramenom njene kose. "Otkud znaš šta general piše u svom ličnom dnevniku?"

Ona ne obraća pažnju na mene, zatvara oči i recituje kao da je upamtila. "Subota, 19. avgust - Operacija izvedena juče bila je najuspešnija. Izvršena je na frontu dužine jedanaest milja. Sada držimo greben jugoistočno i iznad Tipvala. Zarobili smo gotovo pet stotina neprijatelja, dok je bataljon koji je vodio napad izgubio samo četrdeset ljudi! Tokom svog napredovanja, naši ljudi držali su se blizu artiljerijske baražne vatre."

Gledam je pri sve slabijem svetlu. "Zašto mi to govoriš?"

Ona se pomera postrance, tako da joj golo rame postaje slabo osvetljeni srp koji vodi do njenog zasenčenog lica. "Mislila sam da bi voleo da znaš da si bio deo uspeha."

"Moj bataljon je uništen", šapućem ja, i osećam se veoma čudno što nam se rat uvukao u krevet. "Više od četrdeset ljudi izginulo je samo u četi C."

Ona blago klima glavom uz jastuk. Ne mogu da joj vidim oči zbog senki. "Ali, bataljon predvodnik izgubio je samo četrdeset. I zauzeo nekoliko stotina metara blata. General ser Dagleas Hejg je zadovoljan."

"Jebeš generala ser Dagleasa Hejga", kažem ja.

Očekujem nekakav šokirani zvuk od svoje gospe, ali ona mi vragolasto spušta ruku na gola prsa i ako se i čuje ikakav zvuk, onda je to tihi smeh.

Subota, 26. avgust, 7:00 popodne

Ranije se smračuje. Prošlo je tačno nedelju dana otkad sam se probudio u stanici za razvrstavanje žrtava.

Ne sećam se ničega o napuštanju rova ili povratku preko ničije zemlje. Ne sećam se da mi je iko pomogao da pronađem stanicu. Ne sećam se ničega o tome da sam skinuo masku i gotovo se ugušio ostacima gasa, niti o tome da sam ranjen šrapnelom koji mi je desnu nogu pretvorio u pulsirajuću gnojnu masu bola.

Sećam se buđenja. Posle prvog napada, kada sam pomislio da se budim u bolnici, ustanovio sam da sam među mrtvima. Posle ovog napada, kada sam bio siguran da ću ležati nebudan među mrtvima, probudio sam se da ugledam plamtenje acetilenskih lampi i hirurga koji se naginjao iznad mene. Ako je on Bog ili đavo, pomislio sam, onda se Bog ili đavo odeva u vojnički beli

mantil nasumice poprskan krvlju. Njegovi arhanđeli izgledali su kao sestra u beloj bolničkoj uniformi, bolničar sa cviker-naočarima, i umorni anestetičar u mantilu podjednako krvavom kao i hirurgov.

A onda se sećam veoma malo osim da sam ovamo stigao 21-og, da nisam ni bio svestan vremena dok sam škrabao po dnevniku i pokušavao da pronađem nekakav smisao u svim tim fragmentarnim slikama.

I jebeš generala ser Daglasa Hejga, i pukovnika, i Šuta, i sve one druge koji bi da me ubiju. Prkosim im. Prkosim bogovima. Prkosim Bogu lično.

Nedelja, 27. avgust, 5:00 ujutro

Probudio se u kašlju, bljujući žutu tečnost i daveći se u 3:22 ujutro. Morao sam da dozovem bolničarku, koja je došla sporo, očitno iznervirana što je probuđena.

Nisam mogao da dišem. Pomislio sam... *U redu, onda... znači, tako to ide. Vredelo je. Ona je bila vredna ovoga.* A onda su sve takve racionalne misli umakle dok sam se borio za vazduh i mlatarao rukama i nogama kao davljenik, što sam i bio. Sa svakim udisajem, bljuvao sam žutu sluz. Grlo mi je bilo puno, nos mi je bio pun. Crne tačke poigravale su mi svuda pred očima, ali blagosloveni zaborav nije se udostojio da stigne dok sam se bacakao, povraćao i treskao po uflekanom madracu kao da je on okean.

Sećam se da mi je poslednja suvisla misao bila: *Umiranje nije tako lako kao što ga opisuju... Tolstoje ovako seljaci umiru!* A onda je bolničar kojem je sve to bilo dosadno izvukao jednu od onih igala veličine pumpe za bicikl, zabili su mi je kroz lopaticu u desno plućno krilo, i nekoliko minuta kasnije izvukli dovoljno guste tečnosti da sam mogao da dišem - donekle - iako strašan usisavajući, sluzavi zvuk mora da je sprečio mnoge momke ovde da zaspu. Nisu rekli ništa.

Istog dana, 11:15 ujutro

Prošao je sveštenik da pričesti momke katolike. Posmatrao sam i slušao njegovu blagost gotovo pun sat, i video koliko je iskreno potresen mukama teže ranjenih. Kada je prošao kraj mog kreveta, pogledao mi grafikon i video da je reč NIJEDNA otkucana iznad reda gde piše RELIGIJA, svejedno je stao i upitao me može li nešto da učini za mene. I dalje nesposoban da govorim, mogao sam samo da odmahnem glavom i pokušam da sakrijem suze.

Sat kasnije, lekar zadužen za odeljenje seo je umorno na rub mog kreveta.

"Slušajte, poručniče", rekao je, glasom više umornim nego strogim, "izgleda da će se gangrena možda izlečiti. A bolničari me uveravaju da je problem sa plućima beznačajan." Obrisao je naočare, a onda se nagnuo napred. "Ako mislite da će vam ove... sitne ratne nezgode... obezbediti udobni period odmora u naručju Engleske, pa... rat se nastavlja, poručniče. I ja očekujem da se vratite u njega čim budemo mogli da vas pošaljemo odavde, kako bismo ovaj krevet oslobodili za nekog pravog ranjenika. Da li me razumete?"

Počeo sam da klimam glavom, ali sam onda progovorio prvi put posle nedelje provedene ovde. "Da, ser", rekao sam kroz šlajm i tečnost koja mi je punila grlo. "Očekujem da se vratim na front. *Želim* da se vratim na front."

Očistio je naočare i namrštio se na mene, kao da se zavitlavam sa njim, ali na kraju je samo zavrteo glavom i nastavio dalje.

Nisam ga zavitlavao. Govorio sam istinu. Ono što nisam mogao da mu kažem bilo je ono što mi je gospa jutros rekla.

Jutro je, predivno jesenje jutro, i mi jedemo laki doručak koji se sastoji od čaja i kroasana na njenoj terasi. Ona nosi tamnu suknju i svetloplavu bluzu, skupljenu kod manžeta i trbuha, prikopčanu uz grlo smaragdnom brošem. Tamna kosa joj je prikupljena pozadi na komplikovan način. Oči joj se osmehuju dok mi sipa čaj.

"Nećemo se ponovo sresti za izvesno vreme", kaže ona dok odlaže srebrni čajnik u stranu. Dodaje jednu jedinu kocku šećera, baš kao što ja volim.

Ćutim, zapanjen, samo nakratko. "Ali, ja želim... hoću reći, moramo..." Prekidam, užasnut sopstvenom nesuvislošću. Želim da joj kažem da sam nekada bio pesnik koji je razumeo jezik.

Ona spušta svoju ruku na moju. "I hoćemo", kaže. "Videćemo se ponovo. Za mene će to biti začas. Za tebe malo duže."

Mrštenjem izražavam nedostatak razumevanja. "Ti shvataš da ja ništa ne razumem", kažem iskreno. "Mislio sam da će naša ljubav... da mora..."

Ona se osmehuje. Njena ruka ne ostavlja moju. "Sećaš li se fotografije slike u salonu tvoje majke?"

Klimam glavom, dok mi lice crveni. Rasprava o tome nekako je još intimnija od naše noći potpune intimnosti. "Dž. F. Vots", kažem ja. "Ljubav i Smrt. Ženska figura Smrti..." Zastajem, nesposoban da kažem 'ti'. "...figura u ogrtaču koja stoji nad detetom... Erosom, pretpostavljam. Nad Ljubavlju."

Njeni nokti prate male šare na mojoj nadlanici. "Mislio si nekada da ona ima neko tajno značenje", kaže, veoma tiho.

"Da." Ne mogu da smislim ništa inteligentno što bih rekao. Tajno značenje mi je tada izmicalo. Izmiče mi i sada.

Ona se ponovo osmehuje, ali i ovog puta bez poruge. Prisećam se njenog lica pri svetlosti vatre. "Možda", kaže ona, "samo možda, to umesto ženskog Tanatosa koji se nadnosi nad ugroženim Erosom, tvoja ženska... metafora..." Sada se šire osmehuje. "...Ljubavi sprečava hirovitog mladog nestaška Smrt da izvodi svoje trikove."

Trepćem, oglupavelo.

Moja gospa se tiho smeje i sipa sebi čaj, pa podiže šoljicu i tacnu. Odsustvo njene ruke na mojoj je kao predznak zima koje će nastupiti.

"Ali, ljubav... prema kome?" pitam ja konačno. "Prema čemu? Kakva to velika strast može da zaustavi smrt?"

Njena graciozna obrva se izvija. "Ti to ne znaš? Ti, pesnik?"

Ne znam. Toliko i mogu da kažem.

Ona se naginje napred tako da mogu da čujem šuštanje njene uširkane pamučne bluze i svile ispod. Lica su nam toliko blizu da mogu da osetim toplotu njene kože. "Onda ti treba još vremena da saznaš", šapuće ona, glasom ispunjenim osećanjima kao kada je jeknula sinoć.

Spuštam ruku, drhtavu, na mali gvozdeni sto. "A koliko ćemo vremena imati... sada... zajedno... dok se ne rastanemo?" pitam.

Ona se ne smeje mojim izlišnim pitanjima. Oči su joj tople. "Dovoljno vremena za čaj", kaže, i prinosi šoljicu usnama.

Četvrtak, 31. avgust, 1:00 popodne

Danas otpušten iz poljske bolnice blizu Alberta. Jedva mogu da hodam, ali povezla su me prazna ambulantna kola koja su se vraćala u dolinu Karnoa, gde je general Šut povukao brigadu da se odmori pre nove ofanzive.

Jedan drugi hirurg, uprkos strogom izveštaju dr Babingtona o tome da su mi rana i upala pluća dovoljno izlečeni da se vratim na dužnost, usrdno je preporučio da me prevezu natrag u Blajti na najmanje mesec dana oporavka. Zahvalio sam tom drugom hirurgu, ali sam mu rekao da mi sugestija dr Babingtona odgovara.

Poznajem veoma malo momaka ovde, u logoru u dolini. Naleteo sam na narednika Mekeja, koji mi je pomogao da izađem iz rovova pošto me je ono oborio natrag jadni kapetan Braun, i bili smo toliko oduševljeni što smo videli jedan drugog žive posle napada, da mislim da smo se jedva suzdržali da se ne zagrlimo. Druga lica u četama C i D mahom su nova i nepoznata.

Narednik Mekej me je upitao da li sam čuo oluju sa grmljavinom protekle noći. Priznao sam da sam je prespavao.

"Đavolska jedna predstava, ser", rekao je, ozarenog lica. "Dobro nas je natopila, nego šta. Gromovi su bili gori od baraže onog dana kada smo krenuli preko. Na vr'uncu, ser, grom je

strefio dva naša osmatračka balona i dig'o i' skroz gore, ser. Prava predstava. Izvin'te, ser, al' ne mogu da s'vatim kako je neko mog'o da prespava takvu predstavu. Nema ljutiš, ser."

Iscerio sam mu se. "Nema ljutim, naredniče." Oklevao sam samo sekund. "Izgleda da je to bila prava olujčina, ali prosto... ah... pa, prošla noć bila je moja poslednja noć u Albertu i ja... pa, nisam bio sam, naredniče."

Osmeh podoficira se raširi, lice mu se iskrivi u mig dostojan pozornice, i on mi salutira. "Da, ser", reče. "Pa, drago mi je što ste se vratili, ser. I želim vam dobro zdravlje dok ste tu, ser."

Sada sedim na svom ležaju i pokušavam da se odmorim. Grudi me tište, noga me tišti, ali pokušavam da na te neprijatnosti ne obraćam pažnju. Priča se da će za četrdeset osam sati biti izveden opšti napad na šumu Delvil i da general Šut želi da njegovi momci - mi - budu predvodnici.

Ali, četrdeset osam sati je pozamašno vreme. Imam knjiga za čitanje - *Povratak domoroca* mi je ovde, u kaseti, kao i novi Eliot kojeg još nisam dovršio - a posle malo čitanja, možda ću se prošetati logorom. Izgleda da je oluja gotova. Vazduh je čist. Veče je divno.

Urednikov Pogovor:

Ovde se završava novootkriveni ratni dnevnik poručnika Džejmsa Edvina Rukija.

U septembru 1916. izvršen je napad na Delvilsku šumu, iako ga Rukijev bataljon nije predvodio. Glosterširski puk, 5-ta divizija - takozvani 'Bataljon grada Bristol' - imao je tu čast da predvodi napad. Bataljon je bio gotovo uništen u trideset sati žestokih borbi.

Ruki je učestvovao u većoj ofanzivi 15. septembra. Ova bitka obeležena je prvom upotrebom tenkova na bojnopolju, iako ih je bilo premalo, i premda su bili veoma loše korišćeni. Ruki nije bio ranjen tokom tog poslednjeg napada na Delvilsku šumu, iako se posle akcije četrdeset procenata njegovog voda vodilo kao nestalo, ranjeno ili mrtvo.

Pesnik nije video konačno zauzimanje Tipvala, 27. septembra. Zaboravljena prekomanda prosleđena je ubrzo posle ofanzive 15. septembra, i Ruki se vratio u svoju staru jedinicu, Streljačku brigadu 13-og bataljona. Postoje samo dva pisma iz ovog tihog perioda u 'udobnim' rovovima blizu Kalone, ali u oba pisma sestri, Ruki izgleda istovremeno kontemplativan i tiho radostan. Nije pisao poeziju.

Trinaesta streljačka brigada vratila se na Somu 11. novembra 1916, pred početak zime, kada su uslovi u rovovima bili posebno strašni. Džejms Edvin Ruki učestvovao je u užasnim borbama prilikom napada na Ser od 13. do 15. novembra. Cilj nije bio postignut. Ruki je bio u poljskoj bolnici blizu Pozijera, i borio se sa trećim, ozbiljnijim napadom upale pluća, kada se pronela vest da je bitka za Somu 'gotova', 19. novembra 1916.

U stvari, nije postojao formalni završetak bitke. Ona je naprosto zgasnula usred blata, snega i ledenih temperatura te posebno rane i oštre zime.

Više od milion i dvesta hiljada ljudi izginulo je za pet meseci borbi duž Some godine 1916. Nije postignut nikakav veliki proboj.

Džejms Edvin Ruki vratio se u svoju jedinicu i ostao na frontu kod Some - gde su britanske žrtve i dalje brojale oko trideset hiljada ljudi mesečno - sve dok ponovo nije bio ranjen u boju zvanom Treći Ipr ili Pašendel, avgusta 1917. Rukija su pogodila dva mitraljeska metka dok je vodio napad na nemački betonski bunker sa čudnovatim imenom Farma Springfield.

Preživeli posle Pašendela kasnije su se sećali i najviše govorili o tamošnjem blatu; sam general ser Daglas Hejg napisao je:

"...nisko glinasto zemljište, iskidano granatama i natopljeno kišom, pretvorilo se u niz ogromnih blatnjavih lokvi, doline zagušenih i preplavljenih rečica brzo su se pretvarale u ritove, neprolazne osim duž dobro utabanih staza, koje su postale meta za neprijateljsku artiljeriju. Napuštanjem tih staza rizikovala se smrt od davljenja."

I zaista, u jednom od svojih retkih pisama sestri gde pominje detalje samog rata, poručnik Džejms Edvin Ruki - koji se tada oporavljao u Saseksu - opisao je kako se jedan njegov prijatelj, izvesni narednik Mekej, udavio u blatu rupe od granate dok je ranjeni poručnik ležao u blizini,

nesposoban da mu pomogne.

O životu Džejsma Edvina Rukija posle Velikog rata mnogo se pisalo. Mnogi su lamentirali nad njegovom odlukom da od tada nadalje više ne piše poeziju za objavljivanje. Kada je Ruki, 1919, odlučio da pristupi Rimokatoličkoj crkvi, njegova porodica i prijatelji bili su šokirani. Kada je zaista postao sveštenik, 1921, porodica i prijatelji su ga se praktično odrekli. Samo je njegova mlađa sestra, Elinor, nastavila da se dopisuje sa njim u godinama koje su usledile.

Dok su Rukijeve *Rovovske pesme* postale slavne i poprimile sopstveni život, on sam se povukao sa književne scene. Malo je pesnika iz '30-ih i '40-ih godina koji su podržavali njegove stihove; znalo se da je pesnik još živ, iako u relativnoj osami, u raznim manastirima u Francuskoj. Zaista, Rukijeva književna produkcija u tim decenijama, iako dobro proučena od strane naučnika, sastoji se gotovo u potpunosti od korespondencije sa sestrom i od naizmeničnih (ali živahnih) pisama koja je razmenjivao sa svojim prijateljem, Tejarom de Šardenom. Jedina knjiga koju je štampao, privatno, bile su sada legendarne *Pesme iz tišine* (u izdanju John Murray Publishers, Ltd., 1938), niz pesama u prozi koje su opisivale kontemplativni život koji je vodio u benediktinskoj opatiji Sv. Vandrila i njegove duge posete - neke su trajale i godinama - cistercijanskom manastiru La Grande Trappe, Opatiji u Solesmu i stenovitim manastirima Kapadokije.

Naučnici su dokazali da je, u okviru same crkve, otac Ruki bio sve samo ne kaluđerski nastrojen. Pošto je stalno izražavao ljubav prema životu i time ponekad bio na rubu apostaze, otac Ruki postao je podjednako čuven u malim teološkim krugovima po svojoj teoriji 'životne nadmoći', kao što je i njegov prijatelj Tejar izašao na glas zbog svojih teorija o moralu i duhovnoj evoluciji. Njih dvojica nastavili su svoju živahnu i strasnu korespondenciju sve do Tejarove smrti, 1955-te.

Godine 1957, Rukijeva sestra Elinor napisala mu je pismo u kojem je upitala ostarelog sveštenika zbog čega se odricao utehe u ženi i porodici tokom svih tih godina posle rata. Otac Ruki odgovorio je pismom koje je postalo slavno, ali koje, sve do sada, nije bilo sasvim jasno. Prilažem sada to pismo u celini:

Opatija Sv. Vandrila
15. septembar 1957.

Najdraža Elinor,

Pročitao sam tvoje pismo dok sam večeras šetao drumom između Ruana i Ivtoa i ono me je obradovalo, kao što tvoja pisma uvek čine, zbog tvoje oštre inteligencije i blage duhovitosti. Ali, takođe me je i rastužilo to što oklevaš da mi postaviš pitanje... 'Čekala sam ovih četrdeset godina', napisala si, 'a sada znam da bi trebalo da sačekam još četrdeset'.

Nema potrebe da čekaš još četrdeset, draga, pa čak ni jedan jedini dan. Pitanje je postavljeno, i ja nisam zbog toga uvređen.

Večeras, kada je opat udario čekićem i kada je čitač prestao da čita i intonirao *Tu autem Domine miserere nobis*, a svi mi ustali i naklonili se dok smo pevali svoju zahvalnicu, ja sam - kao što to već gotovo četrdeset godina činim svakog jutra, podneva i večeri - zahvaljivao ne nekom ličnom ili bezličnom Bogu, već pukoj činjenici Života zbog njenog dara života.

Što se tiče mog celibata - ili kako si ti to nepodesno rekla - 'mog dugog poricanja fizičkog aspekta života', pa, Elinor, jesi li ikada poznavala neku osobu koja bi bila više fizički nastrojena nego tvoj brat? Čak i ovog popodneva, dok sam se mučio i plevio poslednji zasad graška u vrtu između opatije i šume, možeš da zamisliš kakvo sam čisto fizičko zadovoljstvo osećao zbog znoja koji mi se slivao u oči i curio mi ispod grube odeće?

Ali, ja takođe znam da ti govoriš i o braku, ili, preciznije, o fizičkoj ljubavi.

Zar se ne sećaš da sam pre mnogo godina napisao da sam oženjen? Ne da se *osećam* oženjenim, niti da *postupam* kao da sam oženjen, već jednostavno oženjen. Trebalo bi da nosim burmu kao one kaluđerice u Ruanu koje tako pokazuju da su venčane sa Hristom.

Samo, što ja nisam venčan sa Hristom. Poštujem ga, i kako godine prolaze sve sam zainteresovaniji za njegova podučavanja - naročito za zamisao da je Bog, zaista, sasvim bukvalno, Ljubav - ali, zaista, nisam venčan sa Galilejcem.

Da, draga, znam da je ovo jeres, čak i za tako nonšalantnu nekadašnju vernicu Anglikanske crkve kao što si ti. Zamisli da me opat, dragi brat Teofilaktos ili ozbiljni otac Gabrijel čuju da izgovaram ove reči! Hvala nebesima za zavet ćutanja.

Nisam venčan, ni sa Hristom, ni sa bilo kojom konvencionalnom slikom Boga, već sa samim Životom. Nju [U engleskom je imenica život ženskog roda, te se i u prevodu koristi taj rod, da bi se postigao sklad sa predstavom o gospi. \(Prev.\)](#) svakodnevno slavim i jedva čekam da je vidim, iako se čini da me život napušta. Svakodnevno pronalazim Nju u najmanjim stvarima - u suncu na grubom malteru moje ćelije, u dodiru grube vune, u ukusu tog svežeg pasulja koji sam toliko vrelih meseci branio motikom.

Elinor, nemoj misliti da sam se odrekao Boga zbog svoje ljubavi prema Životu. Prosto shvatam - nateran sam da shvatim - da se Bog pronalazi u *ovom Životu*, i da je čekanje na neki drugi ludost.

Naravno da moraš da me pitaš kako sam onda mogao da se osamim - ako verujem u prihvatanje Života. Odgovor teško mogu čak i ja da shvatim.

Najpre, ne smatram svoj život u ovim opatijama povlačenjem iz života. To je - kao što se nadam da sam pokazao u onoj jednostavnoj knjižici koju sam ti poslao pre petnaest ili šesnaest godina (Bože moj, vreme zaista ide, zar ne, sestrice?) - moj način uživanja u životu. Koliko god ti napisi bili nesavršeni, oni su bili moj pokušaj da podelim sa drugima izvrsnu jednostavnost takvog života. Kao da sam poznavalac dobre hrane, pa umesto da obeshrabrim svoj apetit kroz proždrljivost, uzimam samo pomalo iz najfinije kuhinje.

Ja volim Život, Elinor. Toliko je jednostavno. Kada bih mogao da biram, živio bih večno i prihvatao bol i gubitak kao sledovanje i spoznaju - kroz vreme - kako čak i da cenim oštro začinjavanje te tuge. Alternativa je Dete Koje Proždire.

Znam, draga, da ti ovo nema nikakvog smisla. Možda ova pesma, koju prilažem, napisana pre nekog vremena, može malo da osvetli tmurni oblak praznoslovlja koji sam podigao. Pesnici retko prelaze direktno na stvar.

Molim te da mi brzo ponovo pišeš. Želim da čujem kako ti je dragi suprug sa zdravljem (poboljšava se, nadam se i molim) i kako se Čarls i Linda dalje snalaze u velikom gradu. Ne bih ni prepoznao London da me neko čudo prenese tamo. Poslednji put sam ga video za vreme Blica, i dok je moral među stanovništvom bio veoma visok; sam stari grad beše video i bolje dane. Reci mi, da li su baražni baloni još tamo? Samo se šalim - pab (još to tako zovem) kod stanice u obližnjem selu razmeće se televizijom i video sam deo filma čija je radnja smeštena u London, baš prošlog meseca, kada sam išao na konferenciju u Ruan. I nije bilo baražnih balona.

Piši mi, Elinor, i oprosti bratu na neprestanoj gluposti i perverzности. Odrašću.

Voli te

Tvoj verni brat
Džejms

(Prim. urednika: U prilogu je bila sledeća pesma):

VELIKI LJUBAVNIK

Veliki sam ljubavnik bio: ispunjavao sebi dane
Tako gordo, raskošnom pohvalom Ljubavi.
Bolom, mirnoćom, i zaprepašćenjem,
Beskrajnom željom, i mirnim zadovoljstvom,
Svim dragim imenima kojima ljudi varaju očaj,

Za zbunjujuće i nevidne struje koje nose
Naša srca, slučajno, po mraku života.
Sad, dok se tišina tog truda, bez misli
Prikrada, prevario bih dremljivu Smrt toliko,
Moja noć će se pamtiti po zvezdi
Što je nadsjala sva sunca iz svih ljudskih dana.
Da ih ne krunišem besmrtnom hvalom
Ljubavi moje, što su mi dale, zadirkivale sa mnom
Visoke tajne, i u tami klekle da vide
Nepogrešivog božanstva oduševljenja?
Ljubav je plamen: bili smo svetionik u noći sveta.
Grad: i mismo ga zidali, one i ja.
Car: učili smo svet kako se umire.
Zbog njih sam voleo, i nastavljam dalje,
Uz pravi uzrok veličanstvenosti Ljubavi,
I da bi odane ostale mlade, zapisaću imena
Zauvek zlatna, orlove, plamenove glasne,
Postaviti ih kao barjak, da ljudi znaju,
Da čekaju generacije, plamte i lepršaju
Izložene vetru vremena, sjajne i strujeće...
Evo šta sam voleo:
Bele tanjire i šolje, blistave i čiste,
obrubljene plavim; i perjasti, vilinski prah;
Vlažne krovove, pod svetlom lampe; jaku koru
Svežeg hleba; i hranu raznih ukusa;
Duge; i plavi, gorki dim drveta;
Prozračne kapi kiše u svežem cveću;
I samo cveće, zanjihano kroz sunčane sate,
Što leptire sanja da ga piju pod mesecom;
A onda, hladnu prijatnost čaršava, što ubrzo
Izglade nevolje; i grubi muški poljubac
Prekrivača; zrnasto drvo; živu kosu
Blistavu i slobodnu; plavu masu oblaka; oštru
Neotrašćenu lepotu velike mašine;
Blagoslov vruće vode; krzno pod dodirom;
Dobar miris stare odeće; i druge slične -
Ugodni miris prijateljskih prstiju,
Aromu kose i ustajali zadah što ostaje
Kod uvelog lišća i lanjskih paprati... Draga imena.
I hiljade drugih što hrle ka meni! Kraljevske vatre;
Žubor slatke vode iz slavine il' zdenca;
Rupe u zemlji; i glasove što pevaju:
Glasove u smehu, isto; i telesni bol,
Ubrzo pretvoren u mir; i brektavi voz;
Čvrsti pesak; zamućenu čipku pene
Što tamni i čili dok se talasi vraćaju;
Isprano kamenje, veselo na čas; hladnu
Ozbiljnost gvožđa; vlažnu crnu zemljanu buđ
San; i visoka mesta; otiske u rosi;
I hrastove; mrki kesten, sjajan i novi;
Tek zguljene štapove; sjajne bare u travi;

I sve su mi to bile ljubavi. I proći će.
 Šta god da ne prolazi, u velikom času,
 Ni sva moja strast, sve molitve, nemaju moć
 Da ih zadrže uz mene kroz kapiju Smrti.
 Biće dezerteri, okrenuće mi leđa izdajnički,
 Raskinuti našu svetu vezu, prodati poverenje Ljubavi
 I posvećeni zavet prašini.
 Oh, ni ne sumnjam, ali, negde, probudiću se,
 I dati opet ono što je ostalo od ljubavi, i steći
 Prijatelje nove, nove strance... ali najbolje što znam,
 Ostaje ovde, i menja se, lomi, stari, leti
 S vetrovima sveta, i bleđi u mislima
 Živih, i umire. Ništa ne ostaje.
 O drage ljubavi moje, O neverne, još jednom
 Dajem vam ovaj poslednji dar; da pošto ljudi
 Sznaju, i kasniji ljubavnici, daleki
 Kumim vas, "Sve one behu ljupke:" recite: "Voleo je." (16)

(Prim. urednika: Džejms Edvin Ruki je umro od raka u julu 1971. Imao je 83 godine).

OBJAŠNJENJA

O stvarnim pesnicima:

(1) Zigfrid Sasun, 'I uz zvek ašova'

Rođen 1886, obrazovan u koledžima Marlboro i Kler, u Kembridžu, Sasun je služio u Jurišnicima iz Saseksa i Velškim strelcima. Bio je poznat kao neverovatno hrabar oficir i teško je ranjen i odlikovan Vojničkim krstom pre nego što je uopšte i video akciju za vreme Bitke za Somu.

Sasun je bio prvi veliki pesnik koji je kritikovao nedostatak napretka u ratu, i njegovi brutalni, realistični stihovi postali su arhetip za čitavu generaciju ratnih pesnika. Njegova antiratna poezija i protesti isprva su tumačeni kao šok od granate i poslali su ga u sanatorijum gde je sreo Vilfreda Ovena, još jednog briljantnog mladog antiratnog pesnika. Oven je za Sasuna napisao - 'Gledam u tebi Kitsa + Hrista + Eliju + svog pukovnika + svog oca ispovednika + Amenofisa IV iz profila'.

Za razliku od većine mlađih pesnika, Sasun je preživeo rat i kasnije postao književni urednik za *Dejli Herald*. Tokom svoje spisateljske karijere, Sasun je bio opsednut ratnim iskustvima i njegova prozna autobiografija, *Memoari pešadijskog oficira*, možda predstavlja najpoznatije memoare iz tog rata. Sasun je umro 1967.

(2) A. Dž. Vest, 'Noćna patrola'

(3) A. Dž. Vest, 'Videli smo samo...'

(4) Slike prilagođene iz 'Velikog ljubavnika' Ruperta Bruka.

Rupert Bruk bio je kvintesencijalni romantični ratni pesnik. Rođen 1887, obrazovan na Ragbi i Kraljevom Koledžu, u Kembridžu, Bruk je dobio postavljenje u Kraljevskoj mornaričkoj diviziji od svog obožavaoca - Prvog lorda Admiraliteta, Vinstona Čerčila - učestvovao malo u akciji kod Antverpena 1914-te, pisao patriotske stihove o spremnosti (gotovo žudnji) da umre za svoju zemlju, i umro od trovanja krvi dok su ga prevozili ka Galipolju, 1915-te. Sahranjen je na grčkom ostrvu Skiros, i njegov život, stihovi, smrt i pokop smesta su prešli u legendu.

Briljantan, ali romantizovan pogled Ruperta Bruka na Rat veoma se razlikuje od gorkih

stihova njegovih savremenika koji su doživeli užase kasnijih bitaka i krajnju glupost dugog rata punog gubitaka.

(5) Vilfred Oven '...bele mu oči kolutaju na licu'

Rođen 1893, obrazovan u Institutu Birkenhed i Londonskom univerzitetu, Oven se prijavio u Umetnike Strelce 1915. i borio se u Francuskoj od januara do juna 1917, kada su ga vratili kao invalida. Pretrpevši nervni slom, Oven je otišao u sanatorijum, gde je upoznao Zigfrida Sasuna, koji mu je ubrzo postao mentor. Sasun je upoznao Ovena sa pesnicima Robertom Grejvsom i Robertom Nikolsom, koji su obojica bili na Somi.

Iako ogorčen zbog lošeg vođenja rata i preobraćen u pacifistu, Oven se vratio na front i postao četni zapovednik čiji je prvi cilj bio da sačuva svoje ljude u životu. 'Čula su mi spržena', napisao je pred smrt. 'Ne vadim cigaretu iz ustiju kada pišem 'Preminuo' na njihovim pismima'.

Vilfred Oven je odlikovan Vojničkim krstom za izuzetnu hrabrost u oktobru 1918, i poginuo je od mitraljeske vatre kod Kanala Sambr, 4. novembra 1918. Mnogi ga smatraju najboljim ratnim pesnikom.

(6) Iz *Zvanične medicinske istorije rata* (HMSO)

(7) Marševska pesma iz 13-og (S) bataljona, Streljačka brigada

(8) Zigfrid Sasun, 'U slavu žena'

(9) Čarls Sorli, 'Napred, ljudi, marširajte samo...'

(10) Čarls Sorli, 'Kad ugledaš milione mrtvaca bez usana...'

Rođen 1895, obrazovan na koledžu Marlboro, Sorli je stekao stipendiju na Univerzitetkom koledžu, u Oksfordu, ali se prijavio u Safolški puk avgusta 1914. Za godinu dana došao je do čina kapetana. Poginuo je u akciji kod Lusa 13. oktobra 1915. Iako je Sorli imao samo dvadeset godina kada je poginuo, Džon Mejzfeld i drugi smatrali su da je on najviše obećavao od svih ratnih pesnika. Njegove *Pesme iz Marlboroa i druge pesme* objavljene su 1916, i postale izuzetno popularne. Njegova *Pesma o neopasanim trkačima* njegova je najčuvenija pesma i recitovale su je generacije školskih đaka.

U pismu poslatom kući, gde je bilo i nešto poezije, Sorli je jednom napisao: 'Primitićete da je ono što pišem uglavnom napisano žurno i uglastim rukopisom: pisano je u različito vreme i prljavo od mog džepa: ali ja nemam vremena da to preradim, niti izgleda da ću ga uskoro imati'.

(11) Vojnička pesmica, 'Eva nije hvatala autobus'

(12) Endru Marvel, 'Definicija ljubavi'

Ovo je citirao Gaj Čapman u *Strasnom rasipništvu*, objavljenom 1933. Ti memoari predstavljaju izuzetan uvid u oficirski pogled na rat i na Bitku za Somu. Čapman je knjigu posvetio 'izvesnim vojnicima koji su sada postali gomilica hrišćanske prašine'. Rođen 1889, Gaj Paterson Čapman služio je u 13. bataljonu i Kraljevskim strelcima od 1914. do 1920. Čapman je jedan od malobrojnih pisaca koji se posle rata aktivirao u vojsci. Kasnije je postao advokat, pisac, izdavač, istoričar i profesor savremene istorije na Univerzitetu u Lidsu; Čapman je umro 1972.

Pesnik Endru Marvel živeo je od 1621. do 1678.

(13) A. P. Herbert, 'Ode general u inspekciju rova...'

Jedan oficir u Kraljevskoj mornaričkoj diviziji, Alan (A. P.) Herbert, bio je prisutan kada je general Šut ukorio 63. diviziju zbog prljavih rovova. Divizija samo što je ušla u rovove koje su

prethodno držali Portugalci, i ljudi su se zgranuli zbog Šutovih komentara. Herbertova 'poema' postala je pesma koja se pevala na melodiju 'Umotaj me u jaknu od cirade' i ubrzo se proširila divizijom, a zatim i čitavom armijom.

Ironija situacije je u tome što su mu se, iako je general Šut važio za preteranog čistunca i pomalo cepidlaku, mnogi njegovi ljudi divili zbog strahovite hrabrosti i spremnosti da ispuzi sa izviđačkim patrolama na ničiju zemlju. Zahvaljujući Herbertovoj pesmici, ono što se uglavnom pamti u vezi sa generalom Šutom jeste upravo 'Ode general u inspekciju rova..'

(14) Bajron (Džord Gordon, Lord), Zarobljenik Šijona i druge pesme iz 1816.

(15) Vilfred Oven, 'Ko su ovi?'

(16) Rupert Bruk, 'Veliki ljubavnik'